T.C

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH BİLİM DALI

ESKİÇAĞ'DA UŞAK VE ÇEVRESİ

(En Eski Devirlerden M.S 395 Yılına Kadar)

ÜMRAN OZAN KARAHAN

DOKTORA TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Özdemir KOÇAK

Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Bap koordinatörlüğü tarafından 13203008 nolu Doktora tez projesi olarak desteklenmiştir.

KONYA – 2015

ÖNSÖZ

Bölge tarihi araştırmaları zorluğu her zaman geçerli olan bir olgudur. Eskiçağ Tarihi'nde arkeolojik kaynakların, filolojik kaynakların ve antik kaynakların taranması zorluğun daha da artmasına neden olmaktadır. En büyük dezavantajı ise kaynakların kısıtlı oluşu, hatta bazı dönemlere ait hiçbir çalışma ve bulgunun olmayışı bu zorluğu daha da artırmaktadır.

Uşak, İç Batı Anadolu'da küçük bir şehir olmasının da etkisiyle olsa gerek çok fazla çalışmanın yapılmadığı bir bölge durumundadır. 2013 yılında Özdemir Koçak'ın başkanlığında Uşak İli Sivaslı İlçesi'nin kasaba ve köylerinin tamamını kapsayan geniş ve detaylı bir yüzey araştırması yapıldı. Bu çalışma, özellikle İç Batı Anadolu'nun kültürel yapısını ve bağlantısını görebilmek açısından önem arz etmiştir. Bu araştırmanın bulguları tezimizde kullanılarak geniş bir kaynak oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bölge tarihine Neolitik-Kalkolitik Çağlara ait önemli bilgiler kazandırılmıştır. Batı Anadolu'da olduğu gibi bu bölgede de İlk Tunç Çağı'nda yoğun bir yerleşme söz konusudur. Bugüne kadar bu yerleşmelerle ilgili detaylı çalışmalar yeterli düzeyde yapılmamıştır.

M.Ö II. binyılda bölgenin siyasi hudutları kesin olarak çizilememektedir. Hudutlar sürekli olarak değişkenlik göstermek zorunda kalmıştır. Hitit Devleti ile Arzawa krallıkları arasındaki mücadeleler bölgede siyasi yapıyı da etkilemiştir.

Bölge, M.Ö I. binyılda Phrygia ile Lydia hududunda Batı Anadolu'yu Orta Anadolu'ya bağlayan yol güzergâhında bulunması nedeniyle ticari ve askeri yolların geçiş noktalarından biri olmuştur. Buradaki yerleşmelerin hâkimiyeti sıklıkla el değiştirmiştir. Bu nedenle sınırların belirlenmesinde zorluklar yaşanmıştır. Pers Kral Yolu ve Roma Yolu üzerinde bulunması nedeniyle bölge önemini her zaman korumuştur.

Hellenistik ve Roma dönemi ile ilgili olarak bağlı bulundukları merkezi kuvvetin tarihi ile özdeşleştirmeye gayret ettik. Arkeolojik verilerin yanı sıra epigrafik çalışmalar ve antik yazarlar bize bu dönemi aydınlatıcı bilgiler vermiştir.

Kronolojik bir sıra ile bilinen en eski tarihinden Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkıldığı M.S 395 yılına kadar olan süreci ele almaya çalıştık.

Bu çalışmamda bana her daim destek olan, yol göstericiliğini hiçbir zaman esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Özdemir Koçak'a öncelikli olarak teşekkür ederim. Bu süreçte desteğini her daim gördüğüm sayın hocam Prof. Dr. Hasan Bahar'a teşekkürlerimi sunarım.

Manevi desteklerinden dolayı anneme, babama ve eşime de ayrıca teşekkür ederim.

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	**Ümran Ozan KARAHAN**
Numarası	**114102001003**
Ana Bilim / Bilim Dalı	**Tarih / Tarih**
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
Tez Danışmanı	**Prof. Dr. Özdemir KOÇAK**
Tezin Adı	**ESKİÇAĞ'DA UŞAK ve ÇEVRESİ (En Eski Devirlerden M.S 395 Yılına Kadar)**

ÖZET

Araştırma konumuz Uşak'ın prehistorik döneminden M.S 395 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Uşak, tarihöncesi ve sonrası dönemlerde Batı Anadolu ile Orta Anadolu arasında önemli bir noktada bulunmaktaydı. Bu durum bölgenin ticari, askeri ve kültürel etkileşimin en yoğun bir yer haline gelmesine neden olmuştur. M.Ö II. binyılda Hitit Devleti ile Arzawa sınırında olan bu bölge, M.Ö I. binyılda da Phrygia, Lydia, Pers, Hellen ve Roma hâkimiyeti altında bulunmuştur. Çalışmamızda basılı kaynakların yanı sıra ilk defa geniş kapsamlı bir şekilde Uşak İli Sivaslı İlçesi'nde yapılan yüzey araştırmasının sonucunda elde edilen seramikler ve envanterlik buluntulardan yararlanılmıştır. Seramikler dönemleri ve özellikleri bakımından sınıflandırılmış ve fotoğraflanmıştır. Uşak'ın Eskiçağ Tarihinin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için böyle bir çalışma yaptık. Amacımız bugüne kadar Uşak ve çevresinde yapılan çalışmalara ve ileride yapılacak olanlara da katkıda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Uşak, Temenothyrai, Asya Eyaleti, Akmonia, Blaundus.

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	**Ümran Ozan KARAHAN**
Numarası	**114102001003**
Ana Bilim / Bilim Dalı	**Tarih / Tarih**
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
Tez Danışmanı	**Prof. Dr. Özdemir KOÇAK**
Tezin İngilizce Adı	**Uşak and İts Vicinity in Ancient Times**

SUMMARY

The theme of our research encloses the period of Uşak's prehistoric period untill A.D 395. Uşak was located in an important (notable) place between West Anatolia and Central Anatolia. For this reason that region developed in themes of culture, military and trade. In II. Millenium B.C. the region which had been borderland between Hittite and Arzawa, was dominated by Phrygian, Lydians, Persian and Romans in I. Millenium B.C.

In our research besides written references we made use of valuable inventory foundling and ceramics gotten as a result of surface survey around Sivaslı, Uşak. That ceramics were classified according to its characters and ages. Our aim is to help the researhes and studies would be in the future in Uşak and its vicinities.

Key words: Uşak, Temenothyrai, Asia Provincia, Acmonia, Blaundus.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI ……I

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU ……II

ÖNSÖZ ……III

ÖZET ……V

SUMMARY ……..VI

İÇİNDEKİLER ……..VII

KISALTMALAR ……Xİ

GİRİŞ ……..1

I. UŞAK VE ÇEVRESİNE YAPILAN İNCELEME GEZİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ ……4

II. UŞAK VE ÇEVRESİNİN COĞRAFYA VE TARİHİ COĞRAFYASI ……9

2.1. JEOLOJİK VE JEOMORFOLOJİK YAPI ……9

2.1.1 FİZİKİ VE TARİHİ COĞRAFYA ……...10

2.1.2. İKLİMİ ……...12

2.1.3. BİTKİ ÖRTÜSÜ ……12

2.1.4. DAĞLARI ……...13

2.1.5. OVALARI ……...14

2.1.6. AKARSULAR ……15

2.2. YOLLAR ……...16

III. TARİH ÖNCESİ ÇAĞLAR VE TARİHİ ÇAĞLARDA UŞAK VE ÇEVRESİ …….18

3.1. NEOLİTİK VE KALKOLİTİK ÇAĞ (M.Ö. 8000/5500 - 5500/3000) …….18

3.2. İLK TUNÇ ÇAĞI (M.Ö. 3000 - 2000) ……28

IV. TARİHİ ÇAĞLARDA UŞAK VE ÇEVRESİ ……...41

4.1. ORTA VE SON TUNÇ ÇAĞ (M.Ö. 2000/1500 – M.Ö. 1500/1200) …….41

4.1.1. HİTİT - ARZAWA DÖNEMİ ……..46

4.1.1.1. MİRA – KUWALİYA ……...50

4.1.1.2. ŠEHA NEHRİ ÜLKESİ ……51

4.1.1.3. WİLUŠA ……..53

4.1.1.4. HAPALLA ……..55

4.2 DEMİRÇAĞ'DA UŞAK VE ÇEVRESİ (M.Ö. I. BİNYIL) ……...57

4.2.1. PHRYG EGEMENLİĞİ DÖNEMİ (M.Ö.750 - M.Ö. 696/5-676) …….....58

4.2.2. LYDİA EGEMENLİĞİ DÖNEMİ (M.Ö. 687 – 547/6) ……..62

V. KLASİK DÖNEM ……...72

5.1. PERS EGEMENLİĞİ DÖNEMİ (M.Ö. 547/6-331) ……..72

5.2. HELLENİSTİK DÖNEM (M.Ö. 330 - 30) ……73

VI. ROMA DÖNEMİ (M.Ö. 129 - M.S. 330) …….85

6.1. ROMA CUMHURİYETİ DÖNEMİ ……..87

6.2. ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ (M.Ö. 27 - M.S. 395) ……..96

VII. BAŞLICA KENTLER ……...117

7.1. AKMONİA (AHAT KÖY) ……119

7.2. BLAUNDUS (SÜLÜMENLİ) ……...125

7.3. SEBASTE (SELÇİKLER) ……130

7.4. PEPOUZA VE TYMİON (KARAYAKUPLU-SUSUZÖREN) ……132

7.5. BAGİS (GÜRE) ……..136

7.6. TEMENOTHYRAİ – FLAVİOPOLİS (UŞAK) ……137

7.7. MESOTİMOLOS (AYDINLI-DÜZKÖY) ……...140

7.8. NAİS (Ναις, Ναει, Νάη) (İNAY) ……...141

7.9. KERAMON AGORA (SUSUZKÖY?-İSLAMKÖY?) ……...143

7.10. ALİA (KIRKA?-DÜMENLER KÖYÜ?) ……..144

7.11. ALAUDDA (HACIM KÖYÜ?) ……..144

7.12. AKSAZ (AKSAZ KÖYÜ) ……...145

7.13. BRİA (GÜRPINAR?) ……..145

7.14. GRYMENOTHYRAİ (ORTAKÖY) ……..146

7.15. HİEROKHARAX (OTURAK KÖYÜ) ……..146

7.16. KLANNOUDDA (KIŞLA KÖYÜ) ……146

7.17. OPSİKİON / OVSEKYON (?) ……147

7.18. TRAJANOPOLİS / TRAİANOPOLİS (ORTAKÖY?) ……...147

7.19. ’Αξιοττα (?) ……...149

7.20. Γαβαλα (?) 162

7.21. Γάνδεια (?) ……...149

7.22. Κασ[α]ρų//α// (?) ……...149

7.23. Κλανναυδα , Κλανουδδα (?) ……149

7.24. Λυένδος (AKTAŞ?) ……..150

7.25. Μοκαδήνη (?) ……...150

7.26. PANASİON (BANAZ KÖY?) ……150

VIII. BAŞLICA KÜLTLER VE TAPINIM MERKEZLERİ ……...151

SONUÇ ……...156

KAYNAKÇA ……..160

EKLER ……...189

ÖZGEÇMİŞ ……...268

KISALTMALAR

AJA	American Journal of Archaeology, Boston M.A.
An. Ar.	Anadolu Araştırmaları, İstanbul.
AS	Anatolian Studies, Journal of the British Institute of Arch. Ankara.
AST	Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara.
AUA	Görsel Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, İstanbul.
Basor	Bulletin of the American Schools of Oriental Research, Washington.
Belleten	Türk Tarih Kurumu, Ankara.
BIA	British Institute of Archaeology, Ankara.
CAH	Cambridge Ancient History Series, Cambridge.
CANE II	Civilizations of the Ancient Near East, New York.
DTCF	Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara.
Epig. Anat	Epigraphica Anatolica, Bonn.
JRS	The Journal of Roman Studies, Cambridge.
JNES	Journal of Near Eastern Studies, Chicago.
Klio	Beiträge zur alten Geschichte, Berlin.
KST	Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara.
LOEB	Loeb Classical Library, London-Cambridge.
RE	Real Encyclopädie Der Klassischen Altertumswissenschaft, Stutgart.
TAD	Türk Arkeoloji Dergisi, Ankara.
TTK	Türk Tarih Kurumu, Ankara.
TUBA-AR	Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji, Ankara.
UKDYE	Uşak Kültürel Değerler Yapı Envanteri, İzmir.

GİRİŞ

Uşak, Neolitik dönemden itibaren yerleşmelerin bulunduğu bir bölge olmuştur. Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı'nda yerleşmelerin devam ettiği görülmektedir. Bölgenin tarihöncesi ile ilgili çalışmaların günümüze kadar, yeterli düzeyde yapıldığını söylemek pek mümkün değildir.

Uşak, Batı Anadolu ile Orta Anadolu'yu birbirine bağlayan yol güzergâhında yer almaktadır. Bu durum Uşak'ın kültürel yönden olduğu gibi, ticari ve askeri yönden de hareketli bir bölgede yer almasına neden olmuştur.

M.Ö II. binyılda bölgede Arzawa krallıkları hüküm sürmekteydiler. Hititlerin ekonomik çıkarları, Arzawa krallıkları ile mücadelelere neden oldu.

Uşak, Arzawa krallıklarından olan Mira - Kuwaliya Krallığının hâkimiyet bölgesi altında olduğu düşünülmektedir. I. Şuppiluliuma ve II. Murşili dönemlerinde bölgenin kontrolü Hititlerin eline geçse de tam hâkimiyetin sağlandığını söylemek zordur. Zaman zaman tarafların karşı karşıya geldiği görülmektedir. Tunç Çağı'nın sonunda Anadolu çeşitli kavimlerin istilalarına maruz kalmıştır. Dağılan Hititlerin yerine M.Ö I. binyılda bölgede Phrygia ve Lydia krallıkları hâkimiyet kurmuşlardır. Uşak, Phrygia ve Lydia sınırında yer alan bir bölge olmuştur. İki devlet arasında hudut teşkil etmiştir.

Bu dönemde Kimmer saldırılarına maruz kalan Phrygler, yıkılmış ve Lydialılar bölgenin tek hâkimi haline gelmişlerdir. M.Ö 546/547'de Lydia kralı Kroisos, Pers Kralı Kyros'a yenilmiş ve Lydia toprakları Pers hâkimiyeti altına girmiştir. Persler, Anadolu'yu satraplık merkezlerinde atadıkları Satraplar tarafından yaklaşık iki yüz yılı aşkın yönetmişledir. Büyük İskender'in Anadolu'ya geçerek Persleri yenilgiye uğratmasıyla Hellenistik dönem başlamıştır. Büyük İskender'in ani ölümüyle Anadolu toprakları generalleri arasında paylaşılmıştır. Hellenistik dönem olarak adlandırılan bu süreç, Roma hâkimiyeti ile sona ermiştir. Hellenistik ve Roma döneminde Batı Anadolu'da çok sayıda yerleşmelerin kurulduğu görülmektedir. Roma döneminde Batı Anadolu'ya Yahudilerin göç ettirilerek yerleştirildikleri

bilinmektedir. Bu yerleşmelerden biri de Akmonia Kenti'dir. Bölgede tespit edilen yazıtlardan bu durum anlaşılmaktadır.

Uşak'ın Eskiçağ Tarihi ile ilgili ilk bilgileri bölgeyi ziyaret eden seyyahlardan öğrenebilmekteyiz. Bu seyyahlar Uşak'ta yer alan antik kentlerle ilgili, özellikle bölgede bulunan yazıtlardan, kalıntılardan ve sikkelerden yola çıkarak bilgiler aktarmışlardır.

Bölgeden çıkarılan yazıtlar, Uşak'ta bulunan antik kentler hakkında doğru tespitlerin yapılmasını kolaylaştırmıştır. Yakın zamana kadar yeri tam olarak tespit edilemeyen yerleşmelerden biri de Pepouza Kenti'dir. William Tabernee ve Peter Lamp, Hıristiyanlığın bir akımı olan Montanizm'in dini ve idari merkezi olarak bilinen Pepouza Kenti'nin yerini tespit etmek için çalışmalar yapmışlardır. Yapılan çalışmalar doğrultusunda elde edilen arkeolojik bulgular ve özellikle bölgede tespit edilmiş bir yazıt kentin yerinin Karahallı İlçesi'nin Karayakuplu Köyü yakınlarında olduğunu göstermiştir. Bu tür arazi çalışmaları, Uşak'ın Eskiçağ Tarihi'ne ışık tutmaktadır.

Bu çalışmalardan biri de 2013 yılında Özdemir Koçak'ın başkanlığında Sivaslı İlçesi'nde bizim de içerisinde bulunduğumuz araştırma ekibiyle ayrıntılı bir şekilde yapılan yüzey araştırmasıdır. Sivaslı İlçesi'nin kasaba ve köylerinde geniş çaplı bir yüzey araştırması yapılmıştır. Bu araştırmada bölgenin Eskiçağ tarihine ışık tutacak önemli bilgiler elde edilmiştir. Araştırmada bulunan arkeolojik malzemeleri bu çalışmamızda kullanma imkânımız oldu. Sivaslı'da birçok yerleşme tespit edilmiştir. Tespit edilen bu yerleşmelerde çok sayıda seramik ve önemli envanterlik malzemeler bulunmuştur. Seramikler dönemlerine ve özelliklerine göre sınıflandırılmış ve kayıt altına alınmıştır. Bazı seramiklerin de çizimi yapılmıştır. Böylece Neolitik dönemden başlayarak Kalkolitik, Tunç Çağı ve Demir Çağı dönemlerine ait kültürel yapı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca Uşak'ın yakın çevresinde yer alan Beycesultan, Kusura, Seyitömer, Küllüoba, Karaoğlan ve Aizanoi gibi yerleşmeler hakkında da bilgiler vererek kültürel bağlantıların ortaya çıkarılması sağlanmaya çalışılmıştır. Bütün bunların

sonucunda "Eskiçağ'da Uşak ve Çevresi" adlı bu çalışmamız ortaya çıkmıştır. Çalışmamızın birtakım eksikleri olacaktır. Ancak bizden sonra yapılacak olan yeni araştırmalar ve çalışmalar bu eksikleri giderecektir.

I. 1.1. UŞAK VE ÇEVRESİNE YAPILAN İNCELEME GEZİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

17. yüzyıl seyyahlarından Evliya Çelebi, o dönemde kaza olan Uşak ve Banaz'ı ziyaret eder ve bu kazalar hakkında bilgi verir: Banaz ahalisinin sipahi olduğunu,100 haneli olan kazanın 40 köyü, bir camisi bulunduğunu ve Uşak kazasından ayrıldığını belirtmektedir (Evliya Çelebi. *Seyahatname.* IX).

Uşak kazasında ise Germiyanoğlu İshak Şah yapısı olan bir kalenin bulunduğundan bahsetmektedir. Bu yapının Yıldırım Han tarafından fethedildiğini ve Gevher Han Sultan hassı olduğunu ifade eder. Kalenin etrafının iki bin adım olduğunu, dörtgen şeklinde ve beş kapısının bulunduğunu söylemektedir. Şehirde 14 mescit, iki hamam, 370 dükkân ve 7 hanın olduğunu belirtmektedir (Evliya Çelebi. *Seyahatname*. IX).

Bir diğer 17. yüzyıl seyyahı Kâtip Çelebi de ''Cihannüma'' adlı eserinde Uşak'la ilgili bilgi verir. Kütahya'dan doğuya bir merhale Murat Dağı yakınında, dere içinde yüksek bir kaya üzerinde bulunan bir kalesinin olduğu, 150 adet köyünün bulunduğu ve mamur bir kaza olduğundan bahseder. Kasabanın geniş bir ovanın doğusunda kurulduğundan ve seccadesi ile halısının meşhur olduğundan bahseder.

Ayrıca, Katib Çelebi şehirde Germiyanoğulları döneminden kalan birçok dinî ve sosyal kurum ve yapıların bulunduğunu da belirtir. Ayrıca 7 medresesi ve Ulu Camii, Eminzâde, Yorgancızâde, Monla Vacid, Kazasker Halil Çelebi ve Karaca Paşa camileri, Kazasker ve Balkalı Hamamı ve bunlardan başka altı, yedi hamam bedesten, han ve mescidlerin yer aldığını belirtmiş ve özellikle bağlarından bahsetmiştir (Kâtib Çelebî, Cihânnümâ, 632).

19. yüzyılda ise F.V. Arundell, Uşak'a gelir. Ulubey'in Sülümenli Köyü sınırlarında yer alan Blaundus antik kentine gider. Burada kentin kalıntılarını inceleyerek çizim yapar. Muhtemelen imparator Claudius adına dikilmiş bir eksik yazıttan bahseder (Arundell, 1834: 81-83).

Uşak merkeze gelen Arundell, buranın büyük bir kasaba olduğunu belirtir. On bin Türkün yaşadığını, elli Rum evinin bulunduğunu ve otuzbeş tane de Ermeni evi

bulunduğunu ifade etmektedir. Verdiği bilgilere göre bir Ermeni Kilisesi, bir Rum Kilisesi ve onbeş tane büyük cami ile pek çok küçük cami bulunmaktadır. Ayrıca Phryg halılarının devamının burada dokunduğunu belirtir (Arundell, 1834: 104).

Arundell, bir cami duvarındaki yazıtta Flaviopolis yazısını okuduğunu belirtmektedir. (Arundell, 1834: 116). Selçikler Kasabası'nda bulunan Sebaste antik kentini de ziyaret etmiştir (Arundell, 1834: 131).

Seyyah William John Hamilton, 1830 ile 1845 yıllarında ise Uşak'a gelmiştir. Hamilton Arundell'in bahsettiği cami duvarındaki yazıtlardan bahsetmektedir. Uşak'ın 7 mil uzağında bulunan Çörekköy (Çarıkköy) de cami duvarında iki yazıt bulur. Birinde ΗΤΡΑΙΑΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝΠΟΛΙΣ yazmaktadır. Yazıt, şehri kuran ve adını veren İmparatorun onuruna dikilmiş bir anıta işaret etmektedir. Diğer belge, imparator Marcus Aurelius Antoninus ve kent tarafından ismi çıkarılan Lucius Aurelius Verus onuruna dikilmiş benzer yapıdaki bir kalıpta durduğunu, ikinci yazıtın tarihi 251 olduğunu (ΣΝΑ) ancak hangi devir olduğunu belirlemenin kolay olmadığını anlatır (Hamilton, 2013: 97).

Söz konusu devrin, Nikomedes mirası öncesi Romalılar tarafından Küçük Asya'nın bu bölümünün alındığı, zafer hatırasının da bir Roma kenti tarafından muhafaza edilmeye çalışıldığı devrin olabileceğinden bahsetmektedir (Hamilton, 2013: 98).

Daha sonra Banaz Ahat Köy Akmonia Kenti'ne gelir ancak buranın Akmonia değil, Trajanopolis olduğunu ileri sürer. Burada incelemelerde bulunur. Kalıntıları inceler ve bazı yazıtlar bulur (Hamilton, 2013: 99-101).

Sebaste ve Blaundus Antik kentlerine gider ve buralarda da incelemelerde bulunur (Hamilton, 2013: 103-109).

Charles Texier de Anadolu seyahatinde Uşak'a uğramıştır. Hamilton ve Arundell gibi Ulubey İlçesi Sülümenli Köyü yakınında bulunan Blaundus Kenti'ne gitmiştir. Buranın İzmir Metropolitliği'ne bağlı bir Episkoposluk merkezi olduğunu ve kilise kayıtlarında Balandus olarak belirtildiğinden bahsetmektedir. Buranın halkı

kendilerine Makedonyalı Blaundlar (Macedonien Blaundeen) demektedirler. Philadelphie'dan (=Alaşehir) Dorylaeum'a (=Eskişehir) giden yol üzerinde bulunan kentin derin bir vadi üzerindeki boğazda yarımada şeklindeki bir tepenin üzerinde yer aldığını ifade etmektedir. Ayrıca vadinin yamaçlarında birçok kaya mezarı bulunduğunu ve bu mezarlarda çeşitli resimlerin görüldüğünü anlatmaktadır (Texier, 2002: 95).

Texier, Uşak şehrinin geniş bir ovaya hâkim konumda olduğunu belirtmektedir. Binbeşyüz hanesinden ikiyüz ellisinin Rum olduğunu ifade etmektedir. Halkın sanatkâr bir havasının olduğunu buna bağlı olarak da refah ve temiz bir görüntüsü vardır demektedir. Binaların çiğ kerpiçten yapıldığını ve bu metodun eski bir metod olarak İran'a kadar uzandığı belirtir. Genelde binalar taştan veya kırmızı tuğladan yapıldığını, ayrıca halıcılık sanatının yaygın olduğunu belirtir (Texier, 2002: 364).

Texier, Uşak kasabasının nüfusunun onbeş bin olduğunu ve bu nüfusun üçte ikisinin Türk geriye kalanının da Ermeni ve Rum olduğunu yazmaktadır. Şehre hâkim olan noktada ise eski bir kalenin bulunduğunu, Uşak'ta eski eserlerden, büyük anıtlardan hiçbir iz görülmediğini belirtmektedir (Texier, 2002: 366).

Beyaz mermerlerden yapılmış mimari süsleme parçaların sürekli çıktığını, bunların hane duvarlarında ve mezarlıklarda görüldüğünü belirtir. Gand Üniversitesi Profesörü Wagener bir çeşmenin yanında önemli bir eser bulmuştur. Bu eser farklı boyutlarda küre şeklinde çukurlar oyulmuş bir mermer kütlesidir. Bunun sıvı maddeleri ölçen bir alet olduğu görülür. Mezarlara ait bazı kitabelerden anlaşıldığı kadarı ile bu şehrin eski bir kent üzerine kurulduğu anlaşılmaktadır. Letronne eski Eucarpia diye adlandırır. Bu kentin zamanında Synnada dairesine bağlı olduğu bilgilerini aktaran Texier, 'Uşak kasabasının 12 km kuzeydoğusunda dağ kayalarının yamacına oyulmuş birçok mezar odalarından oluşan ve aslında eski bir yanardağ ağzından ibaret olan bir yer altı mezarlığı vardır. Buraya İlesler Kayası denilmektedir. Odaların çoğu dört köşelidir. Birbirlerine geçilecek kapıları vardır. Bazılarında ise duvara oyulmuş pencereler vardır' demektedir (Texier, 2002: 367).

Texier, Akmonia hakkında ise, ‘Akmonia şehri kuruluşu Kral Acmon’a nispet edilen bir Phrygia şehridir. Cicero'nun Flaccus için yaptığı konuşmada yer almıştır. Roma İmparatorluğu zamanında ise Apameia Eyaleti'ne bağlı idi’ demektedir. Charles Texier, Hamilton gibi yanılgıya düşerek Ahat Köyü'ndeki kalıntıların Trajanopolis şehrine ait olduğu belirtmektedir (Texier, 2002: 368).

Texier, Ahat Köyü harabelerinin Rennel tarafından keşfedildiğini belirtmektedir. Şehrin adının bulunamadığı için de Akmonia olarak adlandırıldığını söylemektedir (Texier, 2002: 369).

1830-1834 yıllarında Yüzbaşı Callier, Uşak'a gelerek araştırmalarda bulunmuştur. Uşak'ta bir yazıt okumuştur. Yazıtta Uşak'ın antik isminin Temenouthyrai olduğunu saptamıştır. Ayrıca Temenouthyrai adı ile birlikte Flaviopolis adının da birlikte geçtiğini okumuştur (Varinlioğlu, 2001: 168; Yıldırım, 2008: 73).

1843-1844 yıllarında da Le Bas, Uşak'a gelmiştir. Uşak'ta bazı yazıtları tespit etmiştir. Bu yazıtları okuyarak yayınlamıştır (Le Bas, 1870).

Sir William Ramsay, 1880'lerde Uşak'a gelmiş ve araştırmalarda bulunmuştur. Uşak'ın antik kentlerini gezmiştir. Buralarda çizimler ve bazı yazıtların okumasını yapmıştır (Ramsay, 1960: 136-162).

Karl Buresch ve E. Legard, 1890'larda Uşak'a gelen bilim adamlarındandır (Yıldırım, 2008: 74). Karl Buresch, Uşak merkezde, Güre, Sebaste, Tatarköy, Yayalar ve Orta Köy gibi yerlerde araştırmalarda bulunmuştur (Buresch, 1898: 160-173).

1908-1914 yıllarında ise Josef Kiel ve A. Von Premerstein adlı bilimadamları Uşak'a gelmişler ve antik yerleşmelerle ilgili çalışmalarını yayınlamışlardır (Keil ve Premerstein, 1911: 124-150).

Thomas Drew-Bear 1960-1975 yıllarında Uşak ve çevresinde araştırmalarda bulunmuştur. Bu çalışmalarını "The City of Temenouthrai in Phrygia" adlı makalesinde yayınlamıştır (Drew-Bear, 1979: 275-302).

Nezih Fıratlı, Ufuk Esin ve Ülkü İzmirligil ile birlikte 1966-1978 yılları arasında Uşak-Selçikler'de bulunan Sebaste antik kentinde ve yakınındaki tümülüslerde kazılar yapmışlardır. Ayrıca Uşak, Sivaslı ve Banaz'da yüzey araştırmaları da yapmışlardır (Fıratlı, 1972: 109-160).

1999-2000 yıllarında ise Axel Filges, Blaundus antik kentinde çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarını 'Blaundos' adlı bir kitapla yayınlamıştır (Filges, 2006: Blaundos).

Peter Lamp ve William Taberne, Hristiyanlık açısından önemli kayıp kent Pepouza antik kenti ile ilgili araştırmalar yapmışlardır. Bu araştırmalarının sonunda 'Pepouza and Tymion' adında bir kitap yayınlamışlardır (Taberne ve Lamp, 2008: Pepouza and Tymion).

2013 yılında bizim de içinde bulunduğumuz bir ekip, Özdemir Koçak başkanlığında Uşak İli Sivaslı İlçesi, köy ve kasabalarında geniş çaplı bir yüzey araştırması yaparak, bölge hakkında önemli bilgi ve bulgulara ulaşmıştır.

II. UŞAK VE ÇEVRESİNİN COĞRAFYA VE TARİHİ COĞRAFYASI

2.1. JEOLOJİK VE JEOMORFOLOJİK YAPI

Ege Bölgesi'nde tüm jeolojik zamanlara ait araziler ve kaya grupları bulunur. Ancak, araziyi yaygın olarak başkalaşıma uğramış kütleler oluşturur (Atalay ve Morten, 2011: 213 - 222). Ege bölgesi, büyük ölçüde Üst Miyosen'den etkin hale gelen yeni bir tektonik devrenin sonucunda şekillenmiştir.

Ege bölgesi Jeomorfolojik açıdan dört bölümde incelenebilir:

1- Üstü iyice açılmış eski bir masif: Menderes Masifi veya daha eski şekliyle Saruhan-Menteşe Masifi ya da, Philippson'un ifadesiyle Lydia - Karya Masifi ve buna yer yer eklenen kıvrımlar.

2- Çöküntü Hendekleri: Bunlar, körfezler içerilerde ırmakların geçtiği uzun ovalar ve daha iç kısımlarda ova sınırlarını oluşturmuş, morfoloji üzerinde tam etkili olmuştur.

3- Kuzeydoğu-Güney-Güneybatı uzanışlı, Doğu Ege Kıvrım Dağları: Bunlar yaklaşık olarak Kütahya, Eskişehir, Afyon, Balıkesir ve İzmir yörelerini içine alır.

4- İç Batı Anadolu Eşiği: Çöküntü hendekleri ile İç Anadolu Bölgesi çanakları arasındaki heterojen yapılı alan durumundadır.

İç Batı Anadolu, doğuda İç Anadolu çanağı ile batıda Ege bölümü çukur ova ve dağ kütleleri arasında yer alan bir eşiktir (Arınç, 2006: 136).

İç Batı Anadolu Bölümü, bölgenin kuzeydoğu yönünde Orta Anadolu'ya uzanan yarısıdır (Darkot ve Tuncel, 1978: 128-131). Ege Bölgesi'nden batıdan doğuya doğru gidildikçe yüksek bir plato alanına geçilir. İç Anadolu ile Ege bölgeleri arasında bulunan İç Batı Anadolu platosu, bir eşik oluşturur. Bu eşiğin kuzeyindeki alanlardan Marmara ve Karadeniz bölgelerine, doğusundan İç Anadolu'ya ve batısından Ege Bölgesi'ne dökülen bazı akarsular kaynağını alır. Ayrı bir coğrafi ve ekolojik ortam oluşturan bu bölüme İç Batı Anadolu denir (Atalay ve Morten, 2011: 300-303).

Asıl Ege Bölümü'ndeki grabenlere yerleşmiş ovaların kuzeydoğusunda geniş yüksek düzlükler başlar. İç kısımlara doğru gidildikçe yükselen bölümde sıra halinde dağlar uzanır. Bu sıradağlar, Karadeniz, Marmara ve Ege'ye dökülen akarsuların su bölümünü oluşturur. Tavşanlı-Kütahya oluğu, Uşak Platosu ile Banaz Platosu ve Afyonkarahisar Ovası, bölümün düzlüklerini oluşturur (Atalay ve Morten, 2011: 300-303).

Ege Bölgesi Asıl Ege Bölümü ve İç Batı Anadolu Bölümü olmak üzere iki bölüme ayrılır. Uşak'ın içinde yer aldığı İç Batı Anadolu Bölümü üç yöreden oluşmaktadır. 1) Gördes-Uşak Yöresi 2) Dursunbey-Kütahya Yöresi 3) Afyonkarahisar Yöresi (Darkot ve Tuncel, 1978: 128-131).

Uşak İç Batı Anadolu platoları üzerinde kurulmuştur. Dokuz Sele Deresi'nin geçtiği Uşak, İç Batı Anadolu bölümünün önemli kentlerinden biridir (Atalay ve Morten, 2011: 300-303).

38° 12' ve 39° 50' K enlemleri ile 28° 48' ve 29° 57' D boylamları arasında yer almaktadır. İç Batı Anadolu eşiği üzerinde yer alan Uşak ili arazisi, kuzeyden Kütahya (Gediz ve Altıntaş ilçeleri), doğudan Afyon (Sandıklı ve Sincanlı İlçeleri), güneyden Denizli (Çivril, Çal ve Güney İlçeleri), batıdan Manisa (Sarıgöl, Kula ve Selendi İlçeleri) illeri ile komşudur. Uşak İli'nin alanı 5341 km² dir.

2.1.1. FİZİKİ VE TARİHİ COĞRAFYA

Hitit yazılı kaynaklarında bahsedilen Hint-Avrupa kökenli dil konuşan üç halktan bahsedilmektedir. Bu halklardan olan Luviler, Batı ve Güneybatı Anadolu'da yer almaktaydı. (Bryce, 2010: 41). Bu halkların nereden ve ne zaman geldikleri konusu tartışmalıdır. Ancak Hitit döneminde çeşitli krallıklar bu bölgede varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Anadolu siyasi oluşumların başladığı M.Ö II. Binyılda Batı Anadolu'da yeri tartışma konusu olan Arzawa krallıklarının varlığı bilinmektedir. I. Hattušili dönemi Hitit metinlerinde ilk defa Batı Anadolu'da Arzawa krallıklarından bahsedilmektedir. Luviya etno-coğrafya adının yerini Arzawa terimi almıştır (Bryce, 2010: 45).

'Amarna Metinleri' Arzawa'dan bahseden ilk kaynaktır (Moran, 1992:101-103). Ancak buranın lokalizasyonu hakkında tartışmalar halen devam etmektedir.

Arzawa konfederatif bir yapıdan oluşmaktaydı. Mira-Kuwaliya, Šeha Nehri Ülkesi, Wiluša ve Hapalla gibi krallıklardan meydana gelen bir yapıdır (Ünal, 2003: 4; Macqueen, 2001: 40; Mellaart, 1968: 200; Bryce, 2010: 47).

Zipasla ve Harriati Dağlık ülkelerinin de bu kenfederasyonda yer aldıkları da belirtilmektedir (Kınal, 1953: 30).

III. Hattušili dönemindeki bir belge Arzawa'nın Hatti topraklarına Aşağı Ülke topraklarından saldırdıklarından bahsetmektedir. Aşağı Ülke ise Konya dâhil Tuz Gölü ve çevresini kapsayan bir bölgedir. Bu durumda Arzawa Aşağı Ülke'nin batısında yer almalıdır (Bryce, 1974:104).

Genel olarak Arzawa Ülkesi Afyon'un Sultan Dağı ve Sandıklı dağlarından başlayarak, Gediz (=Hermos) ve Küçük Menderes (=Kaystros) nehir havzalarından Ege sahillerine kadar uzanan bölgeyi kapsamaktaydı (Macqueen, 2001: 40).

Arzawa krallıklarından Mira-Kuwaliya Krallığı, Arzawa Hitit sınırında yer almaktaydı. II. Muşili'nin Arzawa'ya düzenlemiş olduğu seferde Mira topraklarından geçtiği Hitit metinlerinde yer almaktadır. Bu durumda Mira-Kuwaliya Afyonkarahisar'ın batısında yer almalıdır. Astarpa (=Akar Çay) ve Siyanti (=Porsuk) ırmakları, Hatti ile Mira-Kuwaliya arasında doğal bir sınır olarak çizgi oluşturmaktadır. Bu ırmakların kaynağı ise Banaz'da bulunan Dindymos (=Murat Dağı)'dır (Macqueen, 1968: 177; Bryce, 2010: 51).

Bu görüş kabul edildiği takdirde Uşak'da Mira-Kuwaliya Krallığı'nın içerisinde yer almaktadır. Sınırda yer alan Uşak, bu bakımdan daha sonraki dönemlerde olduğu gibi hem askeri hem de siyasi geçiş noktası komunundaydı.

Demir Çağın'da ise Uşak'ın doğusu Phrygia Devleti sınırları içerisinde yer alırken batısı Lydia Devleti sınırları içerisinde bulunmaktaydı. Ancak bu sınırlar zaman zaman değişkenlik göstermekteydi (Sevin, 2003: 238).

Uşak toprakları Phryg devleti yıkıldıktan sonra tamamen Lydia egemenliğinde yer almıştır (Tarhan, 1983: 112; Sevin, 2001: 194; Roosevelt, 2009: 16). M.Ö 547/546 tarihinden sonra ise Lydia Devleti'ni yıkan Pers hâkimiyeti altına girmiştir. Pers döneminde Anadolu'da satraplık merkezleri oluşturulmuştur (Mieroop, 2006: 326; Mansel, 1999: 254). Uşak bu dönemde Sardeis (=Sard) Satraplığı'na bağlı bir durumda yer alıyordu.

Bu süreç Büyük İskender'in Anadolu'yu işgaline kadar devam etmiştir. M.Ö 334-331 yılları arasında Perslerle yapmış olduğu üç savaşı kazanan Büyük İskender Anadolu'nun yeni hâkimi haline gelmiştir (Waterfield, 2011: 6; Tekin, 2012:137).

Hellenistik dönemde Büyük İskender'in generalleri arasında mücadele sahası haline gelmiştir. M.Ö 188 Apameia (=Dinar) Barışı'ndan sonra Pergamon (=Bergama) Krallığı kontrolüne giren Uşak ve çevresi, M.Ö 133'de Attalos III'ün vasiyeti ile Roma'ya bırakılmış oldu. Roma Batı Anadolu'yu da kapsayan bölgede Asya Eyaleti'ni kurmuştur (Garthwaite, 2005: 70; Tekin, 2012: 139-142). Uşak Roma İmparatorluğu'nun yıkıldığı tarihe kadar Asya Eyaleti sınırları içerisinde yer almıştır.

2.1.2. İKLİMİ

İç Batı Anadolu Bölümü'nün Gördes-Uşak Yöresi'nde yer alan Uşak, Akdeniz İkliminden Karasal iklime geçiş noktasındadır. Yükseltiye ve denizden uzaklığa göre karasal iklimin etkisi artar. Yazları sıcak, kışları soğuk ve kar yağışlıdır. Yaz sıcaklıklarının 35-40 c° ye kadar yükseldiği, kış sıcaklığının ise sıfırın altına kadar indiği görülür (Uşak İli Çevre Durum Raporu, 2010: 1-4; Darkot ve Tuncel, 1978: 128-131; Atalay ve Morten, 2011: 300-303).

2.1.3. BİTKİ ÖRTÜSÜ

Genel olarak Ege Bölgesi'nin doğal bitki örtüleri orman, maki ve step olarak üçe ayrılır. Bunların ilk ikisinde ağaçsız bitkiler, sonuncusunda otsu bitkiler egemendir. İç Batı Anadolu'da ki düzlüklerde yaygın olan stepler çoğunlukla, ağaçlı step karakterinde olup dağ yamaçlarında çalı steplerine, İç Batı Anadolu ova çanaklarında ağaçsız steplere geçilir ve genel olarak Ege Bölümü vadi oluklarının

tabanına iyice sokulurlar. Dağların yamacında bitki bölgeleri yükseltiye göre kademelenirler. Ormanın üstünde yer alan Alpin kat, Ege Bölgesi'nde pek az görülür (Menteşe yöresi, İç Batı Anadolu'da Murat Dağı'nın yüksek kesimi gibi). Orman, gerçek anlamı ile Ege Bölgesi'nde alçak kesimlerde maki üzerinde, İç Batı Anadolu'da ise, stepler üzerinde yer alır ve 1800-1900 m. de bulunan üst sınırı ise doğu ve güneydoğu yönünde 2000 metreyi aşar. İç Batı Anadolu eşiği üzerinde, meşelikler daha çok çalılık görünüşündedirler ve kışın yapraklarını dökerler. Karaçam genellikle kızılçam basamağının üstünden başlayarak İç Batı Anadolu eşiği üzerinde geniş bir şekilde yayılmakta ve bu kesimde ormanın üst sınırına kadar çıkmaktadır. Step, İç Batı Anadolu bölümünde gelişir ve buradan itibaren Ege bölümündeki oluk biçimli vadilerin geniş tabanına da sokulur. Step karakterinin İç Anadolu'dakine göre yumuşamış olduğu görülür (Darkot ve Tuncel, 1978: 37-39; Arınç, 2006: 206-207; Atalay ve Morten, 2011: 253).

Dağlık bir bölgeye sahip olan Phrygia'nın zengin orman ürünlerine sahip olduğu, özellikle sedir kerestesi elde edildiği bilinmektedir. Yamaçlarda ise otlaklar bulunmaktaydı. Bundan dolayı Phrygia'ya hippobotos "at otlağı" denilmekteydi. Lydia da orman ürünleri bakımından zengin sayılabilirdi (Malay, 1983: 54).

2.1.4. DAĞLARI

Uşak'ın batısını içine alan Lydia topraklarının kuzey sınırını Temnos (=Demirci) dağı, güneyde Tmolos (=Bozdağlar) uzanır. Batı ucunda Sipylos (=Sipil) Dağı yer alır. (Sevin, 2001: 178-179). Lydia'nın doğu sınırında bulunan Uşak Phrygia'nın da batı sınırını oluşturmaktaydı.

Uşak İli genel olarak engebelidir. Ova ve yaylaların oranı azdır. Ortalama olarak deniz seviyesinden 1000-1200 m yüksek olup, dalgalı bir yayla görünümündedir. 906 m yükseklikte yayla şehridir. Dağlar, Uşak'ın kuzeydoğu ve doğu kesiminde kümelenmiştir. İlin % 37,5' ini teşkil eden dağlık alanlar; kapladığı alan itibariyle platolardan sonra ikinci sırada gelmektedir.

Murat Dağı (=Dindymos): Uşak İli kuzey-doğusunda Kütahya sınırı boyunca uzanan Murat Dağı (=Dinydymos)'nın bir kısmı il sınırları içerisinde kalmaktadır.

Yüksekliği 2309 m'yi bulan Murat Dağı (=Dinydymos), zengin bitki örtüsü ile kaplıdır. Doğusunda 1644 m yükseklikte Tahdel Tepe bulunmaktadır.

Bulkaz Dağı: Sivaslı'nın doğusunda bulunan Bulkaz Dağı'nın yüksekliği 1930 m' dir. Zengin su kaynakları vardır.

Elma Dağı: Yüksekliği 1805 m'yi bulur. Uşak'ın kuzeyinde yer almaktadır. Geniş orman ve yaylalarla kaplıdır (Uşak İli Çevre Durum Raporu, 2010: 1-4).

2.1.5. OVALARI

Rakımı 906 metre olan Uşak'ta arazinin % 37.5'i dağlık, %5.4'ü ova ve %57.1'i platodur (Uşak İli Çevre Durum Raporu, 2010: 92).

Uşak, üç önemli ovaya sahiptir. Uşak Ovası, Banaz Ovası (=Doiantos) ve Sivaslı Ovası. Uşak ovası, Neojen formasyonları içerisinde açılmış bir akarsu ovasıdır. Alüvyal bir partaj halindedir. Uşak İli'nin doğusundaki ovanın uzunluğu yaklaşık 10 km, genişliği ise 5-6 km'dir. Doğu ve batısındaki ovalar Kuzeydoğu-Güneybatı uzantısında yer alırlar. Bu ovalar, derelerin yataklarını oluştururlar. Bunlar, Kusura ve Uşak dereleridir.

Daha doğudaki Banaz Ovası'nın (=Doiantos) oluşum ve gelişimi de, Uşak Ovası'nınki ile hemen hemen aynıdır. Burada da ova, kuzey batıdaki serpantin kütlesi hariç, hemen her yerde Neojen yaşlı kumtaşı, kil ve konglomeralar içerisinde açılmıştır. Daha sonra, Banaz Çayı (=Sindros)'nın getirdiği alüvyonlarla dolarak bugünkü halini almıştır.

Sivaslı Ovası ise, bu iki ovadan farklı bir oluşum gösterir. Ovanın doğusunu sınırlayan Paleozoik yaşlı metamorfitler ile Neojen ve Kuaterner formasyonları arasındaki sınır bir faya tekabül etmektedir. Fay dikliği her yerde ovaya hâkimdir. Bu diklik batıya bakmaktadır. Ova doğusunu oluşturan Neojen serisinde ise, herhangi bir faya rastlanmamıştır. Doğudaki fay aynı zamanda, gerek ovanın kuzeyinde, gerekse güneyinde, Neojen ile Paleozoik formasyonlarını da birbirinden ayırmaktadır. O halde söz konusu fay, pre-Neojen yaşındadır ve faylanmayı takiben, batıda oluşan çukurluk içerisinde Neojen sedimantasyonu kendini göstermiş, daha sonra, bir

taraftan fayın tekrar oynaması, diğer taraftan da aşınım nedeniyle alçalan kısımlara alüvyonların dolması sonucu bugünkü Sivaslı Ovası vücut bulmuştur. Ova Kuzey-Güney yönlü olup, eğim bunun tam tersine doğudan batıya doğrudur (Ardos, 1995: 111-113).

Alüvyal yapılı Uşak ve Banaz (=Doiantos) ovaları, önemli bir tarım potansiyeli sunar. Yaklaşık 900 m. yüksekliğindeki Uşak Ovası, yaklaşık olarak 55 km² yüzölçümünde olup, verimli topraklardan oluşmaktadır. Ovanın kenarında az yüksek, koyu renkli volkanik tepeler sıralanmıştır. Banaz Ovası ise, 65 km² yüzölçümünde olup Büyük Menderes Irmağı'nın kollarından birisi olan Banaz Çayı (=Sindros)'nın kenarında oluşmuştur. Kuzeydoğu-güneybatı uzanımlı olan bu ova da oldukça verimli bir özelliğe sahiptir (Arınç, 2006: 206-207).

2.1.6. AKARSULARI

Batı Phrygia ve Lydia sınırı zengin tarım arazilerinin bulunduğu bölgedir. Batı Phrygia'nın çizgisini Dindymos (=Murat Dağı) (2312 metre) oluşturur. Bu bölge Batı Anadolu'nun uzun nehirlerinin kaynağını oluşturur. Gediz Çay (=Hermos), Koca Çay (=Rhyndakos), Porsuk Çayı (=Tembris) ve Banaz Çayı (=Sindros) Menderes Nehri'nin zengin kollarını oluşturur (Thonemann, 2013: 6).

Bölge sınırları içinde yer alan Bakırçayı (=Kaikos), Gediz (=Hermos), Küçük Menderes (=Kaystros) ve Büyük Menderes (=Maindros) Ege Denizi'ne dökülür. Ege bölgesinde Murat Dağı (=Dindymos) - Dumlupınar eşiği, su bölümü çizgileri için önemli bir düğüm alanı olup bunun çevresinde sular, Banaz Çayı (=Sindros), Gediz (=Hermos), Adırnaz Çayı (=Rhyndakos), Porsuk Çayı (=Tembris) ve Akarçay aracılığı ile ayrı ayrı alanlara yönelir. Ege bölgesi, sürekli ve kıyıya paralel çok yüksek dağ sıralarının bulunmaması yüzünden çok bol yağış almaz ve dağlar üzerinde yaz ortalarına kadar kalan büyük kar kütleleri görülmez. Yaz aylarında buharlaşma oldukça fazladır. Böyle bir durum yaz mevsiminde akışların zayıflamasına sebep olur (Arınç, 2006: 146).

Bölge genelinde, Akdeniz ikliminin etkisine bağlı olarak Akdeniz akarsu rejimi hâkimdir (Atalay ve Morten, 2011: 235).

2.2. YOLLAR

Pers Kral Yolu olarak bilinen tarihi yol güzergâhında bulunan, Uşak bu önemini günümüzde de yitirmemiştir. Kral Yolu Efesos'tan başlıyor, Sardeis (=Sard) üzerinden Gordion'a, oradan da Kapadokya'da bulunan Pteria'ya ulaşıyordu. Son olarak da Susa'ya gidiyordu. Herodotos, 'Lydia ve Phrygia içerilerinde yirmi stathmetikos ya da konak boyunca uzanır ki bu, doksan dört buçuk parasang (520 km) tutar. Phrygia sınırında Halys Irmağı'na rastlanır, bu ırmağı geçebilmek için buraya hâkim durumda olan sıradağları ve ırmağı gözaltında bulunduruan önemli bir kaleyi aşmak gerekir' demektedir (Herodotos. V. 52. 53).

Yani bu yol Gediz vadisini izleyerek Lydia bölgesi içinden doğuya doğru giden yol, Katakekaumene (Yanık Ülke) denen Kula'dan ve Uşak yöresinden geçerek Phrygia sınırına varmaktaydı. Uşak'tan sonraki yol, kesin belirnememekle beraber Pessinous'tan (=Ballıhisar) geçtiği ve Gordion'a (=Yassıhöyük) ulaştığı ifade edilmektedir (Sevin, 2001: 9).

Uşak'ın güneyinden de Sardeis (=Sard), Philadelphia (=Alaşehir), Klannoudda (=Kışla Köyü?) ve Blaundus (=Sülümenli) şehirlerinden geçen bir Roma yolu bulunmaktadır (Ceylan, 2007: 74).

Sevin ise, Ege kıyılarından başlayan bir başka Roma yolunun Hermos (=Gediz) Vadisi boyunca Sardeis (=Sard), Satala (=Sandal), Timenou Therai (=Uşak), Kotiaion (=Kütahya) ve Dorylaion (=Eskişehir) üzerinden doğuya doğru gittiğini belirtmektedir (Sevin, 2001: 5).

Günümüzde İç Batı Anadolu eşiği, ulaşımın çeşitli yönlere doğru kolayca yöneltilebildiği bir platforma benzer. Kütahya ve Afyon'da düğümlenen kara ve demiryolları bir taraftan İç Anadolu'ya ve onun gerisindeki ülkelere, Marmara bölgesine, ayrıca göller yöresi üzerinden Akdeniz kıyılarına bağlanabilmektedir (Darkot ve Tuncel, 1978: 73).

Bölgenin fiziki coğrafya özellikleri kara ve deniz yolu ulaşımını kolaylaştırıcı yöndedir. Gediz, Büyük Menderes ve Küçük Menderes olukları, Ege Denizi ile iç

kesimler arasındaki ulaşımda kolaylık sağlar. Tarihi dönemlerde Ege ile olan bağlantıda bu doğal yollar kullanılmıştır. Bölgedeki ana kara yolları; kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusundadır. Çanakkale'den gelen yol İzmir üzerinden Muğla'ya, oradan da Akdeniz Bölgesi'ne geçer. Diğer yol ise, İzmir, Turgutlu- Salihli-Uşak-Afyonkarahisar üzerinden Anakara'ya bağlantı sağlar (Atalay ve Morten, 2011: 271).

III. TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARDA UŞAK VE ÇEVRESİ

3.1. NEOLİTİK VE KALKOLİTİK ÇAĞ (M.Ö. 8000/5500 - 5500/3000)

Batı Anadolu'da küçük ölçekli köy topluluklarında yerleşik yaşama geçiş ve tarıma dayalı yaşamın aynı zamanda ortaya çıkışı nedeniyle Batı Anadolu'da Neolitik başlangıcını M.Ö 7. binyılın ortaları-sonuna yerleştirmektedirler. Bu dönem, Geç Neolitik dönem olarak adlandırılır. Anadolu'nun diğer bölgelerinde bu değişim çok daha önce meydana gelmiştir (Roosevelt, 2010: 44).

Uşak ve çevresinde Neolitik yerleşmelerle ilgili detaylı bir çalışmanın yapılmamış olması nedeniyle yakın bölgelerdeki Neolitik çalışmalara bakmak bize ışık tutacaktır.

Orta Batı Anadolu Geç Neolitiği için 1995 yılında kazılmaya başlanan Kemalpaşa Vadisindeki Ulucak Höyük ilk örneklerdendir. İleride daha detaylı bilgi vereceğimiz bu höyükte Geç Neolitik 7. binyıl sonu ile 6. binyıl başına ait en az iki yapı katı bulunmaktadır. Mimari ve yerleşim düzeni (çit çamur tekniği veya dikme duvar, kümelenmiş yaşam biçimleri, kerpiç, (sıkıştırılmış toprak), seramikler (kırmızı astarlı, perdahlı ayırt edici formlar) ve diğer küçük buluntular kuzeydeki bölgelerle (Fikirtepe gibi), doğu ve güneydoğu Göller Bölgesi'ndeki ile benzerlikler ama aynı zamana yerel düzeyde ayrılıklar görülmektedir. Bölgede Geç Neolitik yerleşimler vadi zeminlerinde bulunan höyüklerde veya vadileri meydana getiren dağların yamaçlarındaki doğal yükseltilerde konuşlanmıştır. Hepsi iyi sulanan, tarım açısından zengin topraklarda bulunur. Yerleşim alanlarının tarımsal yaşamı benimseyen topluluklar tarafından seçildiği anlaşılmaktadır (Roosevelt, 2010: 45).

Bölgede Geç Neolitiğin ardından gelen Orta Neolitik'te (M.Ö 6. binyıl ikinci yarısı- M.Ö 5. binyılın ilk yarısı) yüzey araştırmaları ve Ulucak stratigrafisiyle belirlenen büyük çapta bir terk söz konusudur. Bu durum, Batı Anadolu'nun büyük bir kısmında görülür. M.Ö 5. binyılın ikinci yarısında ve M.Ö 4. binyılda yerleşimlerin verimli topraklarda yeniden ortaya çıktığı görülmektedir. Batı Anadolu'nun diğer yerlerinde metalurji ve taş işleme teknolojisinde ani artış, uzun mesafe ticaret ve sosyal yapıda karmaşıklaşma, çağdaş eğilimler olarak

görülmektedir. Geç Neolitik'te görüldüğü gibi, seramikte kuzeyde Troas ve Marmara çevresi ile doğu ve güneydoğuda Göller Bölgesi ile ilişkileri belirgindir. Buna kıyı ile Doğu Ege yerleşmeleri de dâhil olmuştur. M.Ö 4. binyılın sonunda ise Güneybatı Anadolu ile olan seramik ilişkileri kesilir ve Orta Batı Anadolu ile kuzeyindeki daha yaygın gelenekler baskınlaşır (Roosevelt, 2010: 46).

Uşak sınırında bulunan Çivril'de yapılan araştırmalar sonucunda; Neolitik döneme ait höyüklerde tespit edilen seramikler Hacılar, Kuruçay, Bademağacı ve İzmir Ulucak Höyük buluntularından bilinmektedir. Kaliteli el yapımı, kırmızı astarlı olan seramikler çoğunlukla "S" profilli kaplardan, derin kâselerden, küçük çömlek ve çanaklardan oluşmaktadır (Abay ve Dedeoğlu, 2005: 279).

Uşak'ın yaklaşık 200 km güneyinde yer alan Burdur Hacılar Höyüğü ve Burdur Kuruçay Höyüğü ile Uşak'ın yaklaşık 190/260 km batısında yer alan Ulucak Höyük ile Ege Gübre Höyüğü yerleşmeleri, bölgenin Neolitik dönemi ile ilgili önemli bilgiler vermektedir.

Burdur Hacılar'da Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik çağlara ait 9 tabaka bulunmuştur. Ayrıca höyüğün batısında Geç Neolitik yerleşmelerinden daha eski bir yerleşmenin olduğu ve seramik ele geçmediği için James Mellaart tarafından 'Çanak Çömleksiz Neolitik' olarak tanımlanmıştır. Refik Duru ise bu kesimde daha sonra bazı bulgular neticesinde buranın Erken Neolitik yerleşme olması gerektiği ifade etmektedir (Duru, 2007: 331).

Hacılarda Erken Neolitik yerleşmeleri I-VII. tabakalarda, Geç Neolitik yerleşmeleri ise VI-IX. tabaklarda tespit edilmiştir (Duru, 2012: 3).

Hacıların kuzey ve kuzeybatısında 1,5-2 m derinlikte kırmızı veya sarı boyalı ve üzeri açkılı kireç tabanlara rastlanmıştır. Boyalı tabanlar üzerinde seramik parçaları, koyu gri, grimsi kahverengi hamurlu açkılı ve iyi fırınlanmış halde bulunmuşlardır (Duru, 2007: 332-333).

Hacılar IX ve VI. katlarda seramik kullanımı yaygınlaşmıştır. V. katta dâhil olmak üzere bütün yerleşmelerde krem bej hamurlu ve astarlı monokrom bir mal türü çoğunluktadır (Mellaart, 1970: 102-111).

IX. yapı katında ağırlıklı olarak 'S' profilli kâse/çanak gibi basit biçimler ağırlıktadır. Bazı kaplarda tüp tutamaklar, tek veya ikişerli olarak kullanılmıştır. Ayaklı geniş ağızlı çanak ve sepet kulplu çömlek, ayrışık formlar olarak kabul edilir. Az sayıda kabın ağız içlerine krem üzerine kırmızı band boyama yapılmıştır (Duru, 2007: 333).

VIII. ve VII. katların malzeme türleri ve formları genellikle IX. katın devamı gibidir. 'S' profilli tüp tutamaklı monokrom kaplar devam etmekle beraber, kapan ağızlı çanaklar da kullanıma girmiştir. Sınırlı boya bezemeler arasında VIII. katta bulunan bir örnekte görülen, ağızdan tabana inen kalınca band bezeme daha sonraları rastlanacak uygulamanın ilk örneğidir. VII. katta da dikine paralel veya eğik kesişen band demetleri ile süslenmiş kaplar bulunur. VI. katta kalite artmıştır. 'S' profilli küçük boy kaplar dikine tüp tutamaklı çömlek ve oval çömlekler yaygındır. Az sayıda boğa başı görünümlü tutamaklar ve hayvan biçimli ritonlar vardır. Boyalı parçalar çoğalmıştır. Krem/bej astar üzerine kırmızı boya ile yapılmış dikine veya eğik bandlardan meydana gelen bezemeler çeşitlenmiştir. Çizi ve kabartma bezeme azdır. Hacılar IX- VI yerleşmelerinde çok sayıda pişmiş topraktan kadın figürinleri bulunmuştur (Duru, 2007: 334).

Hacılar Erken Neolitik I seramiğinde fazla katkı maddesi kullanılmamıştır. Hamuru iyi yoğrulmuştur. El yapımı olan kapların kenarları ince ve düzgündür. Dış yüz ile iç yüz renkleri birbirlerine yakındır. Açkı (perdah) az çok her parçada vardır. Yüksek ısıda pişirilmişlerdir (Duru, 2008: 53).

Erken Neolitik II dönemi çömlekçilikte büyük gelişmelerin olduğu görülmektedir (Duru, 2008: 55).

Hacılar VI monokrom bölgede Afyon-Uşak bölgesi dâhil olmak üzere geniş bir alana yayılmıştır (Mellaart, 1970: 146.)

Burdur bölgesindeki bir diğer Neolitik bulgu veren yerleşme Kuruçay Höyük'tür. Burdur'dan Hacılar'a giden karayolunun 15. km'sinde ana yolun 2 km kadar doğusunda yer alır. Neolitik dönem katmanları XII. yapı katı (ENÇ) ile 11. yapı katıdır (ENÇ / GNÇ) (Duru, 2007: 335).

XII. kat seramik yapımında kalitenin yüksek olduğu görülmektedir. Kapların çoğunluğu bej hamurlu, üzerinde kırmızımsı astar sürülmüş bir mal türündedir. Bunlarda açkılama, fırınlama hemen hemen her zaman iyidir. Boya bezemeli parçaların sayısı artmıştır. Bazı bezeme ögeleri basit bandlar şeklinde olmakla birlikte bazı parçalar üzerindeki süsleme daha sonraki yerleşmelerde sayıları artacak olan, anlamı belirsiz, soyut bezekler şeklindedir. Bazı kaplarda tüp tutamakların uçlarına kabartma ekler yapılarak boynuz şekline sokulmuş, bazı tutamaklar hayvan başı haline getirilmiş, birkaç parça üzerine de kabartma ve çizi süsleme yapılmıştır (Duru, 2007: 336).

XI. katta bir önceki yerleşmedeki malların çok zengin çeşitlenmesi ile karşılaşılmıştır. Kırmızı boya ile yapılmış basit veya karışık geometrik band süslemenin yanı sıra stilize figüratif ve soyut bezeklerde büyük artış olmuştur. Kabartma ve çizi bezemeliler de göreceli olarak çoğalmıştır. Yaygın bir biçimde derince tabaklar bulunmaktadır. Kapların bazen sadece dışına, bazen de her iki yüzüne kırmızı boya ile band bezeme yapılmıştır. Bununla birlikte yeni tür olarak, kalın kenarlı, kaba, derince tabakaların yaygın olduğu bir tür görülmeye başlamıştır. Bu türde bazı kapların ağızlarının iç kısmına yumrular eklenmiştir. Bej hamurlu, açkılı yüzlü ve sepet kulplu bir başka grup da ilk kez bu katta görülmüştür. Kuruçay Erken Neolitik ve Geç Neolitik katlarının küçük buluntuları arasında, pişmiş topraktan ana tanrıça figürinleri bulunmaktadır (Duru, 2007:336-337).

Ulucak Höyük, İzmir-Kemalpaşa İlçesi'ne bağlı Ulucak sınırları içerisinde yer alır. 1960 yılında David French tarafından bulunmuştur (Çilingiroğlu, Çevik ve Çilingiroğlu, 2012: 158).

Höyüğün Neolitik Yerleşim tabakaları IV. ve V. tabaka ile onların alt tabakalarında tespit edilmiştir (Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007: 364).

IV. tabaka seramiği genel olarak kırmızı astarlı ve açkılı mallardır. Orta- iyi pişmiş, özü koyu gri, kahverengi, turuncu, kum, mika, küçük taşçık/organik katkılı, kırmızı, turuncu ya da açık kahverengi astarlı ve parlak açıkılı mallardır. Seyrek olarak baskı bezeme görülür. Açkılı ya da açkısız yüzeye hamur ıslakken, deniz kabuğu yada tırnakla yapılan gözyaşı damlası veya daire şeklinde bezekler yapılmıştır. Boya, kabartma veya çizi bezek az görülür. Genellikle 'S' kıvrımlı, oval veya yuvarlak dipli derin kaseler ile kısa boyunlu ve boyunsuz çömleker bulunmaktadır. İki tane büyük boyutlu saklama kabı da bulunmuştur. Dipler düzdür. Kimi örneklerde hasır izi görülür. Tutamaklar görülmektedir. Kulplar nadir görülür. Dikine delikli tüp tutamaklar, tekli ya da çift düğme tutamaklar çoktur. Özel bir biçim olarak da insan biçimli kaplar görülmektedir (Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu, 2007: 365).

Çömleklerde kullanılan malzemeler, Göller bölgesindeki Hacılar, Kuruçay ve Marmara Bölgesi'ndeki, Hoca Çeşme Son Neolitik Dönem seramikleriyle benzerlik gösterir (Mutluay, 2010: 98).

Ayrıca hayvan ve insan figürinleri, basma kalıpları, sapan, ağırşaklar, kemik aletler, oluklu taşlar, yassı baltalar ve çok ayaklı köşeli kaplar yer almaktadır (Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu, 2007: 365).

Kırmızı, krem ve kahverengi yüzey renkli seramik grupları vardır. Küçük taşcık ve organik katkılar görülmektedir. Kapların tamamı açkılıdır. Bezeme çok görülmez. 'S' kıvrımlı kaseler, derin kaseler, daralan ağızlı kaseler, ağız kenarı düzleştirilmiş kaseler ve çömlekler öne çıkmaktadır. Krem astarlı ve açkılı mal grubu yaygındır (Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu, 2007: 367).

Uşak'ın yaklaşık 260 km batısında İzmir Aliağa'da yer alan Ege Gübre Neolitik yerleşmesi, Ege Gübre IIIa Ege Gübre IIIb Ege Gübre IV olarak tespit edilmiştir (Sağlamtimur, 2012: 197).

Ege Gübre seramiklerinin büyük bir kısmı yüzeyi düzeltilmiş, kırmızı astarlı, genelde kahverengi ve gri hamurludur. Küçük taşçık ve kum katkılıdır. Deniz kabuklarının ezilerek kilin içerisine katıldığının örnekleri de vardır. Seramikler iyi

fırınlanmıştır. Astar rengi kırmızı ile kahverengi tonlarındadır. Kap formları genelde dışa dönük ‘S’ profilli, küresel gövdeli, derin kaseler ve çömleklerden oluşmaktadır. Az sayıda dip kısımları dikdörtgen ve oval kaplar da bulunmuştur. Kırmızı astarlı veya astarsız kabartma bezeme örnekleri çoktur. İp delikli tutamaklılar yaygındır. Ayrıca impresso tekniği ile yapılan seramik çok sayıda bulunmuştur. Bezemeler daha çok kemik, ahşap, kamış ucu veya deniz kabuğu ile yapılmıştır. Ayrıca kil yumrulu örnekler de vardır. Figürinler, mühür baskıları, ağırşaklar ve kemik deliciler küçük buluntular arasında yer alır (Sağlamtimur, 2007: 374-375).

Hacılar ve Kuruçay'ın GNÇ ve EKÇ dönemleri seramiğinin Anadolu'nun, hatta tüm Önasya ülkelerinin Tarih öncesi ve Öntarih Çağları'nın, estetik açıdan en güzel örnekleri olduğu söylenebilir. Kuruçay kazılarında GNÇ ve EKÇ dönemlerine ait malların yarıdan çok fazlası boyalı kaplara aittir. Açık bej renkli astar üzerine kırmızının tonlarında boya ile yapılan mallar en çok kullanılanlardır. Bazen çeşitli geometrik ögelerin çok başarılı serbest kompozisyonlar halinde düzenlenmesi, bazen de geometrik band ve dolu alanların düzgün bir simetri içinde yatay ince bandlar/frizler içine yerleştirilmeleri şeklindedir. Ayrıca kapların dış yüzlerine fantastik şekillerin de, dip kısım hariç tüm yüzeye uygulandığı görülmektedir. EKÇ'nın son yerleşmesi olan Kuruçay VII sonlarına kadar devam eden birbirinden farklı bu iki bezemeli ürünlerin aynı atölyelerin üretimi olduğu düşünülmektedir. Kuruçay GNÇ ve EKÇ çömlekçiliğinin bir diğer boya ile süsleme yöntemi band bezemedir. Malzemenin yapısında ve hamurun hazırlanmasında öncekine göre bir değişiklik yoktur. Ancak kapların formlarında, bezemelerinde ve kalitelerinde biraz daha düşük seviye bulunmaktadır. Bunlar genelde tabak formundadır. Elde biçimlendirilen bu kapların kenarları düzgün, hem iç hem dış yüzeyleri bej boya astarlıdır. Astar üzerine bazen ince, ama genelde kalın bir fırça ile sürülen kırmızı boya ile ya iç içe konsantrik frizler ya da en dış halka frizine kırık band çeşitlemesi yapılmıştır. Hacılar'daki durum, Kuruçay ile paraleldir. Hacılar'ın son yerleşmesi olan I. katta ikinci bezeme uslübu olan band süsleme, hâkim duruma gelmiş, fantastik ve geometrik bezeme bütünüyle kaybolmuştur (Duru, 2008: 69).

Hacılar'da EKÇ'dan sonra bir daha yerleşme olmamıştır. Kuruçay'da ise EKÇ'nın son yerleşmesinin (VII. yapı katı) yıkıntı molozu üzerindeki $6A_2$ yapılaşması ile yeni bir kültür dönemi olan Geç Kalkolitik'e geçilmiştir. Ancak EKÇ ile GKÇ arasında uzunca bir zaman dilimi vardır. Yeni yerleşenlerin eski halklarla bir ilgisi görülmemektedir. Kendi özgün gelenekleri ve yaşam biçimleriyle birlikte Kuruçay'a gelmişler ve yerleşmişlerdir. Kuruçay GKÇ dönemi yerleşmeleri altı yapı katından meydana gelmektedir. Bunlardan 6 A-4 evrelerinde yaşayanların ortak bir kültüre sahip oldukları, daha sonraki 3A ve 3. kat yerleşmelerin sahiplerinin ise mimarlık özellikleri ve seramik üretiminde bazı farklılıklar olduğu görülmektedir (Duru, 2008: 122).

Ulucak Höyük'ün Orta Kalkolitik dönem yapı katı ise III. tabakadır. IV. yapı katlarında ise GNÇ/EKÇ dönemleri görülmektedir. Seramiklerin genelde koyu yüzlü, astarlı, açkılı ve kaba olduğu görülür. Açkı bezemeli parçalar ve mantar başlı kulplar Ege'deki 5. bin yıl yerleşmelerinde bulunan örneklerle çok benzeşmektedir (Çilingiroğlu, Çevik ve Çilingiroğlu, 2012: 160).

IV. tabaka seramiğinin hemen hemen tamamı 'kırmızı astarlı ve açkılı mallar' olarak adlandırılan seramik tiplerindendir. Genelde orta-iyi derecede fırınlanmış, özü koyu gri, kahverengi, turuncu; kum, mika, küçük taşçık ve/veya organik katkılı; kırmızı, turuncu ya da açık kahverengi astarlı ve parlak açkılıdır. Bezek seyrek görülür, en çok görülen ise baskı bezektir. Genelde açkılı ya da açkısız yüzeye hamur henüz ıslakken bir alet deniz kabuğu ya da tırnak ile uygulanan işlem sonucunda gözyaşı damlası veya yarım daire şeklinde bezekler ortaya çıkmıştır. Literatürde "impresso" denilen mal grubu, M.Ö. 6000'den itibaren Ege'yi de içine alan tüm Doğu Akdeniz'de karşımıza çıkmaktadır. Boya, kabartma ya da çizi bezek az bulunur. Kap formlarında ise "S" kıvrımlı, oval ya da yuvarlak dipli derin kâseler ile kısa boyunlu çömlekler sayılabilir. Dikine delikli tüp tutamaklar, tekli ya da çift düğme tutamaklar çok rastlanılan tiplerdir (Çilingiroğlu, Çevik ve Çilingiroğlu, 2012: 161).

Ege Gübre Geç Kalkolitik Dönem, yerleşimin ikinci tabakasında yer alır. Neolitik Dönem'den sonra Geç Kalkolitik Dönemde yeniden iskân edildiği

anlaşılmaktadır. Bu döneme ait buluntular arasında çok sayıda koyu hamurlu, açkılı ve bezemeli seramik bulunmaktadır (Sağlamtimur ve Ozan, 2012: 101-102).

Çivril Beycesultan Kalkolitik seramiği ise J. Mellaart tarafından dört gurupta toplamıştır. 1. Evre seramiği XL-XXXV. tabakalarda ortaya çıkarılmıştır. Bu evrede açkılı siyah mal ve kaba hamurlu mallar görülmektedir. Hamurları saman ve taşçık katkılıdır. Siyah, kahverengi, koyu gri yüzey rengi ve açkılı oldukları görülmektedir. Kaba hamurlu mallarda ise, taşçık katkısı fazladır. Açkı nadirdir. Bezeme donuk beyaz boyalıdır. Kalın hatlar şeklinde baklava motifli, üçgen, şevron, zikzak ve dama motifleri mallara rastlanır. Kâseler, maşrapalar ve çömlekler bulunmaktadır (Lloyd ve Mellaart, 1962: 79-83; Joukowsky, 1986: 433-434).

XXXIV-XXIX. tabakalarında Son Kalkolitik Çağ 2 dönemi malları; ince hamurlu açkılı, açık renkli mallardır. Kaplarda oyuk bezeme vardır. Dışa dönük ağızlı çanaklar, yatay şerit kulplu çömlekler vardır. Bu mallarda Konya Ovası etkisi belirgindir (Lloyd ve Mellaart, 1962: 83-91; Joukowsky, 1986: 433-434).

XXVIII-XXV. tabakalarda Son Kalkolitik Çağ 3 dönemidir. Kahverengi, pembe, siyah yüzey renkli, astarlı, iyi açkılı malların yanı sıra kaba hamurlu mallar bulunmuştur. Oluklu kapların ortaya çıktığı dönemdir. Dışa dönük iç bükey omurgalı kâse ve çömlekler yer alır. Oval ağızlı, yatay delikli tutamaklı çömlekler de görülmeye başlanmıştır (Lloyd ve Mellaart, 1962: 91-95; Joukowsky, 1986: 433-434).

XXIV-XX. tabakalar, Son Kalkolitik Çağ 4'ü temsil eder. Siyah açkılı, ince mallar koyu renkli, gri, kırmızı ve kahverengi yüzey rengi çeşitleri vardır. Yassı dipler çokça kullanılmıştır. Çömleklerde dikey sepet kulplar vardır (Lloyd ve Mellaart, 1962: 95-103; Joukowsky, 1986: 433-434).

Çivril bölgesinde Geç Kalkolitik Çağa ait seramikler el yapımı, siyah ya da gri renkli perdahlı keramiklerden oluşur (Abay ve Dedeoğlu, 2007: 279).

2013 yılında katıldığımız yüzey araştırmaları sırasında Sivaslı ilçesinde bu dönemleri temsil eden 14 yerleşmede çalışıldı. Bu yerleşmeler: Selçikler Kasabası

Viraniçi Mevkii, Selçikler Kasabası Köyaltı Hüyükler, Ağaçbeyli Kasabası Gavurkuyusu, Yayalar Kasabası Ambarkaya, Budaklar Köyü Kavaklar, Budaklar Köyü Dörek Asar, Budaklar Köyü Asar Mezarlık, Budaklar Köyü Pınar Mezarlık, Kökez Köyü Kökez Üyük, Azizler Köyü Sindelli Hüyük, Azizler Köyü Azizler Ören, Salmanlar Köyü Çayır Höyük, Akarca Köyü Belce Höyük ve Eldeniz Köyü Payamalanı yerleşmeleridir (Şekil-1, Tablo-1).

Tespit edilen bu yerleşmelerden Selçikler Köyaltı Hüyükler mevkiinde (Şekil-16) ve Akarca Köyü Belce Höyük'te (Şekil-17) GNÇ ve EKÇ seramikleri bulunmuştur. Selçikler Köyaltı Hüyükler mevkiinde bulunan seramiklerde kırmızı ve kahverengi mal grubu ağırlıktadır. Bunlar tüp ve ip delikli tutamaklar ile değişik tutamak parçalarından meydana gelmektedir (Şekil-33, 34, 35, 37). Büyük bir kısmı EKÇ dönemine ait olan GNÇ/EKÇ boyalı çömlek parçaları ise krem ve kahverengi astar üzerine kırmızı ve kahverengi boya bezemeli parçalardan oluşmaktadır (Şekil-36). Ayrıca burada çok sayıda obsidyen ve çakmaktaşı alet parçaları bulunmuştur (Şekil-40).

Yine burada GNÇ/EKÇ dönemine ait bir tanrıça figürin bulunmuştur. Bu figürin koyu gri hamurlu, ince kum, taşçık, yoğun mika katkılı, kötü pişmiş, krem astarlıdır. Sağ el dizinin üzerinde, sol el sol göğsün altında, her iki elde üç parmak mevcut olup, sol ayak baldır kısmından kırıktır. Sağ ayak diz seviyesinin altından itibaren kırık, sağ omuz kısmı kısmen kırık, sağ kalçada hafif bir kırık vardır. Baş kısmı sokma baş şeklindedir. Dizleri üzerinde oturur biçimde tasvir edilmiş bir ana tanrıça figürinidir (Şekil-39).

Daha önce de Banaz Alıçlı Höyük'te iki figürin bulunmuştu. Bir tanesi belden yukarı kısmı kayıp 4.7 cm yüksekliğinde pişmiş topraktan yapılmış krem rengi astarlı ve perdahlı heykelcik çok şişman bir kadını, ayaklarını altına almış oturur durumda göstermektedir. Heykelciğin dizleri hasara uğramıştır. İkincisinde gözler hariç yüzün uzuvları açıkça belirlenmemiştir. Gözler çok iri badem şeklinde derince çizilerek belirtilmiştir. Başta saç işlenmiştir. Saçın dış hatları kabartma olarak gösterilmiştir. Başın arkasında üç adet üçgen biçimli çukurcuk yapılmıştır. Muhtemelen buralara hakiki saç veya benzeri nesne takılmış olmalıdır. 6.4 cm yüksekliğinde pişmiş

topraktan yapılmış kırmızımsı krem rengi astarlı ve yer yer bozuk bir perdah vardır. Bu iki eser de Geç Neolitik Çağ'a tarihlendirilir. Çünkü oturan heykelciğin işleniş tekniği ve çok iri kalçalar üzerindeki konkav boşluğun benzeri ve boyunlu başta gözlerin iri badem şeklindeki paralelleri ve saçın dış hatlarının belirtilmiş olması, Hacılar'ın VI. tabakasında çıkarılan Geç Neolitik Çağ'a tarihlendirilmiş esere benzemektedir (Bilgi, 1980: 3-4).

Bu figürin benzerlerini Uşak kesiminden Konya çevresine kadar olan bölgede görmek mümkündür (Koçak ve Bilgin, 2013: 33).

Akarca Köyü Belce Höyük'te ise, GNÇ/KÇ dönemi özelliklerini gösteren az sayıda buluntu vardır (Şekil-38).

Banaz'da Kızılhisar Köyü-Kızılhisar Höyük, Öksüz Köyü-Öksüz Höyük, Susuz Köyü-Susuz Höyük, Yenice Köyü-Yenice Höyük ve Yazıtepe Köyü-Erenler Höyük yerleşmelerinde muhtemel Kalkolitk Çağ seramikleri gözlemlenmiştir. (Tablo-2).

Eşme'de ise Yeleğen Kasabası-Yarkaşı Höyüğü, Puslu Köyü-Ardıçdede Höyüğü, Dere Köy-Divlit Höyük ve Yeniköy-Suluk Höyük'te muhtemel Kalkolitik Çağ seramikleri bulunmaktadır (Tablo-3).

Uşak GNÇ/EKÇ malzemeleri Afyonkarahisar Hocalar-Sinanpaşa kesimi GNÇ/EKÇ buluntuları ile daha yakından ilişkilidir. Afyonkarahisar Asarın Tepe'ye ait özellikle EKÇ malzemeleri Sivaslı–Selçikler malzemeleriyle benzerlik gösterir (Koçak ve Bilgin, 2012: 5-6).

Uşak Müze Müdürlüğü'nde Fen Bilgisi Öğretmeni Rıza İncel tarafından daktilo ile yazılmış "İnay Köyü Çevreleri" adlı çalışma vardır. Bu çalışmada; İnay Köyü Balçıklı Dere Höyüğü'nde Kalkolitik döneme ait el yapımı, parlatılmış, siyah ve kırmızı kaplar üzerinde, beyaz boya ile gayet güzel ve temiz çizgilerle geometrik şekillerin çizildiği ince ve zarif kapların bulunduğu belirtilmektedir (Sakaryalı, 2005: 27).

3.2. İLK TUNÇ ÇAĞI (M.Ö. 3000 - 2000)

Batı Anadolu'da İTÇ bir dizi kademeli değişimlere uğramıştır. Birçok yeni yerleşimin ortaya çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte ciddi bir nüfus artışı da söz konusudur. Bu dönemde yerleşim boyutlarında ve yapılarda değişimler baş göstererek, anıtsal yapılar ve tahkimatlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle de metalürji ve keramik alanındaki üretim tekniklerinde ilerlemeler meydana gelmiştir. Mezar buluntuları bu merkezileşen toplumlar içinde mevkiilerini egzotik mallarla belli eden üst sınıf mensupları arasında yapılan uzun mesafeli ticaretin yapıldığının göstergesidir (Roosevelt, 2010: 47-48).

Lydia'da önceki dönemlerde olduğu gibi birçok İTÇ yerleşmesi, vadi tabanlarında verimli araziler üzerine kurulan höyüklerden oluşmaktadır. Bir kısmı da doğal sırtlarda ve platolarda bulunur (Roosevelt, 2010: 48).

Lydia, Yortan'daki pithos mezarlığından çıkanlara benzer seramikleri ile Troia I-Yortan-İznik bölgesine girmektedir. Aynı üsluptaki keramiklerin Gediz Nehri vadisi boyunca, hatta daha da doğuya, güneydeki dağlık bölgelere ve vadilere de etki etmiş olabileceği muhtemeldir. Bu durumda bahsedilen bölgede ortak bir kültürel çevrenin varlığının göstergesidir. (Roosevelt, 2010: 49).

M.Ö 1700'lerde Gediz Nehri vadisi boyunca aşağı şehirlere sahip tahkimatlı büyük kaleler (sitadel) kurulmaya başlar. M.Ö. 2. binyıl süresince yerleşme sayılarındaki genel düşüşe karşın, M.Ö. 3. binyıldaki bölgeler aynı şekilde iskân edilmiştir. Buralardaki yerleşmelerin seçimi geçen binyılda görülen modelin devam ettirilmesidir. (Roosevelt, 2010: 50).

Orta Batı Anadolu yerleşmelerinden gelen seramiklerin en yakın benzerleri Batı Anadolu kıyılarında Panaztepe'den Troia'ya kadar aynı zamanda Kusura, Beycesultan ve Aphrodisias gibi iç kesimdeki merkezlerde görülmektedir. (Roosevelt, 2010: 52).

Yukarı Büyük Menderes havzası kültür bakımından GKÇ kültürünün devamı niteliğindedir. Beycesultan İTÇ I seramik yapısı (M.Ö 2800–2700/2600) GKÇ göre

hem form bakımından hem de kalite bakımından daha üstün konumdadır. Ayrıca bu seramiklerin öncüllerine rastlanılamamıştır. Bu durum iki dönem arasında kopukluk olabileceğini düşündürmektedir. İTÇ I yerleşmeleri bir önceki döneme göre azalma göstermiştir (Lloyd ve Mellaart, 1962: 117).

İTÇ I (M.Ö. 3000-2700) döneminde Batı Anadolu'da kültür gruplarının belirgin bir biçimde şekillenmeye başladığı görülür. Beycesultan İTÇ I Kültür Bölgesi, kabaca Denizli, Uşak, Afyon, Kütahya ve Akşehir bölgelerini kapsayan geniş bir alanda, özgün seramik özelliklerini ortaya koyar. Bu arada Kuzeybatı Anadolu'da Troia I–Yortan Kültür Bölgesi şekillenir (Efe, 2007b: 23-25).

İTÇ I dönemi ile ilgili Beycesultan, Kusura, Demircihüyük ve Küllüoba'da önemli bulgular elde edilmiştir. Uşak'ın da içinde yer aldığı bölgede Afyon, Akşehir, Beyşehir, Isparta, Burdur ve Acıpayam yöreleri, Büyük Menderes Havzası İTÇ I kültürünün etkisindedir (Akdeniz, 1999: 38).

Beycesultan İTÇ I kültürü, (Uşak'ın da içinde yer aldığı) İç Batı Anadolu'da yaygın olarak görülmektedir. Seramik mal gruplarına, formlar, bezeme ve stil olarak diğerleri arasında ayrı bir yeri vardır (Efe, 2011: 207).

Beycesultan İTÇ I seramiğinin yayılma alanı çok geniştir. (French, 1969: 31). Büyük Menderes Havzası İTÇ I Kültürü'nün etkisi Marmara Denizi'nin güneyi, Eskişehir-Kütahya, Afyon, Akhisar-Manisa, Göller yöresi ve Elmalı yöresine kadar yayılmıştır. (Efe, 1986: 2). Çine ve Akçay havzasını da dâhil edebiliriz. Bu kültürün merkezi konumunda Beycesultan ve Kocayaka'nın yanı sıra Aphrodisias ve Kusura'dan da bahsedebiliriz (Akdeniz, 1999: 38).

Bu kültür Beycesultan ve Kocayaka'da üretilen portakal kırmızısı (orange-red) oluklu (yivli) testi (sürahi) ile ne kadar geniş bir alana yayıldığını göstermiştir. Afyon'un kuzeybatısında Yenice'de bulunan ve halen müzede bulunan tek kulplu dikey oluklu sürahi bu kültürün direkt etki alanını bize göstermektedir (Lloyd ve Mellaart, 1962: 129).

Beycesultan İTÇ I yerleşmesi, XIX. tabakada başlamaktadır. Yerleşmenin etrafı hatıllarla desteklenen bir surla çevrilmiştir (Lloyd ve Mellaart, 1962: 29-33; Naumann, 2007: 446-447, res. 576).

Beycesultan İTÇ I döneminde; ince ve kaba mallar ortaya çıkarılmıştır. İnce mallarda; yüzeyde siyah, devetüyü, kırmızı, mavi-siyah, gri, donuk pembe, turuncu, kahverengi, kızıl-kahverengi mallar yoğundur (Lloyd ve Mellaart, 1962: 117-136; Abay, 2005: 279; Efe, 2011: 207). Daha sonra siyah ve kırmızı astarlı kaplar hâkim olmuştur. Geniş ve sığ oluklu bezemeli kaplar önemli yer tutar. Ayrıca küresel gövdeli maşrapa, testi ve çömlekler de bulunur. Dikey ve yatay oluklu bezemeli kaplar, barbotin (saklı astar bezeme), memecik bezemeli kaplar görülmektedir. Kaplarda balık pulu motifleri kullanılmıştır. Konsantrik halkalar yer alır. Beyaz boyama, içi macunla doldurulmuş çizi bezeme (inkrusteli) ve nadiren de olsa kabartma bezemeler görülür. İlk defa omurgalı, keskin içe dönük ağızlı (anti-splash) kâseler üretilmiştir. Eğimli yüksek omurgalı fincan en yaygın formdur. Kusura (İTÇ II) fincanının atası diyebileceğimiz siyah astarlı tutamaklı, düğmeli bir formdur. Kaba mallar muhtemelen mutfakta kullanılan kırmızı ve kahverengi renkli kaplardır (Lloyd ve Mellaart, 1962: 117-136; Efe, 2011: 207).

Beycesultan XIX-XVIII. tabakalarda çok az miktarda gri, açık gri renkte astarlı ve perdahlı seramik örnekleri ilk örneklerdir. Sığ çanak, derin çanak, tek kulplu çömlek vb. kaplar bulunmaktadır. Temiz hamurlu kırmızı, devetüyü ve siyahımsı gri renkte seramikler beraber görülür. İyi pişirilmiş, astarlı ve parlak perdahlıdırlar. Kapların iç kısmı da düzeltilmiştir. Batı Anadolu'da Gri seramiğin en erken örnekleri, İTÇ I döneminde Beycesultan'da bulunmuştur. Henüz aynı döneme ait başka bir merkezde bu seramik türü bulunmamıştır (Aykurt, 2008: 11-12).

Uşak'ta Beycesultan Tipi ya da keman biçimli idoller bulunmuştur. Beycesultan XVIIb ve XVIIc tabakalarında ortaya çıkarılan idoller İTÇ I dönemine aittir. Boyunları ince ve uzunca bir sapa benzemektedir. Gövdeleri torba ya da çuvala benzer ve hepsinin kolları kısa, kalınca bir çıkıntı halindedir (Ekiz, 2006: 50).

Sandıklı (Afyon) Kusura Höyüğü ise üç tabakadan oluşmaktadır. A tabakası Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı I dönemine ait yapı kalıntıları ve daha çok da mezar buluntuları ortaya çıkarılmıştır (Lamb, 1937: 5-11; Capperi, 1970: 525; Yakar, 1985: 163). B tabakası İlk Tunç Çağı II ve İlk Tunç Çağı III verilerini ortaya çıkarmaya başlamıştır. En yoğun yerleşme burada başlamıştır. (Lamb, 1937: 5-11; 1938: Şekil–4, 3; Naumann, 2007: 357).

Kusura İTÇ I seramiği Kusura A tabakası, GK ve İTÇ I verilerinin elde edildiği tabakadır. Daha çok mezar kalıntılarının bulunduğu tabakadır (Lamb, 1936, 14-15). Kusura A dönemi el yapımı seramik, genelde koyu gri hamur, siyah astarlı ve parlak açkılı olarak üretilmişlerdir (Joukowsky, 1986: 449). Bununla beraber, büyük kulplu, çok ince koyu gri hamur, siyah astarlı, yüksek açkılı ve beyaz boya bezemeli kaplar bulunmuştur. Hamurları genelde siyah ve gri tonlarda, gri, devetüyü gibi renkler kullanılmıştır. Yüzeyleri doğrudan cilalı veya astarlı, kırmızı, kahverengi ya da kahverengimsi siyahtır. Kapların içleri dışlarına göre daha koyu ve gölgelidir. İyi açkılı, astarlı, parlak kırmızı, siyah benekli, kahverengi gölgeli örnekler vardır. Yaygın olarak bulunan düz yalın kâseler genelde kahverengi veya siyahımsı kahverengi renkte oldukça kalın hamurludurlar. Tutamakları ve ağızları aynı profilde pek çok mezar çömleği ortaya çıkarılmıştır. İçe kıvrık dudaklı kâseler dışa kıvrık dudaklı kâselere göre daha yaygındır. Gaga ağızlı testiler, sığ tabanlı düz tabaklar, dışa kıvrık dudaklı mezar küpleri yaygın özelliklerdir (Lamb, 1937: 15). Genelde beyaz boyalı ve çapraz çizgili bezeme kaplar hâkimdir. Bu kaplar, Beycesultan ve Aphrodisias'la paralellik gösterirler. Özellikle en yaygın formu olan içe kıvrık dudaklı kâseler Aphrodisias'la benzerdir (Joukowsky, 1986: 449).

Eskişehir Küllüoba Höyüğü'nde ise İTÇ I dönemi seramiği, Beycesultan tipi oluk bezemeli seramik parçaları yaygın bir şekilde bulunmaktadır (Efe, 2011: 217). Gri-kahverengi açkılı, kırmızı astarlı ve açkılı mallar bu dönemde ortaya çıkar. Dışa çekik dudaklı kâseler ile düz profilli kâseler yerini ilmik kulplu basit profilli kâselere bırakır. Boyunlu geniş ağızlı çömlekler, maşrapalar ve gaga ağızlı testiler bu dönemde görülmeye başlar (Efe, 2007a: 103-114).

Batı Anadolu için İTÇ II başlangıcı M.Ö 2700 olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde Yukarı Büyük Menderes Havzası yerleşmelerinde büyük bir artış meydana gelmiştir. Bu artış sadece havzada değil tüm Ege dünyasında da geçerlidir (Akdeniz, 1999: 40-41). Büyük Menderes Havzası bu dönemde Kuzeybatı Anadolu kültüründen etkilenmiştir. Kuzeybatı Anadolu İTÇ I Kültürü Yukarı Büyük Menderes Havzası'na İTÇ II'de ulaşmıştır. Bölge kültürü ile birleşerek özgün yeni bir kültür meydana getirmiştir. Beycesultan gibi Kusura da özgün bir kültür oluşturmuştur. Özellikle Beycesultan kültürü kendisini geniş bir alanda hissettirmiştir. İTÇ II Beycesultan Kültürü'nün etkileri kuzeyde Afyon, kuzeybatıda Uşak-Banaz platosu, batıda Kula ve Alaşehir, güneybatıda Göller yöresi, güneyde Çivril Ovası, Yeşilova, Acıpayam, sınırlı olarak Elmalı ve Eskişehir yöresine kadar yayılmıştır. Kusura kültürü ise daha sınırlı bir alanda etki göstermiştir. Isparta yöresine doğru bir etki olmuştur (Lloyd ve Mellaart, 1962: 181; Akdeniz, 2002: 13-14). Beycesultan XVI tabası seramiğinin Uşak-Kula bölgesine kadar yayıldığı ifade edilebilir (Mellaart, 1998: 63).

İTÇ II dönemi ticaretin gelişmeye başladığı dönem olmuştur. Batı Anadolu, doğu ve batı kültürlerinin etkileşim alanı haline gelmiştir. Gri seramiğin bu dönemde geniş bir alana yayıldığı görülmüştür. Beycesultan, Troas, İzmir ve çevresine yayılmıştır. İTÇ II Beycesultan Gri seramiğin bir örneği dışında hepsi el yapımıdır. Kalın astarlı kapların yüzeyleri çatlak görünümlüdür. Yatay kulplu çanak, tek dikey kulplu çanak, dikey, yatay ve ilmek kulplu kaideli çanak, ip delikli tutamaklı çanak, fincan, testicik, gaga ağızlı testi üçayaklı ve dik gaga ağızlı testi formları bulunmaktadır (Aykurt, 2008: 12).

İTÇ II' de Orta İç Batı Anadolu'da İTÇ I dönemi ince kenarlı ve oluk bezemeli seramiği artık görülmez. Oluk bezeme Göller Bölgesi, Uşak, Denizli ve Afyon'un güney bölgelerinde yaygındır. Ancak mal ve yapım teknikleri değişmiştir. Kuzeyin oluk bezemesi daha çok Kusura fincanları ve kâselerinde görülmektedir. Bu bölgede omurgalı, kaideli veya kaidesiz, makara kulplar, yatay veya ilmik kulplu kâseler görülür (Efe, 2011: 210).

Ayrıca Çivril ve çevresinde İTÇ II dönemi malları ise yine el yapımı kırmızı ya da kahverengi seramikler ağırlıklıdır. Seramik formlarında görülen keskin hatlar ve çok çeşitli kulp ve tutamak eklentiler bunların metal kaplardan etkilenip yapıldığı izlenimi vermektedir. İTÇ II döneminde yerleşmelerin geçiş yollarını kontrol eden stratejik noktalarda kurulduğu dikkate değerdir (Abay ve Dedeoğlu, 2005: 279).

İTÇ II (M.Ö. 2700-2400) döneminde, Beycesultan İTÇ II XVI-XIII. tabakalar arasında yer almaktadır. (Lloyd ve Mellaart, 1962: 36-56).

Beycesultan İTÇ I 'in son tabakası olan XVII. tabaka yangınla sonlanır ve böylece İTÇ II başlamış olur. İTÇ II'de yerel özellikler taşıyan bir seramik üretimi başlamış olur (Lloyd ve Mellaart, 1962: 117-136; Yakar, 1985: 163).

Beycesultan İTÇ II seramikleri bu dönemde halen elle yapılmaktadır ve kalın cidarlı, pembe, devetüyü, gri ve siyah hamurlu, saman ve taşçık katkılı kaplardır (Lloyd ve Mellaart, 1962: 135).

İlk defa çark yapımı ve pembe astarlı seramikler bu dönemde yapılmaya başlanmıştır. Ancak el yapımı kapların kalitesi daha yüksektir. Burada gaga ağızlı kaplar, tankart türü kaplar, içe çekik ağız kenarı altında makara kuplar, çift kulplu içki kapları (depas), içe dönük ağız kenarlı kaideli çanaklar, beyaz boyama, kazıma bezemeli kaplar, anti-splash kâseler, kırmızı astarlı kaplarda içi beyaz dolgulu çizi bezeme, kırmızı astarlı düz dipli omurgalı kâseler, üçayaklı pişirme kapları, siyah açkılı Kusura fincanları, parlak kırmızı açkılı kaplar, saklama kapları, dışa kıvrık kaideli kâseler yer almaktadır. Bazı özel kapların belirli renkleri bulunuyor. Kusura fincanları her zaman siyah ve gri oluyor. Gaga ağızlı testiler genelde kırmızı olmuyor, yuvarlak emzikli testiler siyah oluyor. Bezeme olarak, oluk bezeme, kabartma bezeme ve memecikli bezemeler görülmektedir. Beyaz ve kırmızı boyama ile haç motifleri görülür. Ayrıca boynuz tutamaklar ve burgulu kulplar görülmektedir. Beycesultan İTÇ II seramiklerinin kalitesi bölge standartlarının üstündedir. Bu durum Beycesultan'ın İTÇ II'nin doruğunda bir medeniyete sahiptir. Altıntaş yöresi, Tavşanlı'nın kuzeybatısı ve Uşak yöresi, Beycesultan XVI-XV.

tabakalardaki buluntularla benzer seramik özelliklerine sahiptir (Lloyd ve Mellaart, 1962: 135-136, 194; Akdeniz, 2002: 14).

Sandıklı Ovası'nda yer alan Kusura Höyüğü'nde İTÇ II'de yerel bir kültür ortaya çıkar. Kusura'nın kuzey ve doğusu yeryüzü şekilleri nedeniyle geçişe pek imkân vermez. Bu nedenle daha çok Yukarı Büyük Menderes Nehri boyunca Çivril Ovası'na ulaşılabilirlik daha kolaydır. Bu nedenle Yukarı Büyük Menderes ve Burdur bölgesi ile etkileşim daha çoktur (French, 1969: 35; Lamb 1937: 17-15).

Kusura'da İTÇ IIB evresiyle tarihlendirilir. Kusura B evresi, İTÇ II 'de açkılı kırmızı astarlı bir özellik taşır. Kusura fincanları ve kâseleri en önemli üretim malzemeleridir. Kaplarda yatay ve dikey oluk bezeme bulunur. Kulplu gaga ağızlı testiler, kâse ve çömleklerde ağız kenarlarında bantlar yer alır. Kırmızı haç bezemeli kâseler, burma kulplar, yiv bezemeler görülmektedir. Çift kulplu maşrapa, yatay yiv bezemeli depas, açkılı bir depas ve gaga ağızlı testiler önemli buluntulardandır. Seramik üretiminde kırmızı, gri, siyah, devetüyü ve ara tonlarda hammadde kullanılmıştır. Turuncudan kahverengimsi kırmızıya kadar tonlarda malzemeler kullanılmıştır. Kırmızı astarlı kaplara çokça rastlanır. Devetüyü kaplara az rastlanır. Kırmızı, gri veya siyah renkte kaba mallar görülür. Bu yetersiz ateşten kaynaklanmıştır (Lamb, 1937: 16-23; French, 1969: 35).

Eskişehir Küllüoba Höyüğü İTÇ II'de aşağı ve yukarı olmak üzere iki şehirden oluşmaktadır. Yukarı şehrin etrafı bir surla çevrili olmakla beraber aşağı şehirle ilgili bir sura henüz rastlanamamıştır. (Efe, 2004: 21).

Küllüoba İTÇ II seramiği, İTÇ I de şekillenmiş ve İTÇ II'nin sonuna kadar özelliğini korumuştur. Küllüoba İTÇ II çanak çömleği "Yukarı Sakarya Çanak Çömlek Gurubu" özelliklerini taşımakla beraber, Afyon ve Demircihüyük İTÇ II seramiğine benzer. Ancak kendine ait yerel özellikleri de mevcuttur. Mesela Demircihüyük'teki siyah açkılı ve 'S' profilli black-topped kâseler çok azdır. Demicihüyük'ün çapraz bantlı şişeleri de bulunamamıştır. Afyon gurubunun ise, yatay kulplu, içe doğru kıvrılan ağızlı veya omurgalı kâseleri de pek yoktur. Küllüoba İTÇ II sonu ile İTÇ III başlarında çok sayıda boyalı seramik parçasının

bulunması önemlidir. Bu bezemeli seramik türü, Kızılırmak kavisini içine alan tüm Orta Anadolu'da yaygın bir şekilde görülmektedir. İTÇ II'nin son evresinde tankard formlu kaplar bulunur (Efe, Ay ve Deniz, 2001: 51).

Kütahya Aizanoi/Çavdarhisar antik kentinde Zeus Tapınağı yakınında yapılan sondaj çalışmasında İTÇ I ve II'ye tarihlenen yapılar ortaya çıkarılmıştır. Burada Beycesultan İTÇ I benzeri seramik parçaları bulunmuştur (Efe, 2004: 20).

Kütahya Seyitömer Höyük Tunç Çağı verilerinin ortaya çıkarıldığı bir yerleşmedir (Bilgen, 2008: 321; Aydın, 1991: 191-192). Kütahya Seyitömer Höyüğü İTÇ yerel seramiği oldukça kabadır. Gri renkliler çoğunluktadır. Kapların hamuru genellikle mika, marn, bitki ve kum katkılıdır (Aydın, 1991: 195). İTÇ dönemine ait küpler, çömlekler, çanaklar, kâseler, rhytonlar, depaslar, gaga ağızlı kaplar, üçayaklı kaplar, kapaklar, minyatür kaplar ve tepsiler açığa çıkarılmıştır. (Bilgen, 2011: 373).

İTÇ II evresine ait buluntular arasında kil ve taş kalıp kullanılarak yapılmış seramik parçaları da vardır. Altıntaş Ovası kapları kırmızı-portakal malındandır. Yüzeyi düzgün mat veya hafif açkılı mallardır. Bu mal gurupları İTÇ III'ün sonuna kadar devam etmektedir. Beycesultan İTÇ III ve Kusura B tabakalarında da benzer özellikli mallar vardır. S kıvrımlı profilli kâseler, halka tutamaklı biçimler, omphalos dipli kâseler, gövdeleri çizi ve boya bezemeli kaplar, üçayaklı kaplar, uzun gaga ağızlı testiler, kesik gaga ağızlı testiler dikine çizgili kaplar vardır. Librasyon kapları, seramik parçaları, küpler, meyve tabakları, akıtacaklı kaplar, mataralar, gaga ağızlı kaplar, süzgeçli kaplar, rhytonlar, depaslar, minyatür kaplar ve tepsiler bulunmuştur. Ayrıca dokuma tezgâhı ağırşakları hilal biçimli ve bazıları bezemelidir (Bilgen, 2011: 373).

İTÇ III (M.Ö. 2400-2000-1800) döneminde İTÇ II'nin getirmiş olduğu kültürel ve siyasal gelişmelerin etkisiyle tüm Batı ve Orta Anadolu sathında 'yerel krallıklar' veya 'hanedanlıklar'dan meydana gelen yapılanmalardan bahsedilebilir. Yerleşmelerin sayısı azalmakla beraber, şehirlerin nüfusu artarak büyük şehirlere dönüşmeye başlamıştır (Efe, 2007b: 29-30).

İlk Tunç Çağı II'nin sonuna doğru Orta Anadolu'nun güneyi ve Batı Anadolu'nun iç kesimleri ile Mezopotamya bağlantılı ticaret gelişmeye başlar. Ana yollar üzerinde bulunan siyasi erkin bulunduğu merkezler, ticaretin getirdiği bir zenginliğe ulaşırlar. Bu da yönetici kadronun daha da güçlenmesine neden olur. İşbölümü giderek yoğunlaşır ve gerçek anlamda ilk kent merkezlerinin ortaya çıktığı görülür. Yerleşmelerin daha yüksek yerlerinde yöneticilerin oturduğu surlarla çevrili korunması kolay yukarı şehirler (kaleler) ile halkın oturduğu aşağı şehirler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde zengin sınıfın lüks ihtiyaçlarını karşılamak için altın, gümüş, değerli veya yarı değerli taşların ticareti artmaya başlamıştır. Özellikle de Lapis Lazuli (lacivert taşı) ve kalayın Mezopotamya üzerinden Anadolu'ya ticareti (Doğu İran ve Afganistan'dan) yapıldığı söylenmektedir (Yiğit, 2003: 173; Efe, 2007b: 28).

Batı Anadolu'da birçok yerleşmede, İTÇ II'den İTÇ III'e geçişte yangınların meydana geldiği saptanmıştır. Bu durum yönetimi ele geçirme mücadelelerinin bir sonucu olabilir. Bu dönemde batı ile doğu arasında ticaretin daha da yoğunlaşmış olması gerkir. Mezopotamya'dan Troia'ya kadar uzanan bir kervan yolundan söz edilebilir. Bu durum, kültür bölgeleri ve seramik grupları içinde, malzeme gruplarında görülen yerel özelliklerin yavaş yavaş ortadan kalkmasına yol açmıştır. İTÇ III dönemine ait seramik, karakteristik özelliğini bu kervan yolu üzerindeki yerleşmelerde göstermiştir. Çömlekçi çarkının ilk kullanımı en önemli yeni özelliklerin başında gelir (Efe, 2004: 21-22).

İTÇ III döneminde Troia'dan Doğu Akdeniz'e kadar benzer bir kültür vardır. Ayrıca İTÇ III, İTÇ II'ye göre daha sönük geçmiştir. İTÇ III'ün ilk evresinde (IIIa) Büyük Menderes Havzası'nın tamamı etkilenmiştir **(**Akdeniz, 2002: 17).

İTÇ III'de yeni türde seramik tipi ortaya çıkar. Tankard ve depas ile Batı Anadolu'da çark yapımı kapların ilk örnekleri olan "Troia tabağı" kaplar görülür. Bu dönemde Troia kültürü II. binyıldan itibaren iç kesimlerden kopar; İç Batı Anadolu Orta Anadolu ile bütünleşir. Bir diğer önemli gelişme ise, Orta İç Batı Anadolu ve yakın çevresinde İTÇ III döneminde İTÇ II'de ortaya çıkan portakal renkli, genelde mat yüzeyli seramik, bazı yeni formlarla ortaya çıkar. Orta İç Batı Anadolu Kültür

Bölgesi'nde yerel seramik grupları ortadan kalkmaya başlar. Bu kültür bölgesinin merkezi bir otorite hâkimiyeti altına girdiğine işaret eder (Efe, 2011: 218-219).

Çivril ve çevresinde yapılan yüzey araştırmaları sonucunda ise İTÇ III'te daha çok hamur ve dış yüzey işlemi ile farklılaşan seramiklerde ilk defa çark kullanımı ve depas gibi belirgin bazı formların sıkça görülmeye başlandığı görülür. Tüm bu seramiklerin benzerleri başta Beycesultan Höyük olmak üzere Kusura'da görülmektedir (Abay ve Dedeoğlu, 2005: 279).

Beycesultan İTÇ III XII-VIII. tabakalarda yer alır. Bu dönemde bölgesel farlılıklar yerini genel özelliklerin sahip olduğu bir seramik kültürüne bırakır. Batı Anadolu'nun tamamı dâhil, Kilikya'ya kadar geniş bir coğrafyada aynı özellikleri taşıyan seramik tipini görebilmekteyiz. Çark yapımı mallar yoğunluk kazanmakla beraber el yapımı kaba mallar da varlığını devam ettirmektedir. Hamurlarında saman ve taşçık katkıları bulunur. Yüzeyleri soluk kırmızı veya devetüyü renktedir. Yalın mallar perdahlanmıştır. Madeni görünümlü el yapımı ve kırmızı perdahlı çömlekler, kırmızı astarlı çanaklar, iki kulplu çanaklar, gaga ağızlı testiler bu dönemin başlıca kaplarıdır. Mat kırmızı boya bezeme mallar görülür. Yayvan ve derin taslar, çift ilmik kulplu fincanlar ve sepet kulplu kapaklar önemli mallardır. Depaslar ve gri mallar İTÇ IIIa'da görülmeye başlanır. Duck-askos tipinde Kikladik kaplar, hem Beycesultan da hem de Aphrodisias'da bulunmuştur. 'S' profilli çark yapımı kâseler yaygındır. Bunların ağız kenarı altında derin bir yiv bezeme yer alır. Gobletler (çift kulplu kâseler) bütün İTÇ III süresince devam eder. Yatay, yiv bezemelidirler. Çark yapımı, kaideli veya düz diplidirler. Tankardlar genelde omurgalı ve yatay yiv bezemelidir yiv bezemeli, kaideli veya kaidesiz depaslar, Geç İTÇ III'de yaygındır. Gaga ağızlı testiler, OTÇ'ye geçiş özelliği taşır. Uzun boyunlu ve uzun gagalı testilerde gövde üzerinde yiv bezeme vardır. Üçayaklı mutfak kapları varlığını devam ettirir. Ayrıca Kuzey Batı Anadolu'nun uzun boyunlu çömlekleri minyatür formda ve çizi bezemeli olarak görülür (Akdeniz, 1999: 54-55).

İTÇ III Kusura B tabakasında gri seramikler bulunmuştur. (Aykurt, 2008: 15). Batı Anadolu'nun iç bölümlerinde İTÇ I'de ortaya çıkan gri seramik zamanla batıya

doğru yayılmıştır. Gediz Havzası ve çevresinde İTÇ sonundan itibaren bölgenin temel seramik grubunu oluşturmuştur (Aykurt, 2008: 9).

Uşak'ta Kusura tipi, baş kısmı daire, kurs ya da disk; gövdesi ise yarım daire veya kürek şekilli olan ince, yassı düz, diye adlandırılan İTÇ I, II ve III dönemlerine ait idoller bulunmuştur (Ekiz, 2006: 50-51).

Küllüoba İTÇ III de koyu kırmızı ya da kırmızısımsı kahverengi astarlı ve çok iyi açkılı 'Red Coated ware' mallar ortaya çıkarılmıştır. Kaplarda bant astar (rim slip) uygulanmıştır. İnce cidarlı, kırmızı astarlı ve omfolos dipli öncü Troia tabakları ve Tankard ve depas formu ortaya çıkarılmıştır. Bazı depaslarda Polatlı 'Fluted Ware' benzeri dikey ya da diyagonal sığ ve geniş oluk bezemeler vardır. Bir diğer önemli buluntu ise üçayaklı mutfak kabıdır. Red Coated Ware gurubunda morumsu kırmızı astarlı seramik ve bol miktarda Troia A2 tabağı bulunmuştur. Omuzlarında yatay kulplar ve gövdelerinde dikey kulp-tutamaklar bulunan dar ve geniş boyunlu çömlekler, küpler, amforalar ortaya çıkarılmıştır. Kap gövdeleri uzayıp ovalleşmektedir. Bir depas üzerinde kabartma insan yüzü, boyunlu ve omuzları üzerinde iki yatay kulp yer alan bir çömlek bulunmuştur (Efe, Ay ve Deniz, 2001: 52).

Afyon Karaoğlan'da tek kültürlü bir evre söz konusudur. İç Batı Anadolu Bölgesi'nin İTÇ II evresi kırmızı astarlı ve açkılı malları hâkimdir. Devetüyü hamurlu, devetüyü yüzey renkli, kumlu, beyaz boyalı gibi mallar ağırlıklıdır. Kâseler, gaga ağızlı testiler, çömlekler, ağız kısmına kadar daralan gövdeli derin çömlekler, tabaklar, küpler başlıca biçimleridir. Kaplar yiv, kabartma ve boya ile bezemeler yapılmaktadır. Yiv bezeme gaga ağızlı testi kulplarında, bazı tutamaklar paralel yiv-oyuk hatlarla süsleme yapılmıştır. Düğme biçiminde süslemeler, astarsız zemin üzerine kırmızı ya da kırmızı renk astar üzerine beyaz-bej boya bezemeler çokça görülmektedir. Şevronlar, yılan benzeri dalgalı çizgiler, noktalar, karışık yönlü çizgiler gibi motifler görülmektedir. Kusura, Beycesultan ve Demircihüyük ile benzeri bulgular görülmektedir (Topbaş, Efe ve İlaslı, 1998: 38-41).

İTÇ IIIB / OTÇ'ye geçiş döneminde Beycesultan'da kısıtlı bir mimari açığa çıkarılmıştır. Bu nedenle yerleşim planları ile ilgili çok fazla bilgi sahibi değiliz. (Lloyd ve Mellaart, 1962: 58-62). VII ile VI. tabakalarda kamusal alanlar ve saray yapılarına da rastlanmıştır (Lloyd ve Mellaart, 1962: 63).

Beycesultan GİTÇ III (İTÇ IIIB) seramiği, her ne kadar İTÇ IIIa'dan İTÇ IIIb'ye geçiş kademeli bir şekilde olsa da Beycesultan VII. tabakadan itibaren bazı yeni karakteristik özellikler ortaya çıkar (Lloyd ve Mellaart, 1962: 219-221). Mallarda renk aralığı zengindir. Yoğun olarak koyu siyah, ya da siyahımsı renkler, açık gri, kırmızımsı kahverengi, koyu kırmızı, açık kırmızı, portakal rengi, devetüyü, somon pembesi ve krem renkleri ağırlıklı renklerdir. Kapların hamurunda küçük taşçık ve saman katkıları vardır. Ancak bu katkı maddeleri yüzeyde belli olmazlar. Kırmız haç motifli bead-rim kâseler, gaga ağızlı testiler, kavanozlar ve kulplu ayaklı çömlekler yeni ve farklı formlardadır. Yivli ağızlı kâseler, küçük çark yapımı kâseler, en belirgin olanlarıdır. Orta Anadolu'nun demlik görünümlü kapları ortaya çıkarılmıştır. Tek kulplu boncuk ağızlı kaplar, eğri yalın tek kulplu kâseler, geniş ağızlı sığ kâseler, uzun boyunlu kesik gaga ağızlı testiler, yonca ağızlı testiler, üç kulplu küpler, yatay kulplu testiler yaygın buluntulardır. Bıyık motifi, ağız kenarı oluk bezemeli ve baskı çizgi motifleri, yiv bezemeli küçük kâseler, kantharoslar, film astarlı maldan kâselerde açkılama izleri seramiklerdeki karakteristik özelliklerdir. Kırmızı, siyah ya da pembe yüzeyli ve kemik yüzeyi görünümlü açkılı mallar, çark yapımı omurgalı kâseler geniş bir alanda yaygın olarak görülür (Lloyd ve Mellaart, 1962: 229-239).

GİTÇ III (İTÇ IIIB)'de el yapımı kâseler yaygın bir şekilde devam ederken, çarkta yapılanlar da görülmektedir. Kaplar daha iyi fırınlanmışlardır. Geleneksel formların yanı sıra köklü değişikliler de görülmektedir. İçe dönük dudaklı kâseler ve yarımküresel gövdeli ya da omurgalı bead-rim kâseler yaygındır. Dikey kulplu veya oval ilmik kulplu 'S' profilli kâseler sık görülen formlardır. 'S' profilli kâselerde bazen oval ip tutamaklar ağız kenarına veya omuz kısmına tutturulur. Troia tabakları, gaga ağızlı testiler, pişirme kapları, çift konik çaydanlıklar görülür. Depaslar nadiren bulunur, boyunlu gaga ağızlı testiler ve yonca ağızlı testiler bu dönemde

görülmektedir. Bezeme fazla kullanılmamıştır. En çok kullanılan ince çizi ve baskı bezemedir. Kabartma bıyık ve yarımay bezemeler vardır. Kırmızı astarlı, siyah parlak açkılı çizi ve baskı bezemeli çaydanlık parçaları mevcuttur (Efe ve Türkteki, 2005: 125-129).

IV. TARİHİ ÇAĞLARDA UŞAK VE ÇEVRESİ

4.1.ORTA VE SON TUNÇ ÇAĞ (M.Ö. 2000/1500 - M.Ö. 1500/1200)

Beycesultan'da doğu höyükte yangın geçirmiş bir saray açığa çıkarılmıştır. Merkezi bir avlunun etrafında en az iki katlı yapıldığı düşünülmektedir. Sütunlu salonlarının bulunduğu bu saray V. tabakaya aittir. Mimarlık açısından gelişmiş bir örnek gösterir. Keresteyle desteklenen düzgün taştan yapılmış sağlam bir temel üzerine oturtulmuştur. Duvarlarında taş, kerpiç ve kimi yerlerde ahşap kullanılmıştır. Keresteden yapılmış bir iskelet yapıya sahiptir. Kereste sütunlar, sarayı ayakta tutmak için kullanılmışlardır. Saray girişinde üç taş stel bulunmuştur. Bu stellerin dini bir sembol olarak pişmiş topraktan yapılmış erken örnekleri yine Beycesultan ve Kusura'da bulunmuştur. Troia VI'da da bulunan taş steller dış tehditlere karşı korunmak için dikilmiş olabilir. Beycesultan Sarayı'nın Orta Anadolu ve Batı örnekleri ile benzerlikler gösterir. Özellikle Minos Sarayı'nın labirent tarzındaki bitişik plan örneğine çok yakındır. Beycesultan Sarayı'nın M.Ö 1900-1750 tarihleri arasında yer aldığı belirtilmektedir. Minos Sarayları ise M.Ö 1700'lerden önceye gidemez. Bu nedenle Minos'un ticari ilişkiler sonucunda Beycesultan'dan etkilendiği söylenebilir. Beycesultan OTÇ, ilk kent-devlet örgütüdür. Saray, sağlam duvarlarla desteklenen, depo ve tapınakların bulunduğu bir yapıya sahiptir. M.Ö 1750'lerde, Hitit Kralı II. Labarnaş'ın (I. Hattušili) Arzawa seferinde Beycesultan Sarayı'nı tahrip etmiş olması muhtemeldir. V. tabakada sunak odasının arkasındaki rahip odası kaldırılmıştır. Stellerin yerine ocak ve ateş sunakları yapılmıştır. Bu durum kültürel bir değişimin göstergesidir (Akdeniz, 2002: 21-22).

Çivril ve çevresindeki OTÇ ile STÇ malzemeleri ise oldukça kaliteli, kırmızı ve kahverengi banyo astarlı ve perdahlı seramiklerin yanı sıra devetüyü renkli büyük boyutlu çömlekler ve depolama kapları yaygın şekilde görülür. Uzun kaideli meyvelikler, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklar ve kâseler belirgin kap formlarını oluşturur. Ayrıca perdah bezemeli ve baskılı çömlekler de dönemin tipik seramikleri arasındadır. Sepet kulplu çanaklar ile boğa eklentili kaplar dikkate değerdir (Abay ve Dedeoğlu, 2005: 281).

Beycesultan OTÇ dört ana tabakada ortaya çıkarılmıştır: Beycesultan V (M.Ö.1900-1750), Beycesultan IVc (M.Ö.1750-1650), Beycesultan IVb (M.Ö. 1650-1550), Beycesultan IVa (M.Ö.1550-1450). Beycesultan OTÇ malları ağırlıklı olarak devetüyü veya açık pembemsi kırmızı renkli ve küçük taşçık katkılıdır. Saman katkısı çok kaba mallar dışında kullanılmamıştır. Seramikler ince ve iyi açkılıdır. Gri dolgulu mallar halen bulunmakla beraber bir önceki döneme göre azalmıştır. Mellaart OTÇ mallarını beş grupta sınıflandırmıştır: 1- açkılı iyi mallar, genellikle siyah astarlı yüzeyi kemik rengi açkılı, gri, koyu kırmızı, turuncu, devetüyü veya krem rengi mallar. 2- düz devetüyü mallar ağırlıklıdır ve bazı malların yüzeyleri düzeltilmiştir. Bu mal gurubu oldukça incedir. Bu türe, 'yumurta kabuğu' diye isim verilerek sınıflandırılır. 3- devetüyü mallar, kırmızılı, devetüyü kahverengi veya morumsu ince boya tabakası bulunur. 4- kaba mallar, OTÇ için yaygın bir şekil alır. Bunların çoğu taşçıklı, kırmızı, devetüyü veya kahverengi mallardır. Hafif bir düzeltme dışında hiçbir yüzey işlemi yapılmamıştır. 5- mutfak kapları, mika katkılı killerden oluşur. Bu kaplar, ateşe dayanıklı ve siyahımsı kahverengidir (Lloyd ve Mellaart, 1965: 80-81).

Bead ream'li kâseler, içe dönük ağızlı kâseler, sığ kâseler, tabaklar, tek kulplu ve çift kulplu kaplar, gobletler (kadeh), gaga ağızlı testiler, yonca ağızlı testiler, demlikler, sepet kulplu akıtacaklı kaplar, pitoslar ve pişirme kapları yaygın şekilde bulunan mallardır **(**Lloyd ve Mellaart, 1965: 82-92).

Kusura'da ise Orta Tunç Çağı mimarisinde Hitit etkilerini görebilmekteyiz. Kusura'nın C tabakasında diğer yapılarla çağdaş, büyük taşların kullanıldığı ölçüleri 0.80-1.10 m arasında sur duvarı olduğu düşünülen üç paralel duvar açığa çıkarılmıştır. Ayrıca geniş bir köy ya da kasaba diyebileceğimiz özelliğe sahip yapılara rastlanmaktadır. Taş ve kerpiç ana malzeme olarak kullanılmıştır. Evler belirli bir plana bağlı kalmaksızın kullanılabilirlik alanına göre yapılmışlardır. Evlerin duvarlarının iç yüzeylerinin beyaz badanalı oldukları anlaşılmıştır (Lamp, 1937: 11-14).

Seyitömer Höyüğü'nde OTÇ dönemi seramiği olarak küpler, çömlekler, akıtacaklı kaplar, meyve tabakları, çanaklar, kâseler, süzgeçli kaplar, gaga ağızlı

kaplar, mataralar, rhytonlar, potalara ait parçalar ve libasyon kapları, seramik kaplara ait protomlar gibi çok sayıda seramik ele geçirilmiştir (Bilgen, 2011: 370; 2010: 348). İTÇ'nın kırmızı, devetüyü hamurlu çark yapımı kapları 2. binyıl süresince devam etmiştir. OTÇ erken evrede kırmızı ve devetüyü hamurlu renkli kaplarla birlikte, el yapımı kahverengi kaba kaplar da görülmektedir. Orta ve geç evrelerinde, renklerde kahverengiden griye doğru bir meyil görülür. Bu gri kaplar Seyitömer'in yerel üretimi kaplarıdır. İthal kaplara da rastlanılmıştır (Bilgen, 2009: 82).

2013 Yılı Uşak İli Sivaslı İlçesi ve Afyonkarahisar İli ve İlçeleri'ni kapsayan Neolitik Çağdan Tunç Çağı Sonuna kadar olan dönemlere ait yerleşim yerlerinin arkeolojik, tarihi ve ekonomik durumu konusunda yapılan yüzey araştırmaları kapsamında bizimde katıldığımız Sivaslı İlçesi'ndeki yüzey araştırmalarında, bu dönemleri temsil eden 14 yerleşmede çalışıldı. Bu yerleşmeler: Selçikler Kasabası Viraniçi Mevkii, Selçikler Kasabası Köyaltı Hüyükler, Ağaçbeyli Kasabası Gavurkuyusu, Yayalar Kasabası Ambarkaya, Budaklar Köyü Kavaklar, Budaklar Köyü Dörek Asar, Budaklar Köyü Asar Mezarlık, Budaklar Köyü Pınar Mezarlık, Kökez Köyü Kökez Üyük, Azizler Köyü Sindelli Hüyük, Azizler Köyü Azizler Ören, Salamanlar Köyü Çayır Höyük, Akarca Köyü Belce Höyük ve Eldeniz Köyü Payamalanı'dır (Tablo-1; Şekil-16-26).

Bu yerleşmelerde yoğun bir şekilde İTÇ malzemeleri bulunmuştur. Selçikler - Viraniçi Mevkii, Budaklar Köyü - Kavaklar, Budaklar Köyü - Dörek Asar, Salmanlar Köyü-Çayır Üyük ve Eldeniz Köyü-Payamalanı 2. binyıl malzemeleri de vermiştir. (Tablo-1; Şekil-89-93).

Bölge İTÇ malzemeleri arasında kahverengi, kırmızı, koyu gri mal gruplarına rastlanır (Şekil–41-48, 51-63). Bunlar, doğuda Göller Yöresi ve Afyonkarahisar buluntularına göre kısmen farklılıklar gösterir. Bunun nedeni de Uşak çevresinin İç - Batı Anadolu ve Göller Yöresi'ne göre topoğrafik konumunun farklılaşmasıdır.

İlk olarak İTÇ I'de Beycesultan'da görülmeye başlayan gri seramiğin İTÇ II'de İznik-İnegöl, Troas ve Orta Anadolu'da ve Batı Anadolu'nun farklı bölgelerinde ortaya çıktığı görülmekltedir (Aykurt, 2008: 19).

Formlar arasında kapalı çanaklar ve dışa açıkağızlı çömlekler (Şekil-42, 45, 49, 51, 81; Çizim-1: 8, 4) yoğundur. Kapalı çanaklar arasında da, ağzın hemen altında omurga yapanları ön sırada gelir. Bunlardaki omurgaların bir kısmı keskin, bir kısmı da yuvarlatılmıştır (Şekil-45, 57, 80, 81; Çizim-1: 12, 15, 23, 13, 25, 16, 22; Çizim-2: 3, 26, 9, 14, 27, 2, 24, 1, 6). Az da olsa krem ve beyaz mal grupları da bulunur (Şekil – 49-50). Bademağacı Höyüğü'nde OTÇ buluntuları arasında Batı Anadolu merkezlerinde bulunanlara benzer biçimlerde, keskin karın kırılmaları karekteristik bir özellik gösterir (Duru, 2008: 179, res. 359 a,b).

İTÇ II dönemine tarihlenen beyaz boyalı seramik parçaları vardır. Bunlar Göller Yöresi ve merkezi Afyonkarahisar çevresi buluntularından farklıdır. Birbirini çapraz kesen ikişer band şeklinde bezeme bulunmaktadır (Şekil-79, 80). Bunlar arasında ağız kısmının biraz altında omurga yapanlar çoktur (Şekil-80, 81; Çizim-1: 5, 12, 22, 15, 16, 23, 25, 13, 10. Çizim-2: 3, 26, 9, 14, 27, 2, 24, 1, 6).

İlmik ve sepet kulplar vardır. Çoğunda burma şeklinde bezemeler bulunur (Şekil–66-68). Üçayak parçaları yoğundur (Şekil–71-77, 86). Yassı üçayak parçaları bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesinde oluk bezeme vardır (Şekil-73).

Oluk ve yiv bezemeler görülür (Şekil-62). Makara biçimli tutamaklar yoğun olarak bulunur (Şekil–59-62, 82-83). Bölgeye özgü yüksek makara biçimli tutamak parçası da bulunur (Şekil-59). Makara biçimli tutamaklar İTÇ'nda Kuruçay'da (Duru, 1996: 67) ve Beycesultan'da yaygın olarak görülmektedir (Lloyd ve Mellart, 1962: 141-160).

Memecikli tutamaklar, yassı tutamaklar (Şekil -63-64, 82) ve at nalı biçiminde tutamaklar görülmektedir (Şekil-70, 85). Bol miktarda taş aletler görülmektedir (Şekil-95-97) .

Ağaçbeyli Kasabası Gavurkuyusu Mevkii Höyüğü'nde bir adet boğa figürini bulunmuştur. İTÇ dönemine ait bu figürin kırmızı hamurlu, ince kumlu, mika, taşçık, bitki katkılı, orta pişmiş, krem astarlıdır. Sağ boynuz kırık, ayaklarda çok eski kırık izleri mevcut, sol gövdenin üst kısmında küçük bir kırık vardır. Boynuzlu, ağız kısmı belirgin, kalça kısmı geniş bir boğa figürinidir (Şekil-87).

Ayrıca Budaklar Köyü Kavaklar Mevkii'nde İTÇ dönemine ait pişmiş topraktan yapılmış dağ keçisi bezemeli küp parçası bulumuştur. Açık kahverengi hamurlu, ince kumlu, bol mika, kireç, iri taşçık, yoğun bitki katkılı, kötü pişmiş, kahverengi astarlı, dış yüzey parlak, iç yüzey silik açkılıdır. Büyük bir küpün gövdesi üzerinde oluk bezeme şeklinde bir dağ keçisi motifi ve dört nokta ile bir geometrik (?) motif yer alır. Dağ keçisinin boynuzları kuyrukla aynı hizadadır. Motif bütünüyle çizgisel betimlenmiştir (Şekil-88).

Budaklar Köyü Kavaklar Mevkii Höyüğü'nde İTÇ (?) dönemine ait bir adet ezgi taşı bulunmuştur. Yassı, uzun kenarlar hafif dışa çekik bir ezgi taşıdır (Şekil-98). Aynı höyükte İTÇ (?) dönemine ait bir adet söve taşı da bulunmuştur. Bir kenarı düzeltilmiş, diğer kenarları yuvarlak, taban kısmı kısmen düzdür (Şekil-99).

Budaklar Köyü Kavaklar Mevkii Höyüğü'nde OTÇ (?) dönemine ait pişmiş topraktan yapılmış bir ağırşak bulunmuştur. Gri hamurlu, ince kumlu, mika katkılı, krem astarlı ve açkılıdır. Üst kısma doğru kubbe şeklinde kavis yaparak daralan, alt kısmında yiv bezemeli, 0,5-0,7 mm kalınlığında delikli bir ağırşaktır (Şekil-100).

Bölgede M.Ö 2. binyıl malzemeleri de bulunmaktadır (Şekil–89-93). Bunların arasında krem, kahverengi ve kiremit mal grupları ağırlıktadır. Bunların içerisinde OTÇ dönemine ait bead-rim'li omurgalı çanaklar bulunmaktadır (Şekil–89, 92; Çizim-3: 19, 7, 17, 11, 20, 18, 21). M.Ö 2. binyıla ait yarım ay biçimli bir alet parçası bulunmuştur. Bu da bölgede M.Ö 2. binyılda tekstil üretimini gösteren bir kanıttır (Şekil-93). Dörek Deresi Asar Mevkii'nde Beycesultan'dan bildiğimiz bıyık motifli bir seramik parçası bulunmuştur (Şekil-92; Lloyd ve Mellaart, 1962: 229-239).

Uşak seramikleri Beycesultan ve Kusura İTÇ II dönemi seramikleri ile benzerdir (Lloyd ve Mellart, 1962: 194, 141-160, 196, Harita VI).

Uşak'ın Sivaslı İlçesi dışında Banaz, Ulubey, Karahallı ve Eşme'de çok sayıda TÇ yerleşimi tespit edilmiştir. Bu yerleşmeler, detaylı çalışılması gereken merkezlerdir (Tablo–2, 3; Şekil–25-26).

Daha önce Banaz Höyük'te M.Ö 3. binyıla tarihlenen yalnız baş ve boyundan oluşan, yüksekliği 4.6 cm olan pişmiş topraktan yapılmış açık kahverengi astarlı ve perdahlı bir figürin bulunmuştur. Göz bebekleri işaretlenmiş, geniş badem biçimli gözlere sahiptir. Saçlar arkada geniş ve yassı bir topuzda toplanmıştır (Bilgi, 1979: 134).

Yukarıda bahsettiğimiz Rıza İncel, 'İnay Köyü Çevreleri' adlı çalışmasında İnay Köyü Balçıklı Dere Höyüğünde; el yapımı, kenarları büyük, parlatılmış, kalemle düzenlenmiş toprak kapların oturma yerlerinde boynuz biçiminde oturma destekleri olan kaplar, vazolar, kâseler ve daha çok çeşitli kapların yoğun olarak bulunduğundan bahsetmektedir (Sakaryalı, 2005: 27; Tablo-3).

Banaz Çamsu Köyü'nde bir tepenin yamacında TÇ nekropol alanı bulunmaktadır. Banaz Yenice Köyü'nde de TÇ ait bir nekropol alanı mevcuttur. Yüzeyde pitos parçaları görülmektedir. Eşme Yeniköy'de Fırınüstü Mevkiinde Pişmiş toprak küpler ve içerisinden idoller çıkmıştır (Ukdye, 2007; Tablo–4).

4.1.1. HİTİT - ARZAWA DÖNEMİ

Hititlerin yazılı kaynaklarında Hint-Avrupa kökenli dil konuşan üç halktan bahsedilmektedir. Kızılırmak Nehri'nin güney kıyısının güneyinde Nesaca (nešili, našili) konuşan bir halk bulunmaktaydı. Diğeri Palalar olarak adlandırılan ve daha sonra Paphlagonia olarak adlandırılan bölgede, Hatti ülkesinin kuzeybatısında yer alıyordu. Batı ve güneybatıda ise Luviler yer alıyordu (Bryce, 2010: 41).

Bu adlandırmalar, Hitit metinlerde bu halkların dillerini ifade etmek için kullanılan terimlerdir. Bu halkların Anadolu'ya nereden geldikleri ve ne zaman geldikleri tartışma konusudur. Ancak en azından Hitit kayıtlarından bu halkların yaklaşık olarak nerede yaşadıkları çıkarılabilmektedir. STÇ'nda Luvi bölgelerinde Hitit dönemi boyunca çeşitli krallıklar ya da devletler varlıklarını sürdürmüşlerdir (Bryce, 2010: 45). STÇ'nda Arzawa bölgesinde Luwice konuşuluyordu (Roosevelt, 2009: 17).

Batı Anadolu'da Arzawa olarak bilinen ülkeye Hitit metinlerinde ilk defa Hitit Kralı I. Hattušuli döneminde rastlanır. Bu durum Luviya adının ortadan kalkmasıyla ilişkilidir. Luvili terimi dilsel bir terim olarak kullanılmaya devam ederken, Luviya etno-coğrafya adının yerine Arzawa terimi kullanılmaya başlanmıştır (Bryce, 2010: 45).

Arzawa'nın yeri konusu uzun süre tartışmalara neden olmuştur. Mısır'da bulunan Amarna Metinleri (Moran, 1992: 101-13) Arzawa'dan bahseden ilk kaynak olması nedeniyle Arzawa'nın yeri Mısır yakınlarında düşünülmüştür. Bu nedenle Çukurova'nın üzerinde durulmuş ancak Kizzuwatna'nın Çukurova'ya yerleştirilmesiyle Arzawa'nın yerinin Batı Anadolu olabileceği üzerinde durulmaya başlanmıştır. Ancak bölgede bulunan Karabel Anıtı, Afyon Müzesi'ndeki Luvice hiyeroglif yazıt ve Bafa Gölü civarında Beşparmak dağlarındaki graffitiler bu tezi ispatlamak için çok zayıftır (Ünal, 2003: 1).

Öte yandan James Mellaart, İonia ve Lydia topraklarının içerisinde yer alan Karabel Anıtı, Spil Dağı'ndaki kaya anıtı ve bu bölgede Son Tunç Çağı dönemine ait pek çok yerleşmenin bulunması önemli yerel bir devletin varlığını göstergesidir demektedir (Mellaart, 1968: 189).

Bu bölge ile ilgili bilgileri Mısır ve özellikle Hitit metinlerinden öğrenebiliyoruz. Kesin bir yer belirtilmemekle beraber merkezi Arzawa'nın coğrafi sınırlarından kabaca bahsedebiliriz. Hitit Kralı II. Muršili'nin yıkıp dağıttığı Arzawa Krallığı ile dil ve hanedan ilişkileriyle birbirlerine bağlı Mira-Kuwaliya, Šeha Irmağı Ülkesi Appawiya, Hapalla ve daha sonra II. Muvattali'den itibaren Wiluša da dâhil olmak üzere toplam dört yerel krallıktan meydana gelen bir Arzawa konfedarasyonundan bahsedilmektedir (Mellaart, 1968: 200; Macqueen, 2001: 40; Ünal, 2003: 4; Bryce, 2010: 47; Şekil-2).

Ayrıca Zipašla ve Hariiati Dağlık ülkelerinin de bu konfederasyon dâhilinde olduğu belirtilmektedir (Kınal, 1953: 30; Özsait, 1985: 100; Karauğuz, 2005: 103). Bu krallıkların yerlerini Arzawa'ya düzenledikleri seferleri anlatan Hitit metinlerinden öğrenmekteyiz (Macqueen, 2001: 40). Hitit metinleri Batı Anadolu'da

Arzawa ülkelerinden bağımsız çok sayıda yerleşmenin adını da vermektedir (Bryce, 2010: 46).

Kısıtlı bilgilere rağmen yürütülen tahminlere göre Arzawa krallıklarının batı sınırı Ege Denizi idi. Ahhiyawalılar, bazen denizden bu bölgeye sızıyor, hatta siyasi hâkimiyet iddiasında bulunabiliyorlardı (Macqueen, 2001: 40; Ünal, 2003: 4).

Doğuda Hatti ülkesi ile sınırı istikrarlı bir sınır oluşturulamamış ve askeri-siyasi nedenlerden dolayı sürekli değişkenlik göstermiştir. Kabaca Pitašša, Walma ve Aşağı Ülke ortak sınırı oluşturmaktaydı. Bu sınır da Kütahya, Uşak, Afyon, Sandıklı ve Dinar hattından yani Batı Anadolu Eşiği'nden geçiyordu. Güney kesiminde Lukka Ülkesi sınırı oluşturuyordu. Kuzey sınırı biraz daha zor bir sınırla çiziliyordu. Kuzeyde Aššuwa ülkesi, onun doğusunda Maša ve Karkiša (Balıkesir ve Bursa'nın bir kısmı) bölgeleri yer almaktadır (Ünal, 2003: 4). Yakar Arzawa krallıklarının Ege kıyıları dâhil olmak üzere Gediz ve Büyük Menderes vadileri arasındaki toprakların tamamını içine aldığını belirtmektedir (Yakar, 2007: 287).

III. Hattuşili dönemine tarihlenen bir belgede, Arzawa kuvvetlerinin Aşağı Ülke toprakları üzerinden Hatti topraklarına saldırdığından bahsedilmektedir. Aşağı Ülke ise Tuz Gölü dâhil Konya Ovası'nın kuzeyine kadar ki geniş bir alanı kapladığı bölgedir. Buradan şu çıkarımı yapabiliriz ki, Arzawa, Aşağı Ülke'nin batısında yer alması gerekmektedir (Bryce 1974: 104; Şekil-2).

Böylece Arzawa Ülkesi, Afyon'un Sultan Dağı ve Sandıklı Dağları'ndan başlayarak Gediz (=Hermos) ve Küçük Menderes (=Kaystros) nehir havzalarından Ege sahillerine kadar uzanan bölgeyi kaplıyor olmalıydı. Hitit krallarından I. Hattušili, II. Muršili ve muhtemelen Muvattali döneminde Arzawa'ya karşı, Lukka topraklarına ve Milawanda'ya yönelik seferler düzenlemiştir. Hitit ordusunun geçtiği iki farklı güzergâh vardır. Bunlardan ilki; Hattuşa'dan başlayıp, Sallapa, Aura, Walma, Astarpa Nehri ve Arzawa'nın merkezi olduğu tahmin edinilen Apaša'da biter. Diğer güzergah ise başkent Hattuşaş'tan başlayarak Šallapa, Wallwanda, Lyalanda, Aba..., Attarimma - Millawanda da sona erer (Macqueen, 1968: 169; 2001: 40).

Her iki güzergâhta önce Šallapa'ya uğrar. Buradan Aura'ya gider, oradan kuzeye yönelen yol Apaša'ya ulaşır. Güneye yönelen yol ise, Tuz Gölü'nün güneyinden geçer. Arzawa'ya giden bu yol Pamphylia veya Lykia'da sona erer. Arzawa saldırılarının Tuz Gölü'nün güneyindeki Aşağı Ülke'ye bu güzergâhtan yapıldığı anlaşılmaktadır. Hititlerin de Arzawa'ya saldırıları bu yol güzergâhı üzerinden yapılmaktadır (Macqueen, 2001: 40).

Mellaart, Ortakaraviran Höyük'te Mira-Kuwaliya beyi Mashuiluwa'ya ait bir bulla bulmuştur (Mellaart, 1954: 240). Bu durum, Arzawa'nın sınırlarının Suğla Gölü yakınlarına kadar uzanmış olduğunu göstermektedir.

Şunu da unutmamak gerekir ki, Hititlerin siyasi ve ekonomik faaliyetlerinin ağırlık merkezini Kuzey Suriye oluşturmaktaydı. Batı Anadolu politikası öncelikli değildi (Ünal, 2003: 5).

Muvatalli'nin Hitit tahtına oturduğu dönemde Piyama-Kurunta idaresi altında Arzawa, Manapa-Tarhunda idaresi altında olan Šeha Nehri Ülkesi, Kupanta-Kurunta idaresi altında Mira-Kuwaliya, Ura-Hattuša idaresi altında Hapalla ve daha kuzeyde Marmara bölgesinde Alaksandu idaresi altında Wiluša vassal devletlerdi (Yakar, 2007: 289).

I. Suppiluliuma (M.Ö 1351-1322), Arzawalı Anzapahhaddu'nun tehditlerini etkisiz hale getirmiştir (Beal, 2011: 586).

Muršili 3. ve 4. saltanat yılında Arzawa koalisyonunu yenilgiye uğrattı (Beal, 2011: 589; Van Den Hout, 2013: 33). Sonra da Milawanda'yı ele geçirdi. Arzawa kralı Uhhazidi ise "adalara" yeni görüşe göre Ahhiyawa kralının topraklarına sığındı ve bir süre sonra da orada öldü. Daha sonra Muršili Arzawa'yı Mira, Hapalla ve Šeha Nehri Ülkesi olarak üç bölüme ayırdı ve başlarına vassal krallıklar atadı ve onlarla antlaşmalar yaptı (Van Den Hout, 2013: 33).

Batıda Wiluša kralı Alaksandu, Arzawa topraklarında çıkan bir isyanın bastırılması için Muvattali'den destek istedi. Sorunun nedeni eski Arzawa kraliyet ailesinin asi bir üyesi olan Piyamardu idi. Ahhiyawa kralının desteğini alan

Piyamardu, Hitit topraklarına akınlar yaptı. Wiluša'yı ise geçici bir üs yaptı. Muwattali ayrıca muhtemelen Piyamaradu olayındaki tutumundan memnun olmadığı için Šeha Nehri Ülkesi kralını azlederek, buraya enişte si ve Manapatarhunta'nın oğlu Mašduri'yi atadı. Ancak barış kesin olarak sağlanamadı, III. Hattušili'nin saltanatına kadar devam etti (Van Den Hout, 2013: 35).

Tudhaliya batıda Šeha Nehri Ülkesi'ndeki bir isyanı başarıyla bastırdı. Muhtemelen Ahhiyawa zoruyla uzaklaştırılmış Wiluša'nın kralı, Walmu'nun yardımına gitti. Walmu, Hitit büyük kralının müttefiki Mira Kralı Tarkasnawa'ya sığındı (Van Den Hout, 2013: 39).

4.1.1.2. MİRA - KUWALİYA

Mira-Kuwaliya ile ilgili Muršili yıllıklarında bildirilen Arzawa kralının oğlu ile SUM - KAL ile Mira beyi Mashuiluvaš arasında yapılan Hapanuva savaşı ile bilgi almaktayız (Kınal, 1953: 19).

Mira Devleti, Arzawa krallığının muhtemelen en önemli çekirdeğini oluşturan en eski üyesiydi (Garstang ve Gurney, 1959: 89; Hawkins, 1998: 1; Şekil–2, 3). Hitit metinlerinde Kuwaliya ülkesinin Mira ülkesi ile ortak bir yönetici tarafından yönetildiği belirtilmektedir (Garstang ve Gurney, 1959: 89).

Mira-Kuwaliya Ülkesi'nin lokalizasyonu ile ilgili değişik görüşler ileri sürülmektedir. Arzawa Ülkesi'ni oluşturan krallıklardan biri olan Mira-Kuwaliya ile Arzawa sınır komşusudur. II. Muršili'nin Arzawa'ya düzenlemiş olduğu sefer güzergâhından Mira topraklarından Arzawa'ya geçtiğini Hitit metinlerinde ifade edilmektedir. Bu da Mira-Kuwaliya'nın açıkça Hatti'den Arzawa'ya giden yol güzergâhında yer aldığını gösterir. Bu durumda Mira-Kuwaliya Afyonkarahisar'ın batısında yer almalıdır (Macqueen, 1968: 177).

Mira-Kuwaliya, Afyonkarahisar'ın batısında Hatti ile Arzawa arasındaki bölgede yol güzergâhı işaret edilerek Batı Anadolu'ya yerleştirilmektedir. II. Muršili'nin yıllıklarında Aštarpa ve Šiyanti nehirleri sınır bölgeler olarak belirtilmiştir (Garstang 1943: 39). Aštarpa ve Šiyanti nehirleri (muhtemelen Akar

Çay ve Porsuk Çayı)'nın kaynakları Uşak ve Banaz İlçesi'nin kuzeyinde yer alan Murat Dağı'dır ve bunlar Hatti ile Mira-Kuwaliya arasında doğal bir sınır çizgisi oluşturmaktadırlar. Hapalla, Mira'nın güneyinde, Hatti'nin güneybatısında yani Göller bölgesinde, ayrıca Hitit tampon bölgesi olan Aşağı Ülke yakınlarında olmalıdır (Macqueen, 1968: 177; Bryce, 2010: 51; Şekil - 2).

Batıda Mira'nın Šeha Nehri Ülkesi topraklarına bitiştiği bilinmektedir. Küçük Arzawa sınırına çok yakın ya da bitişik konumdaydı. Ancak Hitit Kralı II. Muršili'nin Arzawa ülkelerine yaptığı iki yıllık seferden sonra Küçük Arzawa'nın tamamen ayrıldığı, Mira'nın muhtemelen eski topraklarından aslan payını aldığı ve böylece sınırlarının Ege kıyılarına kadar ulaştığı görülmektedir (Bryce, 2010: 51).

Hawkins ise, Mira-Kuwaliya'nın Arzawa'nın omurgası olarak Orta Anadolu Platosu'nun batı ucundan Menderes Vadisi boyunca uzanan anayolun geçtiği bölgeyi işaret etmektedir. Bu durum Mira-Kuwaliya'nın önemine işaret eder. Mira-Kuwaliya 'nın bu şekilde yerleştirilmesi, diğer vassal krallıkların Mira-Kuwaliya çevresinde yer aldığını öngörmektedir. Mira-Kuwaliya ile sınır olan Šeha Nehri ülkesi ise Hermos Vadisi ile ilişkilendirilir. Mira-Kuwaliya'nın, STÇ'nda doğrudan Miletos ile Latmic Körfezi bölgesinin kontrolünü elinde tuttuğu anlaşılmaktadır. Miletos'da yapılan araştırmalarda Minoan'ı takiben iki Mycean tabakasına ulaşılmıştır. Buranın Milawanda/Milawata olduğu hemen hemen kesinlik kazanmış gibidir (Hawkins, 1998: 1-2).

4.1.1.3. ŠEHA NEHRİ ÜLKESİ

Šeha Nehri Ülkesi lokalizasyonu ile ilgili değişik görüşler ifade edilmiştir. Garstang ve Gurney (Garstang ve Gurney 1959: 97), Kınal (Kınal, 1953: 18-19), Bryce (Bryce, 1974: 114) ve Goetze (Goetze, 1957: Harita) Šeha Nehri Ülkesi topraklarının Büyük Menderes Havzası topraklarını kapsadığını belirtmektedirler. Mellaart ise Šeha Nehri Ülkesi topraklarının Balıkesir'in güneyi ile Kütahya'nın batı bölgesinde yer aldığını ve Šeha Nehri'nin Simav Çayı olabileceğini düşünmektedir (Mellaart, 1978: 58).

Hawkins, Šeha Nehri Ülkesi'nin Mira'nın kuzeyinde, Karabel Anıtı'ndan yola çıkarak Šeha Nehri Ülkesi'nin topraklarının Gediz Vadisi boyunca uzandığını ve Bakırçay (Caicos) vadisini de kapsadığını belirtmektedir. Apapawiya ise, Macestos (Simav Çayı) ile Šeha Nehri Ülkesi arasında kavşak noktasıdır. Bu bölge Hermos/Gediz Nehri ile Šeha Nehri Ülkesi arasında yer alır (Hawkins, 1998: 23-24).

Macqueen, Šeha Nehri Ülkesi'nin Simav Çayı vadisinin yukarı bölümünden Edremit Körfezi'ne kadar uzanması gerektiğini düşünmektedir (Macqueen, 1968: 175).

Šeha Nehri Ülkesi ile ilgili bilgileri II. Muršili ve IV. Tuthaliya dönemine ait metinlerden öğrenmekteyiz (Macqueen, 1968: 171; Ünal, 2003: 19). II. Muršili çocuk denilecek yaşta tahta geçince Arzawa kralı Uhhaziti Ahhiyawa ile işbirliği yaparak Milawanda'yı işgal etti. Kaškalara karşı seferde olan II. Muršili, bu bölgeye Gulla ve Malaziti adında iki generalini ordularının başında göndermişti. Bu arada kardeşleri tarafından kovulan daha sonra Hatti'ye sığınan ve Hititlerin yardımıyla Šeha Ülkesi tahtına yeniden oturan Manappatarhunda Hititlerin düşmanı olan Uhhaziti'yi destekliyordu. II. Muršili, bütün bu olanların üzerine Uhhaziti'yi suçlu göstermek için bir haber gönderdi: *"kaçarak sana gelmiş olan tebalarımı senden geri istediğim zaman, onları bana geri vermedin. (bu yetmiyormuş gibi) bir de bana "çaylak" dedin! Bana saygı da göstermedin! Haydi, şimdi birbirimizle savaşalım ve beyim Fırtına Tanrısı bizim davamızı halletsin!"* (Ünal, 2003: 26-27; Bryce, 2010: 67).

Bu seferin yaklaşık olarak M.Ö. 1333-1332 yıllarına denk geldiği düşünülmektedir. (Mellaart, 1974: 506). Bütün bunlar bir bahaneden ibaret olup, asıl amaç bu bölgede bulunan bakır ve gümüş maden yataklarının bulunması ve ticaret yolu üzerinde kontrol mücadelesidir (Yakar, 1976: 117-128).

II. Muršili kardeşi Šarrikušuh? (Piyaššili) ile garnizon kenti Šallapa'da buluştu ve iki kardeş Batı Anadolu'ya sefere çıktı. Uşak'ı geçip Kula'ya doğru giden ordu burada tuhaf sayılan bir olayla karşılaştı. Batıl inançlara sahip Hititler, burada muhtemelen yanardağ patlamasına maruz kaldılar. Bu durum, II. Muršili'yi tanrıların

bir işareti olarak gördüğü için korkuttu. Hatta yüz felci geçirmesine neden oldu (Ünal, 2003: 27-28).

Bu durumu tanrıların işareti olarak gören sadece II. Muršili değildi. Arzawa kralı Uhhaziti de bu durumdan korkarak rahatsızlanmıştır. Öyle ki kumandayı oğlu Piyama-Kurunta aldı ve iki ordu arasındaki çatışmaya Valma'daki Astarpa da katıldı. Kesin bir zafer kazanan II. Muršili Piyama-Kurunta'yı Apasa Kenti'ne kadar kovaladı. Uhhaziti de Ahhiyava'nın egemenliğinde olan yakın adalara kaçtı ve Hititler onu ele geçiremedi (Bryce, 2010: 67).

II. Muršili kendisine ihanet eden Šeha Ülkesi kralı Manapa-Tarhunta üzerine harekete geçti. Bu durumdan korkan Manapa-Tarhunta aman diledi. Önce bu aman reddedilse de Manupa-Tarhunta'nın annesi de bu amanı tekrarlayınca kabul edildi. Šeha ülkesini kendi ülke topraklarına vassalı olarak kattı (Bryce, 2010: 68). Manupa-Tarhunta ile bir antlaşma yapmıştı *(metin için bkz. Karauğuz, 2002:133-134).*

4.1.1.4. WİLUŠA

Wiluša'nın lokalizasyonu ile ilgili değişik görüşler yer almakla beraber, birbirine çok da uzak olmayan bölgelere yerleştirilmektedir. Wiluša ülkesini Ünal, Bergama'nın kuzeyinde Aššuwa Ülkesi, onun doğusunda Maša ve Karkiša (Balıkesir ve Bursa'nın bir kısmı) ile daha doğuda Eskişehir Ovası ve onun batısında Bursa'nın doğusunda kalan topraklara yerleştirmektedir (Ünal, 2003: 4).

Bryce, Wiluša'nın Troia olduğunu belirtmektedir (Bryce, 2005: 361). Hawkins, Manapatarhunda'nın mektubundan yola çıkarak Wiluša'nın diğer Arzawa devletlerinden daha uzak ve özellikle Šeha Nehri Ülkesi toprakları ile sınır olduğu üzerinde durmaktadır (Hawkins, 1998: 23).

Singer, Arzawa devletlerinden ikisi Šeha Nehri Ülkesi ve Wiluša'nın kıyıda, Mira ve Hapalla'nın ise iç kesimde yer alması gerektiğini belirtmektedir. Wiluša'nın muhtemelen Troia olduğunu belirtmektedir (Singer, 1983: 206).

Latacz Wiluša'nın batıdaki ve kuzeydeki doğal sınırlarını yaklaşık olarak belirler. Ona göre Wiluša, batıda Ege Denizi ve açıktaki adalar dâhil olmak üzere,

kuzey-batı ile kuzeyde Hellespont ve Güney Marmara kıyılarının bir bölümünü oluşturmaktadır. Doğu ve güney sınırlarına gelince, doğuda muhtemelen Makestos Çayı (Simav Çayı) ki Maša Devleti'nin en geniş sınırını oluşturmaktaydı. Güneyde Kaz Dağları ile ve Šeha Nehri Ülkesi ile sınır idi. Yaklaşık olarak 15000 km² olarak ifade etmektedir. Wiluša bu duruma göre diğer Hitit vassal devletlerine göre daha geniş sınırlara sahiptir (Latacz, 2002: 3-4).

Garstang ve Gurney ise Wiluša'nın pozisyonu ile ilgili olarak Sakarya Vadisi'nin aşağı ve orta kesimini göstermektedirler. Kuzey sınırında Hapalla yer almakla beraber, Alakšandu Antlaşması'na dayanarak Hatti'nin önemli bir mesafede batı uzantısında yer alır (Garstang ve Gurney, 1959: 104; Şekil – 2, 3).

Macqueen, Wiluša'nın Mira'nın kuzeyinde, Güney Marmara kıyılarında toprakları bulunan Lukka'nın güneyinde yer aldığını belirtmektedir. Šeha Nehri Ülkesi ve Mira-Kuwaliya ile sınırdaş olduğunu ifade etmiştir (Macqueen, 1968: 176).

Forrer, Wiluša'nın Troia olabileceğini ve Hitit kralı Muvattali ile antlaşma yapan Alakšandu'nun İlyada'da adı geçen Troia prensi Alexandros (Paris) olabileceğini ileri sürmektedir (Bryce, 2005: 359).

Foxwell, Hitit metinlerinde adı geçen Alakšandu'nun halefi Kukkunniš adının Lykia kökenli olduğuna dayanarak, Wiluša'nın yerini Lykia topraklarına yani, Güneybatı Anadolu'ya da yerleştirmek istemiştir (Foxwell, 1959: 34).

II. Muršili'nin oğlu Muvattali ile Wiluša kralı Alakšandu arasında yapılan antlaşmada bazı bilgiler verilmektedir (Singer, 1983: 206).

Wiluša yöneticileri, her dönem Hatti'ye bağlılıklarını bildirmişlerdir. Hitit yöneticileri de Arzawa krallıklarının vassal yönetici olarak kendilerine bağlı kalmalarını tercih etmişlerdir (Fensham, 1963: 135; Güterbock, 1984: 120; Bryce, 1985: 14).

II. Muršili'nin oğlu Muvattali saltanatı döneminde, Alakšandu Wiluša Kralı iken, Manabatarhunta Šeha Nehri Ülkesi Kralı, Kubanta Kurunta Mira Kralı ve Urahattuša ise Hapalla Kralı'dır (Latacz, 2002: 2).

Wiluša Kralı Alaksandu ve II. Muvattalli arasında bir antlaşma yapılmıştır (*metin için bkz. Karauğuz, 2002:140,143).*

4.1.1.5. HAPALLA

Hapalla'nın yeri konusunda birbirine yakın bölgeler belirtilmektedir. Hawkins, Hapalla'yı Aşağı Ülke'nin batısında Mira-Kuwaliya Ülkesi'ne yakın, bugünkü Beyşehir ve Eğirdir Gölü'nün bulunduğu bölgeyi göstermektedir (Hawkins, 1998: 31. fig 11).

Muršili'nin kraliyet kayıtlarında Hapalla'ya Aşağı Ülke toprakları üzerinden gidildiğini belirtmektedir (Garstang, 1943: 39).

Macqueen Hapalla'nın Mira ile Hatti arasında, Mira'nın güney taraflarında Göller Bölgesi'nde olması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca Aşağı Ülke'nin, Pitašša ve Hatti topraklarına sınır olduğunu ifade etmiştir (Macqueen, 1968: 173, 177).

Bryce da, Hapalla'nın Aşağı Ülke ve Pitašša toprakları ile aynı bölgede yer aldığını ifade etmektedir (Bryce, 1986: 7).

Garstang ve Gurney, Hapalla sınırlarını şu şekilde vermektedir: doğusunda Pitassa ve devamında Aşağı Ülke, güneyinde Mira-Kuwaliya, batısında Šeha Nehri ülkesi ve Appawiya yer almaktadır (Garstang ve Gurney 1959: 104; Şekil-2).

I. Tudhaliya, babası öldüğünde çocuk yaşta ve Hatti dışında idi. Bu durumu fırsat bilen düşmanları Arzawalılar birleşerek Hatti'ye saldırdılar. Tudhaliya Hatti'ye gelip yerleştikten sonra Arzawa ve onun müttefiklerine saldırmıştır. Toprak işgal etmemekle beraber, Limiya Irmağı Ülkesi, Apkuiša, Šeha Nehri Ülkesi, Pariyana, Hapalla, Arinna (Xanthos), Wallarima ve Hattarša halkını zorla göç ettirmiş ve Hatti'ye savaş ganimeti olarak getirmiştir (Ünal 2003: 11).

I. Arnuwanda'nın babası I. Tudhaliya dönemi olaylarını anlatan Madduwatta metni olarak bilinen metne göre; Madduwatta Batı Anadolu topraklarında asilzade, zengin ve saygın bir derebeyi konumunda birisidir. Halkı yörük olan Madduwatta, Ahhiyawalı Attarissiya ile arasında düşmanlık vardır. Attariššiya'dan kaçan Madduwatta, Hitit kralına sığınır. Hitit kralı kendisine iyi davranır ve sadakat yemini ettirir. Ayrıca Zipašla Dağı (=Afyon, Sandıklı çevresi?) yöresini ve Šiyanta Irmağı topraklarını (=Dinar-Işıklı ?) onun idaresine verir. Sürekli oturması için Murat Dağı Uşak, Kütahya ve Sandıklı Dağları civarında muhtemel Ha'riyati Dağı bölgesini verir. Bu bölge, Hatti'ye yakın olduğu için kontrolü de kolay olur diye düşünmüştür. Ancak bu durumdan rahatsız olan Madduwatta'yı nasıl olduğunu anlamadığımız bir şekilde Hapalla dâhil tüm Arzawa'nın beyi olarak görüyoruz. Madduwatta, Batı Anadolu'nun tek kralı olmak istiyordu ve Hitit kralının da düşmanı olan Kupantakurunta/Kupantainara'ya savaş ilan etti. Ağır bir yenilgi aldı ve ailesini bırakıp kaçtı. Hitit kralı, bu duruma çok kızsa da ona yardım gönderdi. Hitit komutanı Kaššeni (Pisenih) onun ailesini kurtardı. Tekrar makamına oturtulan Madduwatta'nın karşısına bu defa da Attarišiya adında bir düşmanı çıktı. Bu defa yardıma Hitit generali Kišnapili ulaştı. Madduwatta, Hinduwa Dağı'nda savaş hazırlığı yapan Hitit askerlerine karşı yerli halkı kışkırttı. Özellikle Dalauwa halkı etkili oldu. Hitit generali Kišnapili savaş alanında öldürüldü. Madduwatta şaşırtıcı bir şekilde eski düşmanı Kupantakurunta ile barış antlaşması imzaladı ve kızını onunla evlendirdi. Hitit kralına da bu durumun bir aldatmaca olduğunu ifade etti. Tudhaliya'nın ölümü ile tahta I. Arnuvanda geçti. I. Arnuvanda, Madduwatta'nın düzenbazlıkları ile baş edemeyince ona ne halin varsa gör dedi. Madduwatta boş durmadı ve bölge halkını Hatti'ye karşı kışkırttı. Madduwatta'nın topraklarına sınır olan Hapalla, Hatti topraklarına saldırınca Hitit kralı Madduwatta'nın bu konuda gerekeni yapması istedi. Madduwatta beklenmedik bir şekilde bu isteği yerine getirdi. Ancak Hapalla'yı kendi topraklarına kattı. Daha sonra Lukka'yı işgal etti ve Kıbrıs'a (Alasiya) kadar yayılmak için bir üs kurdu. Metnin geri kalan kısmında ciddi bir kırık olduğu için okunamamıştır (Ünal, 2003: 16-17; Bryce, 2005: 135).

Šuppiluliuma komutanı Hannutti'yi Aşağı Ülke'ye gönderdi. Hitit ordusunu görünce korkuya kapılan Lalanda halkı şartsız bir şekilde barış yapmak zorunda

kaldı. Hanutti, buradan Hapalla üzerine yürüdü ve kenti cezalandırarak yağmalayıp yaktı ve aldığı ganimetleri Hatti'ye götürdü (Garstang ve Gurney, 1959: 97; Bryce, 1986: 6; 2005: 151).

Arzawa ülkelerinde Kupantakurunta ile çağdaş krallar, Hapalla'da Targašnalli, Wiluša'da Alakšandu, (Hapalla'da?) Urahattuša, Šeha Nehri Ülkesi'nde Manappatarhunda, (Milawanda'da) Piyamaradu ve Milawanda'da Atpa idi (Ünal 2003: 37).

Hapalla kralı Targašnalli ile II. Mursili arasında yapılan antlaşma metni çok da iyi olmamakla beraber bazı bölümleri mevcuttur (Garstang ve Gurney 1959: 97; Ünal, 2003: 26). (*metin için bkz. Karauğuz, 2002: 115*).

4.2. DEMİRÇAĞ'DA UŞAK VE ÇEVRESİ (M.Ö. I. BİNYIL)

"Karanlık Çağ" olarak adlandırılan yaklaşık M.Ö. 1200 ile M.Ö. 800 yılları süresince, Batı Anadolu'da Dor saldırılarından kaçan Grekler tarafından pek çok kent kurulmuştur. Bu yerleşimcilerin Anadolu'nun iç kesimlerine kadar gittikleri, hatta Phryg Kralı Midas'ın Aeolic prensesi ile evlendiği belirtilmektedir. Batı kıyılarında kuzeyden güneye doğru, Aeolia, Ionia ve Dorian bölgeleri olarak ayrıldığını, güneybatıda Likya ve Karia'nın yer aldığını görmekteyiz (Joukowsky, 1996: 402).

M.Ö. 1200'den sonra Anadolu büyük bir felakete uğramıştır. Büyük çaplı bir göç hareketi meydana gelmiştir (Drews, 2014: 9-12). Göçlerin bu dönemde gerçekleştiğini Batı Anadolu'da bulunan protogeometrik seramikler destekler niteliktedir (Bahar, 2010: 252).

Etrüskler'in Doğu Ege'den İtalya'ya göç eden Tyrsenlerin soyundan geldiği görüşü hâkimdir. Bu göçün M.Ö. 1200 yıllarında olduğunu şarkiyatçılar belirtirken, Etrüskbilimciler M.Ö. 700 yıllarını belirtmektedir. Mısır kralı Merneptah'ın yazıtında geçen Turşa'larında Doğu Ege'den geldikleri düşünülmektedir (Drews, 2014: 63).

Bu dönemle ilgili siyasal gelişmeleri yazılı belgelerin eksikliği nedeniyle çok iyi bilemiyoruz. Ancak Batı Anadolu'da arkeolojik araştırmalarla bilgilere

ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bu kargaşa döneminden sonra yerel beyliklerin oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu beylikler hakkındaki bilgileri özellikle Asur belgelerinden öğrenmekteyiz (Bahar, 2010: 290).

Demirçağın'da Uşak'ın doğusu Phrygia Devleti sınırları içerisinde, batısı ise Lydia Devleti içerisinde yer almıştır. Ancak bu sınırlar, zaman zaman değişkenlik göstermekteydi (Sevin, 2003: 238). Phryg Devleti yıkıldıktan sonra Lydia Devleti hâkimiyetine tamamen giren Uşak, (Tarhan, 1983: 112; Sevin, 2001: 194; Roosevelt, 2009: 16) Perslerin M.Ö. 546/547'de Lydialıları yenilgiye uğratmasından sonra yaklaşık iki yüz yıl Pers hâkimiyeti altına girmiştir (Mansel, 1999: 254; Mieroop, 2006: 326). Bu süreç Büyük İskender'in Anadolu'yu fethine kadar devam etmiştir. Büyük İskender'in ölümünden sonra halefleri tarafından yönetilmiştir (Garthwaite, 2005: 70; Waterfield, 2011: 6; Tekin, 2012:137).

4.2.1. PHRYG EGEMENLİĞİ DÖNEMİ (M.Ö.750 - M.Ö. 696/5-676)

Anadolu'da Phryg kökenli Phrygçe konuşan halkın yaşadığı bölgeye Phrygia denilmekte idi. Coğrafi bir ad olarak M.Ö. 6. yüzyıldan Bizans Dönemi'nin sonuna kadar kullanılmıştır (Sevin, 2003: 238).

Arkeolojik ve epigrafik buluntulara göre; Phrygia bölgesi bugün yaklaşık olarak merkezde Ankara'nın güneybatı bölümünü, güneyde Konya, Isparta ve Burdur'un kuzeyini, güneybatıda Denizli'nin kuzey yarısını (Karia ile Pisidia arasında kalan dar bir alan halinde), Acıpayam ile Burdur Gölhisar ve Elmalı Ovası'nı, batıda Kütahya, Eskişehir ve Afyonkarahisar'ı içine almakla beraber, kuzeyde Samsun'a, kuzeybatıda Bandırma'ya, doğuda Kızılırmak'ın doğusu, Çorum, Tokat ve Kırşehir'e, güneyde Niğde'ye kadar olan bölgeleri kapsıyordu (Haspels, 1971: 20; Sevin, 1982: 248; 2001: 193; Tüfekçi Sivas, 2008: 11; Kuhrt, 2009: 244).

Klasik Phrygia, doğuda Kappadokia, daha sonraları Galatia, güneyde Lykaonia, Pisidia, Kabalis, Milyas ve Kibyratis yöreleri, batıda Mysia, Lydia ve Karia, kuzeyde Bithynia ve Paphlagonia ile komşudur (Sevin, 2001: 195; Şekil-4).

Hititlerin etkinliğinin ortadan kalktığı dönemlerde Kafkaslardan ve Boğazlardan Anadolu'ya bazı kavimlerin gelmeye başladığı bilinmektedir. Boğazlardan geldiği düşünülen görüşe göre Phrygler Avrupa'da oturuyorlardı ve Makedonyalılar ile komşu idiler. Adlarına Brygler (Brigler) denilmekteydi (Herodotos. VII. 73). Trakya üzerinden boğazları geçerek Anadou'ya gelen Trak kavimlerinden birisi olan Phrygler, ilk olarak Marmara Denizi'nin güney-güneydoğu kıyılarını iskân etmişlerdi. Homeros'un İlyada'sında Phrygler'in İznik Gölü ve Sakarya boylarında oturduklarından bahsedilmektedir (Herodotos. VI. 45; Homeros. II. 862-863. III. 184-190)[1]

Gordion'da Hitit yerleşmesi üzerinde Erken Demir Çağ'a tarihlenen (M.Ö. 1200-950) buluntular, Phryglerin ilk izlerini göstermektedir. İlk Phryg kavimlerinin M.Ö. 11. yüzyılda Polatlı civarında, daha sonra başkentleri olacak olan Yassıhöyük'e ulaştıklarını ve başlangıçta basit bir köy yaşamını benimsediklerini göstermektedir (Tüfekçi Sivas, 2008: 9).

İlk etapta Gordion merkezli bir yönetime bağlı birçok beyliğin oluşturduğu bir yapıdan bahsedebiliriz. M.Ö. 9. yüzyıla gelindiğinde Gordion kendi zamanında benzeri olmayan anıtsal bir plana sahip krali bir yerleşmeye dönüşmüştür (Tüfekçi Sivas, 2008: 10). Phrygler'den 8. yüzyılın ortalarına ait Assur kayıtlarında güçlü bir devlet olarak bahsedilmektedir (Sevin,1999: 189; 2001: 194; Akurgal, 2003: 191).

Phryg Devleti'nin ilk kralı Başkent Gordion'a adını veren Gordios (Gordias)'dur. Oğlu Midas kral olduğu zaman (M.Ö. 738/696-5) dikkate alındığında, Gordios M.Ö. 8. yüzyılın ilk yarısında kral olmalıdır (Tüfekçi Sivas, 2008: 10).

Gordios'tan sonra kral Midas olmuştur. Kroniklerde Midas'ın M.Ö. 738/696-5 yıllarını kapsadığı belirtilmektedir (Mellink, 2008: 624). İki geç dönem Grek kaynağında Phrygia Kralı Midas'ın Kyme adındaki bir Grek prensesi ile evlendiğinden bahsetmektedir (Dunbabin, 1957: 70; Muscarella, 1989: 334).

[1]Sevin, 1999: 188; 2001: 193-194; Tüfekçi Sivas, 2008: 9; Roller, 2011: 560.

Assur kaynaklarında "Muşkili Mita" olarak adı geçen kralın Midas olduğu düşünülmektedir. Başkentleri Gordion olmak üzere, Phrygler doğu ve güneydoğu taraflarında bulunan Muşki ve Tabal'ler ile konfederatif bir yapı oluşturmuşlardır (Tüfekçi Sivas, 2008: 10; Mellink, 2008: 622; Roller, 2011: 563). Asur kaynaklarında Phryglerin kralı Midas, hem batının hem de doğunun güçlü kralı olarak geçer (Roller, 2011: 563).

Kral Midas'ın etkin olduğu dönemde Phrygler, batıda Ege Denizi kıyılarından, doğuda Halys'ın (Kızılırmak) öteki yakasına kadar, güneybatıda Elmalı yöresi, doğuda Amasya, kuzeyde Samsun, güneyde Konya ve Niğde'ye kadar etki alanını genişletmişlerdir (Sevin, 1999: 190; 2001: 194; Yıldırım, 2002: 133).

Batı ve doğu kaynaklarında tartışma konusu olan Phryg ile Muşki, Midas ile Mita ayrımı için bir açıklama yapmak gerekirse; batı dünyası yani Yunanlı komşuları, krallığın Phrygli yönünü; doğu dünyası yani Assur, Kuzey Suriye ve Urartu'lu komşuları krallığın kendilerine daha yakın olan Muški'li yönünü tanıdıkları şeklinde yapabiliriz (Tüfekçi Sivas, 2008: 10).

Arkeolojik bulgular, Phrygler'in batı yönündeki ilişkilerinin M.Ö. 8. yüzyıl sonlarında arttığını göstermektedir. Midas, Urartu, Kuzey Suriye ve Assur ile birlikte; batıda Kıta Yunanistan ve Batı Anadolu sahilleri ile siyasi ilişkileri sürdüren Anadolu'nun ilk Demirçağ kralıdır (Tüfekçi Sivas, 2008: 11).

Tarım ve hayvancılığa dayalı bir ekonomiye sahip olan Phrygia Krallığı (Sams, 1995: 1153) ömrü kısa olmasına rağmen ekonomik ve politik bir güce sahip olmuştur. Bu gücünü de muhtemelen bölgeden geçen ticaret yolundan elde etmiştir (Joukowsky, 1996: 371).

Phrygler marangozluk ve maden işçiliğinde ileri bir düzeye ulaşmışlardır. Kuzey Suriye'den gelen fildişinden yapılmış çok sayıda eser bulunmuştur (Bahar, 2010: 302).

Phrygia egemenliğindeki topraklar Karadeniz'in kuzeyinden gelen göçebe Kimmerler tarafından istila edilir. Gordion tahrip edilerek yağmalanmış ve kral

Midas'ın tüm altınlarını beraberlerinde götürmüşlerdir. Phryg Devleti'ni yıkan Kimmerler, Lydia sınırlarına dayanmışlardır (Tarhan, 1983: 112; Akşit, 1999: 78; Sevin, 2001: 194; Roller, 2011: 563).

Bu Kimmer saldırısı ile ilgili olarak yaklaşık M.Ö. 696/695 ile M.Ö. 675/674 tarihleri önerilmektedir (Sams, 1995: 1148; Tüfekçi Sivas, 2008: 11; Mellink, 2008: 624).

Kral Midas'ın ölümünden sonra Phryg Krallığı yıkılmasına rağmen tamamen ortadan kalkmamıştır. Kralın ailesi ve önde gelen yöneticiler Yukarı Sakarya Vadisi'ne, bir kısmı da Kızılırmak'ın doğusuna Hattušaš ve Pazarlı yerleşmelerine çekilmişlerdir (Sevin, 2001: 195).

Gordion'daki arkeolojik bulgular, M.Ö. 7. yüzyıl sonlarında Phryg Krallığı'nın zenginliğinin devam ettiğini göstermektedir (Tüfekçi Sivas, 2008: 14).

Lydia Kralı Alyattes (M.Ö. 610-560), M.Ö. 590 yılında Kızılırmak'a düzenlediği seferine kadar Phrygler'in bağımsızlığını devam ettirdiği bilinmektedir. Ama kral Midas'ın halefleri ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur (Tüfekçi Sivas, 2008: 14). Ancak Ksenophon, Lydialılar ile İranlılar arasında meydana gelen savaşta Phrygia kralı Artakamas'ın Kroisos'la (M.Ö. 560/546) birlikte hareket ettiğini söylemektedir (Xenophon. *Cyropedia*. 11. 1. 5).

Lydialılar ile Medler arasında yapılan Kızılırmak Barışı'ndan sonra, nehrin doğusunda kalan topraklar Medler'in eline geçmiştir. Nehrin batısında kalan topraklar ise Lydialıların egemenliğinde kalmıştır (Tüfekçi Sivas, 2008: 14).

Lydia Kralı Kroisos, Pers kralı Kyros ile yaptığı savaşın ardından (M.Ö. 547/546) son bulan Lydia Krallığı toprakları ve Phrygia toprakları yaklaşık iki yüz yıl Akhamenid (Pers) İmparatorluğunun hâkimiyeti altına girmiştir. Phrygia toprakları Kappadokia, Paphlagonia ve Hellespontos'la beraber Büyük Phrygia Satraplığı kontrolü altına girmiştir (Sevin, 2001: 195; Tüfekçi Sivas, 2008: 14).

Askeri ve idari anlamda yönetim hâkimiyetine sahip olan Pers egemenliği süresince yerli halk geleneksel yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Eski Phryg dili ve

yazısı, M.Ö. 4. yüzyıl hatta 3. yüzyıl başlarına kadar devam etmiştir (Tüfekçi Sivas, 2008: 14).

Günümüze kadar çözülemeyen Phrygçe, Hint-Avrupa dil gurubunda yer alır. Gordion'da bulunan erken yazıtlarda muhtemelen Grek Alfabesi'ni kullanmıştır. Hitit, Slav ve Arami etkileri de Phrygçe'de görülmektedir (Joukowsky, 1996: 372).

Pers hâkimiyetinden sonra başlayan Hellenistik Dönemde Yunan kültürü yayılmış, yerli kültürler yerini bu akıma bırakmıştır. Ancak Phryg kültürü, Roma İmparatorluğu'nun son dönemine yani Hıristiyanlığın ortaya çıkışına kadar devam etmiştir (Tüfekçi Sivas, 2008: 14).

Phryg seramiği ile ilgili iki önemli kültür merkezi vardır: Gordion ve Alişar. Batıda bulunan seramik kültürü "Çizgisel Hayvan Tasviri Üslubu", doğudaki Alişar da ise "Gölge Görüntülü Hayvan Tasviri Üslubu" olarak adlandırılır (Bahar, 2010: 303). Orta ve geç Phryg dönemlerinde Grek seramikleri giderek yaygınlaşmıştır (Thonemann, 2013: 16).

Demirçağ Anadolu'sunda olduğu gibi Batı Phrygia'da da seramikler çark üretimidir. Grimsi siyahtan, kırmızı ve devetüyünün çeşitli tonları halinde değişkenlik gösteren hamur bütün vazolarda aynı değildir. Demirçağ Anadolu'sunda boyalı seramiklerde kullanılan renkler, her zaman mat ve donuktur. Gordion'da boyalı seramik üretiminin en azından erken sekizinci yüzyılda başladığı söylenebilir (Özkaya, 1995: 73-79).

Testiler, kraterler, amphoralar, pitoslar ve çanaklar Phrygia seramiğinin ana tiplerini oluşturur. Bunların yanında zoomatik vazolar, askoslar, altlıklar, çeşitli testi ve vazo türleri de mevcuttur (Özkaya, 1995: 80).

4.2.2. LYDİA EGEMENLİĞİ DÖNEMİ (M.Ö. 687 – 547/6)

Lydialıların kökeni konusunda kesin bir şey söylemek zordur. Ancak Lydia topraklarında Kalkolitik Çağ'dan itibaren yerli bir halkın yaşadığı bilinmektedir (Joukowsky, 1996: 404). Lydialıların, Anadolu kökenli olduğu belirtilebilir (Çilingiroğlu ve French, 1994: 163).

Son Tunç Çağı'nda Mira ve Šeha Nehri Ülkesi krallıklarının yıkılması ile başlayan dönemden Lydia Krallığı merkez Sardeis olmak üzere kurulmaya başladığı dönem arasında yeterli bilgi ve bulguya sahip değiliz. M.Ö. 7. yüzyıl ortalarına kadarki Yeni Asur kayıtlarından Gyges'in mensubu olduğu Mermnad sülalesinden önce iki kral sülalesinin varlığından haberdar oluruz (Roosevelt, 2010: 54). Herodotos, Heraklesoğullarından sonra hâkimiyetin Mermnad'lardan Kroisos'un soyunun eline geçtiğini söyler (Herodotos. I. 7. 14). Lydia, Homeros'un İlyada'sında Meonia (Meonıe) olarak geçmektedir (Homeros. III. 401).

Hititler döneminde Arzawa konfederasyonu üyesi olarak bilinen Šeha Nehri Ülkesi, Lydia'nın kuzey bölgesinde yer almaktaydı. Gediz Vadisi ile Kaikos Nehri Vadisi ve muhtemelen Edremit Körfezi'ne kadar uzanmaktaydı. Güney bölgesini ise muhtemelen Mira-Kuwaliya ülkesi ile paylaşmaktaydı (Roosevelt, 2003: 102).

Günümüzde Lydia bölgesi topraklarının sınırını kabaca İzmir İli'nin doğusu, Manisa İli'nin büyük bir kısmı, Kütahya ile Uşak'ın batısı oluşturuyordu. Yani Gediz ve Küçük Menderes vadilerinin bulunduğu bölgeye denk geliyordu (Günaltay, 1987: 349; Sevin, 2001: 175; Yıldırım, 2002: 138; Barnett, 2008: 438; Roosevelt, 2009: 16; Şekil-5).

Klasik Lydia, güneyde Karia ile sınırı Maiandros Irmağı oluşturur, doğuda Uşak'ın batısını içine alır, kuzeydoğuda Kütahya'nın güneybatısını kapsar. Bu bölgedeki Synaos/Simav ve Kadys/Gediz, Phrygia'da kabul edilir. Kuzeyde Thyateira/Akhisar, Lydia'nın son kenti olarak kabul edilir. Sonraki dağlık bölge Mysia'nındır. Batıda Aiolis ve Ionia Hellen kentleri, kıyı bölgesini Lydia'dan ayırır. Bagis (Güre) sınır kasabası konumundaydı. Kydrara'da (Sarayköy) ise Kroisos'un bir sınır taşı bulunmaktadır (Crawford ve Greenwalt, 1995: 1175; Umar, 2008: 102; Cahill, 2012: 92).

Lydia sınırlarının kuzey-güney uzantısını nehirler ve dağlar oluşturmaktaydı. Kuzeyde Bakırçay ve dağ sırası Lydia'yı Mysia'dan ayırmaktadır. Güneyde Büyük Menderes Karia ile sınırlarını belirlemektedir. Doğuda Ege kıyılarından yaklaşık

olarak 150-200 km uzaktadır. Bölgenin başlıca nehirleri Hermos (=Gediz) ve Kaystros (=Küçük Menderes)'tur (Crawford ve Greenewalt, 1995: 1175; 2010: 7-10).

Strabon, Phrygia'lılar, Karia'lılar, Lydia'lılar ve Mysia'lılar birbirlerine karıştıkları için ayırt etmenin zor olduğunu belirtmektedir (XIII. IV. 12). Geç 4. yüzyılda Karailılar, Lydialılar ve Lykialıların Grek kültürünün çeşitli unsurlarını benimsemiş oldukları görülür (Thonemann, 2013: 17).

Atyad hanedanlığı, Herakleidai hanedanlığı ve son olarak da Mermnad hanedanlığı Lydia topraklarının hâkimi olmuştur (Herodotos. I. 13). M.Ö. 680-547/6 yılları arasında babadan oğula geçen bir yönetin biçimiyle bu toprakları kral Gyges (M.Ö. 680-652), Ardys (M.Ö. 652-630), Sadyattes (M.Ö. 630-610), Alyattes (M.Ö. 610-560) ve Kroisos (M.Ö. 560-547/6) yönetmişlerdir (Crawford ve Greenewalt: 11-12).

Eusebius'un Armenia versiyonuna göre: Gyges 35 yıl, Ardys 37 yıl, Sadyattes 5 yıl, Alyattes 49 yıl ve Kroisos 15 yıl hüküm sürmüştür (Eusebius. *Chronicle.* 20).

Gyges, kral olmadan önce Phrygia krallığı ve başkentleri Gordion M.Ö. 696/695 (ya da M.Ö 675/674) yılında Kimmerler tarafından yakılıp yıkıldı (Dedeoğlu, 2003: 28). Mermnad hanedanının ilk kralı Gyges'tir. Gyges, kendisinden önceki kral Kandaules' (Kandoules)in muhafızı idi. Kral öldürülünce yerine tahta geçmiştir (Herodotos. I. 12-14).[2]

Lydia kralları komşuları ile düzenli diplomatik, askeri ve ekonomik ilişkiler içerisinde olmuşlardır (Roosevelt, 2009: 22; Demir, 2014: 186-187).

Gyges, krallığının sınırlarını Halys'in (Kızılırmak) batısına kadar genişletti. Phryg Krallığı'nın başkenti Gordion, Lydia'nın bir karargâhı konumunda idi (Dedeoğlu, 2003: 28).

Gyges, Miletos, Smyrna ve Kappadokia'ya saldırdı (Herodotos. I. 14). Yunan kentleri ile dostça ilişkilere de son verdi (Crawford ve Greenwalt, 1995: 1175; Lloyd

[2] Joukowsky, 1996: 406.

1998: 90). Ancak Delphoi'deki yunan tapınağına da zengin armağanlar göndererek diplomatik ilişki içerisinde olmayı da ihmal etmemiştir (Kuhrt, 2009: 250; Demir, 2014: 188).

M.Ö. 663 yılında Kimmer saldırılarına karşı Assur'dan yardım istemiştir. Assurbanipal, Gyges'e yardım göndermiştir (Lloyd 1998: 90; Mellink, 2008: 643; Roosevelt 2009: 23). M.Ö. 657 dolaylarında kral Gyges Kimmer saldırılarından ilkini püskürtmüştür. Esir aldığı iki Kimmer beyini zincire vurarak, kendisine destek veren Asur kralı Asurbanipal'e olan şükran borcunu ödemek için Nineve'ye göndermiştir (Tarhan, 1983: 114; Demir, 2014: 202).

Bu dostça ilişkiler bir süre devam etmesine rağmen, Gyges Mısır'da I. Psametikhos (M.Ö. 664-610) ile de diplomatik ilişkiler içerine girmiştir (Kuhrt, 2009: 251-252).

M.Ö. 652 yılında Kimmerler tekrar saldırmışlar Lydia başkenti Sardeis'i yağmalayıp yıkmışlardır. Ancak yüksek kaleyi ele geçirememişlerdir. Uzun süre burada kalamamışlardır. Gyges, bu savaşta ölmüştür (Herodotos. I. 15). Gyges'in Kimmer saldırıları sonucunda M.Ö. 652 yılında öldüğü Grek kaynaklarına dayanılarak ileri sürülmektedir (Tansuğ, 1949: 548). Hartman Asur kaynaklarına dayanarak bu saldının M.Ö. 657 yılında gerçekleştiğini belirtmektedir (Hartman, 1962: 25-37).

Gyges, bu savaşta öldüğü için yerine oğlu Ardys geçmiştir. Ardys döneminde de Kimmer saldırıları devam etmiştir. Ardys yayılmacı bir politika izlemiş ve Latmos körfezinin kuzey kıyısında, bugünkü Söke yakınlarındaki Priene'yi ele geçirmiştir Daha sonra da Latmos Körfezi'nin güney kıyılarında yer alan Miletos'a (=Milet) karşı devam ettirilen mücadelesini sürdürmüştür (Herodotos. I. 15). Büyük ihtimalle Miletos'u ele geçirememiştir (Demir, 2014: 211). Ardys'in ölümünden sonra yerine oğlu Sadyattes geçti. Herodotos, Ardys'in kırk dokuz yıl tahtta oturduğunu, yerine geçen oğlu Sadyattes'in ise on iki yıl tahtta kaldığını belirtmektedir (I. 16).

Sadyattes Ephesos (=Efes) ile siyasi ilişkileri rahatsız edici tavırları nedeniyle bozmuştur. Bunun etkileri oğlu Alyattes döneminde de devam etmiştir. Babası

döneminde Miletos'a karşı başlatılan savaşı devam ettirmiştir. On bir yıl süren savaşın beş yılı onun iktidarı döneminde devam etmiştir. Bu savaşı oğlu Alyattes sonuçlandırmıştır (Demir, 2014: 212).

Alyattes, öncelikle kuruluşundan bu yana Lydia'nın başının belası olan Kimmerler'i bozguna uğratmıştır (Herodotos. I. 16)[3].

M.Ö. 600 yıllarında büyük bir gelişim gösteren Smyrna/İzmir kentini uzun bir kuşatmadan sonra ele geçirip yıktırmıştır. Ancak Lydia ordusu, Klozomenai /Urla kenti güçlerine mağlup olmuştur (Heredotos. I. 16). Miletos ile devam ettirilen savaşı sonuçlandırmak için M.Ö. 604 yılında tiran Thrasyboulos ile barış antlaşması yapıldı (Demir, 2014: 215, 220).

Alyattes, daha sonra doğuda sınırlarını Bithynia yönünde genişletti ve Med'lerle beş yıl boyunca sürecek bir savaşa girdi. M.Ö. 585 yılında Miletos'lu Thales'in önceden belirttiği güneş tutulması gerçekleşti. Bu durumu tanrıların bir işareti olarak gören Alyattes ile Med kralı Kyaxares bir barış antlaşması yaptı. Alyattes, kızı Aryenis'i Med kralının oğlu Astyages'le evlendirdi. Yapılan antlaşma ile Halys/Kızılırmak iki krallık arasında sınır olmuştu (Boardman, 2000: 16; Roosevelt, 2009: 25-26; Demir, 2014: 221-222).

Alyattes, M.Ö. 563 yılında öldü ve yerine Lydia'nın son kralı olarak oğlu Kroisos tahta geçti. Herodotos, Alyattes'in elli yıl saltanat sürdüğünü belirtmektedir (Herodotos. I. 25).

Mermnad hanedanının son hükümdarı Kroisos, tahta oturduğunda Kilikia ve Lykia haricinde, Halys/Kızılırmak da dâhil Phrygialılar, Mysialılar, Paphlagonyalılar ve Karialılar gibi Küçük Asya ülkelerinin hepsi Lydia hâkimiyeti altında idi (Cox, 1908: 35; Balcer, 1984: 95; Dandamaev, 1989: 22; Lloyd, 1998: 92; Demir, 2014: 238).

[3]Crawford ve Greenwalt, 1995: 1176.

Kroisos, bir bahaneyle Ephesos, Ionia ve Aiolis kentlerine sefer yaparak bu bölgenin güvenliğini sağlamış oldu. Lykialılar bağımsızlıklarını korurken, Kappadokia Perslere bağımlı idi (Demir, 2014: 235).

İran'da Pers'li Kyros (M.Ö. 559-529) Med'li Astyages'i yenerek tahtı ele geçirmiştir (Balcer, 1984: 95; Mansel, 1999: 253; Pierne, 2002: 34). Pers Krallığı, M.Ö. 6. yüzyılda Önasya'nın en güçlü devleti haline gelmiştir. Kyros tahta geçtiğinde Assur İmparatorluğu bölgenin en güçlü devleti idi. Persler, Akdeniz ve Ege'deki ticareti ele geçirmek istiyordu. Buna tek engel de Lydia Krallığı idi (Tekin, 2012: 95).

Lydia Krallığı M.Ö. 6. yüzyılın en güçlü ve en zengin krallıklarından birisiydi. Lydia kralı Kroisos İon kentlerine boyun eğdirerek kendine tabii hale getirdi. Asur kralı ile antlaşma yaptı. Lydialılar, Mezopotamya'dan Sardeis'e kadar uzanan bir ticaret yolu oluşturdular. Bu yol sayesinde refah seviyesini daha da artırdılar (Brosius, 2006: 9).

Kroisos döneminde Halys Nehri'nin batısı büyük Lydia Krallığı'na ait topraklardı (Cox, 1908: 41). Kroisos'un ordusu Halys Irmağı'nı (=Kızılırmak) geçerek Kappadokia'daki Pteria'ya geldi. Burada konakladıktan sonra Suriyelilerin topraklarını yağmaladı ve halkı köleleştirdi. Diğer Suriyeliler de göç etmek zorunda kalmışlardı. Buna karşılık da Pers Kralı Kyros ordusunu toplayarak harekete geçti. Geçtiği bölgelerden de asker toplayarak ordusunu güçlendirdi. Ionia'lılara da elçiler gönderdi ve Kroisos'a karşı ayaklanmalarını istedi. Ancak Ionialılar, ona kulak asmadılar (Herodotos. I. 76.)

Kyros, öncelikle Media'nın kuzey bölgesini Van Gölü çevresinde yerleşmiş olan Urartu topraklarını kapsayan bir alanı ele geçirdi (Brosius, 2006: 9).

Kroisos'un ordusu binlerce atlı asker, okçu ve savaşçıdan oluşuyordu. Kyros'un ordusu ise Medli ve Persli okçular, kısa kılıçlılar, piyadeler ve özel atlı askerlere sahipti, ancak çok düzenli bir ordu da değildi (Xenophon. *Cyropaedia.* II.1. 5-6)

Kroisos sefer için hazırlıklara başladı. Sefere çıkmadan önce de Babil ve Mısır ile bir antlaşma yaptı. Kehanetlerde bulunmaları için Apollo'daki Delphoi Tapınağına, Libya'daki Amon Tapınağı'na ve diğer tapınaklara elçilerle hediyeler gönderdi. Perslerle yapılan antlaşmayı bozmak suretiyle Halys/Kızılırmak'ı geçerek Kappadokia'yı zapt etmek isteyen Kroisos, İran'a savaş açtı. İki ordu, Pteria adlı kentin yakınında savaşa tutuştular. Ancak yenişemediler. Hava şartları nedeniyle iki ordu geri çekildi. Kroisos, bu durumu mevsim şartlarına bağlayarak Sardeis'e geri döndü ve ordusunu bir dahaki bahara toplanmak üzere dağıttı. Ama Kyros, Kroisos'u takip ederek Sardeis'e saldırdı ve kenti ele geçirdi. Yüksek Kale'ye çekilen Kroisos, kalenin zaptı ile esir edildi (M.Ö. 547/546) (Herodotos. I. 76-83)[4].

Persler Sardeis halkını tutsak ederek kalenin teslim edilmesini istemişlerdir. Aksi halde tutsakların öldürüleceğini söylemişlerdir. Hellen devletlerinden gelecek ümidiyle beklenen yardımın da gelmemesi nedeniyle kaleyi teslim etmişlerdir (Polyainos. *Stratagems.* 7.6.3).

Pers Kralı Kyros, Kroisos'u odun yığınları üzerinde yaktırmak istediği ancak sonradan vazgeçerek onu kendisine dost ve danışman yaptığı ifade edilmekle beraber (Heredotos. I. 86-87) yakın zamanda bulunan Babylon belgelerine göre Kyros savaş sonunda Kroisos'u öldürtmüştür (Tekin, 2012: 95; Demir, 2014: 267).

Tmolos'ta (=Bozdağ) bulunan altın madenlerinin keşfi devletin zenginleşmesine ve güçlenmesine katkı sağlamıştır. Bu zenginlik, Kroisos'un krallığı zamanında doruğa ulaşmıştır (Sevin, 2001: 176).

Ayrıca Sardeis'te Paktalos (Sart Çayı) Çayı'ndan çıkardıkları altın ile gümüşü karıştırarak elde ettikleri elektrondan ve sadece gümüşten sikke basmaya başlamışlardır. Ticari yol ve bu bastıkları sikkelerle Anadolu'nun en güçlü başkenti haline geldiler (Joukowsky, 1996: 406).

---

[4]Balcer, 1984: 95; Dandamaev, 1989: 22-23; Lloyd, 1998: 97-99; Mansel, 1999: 253; Boardman, 2000: 17; Umar, 2001: 55-57; Heckel, 2002: 7; Garthwaite, 2005: 29; Brosius, 2006: 11; Mellink, 2008: 652; Kuhrt, 2009: 368-369; Demir, 2014: 261-262.

Lydia'da ilk darphane, Mermnad sülalesinin ilk kralları döneminde kurulmuştur. Sikkeler, Lydia-Miletos ağırlık sistemine göre başkent Sardeis'te, Sardeis'in içinden geçen Paktolas Irmağı'nın (=Sart Çayı) çamurunda doğal bir halde çıkarılan altın-gümüş karışımından (elektron) basılmışlardır. Ağırlığı 14.1 gr staterdir. Daha düşük birimlerde de basılmışlardır. Lydia elektron sikkelerinin ön yüzünde kraliyetin arması olan ağzı açık aslan başı, arka yüzünde ise çukurlar (incus) bulunmaktadır. Bazı elektronların üzerinde karşılıklı iki aslan başı da bulunur. Lydia kralı Kroisos sikke tipinde değişikliğe gitmiştir. Karşılıklı duran iki aslan başından birini boğaya çevirmiştir; aslan ve boğa sırt sırta durur halde tasvir edilmiştir. Bir süre sonra da elektron sikke basımının yerine hem altından hem gümüş sikke basmaya başlamıştır. Persler döneminde de bu iki ayrı metalden sikke basma geleneğini devam ettirmişlerdir. Bir de değişiklik olarak aslan ve boğa protomları yüz yüze bakar halde betimlenmişlerdir (Tekin, 1997: 73-75).

M.Ö. 6. yüzyılın sonlarında, Perslere ait yeni bir sikke tipi olan ön yüzünde ok atan bir figür (Pers Kralı), arka yüzlerinde ise dikdörtgen bir incus bulunan sikkeler ortaya çıkmıştır (Tekin, 1997: 71).

Lydia sikkelerinin değeri ilk zamanlarda çok yüksekti. Bir Lydia sikkesi 12 koyun veya bir memurun bir yıllık maaşı karşılığıydı. Lydia sikkesi muhtemelen askeri ödemelerde de kolaylık sağlamıştır (Joukowsky, 1996: 410).

Lydialıların dilleri, Hint-Avrupa dil ailesine aittir. Hellenlerin diline benzemektedir. Ama Hititlerden önceki kavimlerin dil özelliklerine benzerlikler vardır (Akurgal, 2003: 195; Joukowsky, 1996: 404). Lydia dili bu nedenle kompozit (karma) bir dil özelliğine sahip görünmektedir (Joukowsky, 1996: 404).

Lydia yazısı, Yunan alfabesinin bir türünden etkilenmiştir. 26 işaretin hemen hepsinin (8 sesli, 18 sessiz) Yunanca'da doğrudan karşılığı vardır. Lydia yazısı düzenli bir şekilde sağdan sola yazılır, ama Arkaik Dönem'de soldan sağa da yazılmıştır. Kelimeler genellikle boşluk ile ayrılmıştır (Melchert, 2010: 267-268).

Lydia, dilleri (Hint-Avrupa dil grubunun Anadolulu bir alt dalı) sosyal ve sanatsal yönden kültürel yönden ayrılan bir Anadolu halkıydı. Altın ve gümüş

devletin güçlenmesini, M.Ö. 7. ve 6. yüzyılda 100 yıldan biraz fazla varlığını sürdürmesinin temelini oluşturur (Crawford ve Greenewalt: 10).

Šeha Nehri Ülkesi ile Lydia'daki yer isimlerinin benzer olması, Lidce konuşanların M.Ö. 2. binyılda zaten bu bölgede varlığı ihtimaline işaret eder (Roosevelt, 2010: 56).

Lydialılar özgün bir seramik kültürüne sahiptiler. Lydia'da günlük yaşamda desensiz veya boyalı seramikler kullanılıyordu. Depolama amacıyla da kaplar üretilmekteydi. (Joukowsky, 1996: 413). Ayrıca Lydialılar "lydion" tipi denilen parfüm ve kremler için küçük kaplar da üretmekteydi. Kapların hamuru ve astarı beyaz, sarı ya da turuncu renklerde idi. Bu kaplar, ihracat malzemeleri olarak kullanılmaktaydı. Erken 9. ve 8. yüzyıl seramikleri, kazıma bazen de geometrik boyalı mallardan meydana geliyordu. Phrygia malları ile benzerlik gösterir. M.Ö. 7. yüzyıl mallarında ise gerek form gerekse biçim olarak Grek etkisi giderek artmış ve bu etki Pers Dönemi'nde de görülmüştür. Protogeometrik ve geometrik mallar, bu bölgede ve civarında görülmektedir (Joukowsky, 1996: 413; Bahar, 2010: 310).

Hem Anadolu hem de Yunan geleneği boyalı bezemelerde farklı renkler ve dokular ortaya çıkarabilmek için benzer astarlar kullanılmıştır. Pişirildiğinde beyaz veya krem renk veren birincil kil denen katkısız kil vazonun gövdesiyle aynı kilden elde edilen ve şartlara göre parlak turuncu veya kırmızı-kahverengi renklerini alan demir oksitli astar, fırınlandığında mat koyu mor-çikolata veya siyah renk alan manganezli kil kullanılmıştır. Anadolu geleneğinde ayrıca parlak altın görünümünde bir yüzey sağlayan mikalı astar da kullanılmıştır. Lydia vazolarının genelde üzerindeki Anadolu kökenli bezemeler tek renkli ve boyalıdır (Crawford ve Greenewalt, 2010: 107-109).

Yaygın olarak amphora, sütunlu krater, tek kulplu testi, ayaklı ya da halka kaideli çanaklar, pyksis, skyphos, akıtacaklı kâse, omphaloslu phiale, lydion, lekythos, çan askos ve derin pişirme çömlekleri görülür. Lydia seramiği, M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllarda Sardeis, Hellepontos Phrygia'sında Daskyleion ve Büyük Phrygia'da Gordion gibi merkezlerde bulunmuştur. Lydia seramiği etkilendikleri Anadolu'lu

komşularının yaptığı seramikleri tanımlamaktadır. Etnik olmaktan ziyade bölgesel bir kimlik taşır. Daha çok Batı Anadolu etkisi görülmektedir (Crawford ve Greenewalt, 2010: 107-108). Sardeis'te M.Ö. 14 ile 12. yüzyıl arası Miken seramiği buluntuları tespit edilmiştir (Roosevelt, 2010: 54-55).

Bu bölge, tarıma elverişli olup sığır, koyun ve at yetiştiriciliği için uygun bir bölgeydi (Mellink, 2008: 644).

Hermos (Gediz) Ovası meyve ve hububat bakımından son derece zengin bir bölgeydi. Bölge şarapları ile de ünlü olup özellikle de Katakekaumene Şarabı ün yapmıştır. Zeytin, zeytinyağı ve incir önemli ürünlerdendi. Ege Denizi'nde balıkçılığın da yapıldığı bilinmektedir. Ayrıca tekstil üretimi de Lydia'nın ana üretim ürünlerinden birisi olmuştur. Sardeis'te dokunan halılar, erguvani divan örtüleri M.Ö. 5. yüzyılda Atina'da bile tanınıyordu. Bunun yanı sıra Antimon, arsenik, zincifar, aşıboyası ve kükürt antik Lydia'nın önemli kaynaklarındandır (Malay, 1983: 50-61; Elspeth ve Dusinberre, 2003: 23).

Lydia toprakları orman ürünleri bakımından da verimli bir bölgeydi. Ormandan kereste, yakıt ve bina yapımı için yararlanılıyordu. Ormanlarında çam, ardıç, sedir, meşe, kayın ve kavak ağaçları yaygın olarak bulunmaktaydı (Elspeth ve Dusinberre, 2003: 21).

V. KLASİK DÖNEM

5.1. PERS EGEMENLİĞİ DÖNEMİ (M.Ö. 547/6 - 331)

Pers hâkimiyetiyle Küçük Asya satraplıklara bölündü. Satraplar, genelde Pers hanedanından ya da soylularından oluyordu. Satrapların konakları, hazinesi, arşivi ve elçiliğiyle saray gibiydi. Satraplar, kral adına vergi toplardı. Ayrıca gerektiğinde asker, silah ve at temin ederdi (Donbaz, 1994: 29; Kuhrt, 2009: 414).

Persler, Harpagos ve Mazares adında komutanlarının idaresinde Batı Anadolu'ya girerek İonia kent devletlerini ele geçirdiler. Güçlü bir kent devleti olan Miletos (=Milet) ile ittifak antlaşması yapıldı. Fokaia (=Foça) ve Teos (Sığacık/Seferihisar) halkı ise kentlerinden kaçtılar (Mansel, 1999: 253). Böylece Küçük Asya'nın tamamı Pers hâkimiyeti altına alınmış oldu (Dandamaev, 1989: 27-30; Mieroop, 2006: 326; Şekil-6).

Persler, Büyük Phrygia bölgesinde Sardeis (=Sard) ve Hellespontine Phrygia bölgesinde Daskyleion (Hisartepe/Bandırma) satraplıklarını oluşturdular. Bu satraplıklara Ion ve Aiolia kent devletleri bağlıydılar. Gordion (=Polatlı) ve Halikarnassos (=Bodrum) da diğer önemli satraplık merkezleriydi. Belirli noktalarda askeri üsler ve ticari koloni merkezleri oluşturdular (Mansel, 1999: 254; Tekin, 2012: 97). Sardeis'in Efes'e uzaklığı yürüyerek üç günlük mesafede yer akmaktaydı (Herodotos. V. 54).[5]

Daskyleion Hellespontine Phrygia'nın merkeziydi. Sardeis ile olan sınırı kesin olarak bilinmemektedir (Elspeth ve Dusinberre, 2003: 8).

Kyros satraplıkları oluştururken, merkezden 1800 km mesafede bulanan bu bölgelerin kontrolünün hiç de kolay olmadığını biliyordu. Bu nedenle hem bölgenin güvenliğini sağlamak hem de vergilerin toplanması için buralara en güvendiği adamlarını gönderdi. Kyrysantas'ı Lydia ve Ionia, Pharnakhos'u Aiolis ve Hellespontos Phrygia satrabı olarak atadı (Xenophon. *Cyropaedia.* VIII. VI. 7).

[5] Elspeth ve Dusinberre, 1999: 73-102.

Ellerinde büyük bir güç elde eden satraplar, zaman zaman merkezi yönetime karşı isyana kalkışmışlardır (Mansel, 1999: 257).

Devletin her köşesinde geçen bir para sistemi uygulamışlardır. Ayrıca devlete bağlı tüm ülkeleri birbirine bağlayan bir yol şebekesi meydana getirdiler. Bu yol güzergâhlarında çalışan bir posta teşkilatı oluşturdular. Kral yolu üzerinde kayda değer 111 posta istasyonu kurdular. Kral yolu Ephesos'tan başlıyor, Sardeis üzerinden Gordion'a, oradan da Kapadokya'da bulunan Pteria'ya ulaşıyordu. Son olarak da Susa'ya gidiyordu (Mansel, 1999: 257; Tekin, 2012: 97). Bu yol yaklaşık olarak 2.500 km'dir (Mieroop, 2006: 337; Tekin, 2012: 97).

Yaya olarak doksan gün süren bu yolu, kralın habercileri kimi kaynaklara göre beş günde, kimilerine göre de dokuz günde tamamlıyorlardı. Bu verilere göre yaya giden haberciler günde 26 km, atlı haberciler ise durmaksızın at değiştirerek günde 267 km gidebiliyorlardı. Ayrıca bu yol üzerinde 800 köprü bulunmakla beraber, yolun genişliği 9 m idi (Donbaz, 1994: 31-33). Muhtemelen Kral Yolu, Asurlular döneminden kalma ulaşım güzergâhı üzerinde oluşturulmuştur (Tekin, 2012: 99).

Pers Akhamenid sülalesi, adını Akhaimenes'ten alır. Büyük Kyros ile başlayan Akhamenid hanedanlığı M.Ö. 330'da Büyük İskender tarafından yıkıldı. (Tekin, 2012: 100).

5.2. HELLENİSTİK DÖNEM (M.Ö. 330 - 30)

Büyük İskender, M.Ö. 356 yılında dünyaya geldi. Makedonya Kralı Philip'in ölümünden sonra M.Ö. 336 yılında 20 yaşında Makedonya kralı oldu (Mansel, 1999: 436-437; Bosworth, 2005: 34; Tekin, 2012: 125).

Büyük İskender'in hükümdarlığından (M.Ö. 336-323) M.Ö. yılında Mısır'da son Hellenistik krallık Ptolemaioslar'ın Actium Savaşı (M.Ö. 30) ile yıkıldıkları tarihe kadar geçen 300 yıllık döneme Hellenistik Dönem denilmektedir (Freeman, 2003: 319; Tekin, 2012: 125).

Büyük İskender, Makedonya'ya babasının adamlarından Antipatros'u bırakarak, 30.000 piyade, 5.000 süvari ile Anadolu'ya (Hellespontos'a doğru) geçiş

hazırlıklarına başladı (Arrianos. *Anabasis.* I. 11. 3; Plutarkhos. *Alexander.* XV.1). Diodorus, Büyük İskender'in Anadolu'ya geçmek için 60 savaş gemisi ile denize açıldığını belirtmektedir (XVII. 17. 2). Polybius ise 40.000 yaya ve 4.500 atlı askerle Anadolu'ya girdiğini belirtmektedir (XII. 19).

Bosworth, Büyük İskender'in ordusunun 32.000 piyade ve 5.000 süvariden oluştuğunu yazmaktadır. Bu sayının Anadolu'da savaşan ileri birliklerle 50.000'i bulduğunu, Pers ordusunun ise 20.000 süvari ve çoğu paralı askerlerden oluşan 20.000 piyadeden oluştuğunu belirtir (Borsworth, 2005: 53,57).

Büyük İskender, Makedonya hazinesinden askerleri için yetecek parayla yola çıktı (Skelton-Dell 2005: 17). Plutarkhos, Aristobulos'a göre sadece yetmiş talanton parası olduğunu ifade ederken, Onesikritos'a göre borç bile aldığını belirtmektedir (*Alexander.* XV. 1). Büyük İskender'in ordusu Pella'dan yaklaşık 300 millik bir mesafeyi 20 günde aşarak Hellespontos'a ulaştı (Arrianos. *Anabasis.* I. 11)[6].

Büyük İskender, bu kuvvetlerle Hellespontos'u (Çannakkale Boğazı) M.Ö. 334 yılı baharında geçerek Anadolu topraklarına ayakbastı. Büyük İskender, geçiş noktası Sestos-Abydos mevkiinin güvenliği için Parmenion ve Attalos'u görevlendirdi (Bosworth, 2000: 24; Thomas, 2007: 14; Tekin, 2012: 126).

Büyük İskender, Perslere karşı mücadelesine başlamadan önce Troia'ya giderek Troia Savaşı kahramanlarının mezarlarını ziyaret etti (O'Brien, 1992: 58). Büyük İskender, M.Ö. 334 ile M.Ö. 331 arasında Perslerle üç savaş yaptı. Bunlardan ilki Granikos Çayı yakınındaki savaştır (Plutarkhos. XVI. 1; Arrianos. *Anabasis.* I. 13. 2)[7]. Granikos Çayı'nın doğusunda çamurlu ve dik bir alan savunma için uygun bir alan oluşturmuştu (O'Brien, 1992: 60).

Granikos Çayı (Biga Çayı/Kocabaş Çayı?) yakınında Pers satrapları ile karşılaşma meydana geldi. Parmenion, Tesalyalı süvari birliğine, Büyük İskender de Makedonyalı askerlere komuta ediyordu. Büyük İskender ortaya phalânksı (askerlerin saf halinde bulundukları savaş düzeni), kanatlara da süvari ve piyade

[6]O'Brien, 1992: 58; Stoneman, 1997: 26; Skelton ve Dell, 2005: 17.
[7]Heckel, 2002: 35; Worthing, 2003: 106; Vries ve Engellau, 2004: 26; Skelton ve Dell, 2005: 17.

birliklerini yerleştirdi. Büyük İskender'in kuvvetleri, M.Ö. 334'de Pers ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattılar (Arrianos. *Anabasis.* I. 15-16; Diodorus. XVII. 20-21; Plutarkhos. *Alexander.* XVII. 1)[8].

Plutarkhos, Perslerden yirmi bin yaya, iki bin beşyüz atlının öldüğünü ve çok sayıda yaralının bulunduğunu belirtmektedir. Makedonyalıların ise dokuzu yaya toplam otuz dört asker kaybının olduğunu yazmaktadır (Plutarkhos. *Alexander.* XVI. 7). Bu savaşta pek çok Pers generali, satrap ve kraliyet ailesi üyesi öldürülmüştür (Arrianos. *Anabasis.* I. 16)[9]. Makedonyalıların bu savaştan az bir kayıpla çıktığı anlaşılmaktadır (Skelton ve Dell, 2005: 18; Sheppard, 2008: 127).

Granikos Savaşı, Büyük İskender'e Anadolu'nun yolunu açmış oldu. Büyük İskender, Parmenion'u Daskyleion'u ele geçirmesi için gönderdi. Hellespontos Phrygiası'nın merkezi olan Daskyleion'u kolayca teslim aldı. Satrap Arsites'in yerine Kalas'ı atayarak burayı vergiye bağladı (Arrianos. *Anabasis*. I. 17. 2).[10] Daha sonra Sardeis'i ele geçirmek için harekete geçti (Arrianos. Anabasis. I. 17. 3).

M.Ö. 494'de Ionia kent devletlerinin en büyüğü olan Miletos'un nüfusu yaklaşık 64.000 idi. Buna göre Sardeis'in tahmini nüfusuda yaklaşık 20.000 ile 50.000 arasında idi (George ve Hanfmann, 1974: 5). Sardeis, çok güçlü bir kaleye sahipti. Bu kale Tmolos Dağı'ndan ovaya doğru çıkıntı yapmış dik ve sarp bir kayalık üzerine yapılmıştır. Üç kat surla çevrilmiş zapt edilmesi zor bir konumdaydı. Satraplık hazinesinin de bu kalede olduğu biliniyordu (Droysen, 2007: 194).

Lydia Satrabı Mithrines ve beraberinde kentin önde gelenleri, kenti hazinesi ile birlikte Büyük İskender'e teslim ettiler (Arrianos. *Anabasis.* I. 17. 3)[11].

Sardeis, Persler için batı ticareti için önemli bir merkezdi. Akdeniz'deki üstünlükleri de Sardeis'e sahip olmalarından kaynaklanıyordu (Plutarkhos. *Alexander.* XVII. 1).

---

[8] İplikçioğlu, 1990: 35–36; O'Brien, 1992: 61-62; Mansel, 1999: 437; Freeman, 2003: 305-306; Heckel ve Yardley, 2004: 93; Thomas, 2007: 15; Heckel, 2008: 49-51; Tekin, 2012: 127; Anson, 2013: 2.

[9]Stoneman, 1997: 27; Waterfield, 2011: 5.

[10] Bosh, 1942: 30; Droysen, 2007: 193; Tekin, 2012: 127.

[11]Stoneman, 1997: 27; Anson, 2013: 122.

Büyük İskender, kale yönetimini Pausanias'a, vergi kontrolünü Nikias'a verdi. Asandros'u (Parmenion'un kardeşi) da Lydia satrabı yaparak mekanizmayı korudu. Halkı da ikiyüz yıldır süren Pers satraplarının baskısından kurtararak, eski yasa ve gelenekleri doğrultusunda yaşamalarına müsaade etti (Arrianos. *Anabasis.* I. 17. 7)[12].

Magnesia ve Tralleis de Büyük İskender'e elçiler gönderdiler ve şehirlerini kendisine teslim ettiler (Arrianos. *Anabasis.* I. 18. 1). Ephesos'ta Artemis'e kurban sundu ve ordusunu hazırladıktan sonra Miletos'a doğru yöneldi. Dış kenti kolayca ele geçirdi. İç kenti ise kuşattı (Arrianos. *Anabasis.* I. 18. 2-3). Uzun uğraşlardan sonra kenti ele geçirdi (Arrianos. *Anabasis.* I. 19. 5).

Ayrıca Grek-Ion kent devletlerini de ele geçiren Büyük İskender, Miletos ve Halikarnassos'ta mukavemetle karşılaştı ama kentleri de kayıpsız bir şekilde ele geçirdi (Arrianos. *Anabasis.* I. 18. 3, I. 19. 4-5, I. 23. 6)[13].

Büyük İskender, kendisini en çok uğraştıran Halikarnasos'u yerle bir etti. Ptolemaios'u Halikarnasos ve Karia için üç bin yabancı piyade ve iki yüz süvariden oluşan bir savunma kuvvetiyle bırakarak kendisi Phrygia'ya doğru yola çıktı (Arrianos. *Anabasis*. I. 23. 6).

Büyük İskender Askania Gölü'nün (=Burdur Gölü) civarında Phrygia'ya girdi. Kelainai'ye (=Dinar) birkaç günlük yürüyüşten sonra vardı. Satrapla görüştükten sonra kenti savaşmadan aldı. On gün burada dinlendikten sonra, Büyük Phrygia Satraplığı'na Antigonos Monophtalmos'u (tek gözlü) atayarak Gordion'a hareket etti (Arrianos. *Anabasis.* I. 29. 1. 3; Plutarkhos. *Alexander*. XVIII. 1)[14].Gordion'u ele geçiren Büyük İskender, kışı burada geçirdi (Mansel, 1999: 439). Burada Gordion düğümünü kılıcıyla keserek çözmüştür (Quintus Curtius. III. 1)

Gordion'dan sonra Paphlagonia'ya ve Kappadokia'ya ilerledi, fazla bir dirençle karşılaşmadı (Plutarkhos. *Alexander*. XVIII. 3).

---

[12]Roisman, 2003: 191; Droysen, 2007: 194; Tekin, 2012: 127.
[13]Chamoux, 2003: 14; Heckel, 2002: 36-37; Freeman, 2003: 306; İplikçioğlu, 2007: 43; Heckel, 2008: 51; Sheppard, 2008: 130-133.
[14]Tekin, 2012: 132; Anson, 2013: 141.

Büyük İskender Suriye, Fenike ve Mısır'a doğru harekete geçti. M.Ö. 333 ilkbaharında Ankyra (Ankara) üzerinden Toroslar yoluyla Issus yakınında III. Dareios'u ağır bir yenilgiye uğrattı. Dareios arabasıyla kaçtı (Arrianos. *Anabasis.* II. 11. 4; Plutarkhos. *Alexander.* XX. 5)[15].

Dareios, Issus Savaşı'nda onbinden fazlası süvari olmak üzere toplam yüzbin kayıp vermiştir (Arrianos. II. 11. 8)[16]. M.Ö. 332'de Mısır'ı ele geçirerek İskenderiye kentini kurmuştur (Plutarkhos. *Alexander.* XXVI. 2, 6).

Dareios'un M.Ö 331 baharında yeniden büyük bir ordu toplamaya başladı (Plutarkhos. *Alexander.* XXXI.1).[17]

M.Ö. 331'de ilk defa bir Avrupalı ordunun fillerle karşılaştığı (Nawotha, 2010: 231) Gaugamela Savaşı'nda Büyük İskender Pers kuvvetlerini ağır bir şekilde yenilgiye uğrattı (Plutarkhos. *Alexander.* XXXI. 3). Pers ordusundan yaklaşık üç yüz bin kişinin öldüğü, Makedonyalıların kayıplarının çok az olduğu ifade edilmektedir (Arrianos. *Anabasis.* III. 15. 6).[18] Pers Ordusu dağıldı ve bir daha toplanamadı. Dareios ailesini bırakarak kaçtı (Arrianos. *Anabasis.* III. 14. 3).[19] Böylece Büyük İskender tüm Mezopotamya'yı eline geçirerek 'Asya Kralı' unvanı aldı (Plutarkhos. *Alexander.* XXXIV. 1)[20] (Şekil-7).

Büyük İskender, M.Ö. 326'da İndus Vadisi'ne girdi. Böylece Büyük İskender, Ege'den İndus'a kadar uzanan büyük bir imparatorluk kurmuş oldu (İplikçioğlu, 2007: 44-45).

Büyük İskender, M.Ö. 323'te 13 Haziran'da Babil'de öldü (Plutarkhos. *Alexander.* LXXV. 4; Arrianos. *Anabasis.* VII. 26. 3)[21]. Daha sonra cenazesi Mısır'a getirildi ve İskenderiye'ye defnedildi (Mansel, 1999: 454).

---

[15] O'Brien, 1992: 136-137; Heckel, 2002: 38; Freeman, 2003: 305-306; Worthington, 2003: 106; İplikçioğlu, 2007: 43; Waterfield, 2011: 5.
[16] Sekunda ve Warny, 1998: 85; Bosworth, 2005: 84.
[17] Kurke, 2004: 71.
[18] Yenne, 2010: 80.
[19] Nawotha, 2010: 232.
[20] Waterfield, 2011: 6; Tekin, 2012: 137.
[21] İplikçioğlu, 2007: 46; Adams, 2007: 28; Tekin, 2012: 139.

Büyük İskender'in ölümünden Actium Savaşı'na kadar geçen dönemde Anadolu'da bitmek bilmeyen karışıklık dönemi yaşanmıştır (Mansel, 1999: 454; İplikçioğlu, 2007: 46).

Büyük İskender'in ölümünden sonra ardılları/Diadokhlar arasında mücadeleler başladı. Generaller, Babylon'da bir devlet konseyi oluşturdular. Önce devletin yönetimi Perdikkas'a bırakıldı. Ama daha sonra imparatorluk, generaller arasında paylaşıldı (İplikçioğlu, 1990: 38; Garthwaite, 2005: 70; Adams, 2007: 29-30; Evans, 2008: XX; Quack, 2008: 275; Tekin, 2012: 139-142).

İmparatorluğun ordusunu ve Asya'nın yönetimini Perdikkas, Krateros ve Antipatros Makedonya ve Yunanistan'ı, Antigonos Monophtalmos Büyük Phrygia, Lykia ve Pamphylia'yı, Leonnatos Hellespontos Phrygia'yı (Küçük Phrygia), Menandros Lydia'yı, Lysimakhos Trakya'yı, Philotas Kilikia'yı, Laomedon Suriye'yi, Eumenes Kappadokia ve Paphlagonia'yı, Ptolemaios Mısır'ı, Antipatros Makedonya ve Hellas'ı aldı. Seleukos, bu paylaşımdan pay almadı ve Perdikkas'ın süvari birliği komutanı oldu (Mansel, 1999: 459; İplikçioğlu, 2007: 46).

M.Ö. 321 yılında Perdikkas ile Ptolemaios arasında mücadele başladı. Perdikkas Memphis civarında kampta subayları tarafından öldürüldü. Bu subayların arasında Seleukos da bulunuyordu. Aynı yıl yeniden Suriye'deki Triparadeisos devlet konseyi toplandı. Antipatros, imparator vekili olarak kabul edildi. Antigonos, Asya'daki ordunun komutanı seçildi. Seleukos, Babylonia Satraplığını, Ptolemaios da Mısır ve Kyrenaika'yı aldı. M.Ö. 319 yılında Antipatros'un öldü. Antigonos en güçlü kişi durumuna geldi. Ptolemaios Mısır'da, Lysimakhos Trakya'da, Kassandros Makedonya'da Antigonos'a karşı birlik oluşturdular. Seleukos'da bu birlikte yer aldı. Müttefikler, Büyük İskender'in topraklarından daha çok pay isteyince M.Ö. 315 yılında savaş başlamış oldu. Mücadelelerin ardından M.Ö. 311'de barış antlaşması yapıldı. Antlaşmaya göre: Antigonos Asya'da, Ptolemaios Mısır'da, Lysimakhos Trakya'da, Kassandros Makedonya'da hüküm süreceklerdi. Seleukos antlaşma dışında kalmasına rağmen, Suriye, Fenike ve Karia'yı almıştı. Kassandros, Büyük İskender'in oğlu IV. Aleksandros küçük olduğu için tahta vekâlet edecekti. Ancak Kassandros, Büyük İskender'in oğlunu ve karısını öldürtünce (Justinus. XIII. 4)

Diadokhlar arasındaki mücadele yeniden başladı (Mansel, 1999: 461-464; Tekin, 2012: 142-143).

M.Ö. 301'de Phrygia'nın batısında Ipsos'ta (=Sipsin/Çayırbağ Köyü) yapılan savaşta Lysimakhos ve Seleukos, Antigonos ve Demetrios'u yenilgiye uğrattı. Savaşta, Antigonos ölürken, Demetrios kaçmayı başardı (Diodorus. XXI. 1)[22]. Diadokhlar Antigonos'un topraklarını paylaştılar. Anadolu'nun büyük bir kısmını Lysimakhos, doğu ülkeleri ve yukarı Suriye'yi Seleukos ve Aşağı Suriye ve Filistin'i Ptolemaios aldı. M.Ö. 283'de Demetrios da öldü (Magie, 1950: 4; Kaya, 2011: 30; Tekin, 2012: 147).

M.Ö. 301 yılındaki Ipsos Savaşı'ndan sonra Bithynia ve Pontus, Trakya kralı Lysimakhos'un eline geçti (Hansen, 1971: 14).

M.Ö. 281'de Anadolu'nun bazı kentleri Seleukos'u Anadolu'ya çağırdılar. Pergamon ve Sardeis, Seleukos'a şehirlerini teslim ettiler. Bithynia'da Zipoites Seleukos'a katıldı. Hermos vadisinde yer alan Korupedion Savaşı'nda yaşlı Lysimakhos öldürüldü. Böylece 'Diadokhlar Savaşı' sona erdi. Seleukos, Karadeniz haricinde Anadolu'nun, Trakya'nın ve Doğu'nun tek hâkimi haline geldi (Pausanias. I. X. 5)[23]. Sınırlarını Ege Denizi'nden Hindistan sınırlarına kadar genişletmiş oldu (Magie, 1950: 4).

Seleukoslar, İpek Yolu ve Baharat Yolu nedeniyle ekonomik olarak büyük kaynaklara sahiptiler. Ayrıca büyük bir nüfusa ve askeri yapıya da sahiptiler (Adams, 2007: 43). Ancak M.Ö. 280'de Seleukos, Ptolemaios Keraunos tarafından öldürüldü. Böylece üniter yapı yıkılmış oldu (Tekin, 2012: 148).

Mısır'da Ptolemaioslar (I. Ptolemaios Soter), Ön Asya'da Seleukoslar (I. Antiokhos Soter) ve Makedonya'da I. Antigonos (I. Antigonos Gonatos) hâkimiyet kurdu (Stephens, 2009: 87; Tekin, 2012: 148).

---

[22] Mansel, 1999: 466; Tekin, 2012: 142.

[23] Magie, 1950: 4; Rostovtzeff, 1998: 477; Mansel, 1999: 468; Austın, 2006: 286; Dahmen, 2007: 16; Kaya, 2011: 31.

Bu dönemde Anadolu'ya Keltler akın etmeye başladılar. Orta Anadolu'ya yerleştiler ve bu bölgeye Galatia denilmeye başlandı (Gologlu, 1973: 56; Tekin, 2012: 148). Keltler Anadolu'da üç boy olarak görülmektedirler: Tolistobogii (=Tolistobogiler), Trokmi (=Trokmeler) ve Tektosagi (=Tektosaglar). Üç boy önce Anadolu'nun batısını yağma ve vergi bölgesi olarak paylaştılar. Hellespontos'un kıyı bölgelerini Trokmeler, Aiolis ve Ionia bölgeleri Tolistobogiler, Asya'nın iç tarafını da Tektosaglar almıştır (Erzen, 2010: 15; Kaya, 2011: 38). Tektosagların bölgesi, Uşak'ın da içinde yer aldığı İç Ege yani Lydia, batı ve güney Phrygia'dır.

Anadolu'da Seleukos egemenliği ile birlikte, Pergamon (=Bergama), Bithynia, Pontos ve Kappadokia krallıkları gibi küçük krallıklar kurulmaya başladı (Mansel, 1999: 472; Tekin, 2012: 148).

Traklardan meskûn Bithynia Krallığı Kurupedion Savaşı ardından Zipoites tarafından kuruldu. Zipoites'in oğlu ve halefi I. Nikomedes (M.Ö. 280-255?), sınırlarını Herakleia'dan Prusa'ya kadar genişletti (Mansel, 1999: 472).

Halkı Anadolulular, İranlılar ve Yunanlılardan meydana gelen Pontos Devleti, İpsos savaşından sonra, Mithradates adında sülalesini İran'a bağlayan bir prens tarafından Karadeniz'in güney kıyılarında kuruldu ve sınırlarını Yeşilırmak'a kadar genişletti. I. Seleukos'u yenilgiye uğratan Mitradates M.Ö. 266 da öldü ve geride büyük bir devlet bıraktı. Kapadokia Krallığı ise Seleukos'lara vassallık etmiştir. Sülalesini İran'a bağlayan III. Ariarates tarafından M.Ö. 3. yüzyıl ortalarına doğru kuruldu ise de diğerleri kadar faaliyet gösteremediler (Mansel, 1999: 472).

Seleukos, Attalos'un oğlu Tios'lu Philetairos'u Pergamon (=Bergama) valisi olarak atadı. Bu şekilde Batı Anadolu'da Seleukos Krallığı hâkimiyetinde, Philetairos'un liderliğinde bir devlet ortaya çıkmış oldu. Mysia bölgesi kentlerinden Pergamon ilk defa Ksenophon'un *Anabasis'*inde geçmektedir ki Pergamon (=Bergama), Kaikos Vadisi'nin verimli topraklarında kurulmuştur (VII. VIII. 23)

Philetairos, Attalos hanedanlığının ve Pergamon Krallığı'nın kurucusu olmuştur. Bu arada Anadolu'yu işgal eden Galatlar'a karşı da mücadele etti. Kilikia haricinde Küçük Asya'nın büyük bir kısmına sahip olmuştur (Tekin, 2012: 149-151).

Pergamon Krallığı, Galatlar'ı Orta Anadolu'ya doğru sürmüş ve Batı Anadolu'yu Galat istilasından korumuştur (Kurt, 2010: 97-111).

Philetairos'un 20 yıllık Lysimakhos'a bağlılık döneminden sonra Attalid hanedanlığının resmi tarihi M.Ö 283 yılında başlamıştır. (Allen, 1983: 9). Philetairos, (M.Ö. 283 – 263) yıllarında, daha sonra yeğeni I. Eumenes (M.Ö. 263-241) yıllarında hüküm sürmüştür. M.Ö. 261 yılında Sardeis yakınında I. Antiokhos'u yenerek Pergamon'u bağımsız hale getirdi. Daha sonra I. Attalos (M.Ö. 241-197), II. Eumenes (M.Ö. 197-159), II. Attalos (M.Ö. 159-138) ve son hükümdar III. Attalos (M.Ö. 138-133) yıllarında Pergamon Krallığı'na hükmetmişlerdir (Magie, 1950: 6; Allen, 1983: 11; Mansel, 1999: 473; Tekin, 2012:150).

I. Attalos ve II. Eumenes politik bir duruş olarak Roma'nın yanında yer almışlardır. Roma Seleukos Kralı III. Antiokhos'u Yunanistan'dan çıkarmak istemiştir. Bu nedenle de Roma Consülü M.A Glabrio, Makedonya üzerinden Teselya'ya girmiştir (Tekin, 2012: 151).

Romalılar, M.Ö. 191'de Thermopylai'de Antiokhos'u yenmiştir ve Antiokhos Anadolu'ya çekilerek Ephesos'a gelmiştir. Pergamon filosuyla Roma donanması Antiokhos'u yenilgiye uğratmasına rağmen, Antiokhos Pergamon Krallığı'na ordu göndererek yağmalatmıştır (Magie, 1950: 19). Pergamon kralı, Roma ile yaptığı birliğe sadık kalarak Roma'yı desteklemiştir. M.Ö. 190 yılında Romalılar, Pergamon kralı II. Eumenes'in desteğini alarak Sipylos Dağı yamacında Magnesia (=Manisa)'da III. Antiokhos'u bir kez daha yenerek Seleukos'ların Anadolu'daki egemenlğine son verdiler (Polybius. XXI. 16. 1)[24].

Antiokhos, ağır yenilgiden sonra önce Sardeis'e sonra da Apameia'ya (=Dinar) kadar gider ve barış isteğinde bulunur. Roma genel karargâhını Ephesos'a taşır ve barış şartları olarak şunları sunarlar: Antiokhos Toroslara kadar bütün Küçük Asya'yı terk edecek. 15.000 talantonluk tazminat ödeyecek. 10 gemi dışında bütün

[24]Magie, 1950: 19; Lintoot, 2010: 33; Tekin, 2012: 152-153; Atlan, 2014:108.

donanmasını yok edecekti (Lequenne, 1991: 78; Demircioğlu, 2011: XX; Diakov ve Kovalev, 2011: 88).

III. Antiokhos Toros Dağları'nın güneyine çekilmek durumunda kaldı ve Batı Anadolu'daki birçok kent Roma Cumhuriyeti'nin hâkimiyetine girmiştir. Romalılar ile Seleukoslar arasında M.Ö. 188'de Phrygia'daki Apameia (=Dinar) kentinde antlaşma yapıldı. Bu antlaşmaya göre Antiokhos, Torosların güneyine çekilmeyi ve savaş tazminatı ödemeyi kabul etti (Polybius. XXI. 43. 2)[25].

Roma, Pergamon'a ve Rhodos'a desteği karşılığında; alınan topraklar paylaştırıldı. Rhodos'a Trakya Khersonesosu (=Gelibolu), Lykia ve Karia dışında Küçük Asya topraklarını verdi (Magie, 1950: 19; Tekin, 2012: 153; Ergin, 2013: 54; Atlan, 2014: 109). Bu antlaşmadan sonra artık Anadolu Romanın arka bahçesi konumuna gelmiş oldu (Ergin, 2013: 54).

Phrygia ile Lydia arasında yer alan Temenothyrai (=Uşak), Batı Phrygia'daki Akmonia (=Ahatköy) ve Phrygia-Lydia sınırında Seleukoslar tarafından yerleştirilen Makedonialı asker kolonisinin bulunduğu Blaundus (=Sülümenli Köyü) Pergamon egemenliği altında yer almaktaydı. Bu kentler diğer Pergamon krallığına bağlı olan kentler gibi geniş ölçüde otonomi kazanmışlardı. Hatta kendi yasalarını yapma ve finans işlerini yürütme konularında bazı ayrıcalıklar almışlardı (Malay, 1992: 103-104).

M.Ö. 188 Apameia (=Dinar) Barışı sonrasında Batı Anadolu'nun önemli bir parçası ve Küçük Asya'nın kuzeyi II. Eumenes'in hâkimiyeti altına girmiştir. Roma otoritesi altında olmasına rağmen hâkimiyet alanı genişleyen Pergamon Krallığı'nın bu durumundan Bithynia kralı I. Prusias rahatsız olmuştur (Petkovia, 2012: 2, 357-365).

Pergamon Krallığı, Roma'nın yardımıyla Galatları yenilgiye uğrattı. Galatlar, Halys Irmağı'nın doğusuna çekilmek durumunda kaldılar. Ayrıca II. Eumenes,

[25]Magie, 1950: 19; Kurt, 2010: 97-111; Kaya, 2011: 74; Tekin, 2012: 152-153; Atlan, 2014:108-109.

Bithynia kralı I. Prusias'ın ordusunun komutanı Hannibal'ı yendi. II. Eumenes M.Ö. 160'da öldü ve tahta kardeşi II. Attalos geçti (Tekin, 2012: 153-154).

M.Ö. 146'da Makedonya Roma'nın eyaleti haline geldi. II. Attalos, Pamphylia'da Attaleia kentini kurdu. M.Ö. 138'de öldü ve III. Attalos tahta oturdu. Ancak saltanatı, Strabon'a göre beş yıl süren (XIII. IV. 2) III. Attalos, vasiyetle krallığını halkının selameti için Roma'ya bıraktı (Strabon. XIII. IV. 2; Livius. LVIII. 3; Paterculus. II. 4. 1; Plinius. XXXIII. 148; Appianos. *Mithridates.* 62; Justinus. *Epitome.* XXXVI. 4)[26]. Pergamon'un sınırları, o dönemde Ege sahillerinden Kappadokia'ya, kuzeyde Hellespontos'a ve oradan Akdeniz'e kadar uzanıp gidiyordu (Demircioğlu, 2011: 413).

Attalos vasiyetnamesinde krallığın bütün mülkünü, toprağını ve hazinesini Roma'ya bırakmıştı. Ancak Hellen kentlerinin bundan sonra vergi vermemelerini istemişti. Krallığın sınırları içindeki mabedleri ve sahildeki müstakil kentlerin arazilerini vasiyetine dâhil etmemişti (Malay, 1992: 126-128; Magie, 2001: 68; Demircioğlu, 2011: 415).

M.Ö. 133 yılında Roma bu vasiyeti onaylamış ve Scipio Nasica'nın başında bulunduğu beş senatörlük komisyon gönderdi. Bu toprakların Roma'ya katılmasıyla gerekli olan düzenlemeleri yapmaları istendi. Ancak komisyon Pergamon'a geldiğinde III. Eumenes adında ve II. Eumenes'in gayrimeşru oğlu olması muhtemel Aristonikos ayaklanmasıyla karşı karşıya kaldılar (Ergin, 2013: 61).

Strabon'a göre Aristonikos, Leukia'da (=Çamaltı Tuzlası, Üçtepe Mevkii) ayaklanır, Kymelilerin topraklarına yakın bir deniz savaşında yenilir. İçerilere doğru kaçan Aristonikos Thyateira'ya saldırır, Apollonis'i ele geçirir. Kentler kendisine karşı Bithynia Kralı Nikomedes ve Kappadokia kralının desteğini sağladılar. Roma önce beş elçi ve ardından Consul Publius Crassus komutasında bir ordu gönderdi. Daha sonra da Aristonikos'u yakalayıp Romaya gönderen ve savaşı sona erdiren Marcus Perperna'yı gönderdi (XIV. 1. 38).

[26]Magie, 1950: 3; İplikçioğlu, 1990: 39; Mitchell, 1993: 29; Magie, 2001: 68; Tekin, 2012: 155.

Bunun üzerine Roma senatosu buraya Manlius Aquillius'u beraberindeki on komiser ile birlikte Anadolu'ya gönderdi ve Manlius Aquillius'u vali olarak atadı (Hansen, 1971: 159; Gruen, 1984: 602). Manlius Aquillius, M.Ö. 129'da merkezi Ephesos'a taşıyarak, Pergamon Krallığı'nın topraklarını Roma'nın Asya Eyaleti (Provincia Asia) toprakları haline getirdi (Goloğlu, 1973: 61; Demircioğlu, 2011: 417; Malay, 1992: 142-143).

Roma, Ege'nin batısında Makedonia, doğusunda Asya eyaletlerini kurarak Boğazlara hâkim duruma gelmiş, Ege'nin her iki tarafında stratejik önemi olan yerler oluşturmuştur (Demircioğlu, 2011: 419).

Romalılar, ele geçirdikleri toprakları intizamlı bir şekilde soyuyorlardı. Halkın elinde ne kadar altın ve gümüş varsa alıp Roma'ya gönderiyorlar, geriye kalanları da askerlerine yağmalatıyorlardı. Bu yağmadan öncelikle yüksek rütbeli subaylar, konsüller, praetorlar ve praetorlar arasından seçilen 'proconsül', 'propraetor' ünvanı verilen sınırsız yetkilere sahip askeri valilere pay düşüyordu. Ayrıca madenlere, taş ocaklarına, tuzlalara, tersanelere, limanlara, tarım arazisine, zeytinliklere ve ormanlara el konuluyordu. Bu mülkler açık artırma usulüyle censorlar tarafından Roma'da 'aşarcı' adı verilen mültezimlere satılıyordu. Halk gelirinin yüzde onuna denk gelen vergi vermek durumundaydı. Vergiler mal olarak da alınabiliyordu. Ayrıca yenik devletlerden alınan tazminatlar da Roma'nın zenginlik kaynakları arasında idi (Diakov ve Kovalev, 2011: 96-97).

Romalılar, Anadolu'da M.Ö. 74'de kuzeybatıda Bithynia ve M.Ö. 63'de Seloukoslar yerine Syria eyaletlerini kurdular. M.Ö. 63 yılında Pontus-Bithynia ortak eyaleti oluşturuldu. M.Ö. 30'da Mısır'da Hellenistik krallık Ptolemaioslar Devleti Roma'ya katıldı. Böylece Hellenistik krallıklar dönemi sona erdi ve Akdeniz'de Pax Romana (Barış Devri) dönemi başlamış oldu (İplikçioğlu, 1990: 40; Kaya, 2009: 229-230).

VI. ROMA DÖNEMİ (M.Ö. 129 - M.S. 330)

Uşak ve çevresinde gerek bizim yaptığımız araştırmalar (Tablo-1) ve gerekse diğer çalışmalar, Roma döneminde zengin bir yerleşim dokusu olduğuna işaret eder (Şekil–94; Ukdye, 2007: 35–161; Tablo-4). Nitekim Sivaslı kesiminde erken kültürler üzerine yaptığımız çalışmalar sırasında bu dönem ören yerlerinin üst tabakalarının hemen hepsinde Roma dönemi buluntuları ele geçmiştir. Bunların dışında tek devirli ve yaygın yerleşim alanlarına sahip Roma yerleşmeleri ve nekropolleri vardır. Bu durum, Roma döneminin önemli bir bölümündeki sosyo-ekonomik ve siyasal durumu aydınlatmaktadır.

Merkez Ulucak Köyü nekropolü mezarları, moloz taşlarla oval şeklinde çevrilmiş ve kapak taşı olarak yöresel taşlar kullanılmıştır (Ukdye, 2007: 52; Tablo-4). Banaz Çiftlik Köyü'nde Roma dönemine ait büyük küfeki taşından yapılmış kapaklı mezarlara rastalanılmıştır (Ukdye, 2007: 68; Tablo-4).

Banaz Dümenler Köyü'nde Geç Roma–Bizans dönemine ait etrafı taş dizili, üzeri pişmiş toprak plaka ve düz taş bloklarla kapatılmış nekropol alanı bulunmaktadır (Ukdye, 2007: 71; Tablo-4). Banaz Yenice Köyü Kalkankaya mevkiinde Roma – Bizans dönemine ait büyük pişmiş toprak plakaların bulunduğu nekropol alanı mevcuttur. Yüzeyde döneme ait seramik parçaları bulunur (Ukdye, 2007: 74; Tablo-4). Banaz Ayvacık Köyü Kamberseki mevkiinde Geç Roma Bizans dönemine ait doğal kayanın oyulması ile elde edilen mezarların üzerleri pişmiş toprak plakalarla kapatılmıştır (Ukdye, 2007: 75; Tablo-4). Yine Banaz Yenice Köyü Kayaaltı mevkiinde Roma dönemine ait olduğu düşünülen Tümülüs mezar odalarına benzer oda şeklinde üç tarafı duvarla örülü, üstü blok taşlarla kapatılmış nekropol alanı bulunur (Ukdye, 2007: 76; Tablo-4). Banaz Köyü Kızılkaya mevkiinde Roma dönemine ait kaya mezarları bulunmaktadır. 50-60 cm genişliğinde üç niş açılmıştır. Bunların önlerinde pitos parçalarına ve kayrak kapak taşlarına rastlanır (Ukdye, 2007: 79; Tablo-4). Banaz Ahat Köyü Mayasırtı mevkiinde Roma dönemi taştan yapılmış lahitler bulunmaktadır (Ukdye, 2007: 81; Tablo-4). Banaz Yazıtepe Ören mevkiinde Roma-Bizans dönemine ait kayrak taşlarıyla örtülü mezarlar bulunmaktadır (Ukdye, 2007: 84; Tablo-4). Banaz Şaban Köyü'nde Roma

dönemine ait pişmiş toprak kap parçalarından oluşan bir nekropol alanı mevcuttur (Ukdye, 2007: 87; Tablo-4).

Eşme Ahmetler'de M.S 2. yüzyıl Roma ve Bizans dönemine ait tüf taşı özellikli üstü açık sundurmalı tavanı semerdam biçimli bir kaya mezarı bulunur. Mezarın çevresinde sunak alanları mevcuttur (Ukdye, 2007: 96; Tablo-4). Eşme Yeleğen Alacaören mevkiinde Roma dönemine ait üzerleri kayrak taşları ile kapatılmış toprak altı mezarları bulunur (Ukdye, 2007: 97; Tablo-4). Eşme Dere Köyü Bahçe mevkiinde Roma dönemine ait dört tarafı taş duvar örgüsü olan ve üzeri birkaç kayrak taşı ile kapatılmış nekropol alanı vardır (Ukdye, 2007: 101; Tablo-4). Eşme Bozlar Köyü'nde Deliktaş kaya mezarı olarak bilinen bir mezar bulunur. Doğal bir kaya bloğunun güney cephesinin işlenmesiyle yapılmıştır. Üçgen alınlıklı, alınlığın etrafı kalın bir bantla çevrilidir. Çift mezar odası bulunur. İçteki mezar odasına küçük bir kapıdan geçilir. Batı duvarında kline vardır. İçten semerdam çatılıdır (Ukdye, 2007: 104; Tablo-4). Eşme Şehitli Köyü Kanlıtarla nekropolünden Roma dönemine ait, nekropolün önemini artıran osthotekler (mermer kül kutusu) Uşak Müzesi'ne getirilmiştir (Ukdye, 2007: 114; Tablo-4). Eşme Yeniköy Yanık mevkiinde Roma ve Bizans dönemine ait nekropol alanı vardır. Çukurların etrafı taşlarla örülerek mezar oluşturulmuştur. Kaya mezarları ve toprak lahit parçaları da bulunmaktadır (Ukdye, 2007: 126; Tablo-4).

Sivaslı Cinoğlu Köyü'nde Roma dönemine ait yerel taştan yapılmış lahit mezarlar tespit edilmiştir (Ukdye, 2007: 135; Tablo-4). Sivaslı Eldeniz Köyü Demirtepe mevkiinde Roma ve Bizans dönemine ait yöresel kayrak taşlarından yapılmış çok sayıda mezar vardır (Ukdye, 2007: 138; Tablo-4). Sivaslı Eldeniz Köyü'nde Roma dönemine ait ana kayanın kazılması ile elde edilmiş mezarların üzerleri küçük taşlarla kapatılmıştır (Ukdye, 2007: 139; Tablo-4). Sivaslı Ketenlik Köyü'nde Roma ve Bizans dönemine ait kapak şeklindeki düz taşlarla kapatılmış mezarlar bulunmaktadır (Ukdye, 2007: 141; Tablo-4). Sivaslı Uzunoluk'ta Erken Roma ve Bizans dönemine ait iki türlü mezar tipi ile karşılaşılmıştır. Oda şeklinde birkaç odadan meydana gelen ve yerel taştan yapılmış lahit tipi mezarlar bulunmaktadır. Diğeri ise birkaç monolit düz kayrak taşıyla kapatılmış üzerine

pişmiş toprak parçaları yerleştirilmiştir. Mezarların kenarları büyük düz blok taşların dikilmesi ile oluşturulmuştur (Ukdye, 2007: 150; Tablo-4). Nekropoller haricinde de yüzeyde pek çok sayıda Roma dönemi seramiklerinin görüldüğü yerleşmeler mevcuttur.

2013 yılında katıldığımız yüzey araştırmaları sırasında Sivaslı İlçesi'nde Yayalar Kasabası Ambarlıkaya mevkiinde, Budaklar Köyü Kavaklar mevkiinde, Azizler Sindelli Hüyük'te ve Ören mevkiinde, Salmanlar Çayır Üyüğü'nde ve Akarca Köyü Belce Hüyük'te Roma dönemine ait seramiklere ve bulgulara rastlanmıştır. Salmanlar Köyü Kır mevkiinde ise Geç Roma dönemine ait buluntular tespit edilmiştir (Şekil–1, 17, 18, 20, 22, 24; Tablo-1). Kökez Köyü Kökez Höyük'te Demirçağ ve Roma malzeme örnekleri görülmüştür (Şekil–94).

Budaklar Köyü Dörek Asar mevkiinde muhtemelen M.S 2. Yüzyıl'a ait (?) bir adet bakır sikke bulunmuştur. Sikkenin ön yüzde bir insan portresi, arka yüzde ayakta durur vaziyette bir asker betimlemesi vardır (Şekil–101).

Sivaslı Hacım Köyü 'nün 4 km kuzey doğusunda Alaudda antik kentinin mezar kalıntıları tespit edilmiştir. Ayrıca Çeşme Deresi veya Örtülü mevkii denilen alanda Alaudda kentinin kalıntıları da mevcuttur. Burada Demir Çağ ve Roma dönemine ait mallar bulunmuştur.

6.1. ROMA CUMHURİYETİ DÖNEMİ

M.Ö. 133 yılında III. Attalos'un vasiyetiyle Roma'nın Küçük Asya hâkimiyeti için bir fırsat ortaya çıkmıştır. Ancak Roma, Anadolu'da iki problemle uğraşmak zorunda kalmıştır (Özsait, 1985: 69). İlki II. Eumenes'in oğlu olduğunu ileri süren Aristonikos, kendisini III. Eumenes adıyla kral ilan etmiştir. Gücünü azat ettiği kölelerden ve köylülerden almaktaydı (Strabon. XIV. 38).

Aristonikos bazı gruplar nedeniyle Pergamon'da destek bulamadı. Smyrna (=İzmir) ile Phokaia (=Foça) arasındaki Leukai (=Çamaltı) kenti, Aristonikos'un isyan merkezi olarak isyana katıldılar. Phokaia ve Kolophon (=Değirmendere) kentleri ve Samos adası da isyana destek vermek durumunda kalmışlardı (Malay,

1987: 38). Öncelikle krallık donanmasını ele geçiren Aristonikos, Boğazlardan Karia'ya kadar Küçük Asya'nın batı sahillerine sahip oldu (Malay, 1987: 38). Aristonikos, Ephesos ve Smyrna'yı ele geçirmeye çalışmasına rağmen kentlerin aristokrat Roma taraftarı partileri buna izin vermedi. Hatta Ephesos'da demirli Roma donanması Aristonikos'u Kyme'de (=Nemrut Limanı) yenilgiye uğrattı (Strabon. XIV. 38). Kyme'de yenilen Aristonikos iç bölgelere çekildi. Aristonikos'un çekildiği Yukarı Bakırçay (= Kaikos) havzası ile Gediz (= Hermos) havzası arasında kalan bölgede yoğun olarak Makedon askeri kolonistleri bulunuyordu. M.Ö. 4. yüzyıl sonları ile M.Ö. 3. yüzyıl başlarında Seleukoslar tarafından yerleştirilmişlerdi. Daha sonra da Pergamon Krallığı'na bağlanmışlardı. Bu Makedonlar kendilerine kraliyet tarafından verilen ayrıcalıkları devam ettirebilmek için Aristonikos'u desteklediler (Tozan, 2011:162).

Şunu belirtmek gerekir ki, Blaundus (=Sülümenli Köyü) kenti de Seleukoslar tarafından yerleştirilen Makedonialı asker kolonisinin bulunduğu bir yerleşmedir (Malay, 1992: 103).

Roma'nın Küçük Asya'daki müttefikleri Pontos, Paphlagonia, Bithynia ve Kappadokia kralları Aristonikos'a karşı asker gönderdiler (Strabon. XIV. 38). Tacitus, Asya eyaltinde on bir kentin Roma'nın yanında Aristonikos'a karşı koyduklarını belirtmektedir (*Annales.* IV. 55). Roma konsulü P. Licinius Crassus da M.Ö. 131 yılında Küçük Asya'ya geldi (Özsait, 1985: 69-70; Malay, 1992: 137). Crassus'un ordusu Leukai (=Çamaltı) yakınlarında püskürtüldü. Crassus, saldırgan bir grup tarafından, Crassus'un kamçısıyla yaraladığı bir Trakyalı tarafından öldürüldü. Crassus'un başı Aristonikos'a gönderildi. Bunun üzerine Roma, M. Perperna'yı Aristonikos üzerine gönderir (Malay, 1992:138-139; Mayor, 2013: 69).

Aristonikos, M.Ö. 130 yılında Küçük Asya'daki müttefiklerinin ordularıyla müşterek hareket eden yeni konsül M. Perperna karşısında yenilerek esir oldu ve aynı yıl Bergama hazinesiyle birlikte Roma'ya götürüldü (Özsait, 1985: 69-70; Malay, 1992:139-140). Tullianum adı verilen bir taş zindanda M.Ö. 129 yılında Aristonikos bir cellât tarafından boğduruldu (Mayor, 2013: 69). Strabon Aristonikos'un hapiste yaşamına son verdiğini belirtmektedir (XIV. I. 38).

Asya Eyaleti'nin kuruluşu M.Ö. 133 olarak tespit edilmesine rağmen, Aristonikos isyanı bu bölgenin hemen organize edilmesine engel olmuştur. Eyalet, isyanın M.Ö. 129 yılında M. Perperna tarafından bastırılmasından sonra Manius Aquilius tarafından kurulmuştur. Eyaletin toprakları Mysia, Lydia, Karia ile Phrygia'nın bir kısmını kapsamaktaydı. Pergamon Krallığı'nın doğu kesimleri eyalete dâhil edilmemiştir. Roma müttefikleri arasında dağıtılmıştır. Bu paylaşıma göre: Büyük Phrygia, Pontos kralı V. Mithradates'e verilecekti. Kilikia, Kastabala, Kybistra ve Derbe kentleri ile birlikte Aristonikos tarafını tutmuş olan Likaonia, Pisidia ve Pamphylia, bu savaşta Romalılara yardım eden ve o esnada ölen Kappadokia kralı V. Ariarathes'in çocuklarına verilmiştir (Özsait, 1985: 70; Malay, 1992:143; Şekil-8).

Bu durumuda Pergamon egemenliği altında olan Phrygia ile Lydia sınırında yer alan Temenothyrai (Uşak), Batı Phrygia'daki Akmonia (Ahat Köy) ve Phrygia ile Lydia sınırında bulunan Blaundus (Sülümenli Köyü) (Malay, 1992: 143) Asya Eyaleti *(Provincia Asia)* sınırları içerisinde yer almış oldu.

Aristonikos isyanında Roma'ya bağlı kalmış olan kentlere özerklik verildi, vergi muafiyeti tanındı, gelir getirecek araziler verildi. Pergamon (=Bergama), Ephesos (=Efes) ve Aphrodisias (=Geyre) gibi kentler, Roma müttefiki ilan edildiler. Aristonikos'a karşı Roma'nın müttefiki sıfatıyla savaşa giren V. Mitradates'e mükâfat olarak Büyük Phrygia verilmişti (Özsait, 1985: 72).

Ancak V. Mithradates Euergetes, M.Ö. 120 yılında şüpheli bir şekilde öldürüldü. V. Mithradates'in arkadaşı Dorylaios, asker toplamak için Girit'e gitmişti. Cinayet haberinden sonra geri dönemedi (Mayor, 2013: 77). V. Mithradates, M.Ö. 120'de öldürüldükten sonra karısı Laodike idareyi, iki küçük oğlunun adına aldı. Roma, Büyük Phrygia'yı Pontos'dan geri alarak Asya Eyaleti'ne bağladı. M.Ö. 112/111 yıllarında tek başına Pontos Kralı olan VI. Mithradates Eupator Dionysos, Roma'nın yaptığı bu haksızlığı hazmedemedi (Appianos. *Mithridatic Wars.* XVI. 112; Justinius. 2.4-9).

VI. Mithradates babası öldürülünce, hayatının tehlikede olduğunu düşünerek yedi yıl Pontos dağlarında vahşi hayvanların arasında yaşadı. M.Ö. 111 yılında dağlardan inerek babasının tahtını 20 yaşına gelmeden ele geçirdi. Tüm Anadolu'yu ele geçirerek büyük bir krallık kurmak istiyordu. Roma'nın Anadolu'nun batısındaki hâkimiyetine son vermek için beş yıl boyunca askeri ve ekonomik yönden güçleninceye kadar krallığının yönünü kuzey doğu topraklarına çevirdi (Justinus. XXXVII. 2. 8-9).[27]

M.Ö. 107 ya da 106 yılında önce Kappadokia'yı ele geçirdi (Kaya, 2011: 105). M.Ö. 106 yılında Bithynia kralı III. Nikomedes ile anlaşarak iki ülkenin arasında kalan Paphlagonia'yı ele geçirdi. Bu ülkeyi Nikomedes ile paylaştı. Üç yıl sonra da Galatai'yı ele geçirdi (Appianos. *Mithridatic Wars.* XVI. 112).[28]

Ancak Nikomedes ile dostluk çok uzun sürmedi. M.Ö. 103/102 yılında Nikomedes Kappadokia'yı işgal edip, Mithridates'in dul kalan kız kardeşini kendisine eş olarak alınca Mithridates ile araları açıldı. Mithridates ikisini de saf dışı bırakarak oğlunu Kappadokia Krallığı'nın tahtına oturttu (Plutarkhos. *Marius.* XXXI).

Cicero'nun Kilikia Eyaleti valliği döneminde Asya Eyaleti'ne ait olan Laodikeia (=Goncalı), Apameia (=Dinar) ve Synnada (=Şuhud) conventusları Kilikia Eyaleti sınırlarına dâhildi. Bu kentler M.Ö. 49 yılında tekrar Asya Eyaleti'ne bağlanarak sınırlar tekrar eski haline getirildi (Kaya, 2005b: 11-30).

VI. Mithradates, Bithynia kralı IV. Nikomedes'in kardeşi Sokrates'i destekleyerek onun Bithynia tahtına oturmasını sağladı. Nikomedes, tahtına tekrar oturabilmek için M. Aquillius ve diğer Romalı yöneticilere rüşvetler verdi. Aquillius da bu fırsatı kullanarak Nikomedes'i kışkırtıp Pontos topraklarına saldırmasını sağladı (Tekin, 2012: 159).

M.Ö. 119/116'da Phrygia'nın elinden alınması, M.Ö. 89 yılında da Romalı elçi Manius Aquillius'un da kışkırtması ile Mithradates'in topraklarının Bithynia kralı IV.

[27] Kaya, 2011: 105; Atlan, 2014:147.
[28] Lequenne, 1991: 111; Kaya, 2011: 106; Ergin, 2013: 72.

Nikomedes tarafından talan edilmiş olması Mithradates ile Roma'nın arasının iyice açılmasına neden oldu (Arslan, 2007: 117; Lintoot, 2010: 56). Mithradates bütün bu gelişmeleri bahane ederek Roma'ya savaş açtı (Appianos. *Mithridatic Wars.* XII. III. 17).

VI. Mithradates Küçük Asya halkının öncelikle aç gözlü proconsullerden, halkın mallarını haciz yoluyla satan publicanuslardan ve hileli davalar nedeniyle Roma'dan nefret ediyordu (Arslan, 2007: 117-118).

Romalı memurların Küçük Asya'da yaptıkları vergi adaletsizlikleri ve idari haksızlıkları yerli halkta hoşnutsuzluk meydana getiriyordu. İşte bu sırada VI. Mithradates'in Roma ile giriştiği mücadelenin halk tarafından desteklenmesine neden oldu (Özsait, 1985: 72). Ayrıca Mithradates, Küçük Asya kentlerine bağışlarda bulunuyordu. Mithradates'in izlediği bu politika Küçük Asya halkı tarafından kurtarıcı olarak görülmesine neden oldu (Arslan, 2007: 120-126).

Romalı Cassius, Bithynia-Galatia sınırında, M. Aquillius Bithynia'nın doğusunda ve Q. Oppius, Kappadokia'nın güneyinde orduları ile birlikte Lykaonia'da savaş hazırlıkları yapmaktaydılar. Mithradates ise, Anadolu'dan ve Karadeniz'in kuzeyinden asker topladı. 250.000 piyade, 40.000 süvari, 130 İskit arabası ve 400 gemilik donanmaya sahipti (Appianos. *Mithridatic Wars.* XII. III. 17).

Bithynia Kralı IV. Nikomedes'in 50.000 piyadesi ve 6.000 süvariden oluşan ordusu ile Amnias Irmağı'nın (=Göksu) sınır olarak çevrelediği geniş ovada VI. Mithradates'in kuvvetleri ile karşılaştı. Zorlu bir mücadelenin sonunda Bithynia ordusu Mithradates'in ordusu tarafından kılıçtan geçirildi. Bithynia'nın hazinesi ele geçirildi ve çok sayıda esir alınarak Sinope'ye (=Sinop) götürüldü. Bithynia kralı Nikomedes, az bir kuvvetle kaçmıştır (Arslan, 2007: 131-134; Mayor, 2013: 170-171).

Ardından Manius Aquillius'un kuvvetleri Mithradates'in komutanı Menophanes tarafından bozguna uğratılmıştır (Arslan, 2007: 136; Tekin, 2012: 159). Aquillius, yaklaşık 10.000 askerinin ölmesi sonucu yanına büyük miktarda para alarak Pergamon'a doğru kaçtı (Mayor, 2013: 170-173).

Mithradates, Paphlagonia yolundan Bithynia'ya ilerledi. Hiçbir mukavemetle karşılaşmadan Nikomedes'in topraklarına girdi ve böylece tüm Bithynia toprakları Pontos kontrolü altına girdi (Seager, 2002: 14; Arslan, 2007: 137).

Mithradates, Mysia bölgesini hâkimiyet altına aldıktan sonra M.Ö. 88 yılında Phrygia üzerine yürümüştür. Gaius Cassius ve Quintus Oppius komutasındaki Roma orduları, Phrygia'nın güneyine çekildiler. Cassius, Rhodos'a kaçtı. Oppius ise Laodikeia'da direnişin ardından ele geçirilmişti. Phrygia kentleri direniş göstermeden teslim oldular (Arslan, 2007: 143-144).

VI. Mithradates Küçük Asya'nın batısına ve Yunanistan'a sahip oldu. Likya ve Pamphylia'yı istila için generallerini gönderdi. Böylece birliklerini güneye sevk ederek korsanlarla daha sıkı temasa geçmiştir (Özsait, 1985: 72-73). Kendisine karşı güçlü bir direnişle karşılaşmadan bütün Küçük Asya toprakları ele geçirilmişti. Mithradates Küçük Asya topraklarını Pers yönetim sistemine göre organize etmiştir (Arslan, 2007: 154).

M.Ö. 129 yılında Asya Eyaleti'nin kurulmasıyla Anadolu'ya 100.000'nin üzerinde Roma ve İtalik kökenli halk gelmişti. Bunların tamamının temizlenmesi gerekiyordu. Bunun için toplu bir katliam gerekliydi (Arslan, 2007: 159; Lintoot, 2010: 10). Gizli emirlerle her tarafa bu direktifler duyuruldu. M.Ö. 88 yılı ilkbaharında Romalılara karşı bir etnik temizlik başladı (Appianos. *Mithridatic Wars.* XII. IV. 22-23; Cassius Dio. XXX-XXXV). Anadolu kentlerinde yaklaşık 80.000 Romalı'yı öldürttü (Lequenne, 1991: 112; Mitchell, 1993: 30; Keaveney, 2005: 65; Tekin, 2012: 160; Mayor, 2013: 196; Atlan, 2014: 148).

Sürgün durumundaki bu Roamalılar; ticaret yapmak, tarımla uğraşmak ve kamu gelirlerini toplamak için vatanlarından uzakta yaşamaya razı idiler (Gibbon, 1987: 55).

Katliam üzerine Roma senatosu M.Ö. 88'de savaş kararı aldı ve Sulla iki ordu gönderdi. Oğlu ile generali Taksiles'in komutasındaki ordu, Trakya ve Makedonya'yı ele geçirdi. Arkhelaos'un emrindeki ordu ise Yunanistan'a gönderildi (Arslan, 2007: 190; Tekin, 2012: 160).

Arkhelaos, Yunanistan'ı ele geçirdi. M.Ö. 87 yılında consul Sulla'nın beş lejyondan oluşan ordusu ile yola çıkmış ve Mithradates'in kuvvetlerini Atina'ya kaydırmıştır. M.Ö. 86'da Sulla, Khaironeia'da ve M.Ö. 85 yılında Orkhomenos'ta Arkhelaos'u yendi (Appianos. *Mithridatic Wars.* XII. VI. 45. 49-50)[29]. Romalı genaral Sulla, Atina'yı ele geçirdi. Buradaki zenginlikleri yağmalatarak Roma'ya taşıdı (Lequenne, 1991: 114; Arslan, 2007: 201).

Mithradates, Boğazlar üzerinden Anadolu'ya geçti. Roma ordusu da Anadolu'ya geçerek Ephesos ve komşu kentleri ele geçirdi (Lequenne, 1991: 114). Mithradates, Anadolu'ya geçen Sulla ile antlaşma yapmak zorunda kaldı (Tekin, 2012: 160). Antlaşmaya göre: Mithradates, Pergamon, Bithynia, Paphlagonia ve Kappadokia'yı geri verecekti. Batı Anadolu'yu boşaltarak Pontos'a çekilecekti ve 2.000 talanton savaş tazminatı ödeyecekti (Appianos. *Mithridatic Wars.* XII. VIII. 54-55; Florus. I. XL. III.12)[30].

M.Ö. 85 yılında Mithradates ile Sulla arasında Dardanos'da yapılan bu barışla Birinci Mithradates savaşları sona ermiş ve Roma kaybettiği toprakları yeniden kazanmıştır (Appianos. *Mithridatic Wars.* XII. 58)[31].

Sulla, Gaius Scribonius Curio'yu görevlendirerek IV. Nikomedes'i Bithynia; I. Ariobarzanes'i ise, Kappadokia tahtına oturtmasını istedi. Kendisi de Ephesos'a gitti (Arslan, 2007: 247).

Sulla, M.Ö. 84 yılında, komutanı Lucius Lucullus'u proquaestor olarak atadı. Diğer bir komutanı Lucius Licinius Murena'yı Fimbria'nın iki lejyonuyla birlikte Asya Eyaleti'nin savunması için bırakarak kendisi İtalya'ya gitti (Appianos. *Mithridatic Wars.* XII. IX. 63-65)[32]. Roma senatosu Dardanos Barışı'nı onaylamamıştı ve VI. Mithradates bunu biliyordu. (Mayor, 2013: 260).

Mithradates, Anadolu'ya egemen olma arzusundan vazgeçmedi. Antlaşmaya göre: askerlerini Kappadokia'dan geri çekmesi gerekirken, buna uymadı. M.Ö. 83 -

[29]Magie, 1950: 221; Keaveney, 2005: 80-83; Lintoot, 2010: 58; Tekin, 2012: 160; Mayor, 2013: 220.
[30]Keaveney, 2005: 86; Diakov ve Kovalev, 2011: 147; Tekin, 2012: 160.
[31]Özsait, 1985: 72-73; Seager, 2002: 17; Arslan, 2007: 244-245; Mayor, 2013: 252-257.
[32]Arslan, 2007: 267-268; Tekin, 2012: 160.

81 yılları arasında süren ve İkinci Mithradates Savaşı olarak anılan savaşta Romalıların başında L. Licinius Murena vardı. Sulla, Küçük Asya'da kontrolü sağlamak için Murena'yı orada bırakmıştı. Murena, Mithradates'in silahlandığını duyunca hemen harekete geçti. Önce Kappadokia'ya gelip Mithradates'in kontrolünde bulunan Komana kentine saldırdı. Mithradates, Sulla'ya bir elçi göndererek Murena'yı şikâyet etti. Bu arada Murena, Halys (=Kızılırmak) Nehri'ni geçti ve Mithradates'in egemenliğindeki köyleri ele geçirdi. Mithradates ise onun ilerleyişine ses çıkarmadı; elçilerinin Sulla'dan dönmelerini bekledi. Murena, ele geçirdiği ganimetle tekrar Küçük Asya'nın batısına çekildi. Burada Sulla'nın gönderdiği bir elçi ona Mithradates'in antlaşmaya sadık kaldığını bu nedenle de onu taciz etmemesi gerektiğini iletti. Fakat Murena, bu sözlere kulak asmadı ve tekrar Pontos üzerine yürüdü. Ancak Romalılar, Mithradates'in ordusu karşısında tutunamadılar ve dağıldılar; Murena M.Ö. 81'de Phrygia'ya kaçtı. Roma'nın Mithradates ile savaşı böylece bir süre durmuş oldu (Appianos. *Mithridatic Wars.* XII. IX. 65)[33].

Yerel halka karşı daha ılımlı bakan İspanya valisi Sertorius, Romalı vergi memurlarının halka karşı tutundukları tavır karşısında hayal kırıklığına uğramıştı. İspanya halkı Sertorius'u destekleyerek Sulla'ya karşı isyan başlatmışlar ve Sertorius'un liderleri olmasını istemişlerdi (Mayor, 2013: 295).

Sertorius'un adı Akdeniz'de duyulmaya başlandı. Sertorius, M.Ö. 76'daki büyük depremin yaşandığı dönemde büyük başarılar elde etti. M.Ö. 75'te Mithradates ile görüşmelere başladı. Mithradates, Roma ile yapılacak savaş için gemi ve para desteği sağlayacağının sözünü verdi. Buna karşılık olarak da Asya Eyaleti'nin hâkimiyetinin kabul edilmesini ve daha önce yapılan Dardanos Antlaşması'nda bıraktığı toprakların iadesini istedi. Sertorius, Mithradates'e Bithynia, Kappadokia ve Galatia'da hükmedebileceğini bildirdi. Ancak Batı Anadolu'nun Roma'nın eyaleti olması konusunda ısrarcı davrandı. Sertorius ve Mithradates Anadolu için antlaşma imzalayarak yemin ettiler (Arslan, 2007: 290; Mayor, 2013: 295).

[33]Arslan, 2007: 276-277; Tekin, 2012: 210-211.

Sertorius, Doğu Anadolu'yu Mithradates'in himayesine vermeyi kabul etti. Generali Marcus Varius'u bir orduyla birlikte Pontos'a görevlendirdi. Mithradates antlaşma gereği Sertorius'a 3000 gümüş talent ve kırk gemi gönderdi. M.Ö. 76-74 yıllarında, savaş beklentisi sebebiyle çok miktarda altın ve gümüş sikke bastırıldı. Bithynia kralı Nikomedes, aşarcılara yüklü miktarda borçlandığı için her şeyini yitirmişti (Diakov ve Kovalev, 2011: 154).

IV. Nikomedes, M.Ö. 75/74'de ölünce III. Attalos gibi bir vasiyetname ile krallığını Roma'ya bıraktı (Livius. *Periochae.* XCIII. 2; Eutropius. VI. 6. 1) Senato Cotta'yı vali olarak buraya gönderdi. Mithradates, bu vasiyetin sahte olduğunu ileri sürdü. Roma tek taraflı olarak Bithynia'yı işgal edince Dardanos Antlaşması'nın sağladığı denge ortadan kalkmış oldu (Mayor, 2013: 296).

Mithradates, M.Ö. 74 yılında ölen Bithynia kralı IV. Nikomedes vasiyetnamesiyle Roma'ya geçen topraklarda hak iddia ederek saldırıya geçti. Böylece III. Mithradates savaşı başlamış oldu. Mithradates Bithynia ile birlikte bütün Asya Eyaleti'ni istila ederek Kyzikos'u kuşattı (Appianos. *Mitridatic Wars.* XII. 71-75). Mithradates'in ordusunun 120.000 piyade, 16.000 atlı ve 100 tırpanlı savaş arabasıyla, ordugâh halk ve köprücülerle sayısı 300.000'ni bulduğu söyleniyordu (Mayor, 2013: 301). Fakat M.Ö. 74 yılı konsülü L. Lucullus, M.Ö. 73'te süratle hareket ederek Mithradates'in bir birliğini Asya ile Bithynia arasında Ryndakos (=Kocaçay) kenarında ani bir baskınla imha etti (Plutarkhos. *Lucullus.* 7. 1. 17. 4)[34].

Mithradates'in güneye gönderdiği generali Eumakhos, Phrygia ve Pisidya'da Romalıları katlettikten sonra bölgeyi yağmalamış ve İsauria'yı istilaya başlamıştı. Fakat Roma müttefiki ve bir Galat Prensi olan Deiotaros'un komutasındaki birliklere M.Ö. 74/73'de yenilerek geri çekilmek zorunda kaldı. Bu tarihten sonra Pontos orduları bir daha güneye inemedi. Lucullus, Mithradates ile yaptığı savaşlardan kesin sonuç alacağı bir sırada görevinden alındı. Onun yerine M.Ö. 67'de Küçük Asya'da Kilikia korsanlarını kısa bir sürede imha ederek Akdeniz'de sükûneti sağlayan Pompeius getirildi. Korsanların temizlenmesi ile Roma'nın hububat ihtiyacının karşılanmasının tehlikeye girmesi engellenmiş oldu. Pompeius M.Ö. 64'de Pontos

[34]Özsait, 1985: 75; Mayor, 2013: 311.

Kralı'nı kesin bir yenilgiye uğratarak M.Ö. 88'den beri aralıklarla devam eden savaşlara son vermiştir (Özsait, 1985: 75; Finley, 2006: 188; Diakov ve Kovalev, 2011: 165; Mayor, 2013: 401).

Kırım'a giden Mithradates, M.Ö. 63 yılında İtalya'ya yapacağı saldırıyı planlarken, oğlu Pharnakes'in ihanetini öğrenince intihar ederek ölmüştür (Magie, 1950: 365; Mitchell, 1993: 31; Seager, 2002: 59; Atlan, 2014: 172). Pharnakes, onun cesedini Sinope'deki (Sinop) Pompeius'a gönderdi. Pompeius buna karşılık Parnakes'e Bosphoros'un yönetimini verdi (Seager, 2002: 59-60; Diakov ve Kovalev, 2011: 166).

Pompeius, Küçük Asya'da idari düzenlemelerde bulunmuş ve M.Ö. 64'de Pontos'un batısı ile Bithynia Eyaleti'ni birleştirerek bir Roma Eyaleti yapmıştır (Tekin, 2012: 211). Galat boylarına da atamalarda bulunan Pompeius, Tetrarkhlardan Deiotaros'a oldukça geniş topraklar vermiştir. Akabinde kral ünvanı alan Deiotaros kısa zamanda topraklarını daha da genişleterek Galatia'nın hâkimi olmuştur (Özsait, 1985: 75-76).

6.2. ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ (M.Ö. 27 - M.S. 395)

Pompeius, M.Ö. 64-63 yıllarında Anadolu'da kaldı. Kendisine Manilius Yasası'na (lex Manila) göre Anadolu'da istediği düzenlemeyi yapma yetkisi verilmişti. Öncelikle Mithradates'in topraklarının büyük kısmını Roma topraklarına kattı. M.Ö. 74 yılında Bithynia kralının vasiyeti gereği Bithynia, Roma topraklarına dâhil edilirken, M.Ö. 64 yılında Pontos Eyaleti ile Bithynia Eyaleti'ni birleştirildi. Pontos'taki Mithradates'in kalelerinin tamamını yıktırarak Hellen Kentleri (=polis) benzerinde kentler kurdu. Bu kentlere krallar atadı. Ayrıca kabilesel yaşantıların hâkim olduğu bölgeleri de bu krallara bağladı. Böylece yeni bir politikanın (domination) temelini atmış oldu. Aynı düzeni Kilikia'da da kurdu (Kaya, 2009: 220-221).

Ege ve Akdeniz'de hâkim durumda olan korsanlara karşı giriştiği mücadele için kendisine yasalarla askeri ve maddi imkânlar verildi. M.Ö. 67 yılında Akdeniz'i

tamamen korsanlardan temizledi. Pontos'tan sonra Syria da Roma Eyaleti haline getirildi (Tekin, 2012: 213).

M.Ö. 62-61 yıllarında Asya Eyaleti valiliği yapan Lucius Valerius Flaccus, filo kurmak bahanesiyle kentlerden para topladı (Cicero. *Pro Flocco.* 27). Akmonia (=Ahatköy), M.Ö. 60'larda zengin bir kent durumundaydı. Tunçtan ve pirinçten kendi sikkesini basmaktaydı. Lucius Valerius Flaccus, Akmonia'dan yaklaşık 206.000 drahme almıştı. O döneme göre bu rakam muazzam bir miktardı (Thonemann, 2010: 173).

Mithridates savaşlarının ardından bu defa ise Roma kendi içerisinde mücadelelere girişti. Bu mücadele ilk olarak Pompeius ile Caesar arasında meydan geldi. Krallıklarını Pompeius'a borçlu olan Anadolu'nun vassal kralları, Doiotaros, Galat beyleri, Kappadokia kralı Ariobarzanes ve Kommagene kralı Antiokhos ve de Anadolu'nun diğer eyalet kentleri ona doğrudan veya dolaylı yoldan destek verdiler ya da vermek zorunda kaldılar. Tabi bu eyaletlerin halkı bu desteği karşılayabilmek için maddi sıkıntı içerisine girdiler ve yüksek faiz karşılığında borçlar almak zorunda kaldılar (Kaya, 2009: 223-224).

Pompeius ile Caesar arasındaki bu savaş, M.Ö. 48 yılında Yunanistan'da Teselya bölgesinde Pharsalos'ta noktalandı. Caesar mutlak bir galibiyet aldı (Plutarkhos. XLII. 1; *Caesar.* XCIV–XCV-XCVI)[35].

Pompeius savaşı kaybederek Mısır'a kaçtı ve burada XIII. Ptolemaios tarafından öldürtüldü (Suetonius. *Julius.* XXXV).[36]

Caesar, Yunanistan'dan Batı Anadolu'ya gelerek bir süre Ephesos'ta dinlendi. (Caesar. CV)[37]. Burada Asya Eyaleti'nin vergi düzenlemesini yeniden gözden geçirdi. Tarım vergilerinde iyileştirmeler yaptı (Billows, 2009: 16; Magie, 1950: 407; Gruen, 2009: 31). Vergilerin toplanmasını da vergi mültezimlerinin (Publicani) elinden alarak, her kentin kendisinin toplamasını istedi. Toplanan vergileri de

[35]Magie, 1950: 404; Huzar, 1978: 61-62; Sheppard, 2006: 68; Batstone ve Damon, 2006: 6; Billows, 2009: 221-222.
[36] Sheppard, 2006: 83; Goldsworthy, 2006: 430 – 431; Kaya, 2009: 224; Tekin, 2012: 215.
[37]Magie, 1950: 404; Kaya, 2009: 224.

doğrudan eyalet quostorüne vereceklerdi. Dolaylı vergiler yine eskisi gibi vergi mültezimleri tarafından toplamaya devam edecekti (Kaya, 2009: 224).

Caesar, Anadolu'da Colonia Gemina Lampscus (=Lâpseki), Colonia lulia Concordia Apamea (=Mudanya), Heracleia Pontica (=Karadeniz Ereğlisi) ve Colonia lulia Felix Sinope (=Sinop) Roma kolonileri kurdu. Ayrıca Asya kenti olan Parion'u (=Kemer köy) kolonileştirdi. Koloniler vergiden muafiyet kazandıkları gibi kent yönetiminin başındaki Yunan kamu görevlisi ünvanını değil, Roma kamu görevlisi ünvanını kullanmaya başlıyorlardı. "Duovir" denilen yöneticiler kolonilerin en üst yöneticileriydiler (Kaya, 2009: 224; Tekin, 2012: 215).

Caesar, "Lex Julia de Repetundis" adlı bir yasa çıkararak eyalet valilerinin senato kararı olmadan para toplamalarını yasakladı (Digesta. 48. 11).

Caesar, Pergamon (=Bergama), Ilion (=Hisarlıktepe) ve Kuidos (=Fethiye) ile Kilikia'da Aigai (=Yumurtalık), Pontus'da Amisos (=Samsun) kentlerine vergi muafiyeti ve de toprak bağışı yaparak özgürlüklerini kuvvetlendirdi (Kaya, 2009: 224).

Caesar, doğuda Parthlara karşı bir sefer düzenlemeyi planlıyordu. Ancak Cumhuriyet'in tehlikede olduğunu iddia eden bir gurup senatör, M.Ö. 44 yılında Caesar'ı Senato içinde öldürdüler (Plutarkhos. LXVI. 5; Suetonius. *Iulıus Caesar.* LXXXII)[38].

Halkın desteğini alan Marcus Antonius, Caesar'ın katillerini Roma'dan sürdü. M.Ö. 43 yılında Marcus Antonius, Marcus Lepidus ve Caesar'ın yeğeni Octavius ile II. Triumvirliği (=üç adam yönetimi) kurdu (Plutarkhos. *Marcus Antonius.* XV, XIX)[39].

Triumvirlerle Caesar'ın katilleri Cassius ve Brütüs arasındaki savaşta Anadolu halkı kendisi yine sıkıntı içerisinde buldu. Cassius ve Brütüs'ün para, asker, mühimmat ve gemi gibi ihtiyaçlarını halktan gidermeye çalışmaları halkın vergilerle

[38]Magie, 1950: 425; Kaya, 2009: 226.
[39]Kaya, 2009: 226.

yağmalanmasına, zenginlerin mallarına zorla el konulmasına neden oldu. Bu sıkıntılar, savaşı kazanan Triumvirlerin arasının açılmasıyla da devam etti (Kaya, 2009: 227). Caesar'ın katilleri Cassius ve Brütüs, Octavianus ve Anatonius ile yaptıkları savaşlarda öldürüldüler (Plutarkhos. *Marcus Antonius.* XXII).

Antonius ve Octavianus arasındaki mücadele M.Ö. 40 yılında Brindisium'da yapılan antlaşma ile son buldu. Roma Cumhuriyeti paylaşıldı (Kaya, 2009: 227; Tekin, 2012: 218; Atlan, 2014: 218). Batı eyaletleri Octavianus'a, doğu eyaletleri ise Antonius'a bırakıldı. Lepidus'un payına da Afrika düştü (Plutarkhos. *Marcus Antonius.* XXX). Paylaşımda Anadolu'yu alan Antonius, Anadolu'ya giderek askerleri için gerekli olan parayı vergileri artırarak toplamaya çalıştı. Asya Eyaleti'nden on yıllık vergiyi bir yılda toplanmasını istedi (Appianos. *Civil War.* V. 5). Bu isteğin yerine getirmenin mümkün olmadığı zor da olsa Antonius'a aktarıldı. Bunun üzerine dokuz yıllık vergiyi iki yılda toplama kararına varıldı (Kaya, 2009: 227).

Octavianus, M.Ö. 31 yılında Actium Savaşı ile ve daha sonra da Mısır'a kaçan Antonius'u İskenderiye'de yenilgiye uğratarak Roma İç Savaşı'nı sona erdirdi (Suetonius. *Augustus.* 17)[40]. Artık Roma için monarşik yönetime geçiş anlamına geliyordu. (Eder, 2007: 15).

Bu savaşta kaybedeni destekleyen eyaletler zaten var olan ekonomik sıkıntının üstüne bir de zararla çıktılar (Plutarkhos. *Marcus Antonius.* LXVIII)[41].

Kappadokia kralı Arkhelaos, Actium Savaşı'ndan sonra krallığını koruyanlardan biri oldu. Ayrıca küçük bir bölgede hüküm süren Galat yöneticiler dışındaki tüm krallar krallıklarını kaybettiler. Octavianus'u destekleyen Amyntas, ödüllendirilerek Kilikia Trakheia (Dağlık Kilikia) ile Isauria kendisine verildi. Amyntas, krallığının güneyinde yer alan kabilesel güçlere karşı Augustus (=kutsal)

[40]Magie, 1950: 440.
[41] Scare, 1995: 18; Mommsen, 1996: 71; Eck, 2007: 43; Diakov ve Kovalev, 2011: 196.

adını alan Octavianus'un da onayı ile seferler düzenledi (Appianos. *Civil War*. V. 75; Strabon. XII. 1. 4. XIV.5. 6).

Galatia kralı Amyntas, Augusutus'un tarafındaydı ve Homanadlara karşı savaşırken M.Ö. 25'de öldürüldü (Strabon. XII. 6. 3, 5; Tacitus. Annales. III. 48).[42] Amyntas krallığını M.Ö. 133 yılında Pergamon kralı III. Attalos ve M.Ö 75 yılında Bithynia kralı IV. Nikomedes gibi muhtemelen vasiyeti yoluyla Augustus (Octavianus)'a bıraktı (Cassius Dio. *Rhomaika*. LIII. 26. 3).

Son Hellenistik krallık olan Mısır, M.Ö. 30 yılında Roma'nın bir eyaleti haline getirildi. İç savaşlar dönemi sona erdi. Roma Cumhuriyeti'nin de sonu geldi. İmparatorluğun başlangıcı da böylece gelmiş oldu (Tekin, 2012: 215; Atlan, 2014: 227).

Augustus, Galatia Krallığı'nı Doğu Phrygia, Lykaonia, Pisidia ve Isaurai'yı kapsayan bölgeyi Roma eyaletine dönüştürdü ve vali olarak bir legatus augusti pro praetore görevlendirdi. Galatia Eyaleti, Anadolu'da senato eyaleti olarak değil, imparator eyaleti olarak kurulmuş oldu. Augustus, Anadolu eyaletlerini Senato ve İmparator eyaletleri olarak ikiye ayırmıştı (Mommsen, 1996: 95; Kaya, 2009: 229; Şekil-9). Galatia Eyaleti'nin merkezi Ankyra (Ankara) idi (Erzen, 2010, 52; Kaya, 2009: 230). Augustus'un M.Ö. 27 yılında yaptığı bu değişiklik ile Asya Eyaleti, Pontus-Bithynia ile birlikte doğrudan Roma Senatosu'na bırakıldı (Cassius Dio. LIII. 12. 4). Bu yapı Augustus Dönemi'nde İtalya dışında yirmi kadar eyaletten meydana geliyordu (Roux, 2006: 17).

Augustus M.Ö. 20'ye kadar bu eyaletlere senato üyelerinden ex-consul, praetor ve ex-praetorları proconsul adıyla vali olarak atadı (Cassius Dio. LIV. 7. 4-5). Augustus, M.Ö. 20'de doğu eyaletlerini denetledi. Önce Asya Eyaleti daha sonra da Syria Eyaleti'ne geçti (Magie, 1950: 469). Fakat M.Ö. 20'den sonra Anadolu'ya geçince bu düzenlemeyi değiştirdi. Eyalet yönetimi Senato'ya ait olmasına rağmen imparatora ait gibi davrandı. Reformlar yaparak, para yardımında bulunduğu kentler de oldu. Bazı kentlerin de vergilerini düşürdü (Cassius Dio. LIV. 7. 4-5.)

[42] Mommsen, 1996: 95.

Augustus'un halka yakın davranan bir imparator olması, halkın da aslında onu tercih etmesine neden oluyordu. Hatta bazı kentler onu tanrılık vasfı ile onurlandırdılar (Cassius Dio. LI. 20. 7; Suetonius. *Augustus.* 52). İmparator Augustus (M.Ö. 27 - M.S. 14) ile Principatus Dönemi başlamış oldu. Bu dönemde ayrıca anayasal değişiklikler yapılmış ve Akdeniz'de uzun bir barış dönemi (=pax Romana) başlamış oldu (İplikçioğlu, 1990: 88).

Cumhuriyet döneminde halkın elindekini sömüren bir vergi anlayışı vardı. Augustus, bu vergi toplama sistemini bir kenara bırakmış, yönetim ve vergi konusunda değişikler yapmıştır. Halk, bu durumdan memnun kalmakla beraber Roma'nın meşru isteklerini de desteklemiştir (Suetonius. *Agustus.* 49)[43].

Bu barış ortamı, bir barış ve refah dönemi başlatmıştır. M.S. 1. - 2. yüzyıllarda bu durum daha iyi görülecektir. Kentlerdeki elit sınıf 'Roma Vatandaşı' yapılmıştır. Hatta senatörlüğe kadar yükselebilme hakkını elde etmişlerdir. Dahası eyalet kökenli imparatorlara bile rastlanmıştır. Augustus, 19 Ağustos M.S. 14 yılında ölmüştür. O öldüğünde başta Asya Eyaleti olmak üzere diğer Anadolu eyaletleri imparatorluğun doğu kısmının en değerli yeri haline gelmişti (İplikçioğlu, 1990: 88-89; Scare, 1995: 27; Şekil - 10).

Augustus'un manevi evladı olan Gaius Caesar'a proconsulluk ve doğu valileri üstünde yetki verildi. Asya'ya gelen Gaius'a, kentler tarafından şeref nişanları verildi (Akşit, 1983: 114). Basılan kent sikkelerden anladığımıza göre Agustus ve onun halefi Tiberius döneminde en az doksan dört kent vardı (Magie, 1950: 472).

İmparator Tiberius (M.S. 14-37) döneminde, Hermos (=Gediz) Havzası, Menderes Nehri'ni kollarının suladığı alanları ve kıyıya kadar uzanan sahaları içine alan bölgede büyük bir deprem meydana geldi. On iki kent (Sardeis, Magnesia, Temnos, Philedelphia, Aigai, Apollonideia, Mostene, Hyrkania, Hierokaisareia, Myrina, Kyme ve Tmolos) büyük hasar gördü. Yangın, sel ve yerin yarılması gibi felaketler meydana geldi (Suetonius. *Tiberius.* XLVIII; Plinius. *NH II*: LXXXVI).[44]

[43]Shotter, 1991: 70.
[44] Akşit, 1983: 114-115; Seager, 2005: 146; Tekin, 2012:228.

Tiberius, daha önce bulunduğu kamu görevi döneminde de yer sarsıntısı yüzünden yerle bir olan Laodikeia ve Thyatira halklarının adına da Roma senatosundan yardım istemişti (Suetonius. *Tiberius.* VIII).

Deprem merkezinin Magnesia (Manisa) ve civarı olduğu anlaşılmaktadır. Tiberius, deprem bölgesine beş liktorla bir ex-praetor göndererek kentlerin hasarlarının giderilmesini istedi. Maddi yardımın yanı sıra beş yıllık vergi muafiyeti getirildi. Hatta kendisi de maddi yardımda bulundu. Bu nedenlerle kendisine bu kentler tarafından "Kurucuları" olarak Roma'ya büyük bir anıt yaptırıldı. (Strabon. XII. VIII.18) [45]. Hasarın büyük olduğu Sardeis'e cömert bir imparator olarak Tiberius 1.000.000 sesterces değerinde yüklü bir yardımda bulundu (Seager, 2005: 146). Bu deprem Asia Eyaleti'nde çok sayıda can kaybına neden oldu (Drews, 2014: 42).

Asya Eyaleti, düzenli olarak princeps üyeleri tarafından ziyaret edilir, çeşitli konularda ve düzenin sağlanması için çalışmalarda bulunurlardı (Seager, 2005: 146).

Asya Eyaleti proconsulu Gaius Junius Silanus, kötü davranışları nedeniyle Roma Senatosu'na şikâyet edildi. Bir mahkeme kurulmuş ve Asya Eyaleti'nin hatipleri burada konuşmalar yapmıştır. Sonuçta suçlu bulunan proconsul Kynthos Adası'na sürgüne gönderilmiştir (Tacitus. *Annales.* III. 66. 1)[46].

Asya Eyaleti'nin bu savunması halkın haklarını arayabildiğini Roma'nın eyaletlere bakışının olumlu olduğunu da göstermektedir. Tiberius, valilerin görev sürelerinde değişiklikler yapmıştır. Bazılarının sürelerini bir yıla kadar kısaltmış, bazılarının da sürelerini de altı yıla kadar uzatmıştır. Tiberius'un dönemi Asya Eyaleti için ılımlı bir dönem olarak geçmiştir (Akşit, 1983: 116 - 117; Levick, 2005: 97). İmparator, M.S. 37 yılında 77 yaşında ölmüştür (Scare, 1995: 35).

Tiberius'tan sonra Gaius (Caligula) (M.S. 37-41) imparator oldu. Ancak kısa bir süre sonra ciddi bir şekilde hastalandı (Scare, 1995: 37). Caligula'nın eyaletlerin gereksinimlerine çok önem verdiği görülmüştür (Diakov ve Kovalev, 2011: 218). Ancak onlar ekonomik yönden pek de parlak olmayan bir dönem içerisinde idiler.

[45]Akşit, 1983: 115; Mommsen, 1996: 126; Shotter, 2004: 63; Levick, 2005: 76; Tekin, 2012: 228.
[46]Akşit, 1983: 114-116.

Cassius, eyaletlerin bu finansal bozukluğunu kontrol altına alabilmek için çaba sarf etmiştir (Mommsen, 1996: 134). Öncelikle de imparatorluğun maliyesini kontrol altında tutmuştur (Barrett, 1989: 52).

Caligula, hastalanmasından sonra zalimce davranışlarda bulunmaya başladı. M.S. 40-41 yıllarında Asya proconsulu Gaius Cassius Longinus bir kehanette Caesar'ın katillerinden olan Cassius soyundan gelen kişiden çekinmesini istemişti. Bu nedenle Caligula, Gaius Cassius Longinus öldürmek için Roma'ya çağırmıştı. Ancak Gaius Cassius Longinus Roma'ya gelmeden önce Caligula öldürüldü. Böylece Gaius Cassius Longinus öldürülmekten kurtuldu (Suetonius. *Caligula.* LVII; Cassius Dio. LIX. 29. 3. 4).

İmparator Claudius (M.S. 41-54) döneminde idari düzenlemeler yaptı. Bu dönemde imparatorluk yönetiminin merkezileşmesi sisteminin alt yapısı hazırlanmıştır (Scare, 1995: 45; Diakov ve Kovalev, 2011: 221). İmparatorun eskiden hizmetkârı olan azatlılar, önemli mevkilere getirildi (Mommsen, 1996: 140).

İmparatorun adamları hem imparator eyaletlerinde hem de senato eyaletlerinde adli memuriyetlere atandılar. İmparatorluk mülkünün menfaati yönünde kararlar aldılar. Senato proconsullarının yetkilerine müdahil oldular. Bu durum eyaletlerin yönetimi hakkında da etkili oldu. Asya Eyaleti procuratoru olarak görev yapan Cn. Vergilius Capito ve Ti. Vergilius Capito halka olan davranışları nedeniyle sevilen ve hürmet edilen kişilerdi (Magie, 1950: 541; Akşit, 1983: 117).

Eyaletlerin durumlarını iyileştirmek için tedbirler alındı. Claudius, liberal bir yönetim izledi. M.S. 53 yılında büyük bir deprem daha meydana geldi. Claudius, depremde hasar gören Apameia, Samos, Smyrna ve Tralleis kentlerine yardım etti (Akşit, 1983: 118).

Nero döneminde (M.S. 54-68) imparatorluk procuratorlarının yetkileri artırılmıştır. Procuratorların mali olaylarda yargılama yetkileri Nero'nun emri ile ellerinden alınarak eyalet valilerine verildi (Magie, 1950: 562). M.S. 52-53 yılı proconsulu Publius Suillius Rufus eyalette yolsuzluk yaptığı, hırsızlık yaptığı gerekçesiyle hakkında takibat yapılmıştır (Akşit, 1983: 118).

Vergi toplayıcıları ile ilgili şikâyetler imparatora kadar iletilmiştir. Tarımdaki dolaylı vergilerden de şikâyetçi olan halk, kimi zaman tiyatrolarda ve oyunlarda bu durumları ifade etmişlerdir (Griffin, 1984: 47-48).

Neron kötü ve beceriksiz bir yönetim sergilemekteydi. Ayrıca memurların bitmek bilmez yolsuzluk ve zulümlerine maruz kalan halk, isyan çıkarmıştır (Mommsen, 1996: 156; Diakov ve Kovalev, 2011: 228). Neron M.S. 68 yılında henüz 30 yaşında iken öldü. (Scare, 1995: 57; Mommsen, 1996: 158). M.S. 68 yılında Nero'nun ölümüyle, Romalılar için yeni bir barış ve istikrar dönemi başlayabilirdi. Ama düşünüldüğü gibi olmadı (Wellesly, 2000: i).

Nero'nun ölümüyle M.S. 68/69 yıllarında "dört imparatorlar yılı" olarak bilinen iç çatışmaların olduğu bir dönem yaşandı (Morgan, 2006: 170).

Sonunda Vespasianus (M.S. 69-79) imparator oldu. Bu iç savaşlar ve harcamalar devletin kasasının boşalmasına neden oldu. Bu durumdan eyaletler de maddi yükümlülükler altına girdi (Akşit, 1983: 118). Vespasianus, öncelikle imparatorluğun mali gelirlerini kontrol altına aldı. Finansal problemleri çözmek için uzun vadeli ve kısa vadeli planlar yaptı. Vergi oranlarını artırmakla kalmadı aynı zamanda yeni vergiler de koydu (Levick, 1999: 99,138).

Vasıtalı vergi (stipendium) eyaletlerden top yekûn toplanıyordu. Bu durum halkın sıkıntı yaşamasına neden oluyordu. Vespasianus, bu durumu düzeltmek için gösterdiği çabalar nedeniyle, eyaletler imparatora bağlılık göstererek onu "düzenleyici", "kurtarıcı" olarak onurlandırdılar (Magie, 1950: 572). Vergiler yüzünden tepki gören Vespasianus, eyalet kentlerinin çoğunda yurttaşlık hakkı verince halkın sevgisini kazandı (Mommsen, 1996: 180; Levick, 1999: 102; Diakov ve Kovalev, 2011: 237).

Daha sonraki Titus döneminde (M.S. 79-81) Asya Eyaleti için kayda değer bir gelişme görülmemektedir. Bu dönemde önemli görülebilecek bir durum, Yaşlı Plinius (M.S. 23/24-79) *Naturalis Historia* (Doğa Tarihi) adlı ünlü eserini İmparator Titus'a atfetmiştir (Tekin, 2012: 240). Ayrıca eyaletlerde yol yapım çalışmalarına önem vermiştir (Diakov ve Kovalev, 2011: 237).

İmparator Domitianus (M.S. 81-96) dönemi, imparatorluk döneminin en karanlık dönemlerinden biridir. Eyaletlerde vergi toplama şirketlerinin yerini devlet memuru statüsündeki procuratorlar almıştır (İplikçioğlu, 1990: 89-90). Devleti merkezileştirmeye çalıştı. Senatonun üzerinde bir güç haline geldi. Bu sıkılık eyaletlerde valilik yapanların üzerinde halkın lehinde sonuçlar vermesine neden oldu. Olduklarından daha adil davranmaya başladılar. M.S. 89 yılında halkın şikâyetleri nedeniyle Asya Eyaleti proconsulu Civica Cerialis gibi eski consullerin yanı sıra senatörleri de ayaklanma başlatacaklarmış bahanesiyle, önemsiz nedenlerle öldürttü. (Suetonius. *Domitianus.* X; Tacitus. *Agricola.* XLII)[47].

Domitianus, eyalet valilerinin işlemlerini yakından takip ediyordu. Halklara geniş ölçüde yurttaşlık hakkı tanıdı. Birçok kente municipia (oy verme hakkı olmayan yurttaşlık) hakkı verildi. Kentlere huzurun sağlanması için ve mali konularda yetkiye sahip olan 'curator'lar (vasi) atadı (Jones, 1993: 44-45; Diakov ve Kovalev, 2011: 238).

Domitianus'un ölümünün ardından Flavius'lar sülalesi dönemi de sona ermiştir. Roma dünyasının bolluk ve refah içine girdiğini söylemek gerekir. Asya Eyaleti bu refahtan yararlandı. Birinci yüzyılın sonu ile ikinci yüzyılın başlarında bu zenginlik daha da belirginleşti. Traianus'a (M.S. 98-117) pek çok kent tarafından imparatora karşı duydukları minnettarlıkların karşılığı olarak şeref payeleri verilmiştir. Traianus, mali konularda da yenilikler getirmiştir. Curatorlar ile halkın mali dengesinin korunması sağlanmıştır (Magie, 1950: 582,594).

Domitianus döneminde Plutarkhos'un arkadaşı olan önemli yazarlardan L. Mestrius ve S. Julius Frontinus, M.S. 83-84 yıllarında Asya Eyaleti'nde valilik görevlerinde bulunmuşlardır (Akşit, 1983: 119).

M.S. 2. yüzyılda Anadolu'daki eyaletler gelişimlerini devam ettirerek "Altın Çağ"ını yaşamışlardır. Antiokheia (=Antakya) ve Ephesos (=Efes) kentleri görmedikleri ve görmeyecekleri bir "dünya kenti" haline geldi. Özellikle Batı Anadolu'nun zengin doğal kaynakları refah bir yaşam oluşmasına katkı sağlamıştır

[47]Jones, 1993: 182.

(Magie, 1950: 582). Bu kentleşme sürecinde ekonomi bölgeleri oluşmuş ve eyaletlerde pazar tesisleri kurulmuştur. Ekonomik gelişmeyle birlikte bariz bir nüfus artışı meydana gelmiştir. Ephesos'un nüfusu 250.000'e ulaşmıştır (İplikçioğlu, 1990: 90).

İmparator Traianus (M.S. 98-117) ile imparator Hadrianus (M.S. 117-138) doğu eyaletleri ile yakından ilgilenmişlerdir (İplikçioğlu, 1990: 90). Curator'luk (vasi) kurumu geliştirildi ve bölge curatorları atanmaya başlandı. İmparator, eyaletlerle ilgili raporlar istiyor ve alınması gereken tedbirlerle bizzat ilgileniyordu. Traianus doğu seferinden dönerken Küçük Asya'da öldü (Diakov ve Kovalev, 2011: 243).

Asya Eyaleti'nde geri kalmış kentlere kamu binaları yapılmıştır (Bennett, 1997: 137). Asya Eyaleti'ndeki pek çok kent tarafından kendisine çeşitli payeler verilmiştir (Magie, 1950: 594). Pontus-Bithynia Eyaleti Valiliği yapmış olan Plinius (genç) mektuplarında bu durumdan bahsetmektedir (X. 75).

İmparator Hadrianus (M.S. 117-138) Hellen kültürüne karşı ilgi duyan bir imparator olmuştur. Bu nedenle de bu kültürün korunması ve canlanması için çalışmıştır. Ülkede yapmış olduğu geziler çerçevesinde iki defa Anadolu'ya da uğrayarak (M.S. 123-124 / M.S. 129-131) bu ilgisini göstermiştir (İplikçioğlu, 1990: 91; Boatwright, 2008: 166; Greenewalt, 2010: 25).

Ephesos'ta konaklamıştır. Roma'da iken de Ephesos'a ilgisini devam ettirmiş ve Ephesos'lulara mektuplar göndermiştir. Smyrna (İzmir) ve Sardeis'e bazı ayrıcalıklar da tanımıştır (Historia Augusta. *Hadrianus.* XVII). Birçok kente tapınak, anıt, su kemeri, köprü, hamam, gimnasium, yol, su kemeri ve anıtsal kent kapısı yapımında katkıda bulunmuştur (Historia Augusta. *Hadrianus*. X).

Traianus döneminde curatorların yapmış olduğu kentlerin mali kontrolleri Hadrianus döneminde de devam etmiştir. Hadrianus Corrector (Düzenleyici) adlı görevliler Asya Eyaleti'nin hür olan kentlerine ilgili olarak görevlendirmiştir (Magie, 1950: 625-626; Tekin, 2012: 250-251). Hadrianus, halkın ve kurumların borçlarını sıfırlayarak, borçlanmayı engelleyecek tedbirler aldı ve tefeciliği yasakladı (Historia

Augusta. *Hadrianus.* X). Halkın kendisine daha fazla güven duymasını istediği için yüklü miktarlardaki borç defterlerini Divus Traianus forumunda yaktırmıştır (Cassius Dio. 69. 8. 1; Historia Augusta. *Hadrianus.* VII-VIII).

İmparator Antoninus Pius (M.S. 138-161) Asya Eyaleti valiliği yaptığı için Anadolu eyaletlerini iyi tanıyordu. Ephesoslular'a mektuplar da yazmıştır. Eyalet bütçelerini kendisi incelemiş ve eyaletlerin lehine vergi düzenlemeleri yapmıştır (Magie, 1950: 630). Eyaletlerle ilgili konuları özel meclisinde konuşarak karara bağlardı. Procuratorların vergi toplama konusunda makul davranmalarını ve aşırıya kaçmaları halinde hesap vereceklerini bildirmiştir (Historia Augusta. *Antoninus Pius.* 6. 1).

Bu dönemde 'Strategoi' adı verilen halkın idaresi ve genel maliye ile ilgili bir heyet yaygınlaşmıştı. Ayrıca "agoranomos" adında pazar yerinin denetimini yapmak, gıda ve yağ fiyatlarını belirlemek ve de ağırlıklarını tespit etmekten sorumlu bir görevli vardı. Halktan hububat alımı ile görevli "sitones"ler de vardı. Halk içinden seçilen "eirenarkh"lar ise disiplinden sorumluydular. Ayrıca bunların emrinde "diogmitai" adı verilen tutuklama işlerine bakan kişiler vardı (Magie, 1950: 647).

Marcus Aurelius (M.S. 161-180), kardeşi Lucius Verus (Commodus) ile birlikte müşterek imparatorluk koşullarını kabul etmiştir (Birley, 2000: 116). Bu dönemde Roma dünyasında da ilk sıkıntılar baş göstermeye başlamıştır. Parth'larla zorlu savaşlar yapmışlardır. Ancak Roma ordusunu veba sarmış ve ordu bundan dolayı büyük kayıplar vermiştir (İplikçioğlu, 1990: 91; Birley, 2000: 149; 2008: 195).

Söz konusu savaşların ekonomik yükü de ayrıca bir sıkıntı oluşturmuştur (İplikçioğlu, 1990: 92). Marcus Aurelius M.S. 176 yılında karısı ölünce Küçük Asya yolculuğa çıkmıştır. Ephesos (=Efes) ve Smyrna (=İzmir)'yı ziyaret etmiştir (Akşit, 1983: 122; Birley, 2000: 191).

Bazı kentlerde salgın hastalıklar, tarımda verimin düşmesine ve fiyat artışına neden olmuştur. Bu durumdan etkilenen kentlere Marcus Aurelius yardımlarda bulunmuştur (Magie, 1950: 663).

Commodus Dönemi (M.S. 180-192), entrikaların yoğun olduğu bir dönem olmuştur. Bu dönemde, İmparator Commodus'un depremden zarar gören Ephesos'a yardım ettiği bilinmektedir (Akşit, 1983: 122).

Roma İmparatoru Septimius Severus (M.S. 193-211), özellikle imparator Commodos döneminde kötüleşmiş ekonomiyi yeniden düzeltmek için sıkı tedbirler aldı. Commodos, eyaletlerde durumları kötüleşen halkın sosya-ekonomik yönünün düzeltilebilmesi için önlemler aldı. Valilere özellikle uzun savaşlar öncesi çocukların korunması için emirler vermiştir. Eyaletlerin bozulan yol şebekesinin bakımını bizzat kendisi üstlenmiş ve masrafları da kentlere yüklemiştir (Magie, 1950: 675; İplikçioğlu, 1990: 92; Poter, 2008: 214;).

Roma İmparatorluğu'nun eyaletler için yaptığı en önemli yatırım yol yapım ve bakımıdır. Büyük bir iş gücüne ve paraya ihtiyaç vardır. Masraflar hazineden karşılanırdı. Bu çalışmalardan sorumlu olan valilerin adları mil taşlarının üzerinde bulunurdu. Lydia'da Amyzon adında bir halk yol tamiratını yaptırmıştır. Smyrna-Sardeis arasındaki yol yapımını da Smyrna kenti üstlenmiştir. Bu durum, Severus döneminden itibaren terk edildi. (Kaya, 2006: 27-48).

İmparatorluğa bağlı memurların giderleri halktan değil de hazineden karşılanmaya başlandı. Commodos, eyaletlerden fazla vergi alınmasının önüne geçmiştir. Commodos'un öldürülmesiyle meydana gelen karışıklık döneminde Suriye valisi Pescennius Niger'i destekleyen kentlere para cezası verdi. Asya Eyaleti'nden geçen ordular kentlere ve halka büyük zararlar vermiştir (Magie, 1950: 675-676).

Septimius Severus, savaşlarının çoğunu doğuda gerçekleştirdi. İlk dört savaşı Anadolu topraklarında yaptı. Asya Eyaleti ise ordunun geçiş güzergâhlarındandı (Kaya, 2006: 27-48).

Asya Eyaleti Valisi Aemilianus, Niger'in yanında ordusunun generali olarak yer aldı. Ayrıca Suriye Valisi Pescennius Niger ve Asya Valisi Aemilianus, senato tarafından düşman olarak ilan edildiler (Birley, 2002: 108-109). Septimius Severus, Niger'i Kyzikos'ta yenilgiye uğratarak öldürdü ve başını mızrağa geçirdi (Historiae Augustae I. V. 2-8).

Asya Eyaleti'nde bir Phrygia kenti olan Aizanoi (=Çavdarhisar), Septimius Severus'un başarıları nedeniyle ve oğlu Caracalla'yı halefi olarak gösterdiği için meclisten memnuniyet duyduklarına dair bir karar çıkarmışlardır. Septimius Severus Ephesos'ta kentin koruyucusu olarak ilan edildi. Birçok kentte adına sikkeler basılmıştır. Septimius Severus ile Pescennius Niger arasında meydana gelen savaşta, doğu eyaletleri Pescennius Niger'in tarafını tuttukları için eyaletlerin valileri görevden alınarak yerlerine yenileri atandı. Asya Eyaleti valisi olan Asellius Aemilianus, Kyzikos Savaşı'nda öldürülmüştü. Yerine Claudius Xenophon vali olarak atandı. Bu durum Asya Eyaleti'nin yönetim yapısını da değiştirdi. Çünkü atlı sınıfından bir procurator vali olarak atandığı için, senato eyaleti olmaktan çıkarılmış oldu. Böylece imparator müsadere yoluyla yerli ya da Romalı rakiplerinin mal ve mülklerine el koymuş oldu. Öte yandan Asya Eyaleti'nin vergilerin imparator hazinesine doğrudan aktarılmış oldu. Claudius Xenephon'dan sonra eyalet, senato tarafından yeniden proconsullerin yönetimine bırakıldı (Kaya, 2008: 176-177).

Septimius Severus'un büyük oğlu İmparator Caracalla (M.S. 211-217) döneminde özgür halkın hepsine ferman ile (Constitutio Antoniniana) Roma vatandaşlığı verildi. Böylece imtiyazlı sınıflar bazı haklarına kavuşmuş oldu. Bu durum, Roma dünyasında olumsuz bir hava oluşmasına neden oldu. Artık Roma vatandaşlığı bir şey ifade etmemeye başladı. Ancak bu dönemdeki askeri seferler ekonomiyi zora sokmuştur Caracalla, M.S. 214 yılında Asya Eyaleti ziyareti sırasında Ilium (Troia)'da Achilles'in mezarını ziyaret etti. Daha sonra Pergamon (=Bergama), Thyateira (=Akhisar) ve Philadelphia (=Alaşehir) kentlerine uğramıştır (Magie, 1950: 687; Akşit, 1970: 61; İplikçioğlu, 1990: 92-93).

Roma ekonomisinin zenginlik kaynaklarından birisi köle ticaretiydi. Yeni gelir kaynakları bulunamadığı için de bu çöküntünün önüne geçilememiştir. Eyaletlerin arasındaki ilişkiler kopmuştur. Hayat standartları kötüleşti ve nüfus azalmaya başladı. Enflasyon yükseldi. Anadolu'daki yazıtlar, M.S. 3. yüzyıl'da ekmek fiyatlarının yükseldiği, sikkelerin değerinin düştüğü hatta sikke basımının durmuş olduğu görülmektedir. Ekonomik sıkıntı, Anadolu'da kırsal bölgeleri ve tarım alanlarını olumsuz etkiledi. Doğu seferlerine giden Roma ordusunun yükü Anadolu

halkının üstüne yıkılmıştır. Kentler ve köyler sıklıkla başıboş Romalı askerler tarafından saldırılara maruz kalmıştır (İplikçioğlu, 1990: 93).

Marcinus (M.S. 217-218), Asya Eyaleti tarafından benimsenen bir imparator olmuştur. Asya Eyaleti'nin elli altı kenti onun ya da oğlunun portresinin olduğu sikke bastırmıştır (Magie, 1950: 689).

İmparator Severus Alexander Döneminde (M.S. 222-235), İmparatora sadık kalan Asya Eyaleti kentleri özgürlüklerini devam ettirmişlerdir. Ancak Asya Eyaleti'nde ikinci yüzyıl ile üçüncü yüzyıl başlarında görülen o zenginlik ve refah dönemi geride kalmıştı. Septimus Severus, Caracalla ve Severus Alexander dönemi savaşları gereğinden fazla masraf çıkarmıştır (Akşit, 1983: 124-125). M.S. 235 yılında Severus Alexander'ın öldürülmesi ile Severuslar Dönemi de sona ermiştir (Tekin, 2012: 271).

İmparator III. Gordianus Döneminde (M.S. 238-244), l. Egnatius Victor Lollianus Asya Eyaleti'nin proconsulu idi. Vali olarak işini iyi bilen ve yerine getiren bir kişiydi. Bu nedenle de Asya Eyaleti kentleri, kendisi şerefine anıtlar diktirmişlerdir. Ancak ekonomik çöküntü bu dönemde de devam etmiştir. Özellikle askerlere ödenen bağlılık ödemeleri hazineye büyük bir yüktü (Magie, 1950:701).

İmparator Philippus Arabs Döneminde (M.S. 244-249), Asia Eyaleti kentlerinde herhangi bir itilaflı konu olduğu zaman valiler, imparatorluk kanunları doğrultusunda bu konuların çözümünden sorumlu tutulmuşlardır (Codex Justinianus. V. 62. 16).

İmparator Valerianus Döneminde (M.S. 253-260), Roma için büyük bir sıkıntı veren Got (İskitler) saldırıları başladı. Kolaylıkla ve engelsiz bir şekilde Asya'ya da geçen Gotlar, Kappadokia, Pessinus ve Ephesos'u yağmalamışlardır. Got saldırıları sonucu Ephesos Artemis Tapınağı da yağmalanmıştır (Zosimus. I. 28. 1; Eutropius IX. 8. 2; Orosius. VII. 22. 7) Ammianus Marcellinus, iki bin gemiyle Asya'ya geldiklerini belirtmektedir (Ammianus Marcellinus. XXXI. 5. 15).

İmparator Gallienus Döneminde (M.S. 260-268) idari teşkilatta yeni bir yapılanmaya gidildi. Askeri ve sivil yönetim ayrıldı. Atlı askerler senato eyaletlerine proconsul olarak atanabildi. Eyaletlerde yine lejyon bulundurulmayacaktı. Ancak valilerin yetkisi dışında küçük birlikler bulunabilecekti. Valerianus, eyaletlere yeni vergi konulmaması konusunda hassasiyet göstermiştir. Asya Eyaleti'nde çok belirgin görülmese de Küçük Asya'da ekonomik sıkıntılar devam etmiştir (Magie, 1950: 712; Akşit, 1983: 126).

İmparator Aurelianus Dönemi (M.S. 270-275), batıda ve doğuda savaşların yaşandığı bir dönem olmuştur. Palmyra kraliçesi Zenobia, Galatia dâhil Küçük Asya topraklarına saldırmıştır. Aurelianus önce Küçük Asya'nın kontrolünü tekrar ele geçirdi. Daha sonra Aurelianus ve ordusu Küçük Asya'dan Zenobia (Palmyrene) üzerine harekete geçti. (Magie, 1950: 716; Watson, 1999: 64-72; Diakov ve Kovalev, 2011: 280). Zenobia üzerine giden imparatorun askeri masrafları, eyaletlerin ekonomik yapısını yine olumsuz etkilemiştir. Aurelianus bu ekonomik sıkıntıyı gidermek için uğraşsa da başarılı olamamıştır. Asia Eyaleti'nde eskiye oranla, yol yapımı ve onarımı konusunda yetersiz kalınmıştır. Aurelianus, doğuya Perslere karşı çıktığı bir seferde Trakya'da subayları tarafından öldürüldü (Magie, 1950: 719-720; Watson, 1999: 102; Tekin, 2012: 281).

İmparator Probus Döneminde (M.S. 276-282), savaşlar yeniden baş göstermiştir (Eutropius. 9. 17). Anadolu'nun güneyinde Isaurialı Lydius'u yenilgiye uğratarak onu öldürdü (Magie, 1950: 720; Tekin, 2012: 283). Bozulan ekonomiyi ve huzur ortamını düzeltmek için gayret etmiştir. Ancak kısa saltanatı buna imkân vermemiştir (Magie, 1950: 723).

İmparator Diocletianus (M.S. 284-305), Principatus döneminin yerine doğunun monarşik sistemi olan Dominatus idaresini uygulamaya başlamıştır. Diocletianus döneminde, mali kriz hâkim durumdaydı. Paranın değeri düştü. Bu durumu düzeltmek için yeni düzenlemeler getirmiştir. Fiyatların anormal artışını engellemek için "Narh Kararnamesi" yayınlanmıştır. Yani tavan fiyat uygulamasına geçilmiştir. Devletin ekonomisini düzeltmeye uğraşmıştır. Vergi memurları ile sert bir vergi düzeni getirdi. Vergi mükelleflerini mesleklere ayırdı. Bu sıkı tedbirler Dominatus

döneminde ekonomik durgunluğa neden olmuştur. Yeni bir yönetim düzenlemesine gidildi. Roma on iki idari bölgeden (dioecesis) meydana geliyordu. III. Diocesis Asiana, hemen hemen Küçük Asya'yı kapsıyordu. Bu dioecesislerin başına icra yetkisine sahip olan vicarius (Genel Vali) atanıyordu. Vicariuslar, birkaç eyaletin yöneticisi haline geldiler. Sivil bir memuriyet olan vicariusların, davalara bakma yetkileri de vardı (Akşit, 1983: 127-128; İplikçioğlu, 1990: 93; Corcoran, 2008: 244; Ostrogorsky, 2011: 36-37; Diakov ve Kovalev, 2011: 282; Tekin, 2012: 289).

Diocletianus, askeri ve mülki idareyi birbirinden ayırmıştır. Böylece senato eyaletlerinde komutanlar (duces) söz hakkına sahip oldular. Ancak Asya Eyaleti'nin başına doğrudan imparatora bağlı proconsul atandı. Valiler consularis, corrector ve praeses ünvanlarını aldılar Anadolu üç yönetim bölgesine (=dioecesis) ayrılmıştır. Bu yönetim bölgeleri de küçük eyaletlere ayrılmıştır. Diocletianus yaptığı idari değişikliklerle imparator ve senato eyaletleri arasında artık fark kalmadı ve bundan sonra bütün eyaletlerin idaresi sadece imparatorun emrine verildi. Büyük eyaletler, daha küçük idari birimlere ayrıldı. Eyaletlerin sayısı da artmış oldu. Diocletianus döneminde 100, 5. yüzyılda ise 120'den fazla eyalet meydana geldi (Akşit, 1983: 128; İplikçioğlu, 1990: 93; Ostrogorsky, 2011: 31; Diakov ve Kovalev, 2011: 284).

İmparator Diocletianus, M.S. 293 yılında imparatorluğun sınırların çok genişlemiş olması nedeniyle arkadaşları arasında paylaştırarak dörtlü bir yönetim (tetrarkhia) sistemi kurdu. Daha önceki dönemlerde de görülen bu sitem, iki Augustus ve iki Caesar olmak üzere dört başlı bir yapı meydana getirildi. Augusutus'un biri doğu diğeri batıya hükmedecekti ve augustuslara yetenekleri ile seçilmiş birer Caesar yardımcı olacaktı (Akşit, 1983: 128; Ostrogorsky, 2011: 31; Diakov ve Kovalev, 2011: 281; Tekin, 2012: 287).

Diocletianus, Augustus olarak kendisi Mısır, Libya, Arabia ve Bithynia'yı, Galerius ise Batı Asya ile Illyricum'u; Augustus Maximianus Roma, İtalya, Sicilya ve Afrika'yı, Constantius ise Gallia ve Britannia'yı aldı. Diocletianus, askeri nedenlerle alınan bir vergiyi (indictio), annona adında düzenli bir vergi haline getirmiştir (Akşit, 1970: 241-242; Diakov ve Kovalev, 2011: 283).

Diocletianus Nikomedia'da (=İzmit) oturuyordu. Kendisine bağlı olan Galerius'un hâkimiyeti içine girdiği için Batı Anadolu (dolayısıyla Uşak ve çevresi de) onun hâkimiyetindeydi (Diakov ve Kovalev, 2011: 281).

M.S. 305'te Diocletianus ve Maximianus tahttan ayrıldılar ve böylece batının augustusu Constantius Chlorus, doğunun ise Galerius oldu. Böylece (Uşak'ın da içinde yer aldığı) Küçük Asya'nın batı bölgesi Galerius'un hâkimiyeti altında kalmıştır. Constantius Chlorus M.S. 306'da ölünce oğlu Constantius ile yeni Augustuslar arasında uzun süre devam eden taht kavgaları başladı. Sonunda Constantinus Magnus (M.S. 306-337), tek başına tahta oturdu (Akşit, 1983: 129; Diakov ve Kovalev, 2011: 286).

Constantinus, Diocletianus'un reformlarını geliştirip tamamlamıştır. Constantinus Magnus diocesis sistemini dört praefecturaya bağlayarak bir değişikliğe gitmiştir. Doğu (Oriens) praefecturası dioecesislerden oluşuyordu. Bazan yönetici olarak iki praefectus bulunurdu. Bu dönemde de eyalet valileri sivil yönetici olarak kaldılar. Komutanlar (duces) ise askeri kumandayı ellerinde bulunduruyorlardı. Praefectura praetorio askeri özelliklerini yitirerek üst düzey sivil bir makam haline geldi. Merkezileştirme politikası nedeniyle memuriyet sayısında artışlar oldu. Memurlar rüşvete ve yasa dışı işlere bulaşmaya başladılar (Ostrogorsky, 2011: 32).

"Agentes in rebus" adı verilen eyaletlerden mesaj getirip götüren ve aynı zamanda bilgi toplayan casus görevliler ortaya çıktı Bu ajanlar güçlenerek kentleri baskı altına almaya başladılar. Eyaletler vasıtalı vergileri vasıtasız vergiler gibi ödemeye başladılar. Daha ağırı ise yapı masrafları, ordu ihtiyaçları ve zorunlu çalışma yükümlülükleri oldu. Bütün bunlar, eyaletlerin ekonomik çöküntüler yaşamasına neden oldu. Diocletianus ve Constantinus reformları haydutluk politikası haline geldi ve verimli ekonomik hareketlilik kalmadı. Asiana diocesisi sıkıntılı dönem içerisine girdi (Akşit, 1983: 129-131; Odahl, 2010: 228; Ostrogorsky, 2011: 33).

Ayrıca İmparator Constantinus Hristiyan kilisesine ayrıcalıklar verdi Hıristiyanları devlet yapısının içine almaya başladı. M.S. 330'da Byzantion kentini

yeniden kurdu ve "Constantinapolis" adıyla Roma başkentini ve Senatoyu buraya taşıdı (Akşit, 1970: 294; İplikçioğlu, 1990: 93-94; Lenski, 2008: 255, 267; Diakov ve Kovalev, 2011: 286).

II. Constantius (M.S. 337-361) döneminde ekonominin düzeltilmesi için uğraş verilmiştir. Asya Eyaleti'nde mısır, şarap ve yağ üretimi yapılmaktaydı. Ancak istikrarsız fiyat politikaları, fiyat artışlarına neden olmuştur. Eyaletler yine ağır vergilere maruz kalmıştır. Ödeyemeyenlerin mallarına el konulmuştur (Akşit, 1983: 131).

İmparator Julianus döneminde (M.S. 361-363) vergi konusunda ortaya çıkan sorunlar giderilmeye çalışılmıştır. Vergilerde indirimlere gidilmiştir. Haksız el konulan mallar iade edilmiş, zorunlu toplanan aurum coronarium vergisi zorunluluğu kaldırılmıştır. Yeni vergiler imparatorun iznine bırakılmıştır (Akşit, 1983: 132).

Daha ayrıntılı ifade etmek gerekirse vergilerin adaletli olmasını istiyordu. Özellikle ayrıcalıkları ortadan kaldırmak mülk sahiplerine vergi zorunluluğu getiriyordu. Görevlilerin keyfi davranışlarını engelleyerek eyaletlerin yükünü hafifletmeye çalışıyordu (Ammianus Marcellinus. XXV.4.15)[48].

Daha önceki yöneticilerin döneminde yasalar gereği satılmış olanlar dışında halkın mallarının iadesini sağlanmasını düzenlemiştir. M.S. 362 yılında çıkarttığı yasa ile imparatorluğun bilgisi dışında eyaletlere herhangi bir yük yüklenmesine mani olmuştur (Codex Theodosianus. XI.16.10).[49]

Son olarak, eyaletlerde yaptığı önemli bir düzenleme de posta düzenlemesidir. İmparator Diocletianus'dan beri imparatorun yakınları, memurları ve kuryeler kentler arasında ulaşım sağlarken kullanılan at, eşek, katır ve öküz gibi hayvanları sağlamak yükü halkın üzerindeydi. Halk belirli noktalarda hayvan bulundurmak zorundaydı, ancak tarlalarda kullanılan öküzlerin bu işlerde kullanılması köylüleri zora sokuyordu. Iulianus, önce kurye sayılarını 17'ye düşürerek yükü bir ölçüde azalttı. Ayrıca bundan sonra praefectus praetorio dışında postadan kimsenin yararlanma

[48]Baydur, 1999: 75.
[49] Akşit, 1983:132; Baydur, 1999: 76.

hakkı yoktu. Bu konuda görevliler ile ilgili düzenlemeler de yaptı. Eyalet valilerinin imparatora verecekleri raporların 30 gün içerisinde kendilerine ulaştırılmasını zorunlu hale getirdi (Codex Theodosianus. VIII. 5.13,16/XI.3.31).[50]

İmparator Valens (M.S. 364-378), doğu eyaletlerinin durumlarının düzeltilmesi için uğraşmıştır. Her beş yılda bir eyalet günü (conventus) olarak kutlanan maliyeti yüksek festivallerin sadece dört kentte Ephesos, Smyrna, Sardeis ve Pergamon'da yapılması kararlaştırılmıştır (Codex Theodosianus. XII. I. 128).

Asya Eyaleti'nde M.S. 358-378 yılları arasında büyük depremler yaşanmıştır. (Lenski, 2002: 385). 21 Temmuz M.S. 365 yılında meydana gelen büyük deprem Küçük Asya ve Doğu Akdeniz'i etkilemiştir. Valentinianus'un koymuş olduğu vergilerin üçte biri iade edilmiştir (Akşit, 1983: 132).

M.S. 360'ların sonunda Valens. Gotlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Gotların üzerine sefer düzenleyen Valens, Gotların lideri Athanaric'in isteğiyle antlaşma yaparak bu sorunu kısa vadede çözmüş oldu (Lenski, 2002: 320).

M.S. 4. yüzyılda Germen saldırıları ve Perslerle mücadele sonuçlanmamıştı. M.S. 378'de Visigothlarla savaşırken İmparator Valens öldürüldü ve Roma ordusunun büyük bir bölümü Hadrianopolis (=Edirne) yakınlarında yok edildi. İmparator Theodosius (M.S. 379-395) Gotlarla antlaşma yaptı ve Gotları M.S. 382 yılında Aşağı Tuna Bölgesi'nin güneyine yerleşmelerine müsaade ederek, tehlikeyi ortadan kaldırmaya çalışmıştır (İplikçioğlu, 1990: 94; Ostrogorsky, 2011: 48; Diakov ve Kovalev, 2011: 293; Tekin, 2012: 302).

Ayrıca Germenleri de orduya alarak vergiden muaf tuttu. Bu da ekonomik bir yük getirdi. Ekonomik sıkıntı içine giren halk toprak sahiplerinden aldıkları borçları ödeyemedikleri için köle durumuna düştüler. Köylüler, hem özgürlüklerini yitirdiler hem de oldukça sefil bir yaşam sürmeye başladılar. M.S. 4. yüzyılda Asya Eyaleti'nin ekonomik çöküntünün altında kaldığı söylenebilir (Akşit, 1983: 133; Ostrogorsky, 2011: 48-49).

[50] Baydur, 1999: 79-81.

İmparator Theodosius M.S. 391'de Pagan kültleri yasaklamıştır. Hristiyanlık Roma Devleti'nin resmi dini haline gelmiştir. Ölmeden önce de devleti iki oğlu arasında paylaştırmıştır Büyük oğlu Arcadius doğunun küçük oğlu Honorius da batının hâkimi oldu. M.S. 395'de Roma Devleti ikiye ayrılmıştır (Akşit, 1983: 133; İplikçioğlu, 1990: 94; Ostrogorsky, 2011: 49; Diakov ve Kovalev, 2011: 291-292). Uşak'ın da içinde bulunduğu saha Bizans içerisinde kaldı.

Batı Roma İmparatorluğu barbar saldırıları sonucu M.S. 476'da yıkılmıştır. Başkenti Konstantinapolis olan Doğu Roma imparatorluğu yani 'Bizans Devleti' 1453 yılına kadar devam etmiştir (İplikçioğlu, 1990: 94; Diakov ve Kovalev, 2011: 294).

VII. BAŞLICA KENTLER

M.Ö. 547/6 yılında Lydia Krallığı'nı yıkarak bölgeye hâkim olan Persler, Anadolu yönetimini birçok satraplığa bölmüştü. Bunlardan birisi de Uşak'ın da dâhil olduğu Akhamenid metinlerinde Sparda olarak geçen ve merkezi Sardeis olan Lydia satraplığıdır. Satraplık sınırları doğuda Afyon'a kadar uzanıyordu (Tanrıver, 2006: 179).

Büyük İskender'in ölümünden sonra M.Ö. 321 yılında generalleri arasında yapılan paylaşım ile Lydia Hellespontos'u ve Phrygia Antigonos Monophthalmos'un payına düşmüştü (Magie, 1950: 67-68; Tanrıver, 2006: 181).

M.Ö 319 yılında Pers garnizonlarının kurulduğu kentlere, Antigonos döneminde Klitos adlı Lydia satrabı Makedon garnizonlarını yerleştirmiştir (Tanrıver, 2006: 181).

Antigonos'un Batı Anadolu hâkimiyeti, M.Ö. 301 yılında öldüğü İpsos Savaşı'na kadar devam etmiştir. Savaştan sonra Batı ve Orta Anadolu savaşı kazanan Lysimakhos'un eline geçmiştir. Lysimakhos, M.Ö. 281 yılında Suriye kralı I. Seleukos tarafından Kyroupedion Savaşı'nda yenilgiye uğratılmıştır. Bu savaşta Lysimakhos ölmüştür (Magie, 1950: 70; Tanrıver, 2006: 179).

Hellenistik dönemde Batı Anadolu'da Hermos Vadisi'nde kolonizasyon çalışmalarının hız kazandığı görülmektedir. Katoikoi veya Katoikia adı verilen yerleşmeler oluşturulmuş ve bu yerleşmeler Makedon askerleri tarafından kurulmuştur. Bu kolonilerin kuruluş amacı, ekonomik ve politik açıdan önemli olduğu kadar askeri ve güvenlik açısından da önemlidir. Her koloni, bir bölgede yaşayan ve muhtemel tehlike oluşturan halkları pasifize etmek ya da bir sınır bölgesinin garnizonu olmak gibi özel amaçlar taşımaktaydı. Bu nedenle diodokhlar kendilerinden öncekilere göre daha fazla koloni kurmuşlardır (Cohen, 1996: 63; Tanrıver, 2006: 177, 182).

Billows, Büyük İskender'in ölümünden sonra vatanlarına geri dönmeyen ve Asya'daki kolonileri kurmak üzere kullanılan 20.000 Makedonya askeri olduğunu

belirtmektedir. Kolonizasyon süreci, Suriye kralları döneminde de yoğun bir şekilde devam etmiştir (Tanrıver, 2006: 182).

Seleukoslar, M.Ö. 246 yılına kadar bölgedeki kentlere yardımlarda bulunmuşlar ve yeni kentler de kurmuşlardır. Lydia 'nın kolonizasyon döneminin en çok bu dönemde gerçekleştiği ve kolonilerin birçoğunun da bu dönemde kurulduğu bilinmektedir. Lydia'ya hâkim olan son Suriye kralı III. Antiokhos (M.Ö. 214-190) döneminde kolonizasyon süreci bir daha hız kazanmıştır (Cohen, 1996: 36-37; Tanrıver, 2006: 182).

Hellenistik krallıklarda Persler gibi güvenlik nedeniyle bazı halkları göç ettirmek durumunda kalmışlardır. Vali Zeuksis'e yazılmış mektupta Mezopotomya ve Babil'den 2.000 Yahudi Anadolu'ya Lydia ve Phrygia'da bulunan bazı kentlere göç ettirilmişlerdir (Cohen, 1996; 212-213; Tanrıver, 2006: 183).

II. Eumenes döneminde M.Ö. 190 yılında Scipio komutasında Roma ordusu Magnesia yakınlarında III. Antiokhos'u yenilgiye uğratmıştır. M.Ö. 188 Apameia Barışı ile (Uşak topraklarının dâhil olduğu) Lydia Pergamon Krallığı'na bırakılmıştı. (Magie, 1950: 19).

Batı Anadolu'nun kentleşmesi, özellikle Roma Dönemi'nde başlamıştır. Lydia'nın gelişen ekonomisi ve zenginliği, diğer yörelerdeki Romalı tacirlerin bu bölgeye gelmesine neden olmuştur (Tanrıver, 2006: 185-186).

Bölgede ele geçen yazıtlarda Roma döneminde yoğun kentleşmenin yanı sıra köy yerleşmelerinin de sayısında artışlar olmuştur (Tanrıver, 2006: 187; Şekil-11).

William Ramsay, Asya'nın 42 kenti, Phrygia Pacatiana'nın 38 kenti ve Lydia'nın da 22 kentinin bulunduğunu belirtmektedir (Ramsay, 1960: 99-100).

Bizans döneminde de kentleşmenin devam ettiği görülmektedir. Bizans Asya'sının kent ve piskoposlukları olarak Hierokles'in listesinde Mesotimolos (Plinius da belirtmiştir), Blaundus, Temenothyrai–Flaviopolis ile Bagis'i Sardeis meclisine dâhil olarak verilmiştir (Ramsay, 1960: 128).

Batı Anadolu'da olduğu gibi Uşak'ta da çok sayıda yerleşmenin kurulduğu bilinmektedir. Bu kapsamda tespit edilebilmiş olan yerleşmeler şunlardır:

7.1. AKMONIA (AHAT KÖY)

Akmonia antik kenti, Uşak'ın Banaz İlçesi Ahat Köyü sınırlarındaki Asar Mevkii'nde yer almaktadır. Ahat Köyü'nden Ulupınar Köyü'ne giden yolun hemen batısında yer alır. Kent, üç tarafı derin bir vadi ile çevrili bir tepenin üzerinde yer alır. Bu konum özelliği ile Blaundus antik kentine benzemektedir ve doğal bir savunma oluşturmaktadır. Tepenin eteklerinde tahrip edilmiş mezarlar bulunmaktadır.

Akmonia, Ahat Köyü'nde yer alan bir Phrygia Pacatiana kentidir. Kütahya'nın 35 km kuzeybatısında, Philedephia (=Alaşehir)'dan Dorylaeum (=Eskişehir)'a giden yol üzerinde yer alır (Wissowa, 1894: 1174; Şekil–11).

Phrygia kenti olan Akmonia, önemli bir boğaz geçişinin kontrolüne sahipti. Akmonia, Phrygia'ya doğru uzanan batı-doğu ana yolunun üzerinde yer almaktaydı. Pers Satraplığı olan Sardies'ten başlayarak Hermos Vadisi'nden Uşak'a oradan Dindymos (=Murat Dağı) eteklerinden Afyon'a ve Anadolu platosuna doğru uzanan "Kral Yolu" hattında bulunan Akmonia, önemli bir ticari zenginliğe sahipti (Magie, 1950:132; Trebilco, 1991: 58; Rajak, 1999: 143; Wilson, 2010: 198; Thonemann, 2013: 7; Şekil–11-13).

Akmonia'nın kuzeybatısında Alia, batısında Grimenothyrae (daha sonra Trajanopolis adını almıştır), doğusunda ise Ptolemy'nin kayıtlarında geçen dağlık ülke Moxeani kabilesi ve onun kentleri Siocharax ve Diocleia yer alır (Jones, 1998: 71-72). Banaz Çayı (=Sindros) uzantısında güney-güneybatısında Sebaste antik kenti yerleşmesi (Thonemann, 2013: 7) ile adı Thrak-Phrygia kökenli olan Bria antik kenti yer alır (Jones, 1998: 72).

Kent adını efsaneye göre Manes'in oğlu, Doias'ın kardeşi Akmon'dan almaktadır (Ramsay, 1897: 625). Akmonia adı bu durumda 'Akmon Yurdu' anlamına gelmektedir. Üç destanda adı geçmektedir. Akhaios beylerinden Diomedes'in

arkadaşı olarak geçer ve Aphrodite'yi aşağıladığı için kuşa dönüştürülmüştür. Anadolu kökenli diğer efsanelerden birinde ise, Anadolu tanrısı Manes/Men'in oğlunun adı olarak geçer ve kenti onun kurduğu ifade edilmektedir. Son olarak da Troia'lı Aineias'ın savaşçılarından biri olarak geçer. Troas'daki Lyrnessos kentinden bir kişi olarak bahsedilir. Akmon kelimesi Hellencede 'Örs', anlamına gelmektedir (Umar, 2008: 163).

Xenophon, M.Ö. 401 yılında Genç Kyros'un ordusunun Akmonia civarında Çanak-Çömlek Pazarı olarak ifade edilen Phrygia'nın Mysia yönündeki son ve en kalabalık kenti olarak bahsettiği Keramon Agora'dan geçtiğini belirtir (Xenophon. *Anabasis.* I. II. 10).

Roma dönemi Asya'sında Karia, Mysia, Lydia ve Phrygia kentleri özerk bir yapıya sahiplerdi. Hatta Hellenistik dönemde de özerk yapıya sahip kentlerin var olduğu söylenebilir. Seleukoslar ve Attalid dönemlerinde bu kentlerin özerkliklerini koruduğu görülmektedir. Bugünkü Uşak sınırları içerisinde, Lydia'da Blaundus ve Klannudda ile Phrygia'da Akmonia özerk yapıya sahip kentlerdi (Ramsay, 1897: 630; Magie, 1950: 132; Jones, 1998: 60).

Akmonia'da erken Roma İmparatorluk dönemine ait bir onur yazıtında, Apollnios'un oğlu Menophilos'u Makedonyalı olarak tarif etmektedir. Bu durum M.Ö. 3. ve 2. yüzyılda halen Makedon etnik sınıfının varlığını göstermektedir (Thonemann, 2013: 24).

Akmonia'nın Hellenistik bir kent olduğuna dair litaratüre ait veya epigrafik kanıtlar bulunmamaktadır. Ancak bulunan sikkelerdeki Attalid etkisi göze çarpmakla beraber, kentin bulunduğu konum itibarıyla Seleoukos kolonilerini de hatırlatmaktadır (Cohen, 1996: 277).

Akmonia kenti, Roma döneminde yakın komşusu Apameia Conventusu'na üye bir kent durumunda idi (Jones, 1998: 71; Wilson, 2010: 198). Akmonia kentinin güneyinde yer alan Sebaste ve Bria kentlerinin de Apameia Conventusu'na bağlı olduğu düşünülmektedir (Jones, 1998: 72; Şimşek, 2011: 48.). Akmonia, diğer özerk kentler gibi hem cumhuriyet döneminde hem de principatus döneminde kendi

sikkelerini basmışlardır (Ramsay, 1897: 630; Trebilco, 1991: 58, Jones, 1998: 71). Akmonia'da basılmış M.S. 2. yüzyıla ait iki adet sikke M.S. 3. yüzyıl sikkeleri ile benzer özellikler taşımaktadır (Howgego, 2005: 6).

M.S. 198-217 yıllarında yani Caracalla dönemine ait bir sikkede süvari kırbaç ile üstünde nehir tanrısı, sağda 2 kadın figürü ve uçan kartal figürü ile birlikte AKMONEΩN yazısı bulunmaktadır (Franke, 2009: 65).

Apollon'un başını tasvir eden bir başka Akmonia sikkesi daha bulunmaktadır. Caracalla dönemine aittir. Tersinde, çıplak bir Apollon resmi bulunur ve ayakta durmaktadır. Bu tasvirde baş sağa dönük olup, sol elinde bir yay tutmaktadır (Taşlıklıoğlu, 1963: 144).

Marcus Aurelius Severus Alexander dönemine ait (M.S. 222-235) bir sikkede ise, tahta oturan Zeus asa ve kâse ile ve yılan bedenli iki dev figürleri ile birlikte AKMONEΩN yazısı bulunmaktadır (Franke, 2009: 74). M.S. 3. yüzyıla ait bir diğer sikkede dioskurlar polos ve mızrakla görülen bir figür ve AKMONEΩN yazısı bulunmaktadır (Franke, 2009: 82).

Akmonia kenti curial denen zengin tüccar ve toprak sahipleri tarafından yönetiliyorlardı (Whittow, 1990: 6-7).

W. Ramsay, Akmonia'da Lydia-Pers dönemine kadar dayanan lonca sistemi ile Yunanlılara kadar dayanan kabileciliğin birlikte yer aldığından bahsetmektedir (Ramsay, 1897: 630).

Akmonia'da Apameia'deki gibi büyük bir Yahudi nüfusunun yaşadığı bilinmektedir. Akmonia'lı Yahudilerden Klados ve Titus Flavius Alexander adına dikilen yazıtlarda imparatorluk dönemi Roma vatandaşları oldukları anlaşılmaktadır (Jones, 1998: 71; Wilson, 2010:198). Yahudi tarihçi Flavius, Seleukos Kralı III. Antiokhos (M.Ö. 241-187) döneminde M.Ö. 205 yılında Mezopotamya'dan iki bin Yahudi ailenin Anadolu'ya taşındığını ve bunların Lydia ile Phrygia'nın önemli kentlerine yerleştirildiğini yazmaktadır (Van der Horst, 2009: 284; Şekil-13).

Başka kaynaklar bu sayının on bini aştığını belirtmektedirler. Bu bölgedeki kentlere dağıtılarak yerleştirildiği için kesin bir sayı vermek güçtür. Ancak bu yerleşmenin belirli bir süre daha devam ettiği bilinmektedir (Trebilco, 1991: 6-7). Lydia ve Phrygia'ya yerleştirilen Yahudi aileler yanlarında hizmetkârlarını da getirmişlerdir (Kaya, 2000: 132.).

Banaz Erceş (Güllüçam) Köyü yakınında M.S. 1. yüzyıla ait bir yazıt çıkarılmıştır. Yazıtta, Julia Severa adındaki hayırsever bir kadının yerel bir sinagog yaptırdığı ve daha sonra da sinagogun onarım gördüğü anlatılmaktadır (Buckler ve Calder, 1939: 97; Trebilco, 1991: 58-59; Jones, 1998: 71; Rajak, 1999: 143; Ameling, 2004: 350-351; Van der Horst, 2009: 287; Wilson, 2010: 198).

Julia Severa, M.Ö. 1. yüzyılın ortalarında İmparatorluk kültünün rahibesiydi. Farklı görüşler olmasına rağmen Yahudi olduğuna dair kesin bir bilgi yoktur. Kentteki pagan kültüründe önemli bir yerinin olduğu bilinmektedir. Aristokrat mensubu olan Julia Severa'nın oğlu ileriki dönemde Roma'da senatör olmuştu. Romanın seçkin ailelerinden olan Turronii ailesi ile de yakın bir ilişki içerisindeydi. Bu ailenin üyesi olan Turronius Rapo imparator kültünün rahibiydi. Akmonia sikkelerinde Julia Severa ile birlikte adı geçer. Turronius Cladus ise tamir ettirilen sinagogun başkanı konumundaydı (Sheppard, 1979: 170; Rajak, 1999: 144; Fitzpatrich-Mckinley, 2002: 67; Van der Horst, 2009: 287).

Pagan toplumda Yahudilerin inançlarını yaşıyor olması, o dönem için şaşırtıcı bir durumdur. Severus ve Caracalla Yahudilere, kanunlara uyma ve vergilerini ödeme karşılığında buna müsaade etmişlerdir (Sheppard, 1979: 169).

Julia Severa'nın Yahudilere gösterdikleri bu ilgi kentteki Yahudilerin ekonomik ve politik etkinliğinin önemini göstermektedir. Ayrıca Akmonia'da M.S. 3. yüzyıla ait Yahudi mezar kitabelerine de rastlanmaktadır (Sheppard, 1979: 169). Bu kitabelerde mezarlara zarar vereceklere beddualar yapılmaktadır (Trebilco, 1991: 62-63, Ameling, 2004: 362-364). Banaz'ın Hatıplar Köyü'nde Akmonia'ya ait olabileceği tahmin edilen mermere çizilmiş bir menorah (yedi uçlu şamdan) bulunmuştur (Bucler ve Calder, 1939: 119; Trebilco, 1991: 60).

İmparator Claudius döneminde imparatorluk kültü kurulmuş ve Claudius'a "Yeni Zeus" unvanı verilmiştir (Magie, 1950: 544). Bu imparatorluk kültü, Neokorates statüsü, Akmonia'ya ayrı bir önem kazandırmıştır. Akmonia'ya Romalı halkın da yerleştiği ve kentin Romalılaştığı görülmektedir (Trebilco, 1991: 58). Julia Severa da Akmonia'da bu kültün rahibesi olarak görev yapmıştır (Wilson, 2010: 198).

1955 yılında M.S. 6/7 yıllarına tarihlenen Akmonia'ya ait İslamköy'de bir taş stel bulunmuştur. Bu taş stel, Menokritos'un kızı Tatia onuruna dikilmiştir. Elit tabakadan hayırsever bir vatandaş olan Tatia, Akmonia İmparatorluk Kültü'nün yüksek rahibesiydi (Thonemann, 2010: 165).

1956 yılında ise Akmonia'ya ait Susuz Köyü'nde Latince tek dilli yazılmış bir mezar taşı bulunmuştur. Bu mezar anıtı, L. Aelius Venustus, Tyrannia Veneria, M. Iunius Lupus ve Aelia Marcella'ya aittir (Thonemann, 2010: 170-171).

Akmonia ve çevresinde Hristiyanlığın yaygınlaşmasından önce Mysia'lı Montanus tarafından kurulan Montanizm ortaya çıkmıştır. Bir Hristiyan mezhebi olan bu akımın merkezi Pepouza olarak tahmin edilmektedir. Pepouza, 'Yeni Kudüs' olarak adlandırılmıştır. Daha sonra bu akımı ortadan kaldırmak için sert tedbirler alınmıştır. Buna karşın gizlilik içerisinde yaşamlarını devam ettirmeye çalışmışlardır (Ramsay, 1897: 573).

Akmonia, Hristiyanlığın yaygınlaşması ile birlikte Roma döneminde piskoposluk merkezi konumuna gelmiştir. Optimus (381'den önce), Gennedius (451), Theotimus (459), Basilius (624), Paulus (787) ve Eustachius (869,879) Akmonia'da piskoposluk yapan başlıca öneme sahip piskoposlardandır (Ramsay, 1897: 663).

İmparator Vespasianus döneminde L. Servenius Cornutus, Akmonia'da yetişmiş birisi olarak, Kıbrıs'ta quaestorluk yapmış, daha sonra Roma'da Asya prokonsülü M. Aponius Saturninus'un legatusluğunu yapmış ve son olarak da İmparator Nero döneminde senatoya girmiştir. Ailesi Akmonia'da Yahudi aileleri ile yakın ilişki içerisinde olmuştur. Aizanoi kenti, bu durumdan rahatsızlık duymuştur.

Akmonia'yı kendilerine rakip olarak gördükleri için Nero'nun emirnamelerini parçalamışlardır (Walton, 1929: 44-45).

Asya Eyaleti'nde M.Ö. 63 yılında valilik (procurator) yapan Valerius Flaccus, Akmonia, Dorylaeum ve Temnus halkından yeni bir donanma yapmak için yasal olmayan bir şekilde para toplamıştır. Bu durumdan rahatsız olan halk Valerius Flaccus'u şikâyet etmiştir. Flaccus'un savunmasını Cicero yapmıştır (Cicero. *Pro Flocco*. XV. 28. 66-69)[51].

M.Ö 60'larda zengin bir kent olan Akmonia, tunçtan ve pirinçten kendi sikkesini basmaktaydı. Lucius Valerius Flaccus'un Akmonia'dan topladığı para dönem için büyük bir miktardı. Yaklaşık olarak 206,000 drahmeydi. (Thonemann, 2010: 173).

Julius Claudius dönemine tarihlenen ve doğum yeri kaydedilmiş bir mezar taşından öğrendiğimize göre; Mısır'daki Roma lejyonlarının içerisinde yer alan Anadolulu askerlerden bir tanesi de Akmonia'lıdır (Kaya, 2005a: 91-92). Akmonia'da emekli olan askerlerin de ikamet ettiği bilinmektedir (Mitchell, 1993: 137).

Hamilton, Ahat Köyü harabelerini her ne kadar Akmonia olarak kabul etmese de burasıyla ilgili bilgiler vermektedir. İç Kale olarak ifade ettiği yerin güneydoğu ucunda üç adet yarı dairesel kule veya kale burcu olduğunu ifade ediyor. Vadinin ötesinde bulunan mezarda pek çok sütun parçası ve mimari elemanlar ve yazıtlara rastladığını anlatmaktadır (Hamilton, 2013: 101).

Akmonia'da 2000 yılında Uşak Müzesi Müdürü Kazım Akbıyıkoğlu kurtarma kazısı yapmış, yaklaşık iki bin yıl öncesine ait gymnasion açılmıştır. Güney-kuzey uzantısındaki yapının apsis bölümünde simetrik iki kadın figürü (Gymnasyarkhia) ortada karşılıklı spor yapan altı çıplak genç ile değişik figürler bulunmuştur. Gymnasyarkhosluk veya gymnasyakheslik gymnasionlardaki eğitim öğretim faaliyetlerinin ve agonların yani spor müsabakalarının yöneticiliği anlamına gelmektedir. Söz konusu kazıda mozaik üzerinde bazı yazılar da açığa çıkarılmıştır.

[51]Magie, 1950: 379-380; Van der Horst, 2009: 284.

Bu yazılarda Akmonia'da yapılan bir festivale İskenderiye'den sporcuların geldiği öğrenilmektedir. Ayrıca mozaiklerde boks, güreş ve voleybol müsabakaları tasvir edilmiştir. Salonun uzunluğu apsisle birlikte 32 m'dir. Tabandaki mozaikler lacivert ve beyaz renklidir. Açılabilen alanda 200 m²'yi aşan taban mozaikleri bulunmaktadır. M.S. 1. veya 2. yüzyıla ait Roma dönemi bir erkek heykeli de çıkarılmıştır (Başgelen, 2000: 23-24; Şekil - 14).

2000 yılında 150 cm–75 cm ebatlarında üçgen şekilli renkli mozaikle yapılmış Tyche resmi çalınmıştır. Ancak yapılan çalışmaların sonucunda yurt dışına kaçırılmak istenirken ele geçirilmiştir. İstanbul'da bakımı yapılan eser 13 yıl aradan sonra Uşak Müzesi Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir.

7.2. BLAUNDUS (SÜLÜMENLİ)

Blaundus, Phrygia ile Lydia sınırında yer alır. Şimdiki Ulubey İlçesi'nin Sülümenli Köyü sınırları içerisindedir (Wissowa, 1903: 238; Keil ve Premerstein, 1911: 144; Cohen, 1996: 290; Akbıyıkoğlu, 1997: 29; Filges, 2006b: 1-2; Şekil–11, 12, 14).

Hamilton, Blaundus antik kentinden Phrygia Pacatiana kentlerinden biri olarak bahseder (Hamilton, 2013: 105).

Blaundus, üç tarafı sarp kayalıklarla çevrili yüksek bir düzlük üzerinde kurulmuştur. Yüzeyde kentin kalıntıları 820-520 m genişliğinde yayılmış durumdadır. Giriş kapısı kuzeyde kuleli bir kapı ile sağlanır. Giriş kapısı M.Ö. 1. yüzyıl ile M.S 1. yüzyıl arasında kentle birlikte onarım geçirmiştir (Akbıyıkoğlu, 1997: 30; Filges, 2011: 137; Şekil–11,12).

Kuzeyde bulunan kapıdan giriş yapılabilmektedir. Kesme taşlardan yapılmış, dört köşeli iki kule ile korunmaktadır (Şekil–28).

Sol tarafta bir stadium, hemen hemen ortasında surlar içinde kalan kent merkezinde Claudius Menekrates adına ion tarzında (7.60 m genişlik- 14.20 m uzunluk) yapılmış bir tapınak kalıntısı vardır. C. Octavius adına da bir tapınak

bulunmaktadır. Tiyatrosu da kentin güneyine bakan dik yamaçta bulunmaktadır (Duyuran, 1954: 52; Akbıyıkoğlu, 1997: 30; Saldern, 2006: 24).

Kentin batı yamacında tek, doğu yamacında alt ve üst olmak üzere iki kent suru vardır. Doğuda alt ve üst sur arasında kalan alanda, 140 m uzunlukta, 37 m genişlikte stadion vardır. Kent surları dışında ve stadionun alt kısmında yamaca yapılmış tiyatro vardır Kentin nekropolü iki ayrı yerde bulunur. Biri kuzeyde normal mezarlık ve birkaç tümülüs ile doğuda vadide kaya mezarları yer alır. Kaya mezarları arasında iki kişilik veya on-on iki kişilik aile tipi mezarlar yer almaktadır. Tonuzlu olup nişli odacıklar ve sabit lahit tipi gömütlüdür. Çoğunda beyaz sıva ve sıva üzeri kızıl, mavi, yeşil boylarla yapılmış bitki ve stilize hayvan motifleri bulunmaktadır (Akbıyıkoğlu, 1997: 30; Şekil–29, 30).

Hellenistik dönemden kalma mimari kalıntılar görülmemektedir. Ancak epigrafik ve nümizmatik kaynaklara ek olarak hellenistik dönem seramiklerin tespit edilmesi Hellenistik dönemde yerleşmenin olduğu göstermektedir (Burnett, Amandry ve Ripolles, 1998: 496; Filges, 2006a: 54; 2011: 138; Saldern, 2006: 21). Bu kentte ilk yerleşmeler Hellenistik dönemde başlamış ve Roma döneminden M.S. 900 yıllarına kadar hatta muhtemelen M.S. 1200 yıllarına kadar halkın yaşamını sürdürdüğü bir yerleşme olmuştur (Filges, 2006a: 50; 2006b: 27; 2011: 137).

Blaundus'ta Roma dönemi Aisa Eyaleti imar faaliyetleri gelişmiştir. Kaliteli mermer binaların kalıntıları görülmektedir (Saldern, 2006: 23; Filges, 2011: 138-140).

Kent, M.S. 1. yüzyılda özellikle Flavian döneminde muazzam bir gelişme ve büyüme göstermiştir. Ancak M.S. 60'larda meydana gelen depremle hasar görmüştür (Filges, 2011: 138).

M.S. 396 yılından sonra Arcadius'un düzenlediği kanunla dış tehditlere karşı mecburi kent surları yapılmıştır. Bu surların masrafı, yerel toprak sahipleri tarafından sağlanmıştır. M.S. 4. yüzyılın üçüncü çeyreğinde sadece surlar değil, yeni binaların da yapıldığı anlaşılmaktadır (Filges, 2011: 145).

Hamilton 1845 yılında bu kentten gelen bir yazıtı Ulubey mezarlığında bulmuştur. Yazıtta "Blaundeon Makedonon" yazılıdır (Akbıyıkoğlu, 1997: 29; Hamilton, 2013: 110). Nitekim Blaundus sikkelerinde "Makedonyalı Blaunduslular" diye anılmaktadır (Jones, 1998: 81).

M.S. 2. yüzyıl tarihli yazıtta "Blaundus'lu Makedonlar'ın kent meclisi ve Halk Meclisi" şeklindeki ifade Blaundus'ta Makedonlar'ın yaşadığını kanıtlar niteliktedir (Kaya, 2000: 128).

Erken devir sikkelerinde Mlaundos olarak da geçmektedir. Nero dönemi sikkelerinde ve Flavianlılar döneminde Blaundus şeklinde geçmektedir. M.S. 2. yüzyıl ve M.S. 3. yüzyıl sikkelerinde ve yazıtlarında da aynı ifade geçer (Cohen, 1996: 290).

Makedonyalı kolonistler Lydia'da Blaundus ve Nacrasa, Phrygia'da Cadi, Docimium, Paltae ve Hierapolis'e yerleşen Makedonyalıların kanını taşıdıklarını iddia ederler (Cohen, 1996: 291; Jones, 1998: 44).

İmparatorluk yazıtlarında ilk yerleşmecilerin adının Luwice Mlaundos olduğu öğrenilen Blaundus Makedon askeri karakolu durumunda bir yerleşme idi. Bu tür karakollar Batı Anadolu da çokça bulunmaktaydı. Blaundus da olduğu gibi doğal korunaklı yerler tercih sebebidir (Keil ve Premerstein, 1911: 144; Filges, 2011: 138).

Anadolu'da Büyük İskender ve halefleri/diodokhlar tarafından pek çok kent kurulmuştur. Phrygia ile Lydia sınırında bulunan Blaundus kenti bunlardan bir tanesidir. Büyük İskender'in askerleri olarak Anadolu'ya gelen paralı askerler, diodokhlar döneminde Anadolu'ya yerleşmişlerdir (Duyuran, 1954: 51; Howgego, 2005: 31; Filges, 2006b: 20; Kaya, 2000: 122-123).

Büyük İskender'in ölümünden sonra Diodokhlar (ardılları) döneminde generallerinin aralarında çekişme başlamıştır. Blaundus, sekiz generalden Antigonos'un payına düşmüştür (Akbıyıkoğlu, 1997: 29).

Blaundus, M.Ö. 188 yılındaki Apameia (Dinar) Barışı'ndan sonra Attalidlerin hâkimiyeti altına girmiştir (Saldern, 2006: 21). M.Ö. 133 yılından sonra da Pergamon

Krallığı ile birlikte Roma'ya miras olarak bırakıldı. M.Ö. 129 yılından sonra ise Roma'nın Asya Eyaleti sınırları içerisinde yer alarak kendi sikkesini basmaya başladı (Rider, 1990: 697; Saldern, 2006: 21-24). Blaundus'ta Nero döneminde de sikke basılmaya devam etmiştir (Burnett, Amandry ve Ripolles, 1998: 496).

Tuplin Lydia bölgesinde tespit edilebilen iki koloniden bahseder. Bunlardan birisi Sardeis, diğeri ise Blaundus olarak geçmektedir (Tuplin, 1987: 236-237).

Suriye kolonilerinden olan Blaundus, kleros tipi, yani aktif veya ücretli askerlere ya da emekli askerlere (veteran) ekip biçmeleri için verilen arazide kurulmuştur (Kaya, 2000: 129-130).

Makedonlar'a ait garnizon kökenli bu kolonilere yazıtlarda "katoikia" denilmektedir. Phrygia'da ele geçmiş katoikialarla ilgili M.S. 2. ve M.S. 3. yüzyıllara ait ondört yazıttan dokuzu Attaloslar'dan bahseder. Özellikle Blaundus'ta bulunan bir yazıt, bize önemli bilgiler verir. İçeriğinde, Attalos katoikialarda Makedon olmanın ön planda olmadığı ve Ionialı, Karialı ve Galat askerlerin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Katoikialardan hangileri askeri, hangileri sivil koloni oldukları tam anlaşılmamaktadır. Yaşayan halkın ne kadarı Grek ne kadarı Makedon olduğu tam olarak bilinmemektedir (Akalın, 2006: 69-70).

Ancak katoikiaların büyük bir kısmı askeri amaçla kurulmuş olmalıdır ki halkı her daim saldırıya hazır mobil birlikler olan askerlerden meydana gelmiştir. Askeri katoikialar yazıtlardan anlaşıldığı kadarıyla garnizon düzeni ile organize edilmişlerdir. Bu düzenin içinde piyadeler, süvariler ve askeri ünvanlı sivil yöneticiler bulunmaktadır. Ayrıca yazıtlarda komutanlara verilmiş olan topraklardan da bahsedilir. Roma Anadolusu'nda kırsal kesimde büyük toprak sahibi beylerin olduğunu, ayrıca büyük yerleşimlere bağlı katoikiaların başındaki kişilerin de toprakları olduğu bilinmektedir. Bu katoikialar, Roma döneminde köy durumunda idiler (Akalın, 2006: 70-72).

Hellenistik monarkhlar tarafından kurulan katoikialar, ilk olarak sosyo-politik ve askeri açıdan stratejik yerleri güvence altına almak için ön karakollar olarak

kurulmuşlardır. Daha sonraları coğrafi konumları uygun olanlar Hellenleştirme kapsamında kentleşme politikasına dâhil edilmişlerdir (Akalın, 2006: 73).

Blaundus, Seleukos Krallığı'nın batı sınırlarının askeri güvenliğinin bir parçası olarak (Attalid ve Galatlara karşı) doğal bir tepenin üstünde kurulmuştur. Menderes ile Hermos nehirlerinin arasında ideal bir konumda yer almıştır (Filges, 2006b: 20).

Yazıtlardan anlaşıldığına göre M.S. 2. yüzyılda İtalyan asıllı insanların buraya yerleştiği görülmektedir. Bu yerleşmede bazı çift dilli yazıtlar da bulunmuştur (Filges, 2011: 138).

M.S. 3. yüzyılın ikinci yarısında, Got saldırılarına maruz kalmıştır. Bu dönemde Küçük Asya'da pek çok kent Got saldırılarına uğramıştır. Bu durum kentlerde ekonomik krizlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Filges, 2011: 145).

Charles Texier, Blaundus antik kentinin İzmir metropolitliğine bağlı bir episkoposluk merkezi olduğundan bahseder ve kilise kayıtlarında Balandus olarak geçtiğini belirtir (Texier, 2002: 95). Lydia'nın kent ve piskoposlukları arasında gösterilen Blaundus'un sikkelerinde Hippouios Deresi'nin adı yazmaktadır (Ramsay, 1960: 136).

Bizans Piskoposluk listelerinde de adı geçen Blaundus piskoposluğu, Lydia Sardeis metropoliten piskoposluğuna bağlıdır (Wissowa, 1903: 238-239; Sevin, 2001: 188; Saldern, 2006: 22).

Blaundus, M.S. 5. Yüzyılda ise Sivaslı İlçesi Selçikler Kasabası'nda bulunan Sebaste piskoposluk merkezine bağlanmıştır (Akbıyıkoğlu, 1997: 29).

Blaundus'ta Apollon Lairbenos kültü tapım görmüştür (Mitchell, 1993: 187; Saldern, 2006: 26). Blaundus, imparatorluk dönemi sikkeleri arasında Apollon kültünü gösterenlerin üzerinde bir Apollon başı görülür. Bazılarında ise terslerinde çıplak, ayakta bir Apollon Kitharaidos'a rastlanır. Bu Apollon'un arkasında uzun bir kiton ve bir khimation vardır. Sol elinde lyrası, sağ elinde mızrabı bulunmaktadır (Taşlıklıoğlu, 1963: 78).

M.S. 2.-3. yüzyıla ait bir sikkede Herakles yatan boğanın üstünde sopayla ayakta üç başlı Gergones'i yakalarken, solda ikinci boğa ile figürize edilmiştir. ΒΛΑΥΝΔΕΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ yazısı da görülmektedir (Franke, 2009: 73).

Blaundus'ta Geç Roma/Geç antik seramik parçalarının analiz sonuçlarından Foça üretimi kırmızı astarlı mallar olduğu anlaşılmıştır. Bu bilgi düzenli uzun mesafe ticari hayatın Geç Roma döneminde sürdüğünü gösterir (Filges, 2011: 140).

7.3. SEBASTE (SELÇİKLER)

Antik Sebaste kentinin üzerinde bulunan Selçikler ve Sivaslı yerleşimleri, Banaz Çayı'nın (=Sindros) suladığı yüksek bir ovanın doğusunda ve ovayı doğudan sınırlayan Burgaz Dağı'nın eteklerinde yer alırlar. Yerleşme yerleri, dağlık arazinin batı etekleri boyunca Banaz'a akan ufak çayların kenarlarına kurulmuştur (Asgari, 1982: 12; Şekil–12-14, 32).

Banaz Çayı (=Sindros)'nın doğusundaki Selçikler, Sivaslı'nın 2 km güneybatısında yer almaktadır. Sebaste Phrygia kentleri arasında bir piskoposluk merkezi olmuştur (Ramsay, 1960: 148; Fıratlı, 1972: 110; Cancik ve Schneider, 2001: 311). Bizans döneminde Phrygia Pacatiane'ye bağlı bir piskoposluk olarak önem arz ediyordu (Sevin, 2001: 207).

Sebaste, Anadolu'nun Romanize edilmesi için, Augustus tarafından çevre boyların yaşadığı köyler birleştirilerek kurulmuştur. Romalılar, Augustus'a bağlılıklarından dolayı sevdikleri, bağlı oldukları imparatorlarına sebasti/sebaste adını vermişlerdir. Bu nedenle bu kente Augustus'a ithafen Sebaste ismi verilmiştir. Sebaste, Augustus döneminden M.S. 3. yüzyıl ortalarına kadar kendi sikkesini basmıştır (Fıratlı, 1978: 18; Jones, 1998: 72, 94).

Bu yörede Sebaste'den başka Aloudda (=Hacim), Payamalanı ve kuzeyde Ahat'ta Akmonia bulunur. Bu kentler güney Phrygia'nın batıda Lydia ile sınırını oluşturmaktadır. Bölgeyi Batı Ege'ye bağlayan en önemli yol, kuzeyde Susuz-Güre doğrultusunda uzanan Kral Yolu'dur. Burgaz Dağı'nın batı eteklerinde Akmonia'dan güneyde Eumenia'ya (Işıklı) uzanan ve Sebaste üzerinden geçen bir Roma yolu vardı.

Sebaste çevresini kuzeyde Kral Yolu'na, güneyde ise Menderes Ovası'na bağlayan bu yol, muhtemelen bugünkü Banaz-Sivaslı-Çivril yoluna yakındı. Diğer bir önemli Roma dönemi yolu da Akmonia (Ahat Köy)'dan güneybatı doğrultusunda Banaz Ovası'nı geçerek Aloudda üzerinden Philadelphia'ya (=Alaşehir) uzanmaktaydı. Görüldüğü gibi antik çağlarda bölge önemli yolların kavşakları kuzeyde Akmonia'da toplanıyordu. Bu nedenle Akmonia'nın önemi daha da artmaktaydı (Asgari, 1982: 13; Şekil–11-15).

Sivaslı ile Selçikler arası antik Sebaste'nin kalıntıları ile kaplıdır. Dr. Nezih Fıratlı Sivaslı isminin 'Sebaste' isminin Türkçeleşmiş hali olduğunu söyler. Bu bölge eski çağda Phrygia bölgesinin 'Phrygia Pacatiana' olarak adlandırılan batı tarafı ile Lydia'nın doğu tarafını kapsar. Kesin hudut çizilemediği için ya da zaman içerisinde sınırlar değişkenlik gösterdiğinden batıdaki Güre (Bagis) ile Ulubey bazen Phrygia'da bazen de Lydia'da gösterilmektedir. Ama Güre (Bagis)'nin batısı genel olarak Lydia olarak kabul edilmektedir. Bölgede çok geniş çaplı bir arkeolojik çalışma yapılmamıştır. Kazı yapılan en yakın yerleşme güneyde Çivril Ovası'nda Beycesultan, doğuda Afyonkarahisar yakınındaki Kusura'dır (Fıratlı, 1972: 109-110).

Nezih Fıratlı ve ekibi bu bölgede kazı ve araştırmalar yapmışlardır. Burada bulunan M.S. 6. yüzyıla ait bir küçük, bir de büyük kilise ile Roma hamamı kalıntıları tespit edilmiştir (Şekil-32). Ayrıca Selçikler'in güneyinde Çingil Çayırı denen yerin güneyinde de bir nekropol alanı bulunmaktadır. Burada üç tane tümülüs tespit edilmiştir. Bunlardan ikisine daha önceden girildiği anlaşılmıştır. Diğer tümülüste yaptıkları çalışmalar, eski dönemlerde buraya girildiğini görstermiştir. Mezar odasında M.Ö. 5. yüzyıla ait Greco-Pers eserleri bulunmuştur. Köy içerisinde Tepe Mahallesi denilen yerde de bir prehistorik dönem höyüğü tespit edilmiştir. Üzerinde yapılar yapılmış olmasına rağmen yapılan sondajlarla buluntular elde edilmiştir (Fıratlı, 1978: 18-19; Tablo-5).

Sebaste kentinin etrafı surlarla çevrilmiştir. Surları kaba yontulmuş dikdörtgen prizma biçimli taşlarla örülmüştür. Kabaca üç beş dekarlık bir alanı kaplar (Umar, 2008: 156).

Sebaste gerousiasts listesinde Mithridates, Aribazos ve Sisines isimleri geçer. Ariabazos, Laodikeia yazıtlarında da görülür. Seleukos hiyerarşisinde görevli bir kişi olarak bahsedilir. Sisines adının, İran isimlerinde olduğu gibi Sisi ile başlaması nedeniyle, Pers asıllı olma ihtimali vardır. Muhtemelen de İkiztepe Tümülüsü'nün bu aile üyelerine ait olasılığını göz ardı etmemek gerekir. İkiztepe Tümülüsü Uşak'ın batısında yer almaktadır. Bu tümülüste Pers ve Lydia dönemi eserler bulunmuştur. Tümülüsler soyluların yaptırabilecekleri mezarlar olduğu için, Uşak'ta Pers soylularının yaşadığının kanıtı olabilir. Bu sonuçtan yola çıkarak da Aribazos adı, Uşak bölgesinde soylu bir aileye ait olabilir (Sekunda, 1991: 129-130).

İmparatorluk dönemine ait iki kitabeden kentte Apollon Kültü'nün bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu iki kitabede Augustus gelmeden önce, kehanet saçan bir Apollon'un mukaddes bir yerinin olduğunu göstermektedir (Taşlıklıoğlu, 1963:164).

M.S. 2. ve 3. yüzyıl başında Phrygia Sebaste'den bir asker Legio X Gemina'da hizmet etmiştir. Onun lejyoner olarak Roma ordusunda görev yapması Septimus Severus ya da Caracalla döneminde Parth seferi sırasında olmalıdır (Kaya, 2005a: 95)

7.4. PEPOUZA VE TYMION (KARAYAKUPLU-SUSUZÖREN)

Uşak'ın Susuzören Köyü'nde bulunan yazıtta, Susuzören'de lokalize edilmesi gereken Tymion ve yakınındaki Simoen adlı imparatorluk kolonileri sakinleri, haksız yere kendilerinden talep edilen vergiler nedeniyle, görevlileri imparatorlara şikâyet etmişler ve aldıkları cevabı (rescriptum) da bir stelin üzerine yazdırmışlardı. Yazılan cevapta adı geçen imparatorlar Septimius Severus ve tahtı paylaştığı oğlu Caracalla'dır. O dönemde Antoninus Pius ile Publius Geta consul olarak görev yapmışlardı. Yazıt bu dönemlerden birine ait olmalıdır (Hauken, Tanrıver ve Akbıyıoğlu, 2003: 43-44; Şekil–14-15).

Pepouza Phrygia'nın kent ve piskoposlukları arasında yer almaktadır (Ramsay, 1960: 148).

Uşak'ın güneyi, M.S. 165 yılı ile M.S. 550 yılları arasında Hristiyan dünyasında kehanet akımı olarak bilinen Montanizm'in idarî ve dinî merkezi olmuştur. Taraftarları tarafından "Yeni Kehanet" ve Ortodoks karşıtları 'Phryg Mezhebi' olarak, üç kurucusundan biri olan Montanus'a ithafen Montanizm diye adlandırılan bu akımın diğer iki kurucusu, Maximilla ve Priscilla adlı kadın kâhinlerdir (Tabernee ve Lampe, 2008: 11).

Montanizm, katolik kiliseden farklı olarak piskoposların otoritesine değil, peygamber söylemlerine sahip çıkmakla beraber, kıyamet ideolojisi geliştiren esrik bir Hristiyan tarikatıdır. Montanus ilk olarak Ardabau denilen bir yerde peygamberliğini ilan etmiş daha sonra da takipçileri Pepouza denilen bir başka yere yerleşmişlerdir (Kaçar, 2002: 40).

Montanus'un Mysia'da Ardabau denilen bir yerde peygamberlik iddiasında bulunduğu belirtilmekle beraber, tarihi konusunda kaynaklarda geçen M.S. 157 veya M.S. 172 tarihleri için bir ittifak oluşmamıştır (Fergusan, 1970: 185).

Kaçar, "Montanizm: Erken Kilise'de Çatışan Gerçekler" adlı makalesinde Pepouza'nın kesin olmamakla beraber Phrygia bölgesinde Philedelphia (=Alaşehir) kırsalında bir yerde olduğunu belirtmektedir (Kaçar, 2002: 40).

Tarikatın doğuşu ile ilgili farklı tarihler verilmektedir. Eusebius, M.S. 172-173 yıllarını gösterirken, Salamis Piskoposu Epiphanius ise, "PANARION" adlı eserinde M.S. 156-157 tarihlerini vermektedir. Montanizm, Phrygia'da çıkmış olmasına rağmen coğrafi olarak, Lydia, Galatia ve Kappadokia eyaletleri ile Thrakia, Kilikia ve Antiokheia'da da etkin olmuştur (Kaçar, 2002: 40-41).

Apollo'nun bir rahibi olarak adledilmesi, aslında Phryg kültürünün etkilerinin Phryg Montanizm'inde görüldüğünü gösterir. Montanus'un hadım edilmiş bir kişi olması nedeniyle kendisinin Hristiyan olmadan önce Phryg Ana Tanrıçası Kybele'nin rahibi olduğu düşünülmektedir. Montanizm, erken Hristiyanlığın diğer biçimlerinden çok farlı değildir. Ana doktrinler bakımından Ortodoks Hristiyanlarına benzemektedir. Montanistler, ahlaki açıdan daha tutucuydular. Uzun süre oruç tutarlar, keşiş tarzı bir yaşam sürerler ve boşandıktan sonra veya eşlerinin ölmeleri

halinde yeniden evlenmezlerdi. Liberal bir yapıya sahip oldukları, kadın erkek arasında eşitlikten yana oldukları için eleştirilmişlerdir. Kehanetlerini trans halinde iken yapmaları ve garip bir dille ifade etmeleri sebebiyle kehanet biçimleri de eleştiri konusu olmuştur. İmparator Konstantin başkenti Konstantinopel'e taşıyınca bugünkü Uşak İli sınırlarında doğan Montanizm akımı mensuplarının sayısı burada hızlıca arttı (Fergusan, 1970: 184; Kaçar, 2002: 42; Tabernee ve Lampe, 2008: 11).

Yerel Ortodoks piskoposları tarafından ve diğer din adamları tarafından da eleştirilmeye başlanınca rahatsızlıklar ortaya çıktı. M.S. 180-190 da Hierapolis (=Pamukkale) ve M.S. 230-235 de Ikonion (=Konya) da yapılan Phryg piskoposları toplantısında Montanizm kâfirlik olarak adlandırılmıştır. Konstantin Montanist kitapların toplatılması ve yakılmasını emretmiştir. Daha sonraki imparatorlar, Montanist kitaplarla yakalanan kişilere ölüm cezası vermişlerdir. Buna rağmen Montanizm, Phrygia'da özellikle Uşak ili sınırlarında gelişmeye devam etmiştir. Temenothyrai'da (=Uşak) ve Sivaslı yakınlarındaki Payamalanı diye adlandırılan bölgede bulunan mezar taşlarındaki işaretler ve kadın rahip sembolleri M.S. 200-210 yıllarında Temenothyrai'da Montanist bir cemaatin yaşadığını, Payamalanı Neo-Sebaste'nin de M.S. 5. ve 6. yüzyılda önemli bir Montanist cemaate sahip olduğunu göstermektedir (Tabernee ve Lampe, 2008: 12).

Uşak İli'nde en önemli Montanist antik yerleşmeler, Pepouza ve Tymion'dur. Bu yerleşmeler hakkında ilk defa M.S. 3. yüzyılda Apollonius adında Hristiyan bir yazarın Montanist karşıtı bir incelemesinde geçer. Apollonius, yerleşmelerin Montanus tarafından "Kudüs" olarak adlandırıldığını belirtir. Kutsal Kitabın son cüzünde bahsedilen "Yeni Kudüs"ün bu kentlerin komşulukları sırasında gerilemiş olması beklentisindendir. Erken M.S. 4. yüzyılda kâhin Quintilla İncil'deki "Yeni Kudüs"ün Pepouza'da yok olacağının kehanetini vermişti. Bu nedenlede bu hareketin en kutsal kenti Pepouza olmuştur (Tabernee ve Lampe, 2008: 12; Şekil–14-15).

Yaklaşık M.S. 550 yılında Ephesos'lu Johannes, Küçük Asya eyaletlerindeki her türlü kâfirlerin, putperestlerin ve Yahudilerin kökünü kazıma hareketi çerçevesinde Pepouza'da Montanus, Maximilla, Priscilla ve başka bir kadın rahibin kemiklerinin bulunduğu kutsal kutuyu tahrip etmiştir. Johannes, kentteki Montanist

binalara el koymuş ve onları kendileri için Hristiyan Ortodoks kilisesi haline getirmiştir (Tabernee ve Lampe, 2008: 12).

Pepouza ve Tymion'un yerleri kesin olarak belirlenememişti. Birçok araştırmacının yaptığı çalışmalar sadece alanı daraltmış oldu. William Tabernee ve Peter Lampe Pepouza ve Tymion'un yerinin tespiti için çalışmalarda bulunmuşlardır. William Tabernee Tymion'un yerinin tespiti için 1997 yılında çalışmalarını Uşak-Dumanlıören'e yoğunlaştırmıştır. Bunun sebebi Dumanlıören'in genişliği, Roma ve Bizans yapı kalıntıları, Hristiyanlık delilleri ve iki yüksek tepenin bulunması[52] ama daha önemlisi 2000 yılında Uşak Arkeoloji Müzesi'nde elde edilen bir mermer levhada çift dilli yazıt tespit edilmesidir. Yazıtta latince metinde Tymion sakinlerinden bahsetmekteydi. Bu yeni keşfedilen yazıt, Tymion'un ilk epigrafik tasdiki ve ilk bağımsız referansıydı (Tabernee ve Lampe, 2008: 75-76).

Yazıt, Septimius Severus dönemine M.S. 200-210 yıllarına tarihlendirilmektedir. Yazıtta geçen Tymion ve Simoe adındaki yerleşmelerin M.S. 3. yüzyılın ilk çeyreğinde imparatorluk topraklarının bir parçası olduklarını göstermektedir. Tymion ve Simoe'nin Küçük Asya'da o tarihlerde var olan birçok dikomiadan (iki küçük köyden oluşan grup) ikisini oluşturmuş olmaları olasıdır. Bu durumda Tymion ve Simoe komşu olmalıdır. Tymion'in yazıtın bulunduğu yer olan bugünkü Susuzören Köyü yakılarında imparatorluk topraklarının bir bölümünde yer aldığı düşünülmektedir (Tabernee ve Lampe, 2008: 82-84).

William Tabernee Pepouza'nın ise Karahallı İlçesi'nin Karayakuplu Köyü civarında yer aldığını gösteren yedi unsur bulunduğunu belirtir. Bu unsurlardan birincisi, Uşak Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Apollonius'un Pepouza yakınında Tymion adını taşıyan bir "küçük polis" bulunduğu varsayımının tek epigrafik kanıtı olarak gösterilen yazıttır. İkincisi, Tymion ve Simoe kentlerinin Susuzören yakınlarına lokalize edilmesidir. Üçüncüsü, başrahip Euthymius'un Nicaea İkinci Meclisindeki el yazısının (*hegumenus Pepuzentium*) üslubudur. Bu durum, burada Bizans döneminde ya da daha erken dönemde bir Hristiyan manastırı olduğunu

[52] Rev.21.10'da "Yeni Kudüs"ün cennetten inişinin gözlendiğinin iddia edildiği bir dağ ya da yüksek tepe eteklerinde inşa edilmiş olduğu hipotezi ile uyum sağlamaktadır.

gösterir. Dördüncüsü, Karayakuplu yakınında geniş bir manastırın bulunmasıdır (Şekil–31). Beşincisi, manastırın 1.2 km doğusunda Pepouza'nın Monatanistlerin "kutsal kenti" olduğu Roma ve Erken Bizans dönemlerini de içeren yüzlerce yıllık yerleşim kalıntılarının olduğu yerleşmedir. Altıncısı, bu yerleşmenin coğrafi konumunun Hierokles'in Synekdemos'unda Pepouza'nın birinci olarak sıralandığı, belirli kent/piskoposluk alt grup listesi ile örtüşmesidir. Yedinci unsur ise, antik kentin sadece birkaç km güneyinde bulunan ve buradan Pepouza ve Tymion yazıtının buluntu yerinin görülebildiği *yüksek dağ*'dır. Bütün bu unsurlar, Karayakuplu yakınındaki antik kentin Phrygia'da Montanizm'in merkezi olan Pepouza olduğunu göstermektedir (Tabernee ve Lampe, 2008: 86; Şekil–14-15).

7.5. BAGIS (GÜRE)

Yukarı Hermos Vadisi'nde yer alan küçük bir Lydia kentidir. Roma imparatorluk döneminde, bir süre Kaisareia adını taşımıştır. Bizans döneminde piskoposluk merkezi olmuştur (Duyuran, 1954: 47).

Bagis, Uşak'ın batısında Güre'ye lokalize edilmektedir. Domitianus döneminde kent statüsüne sahip olmuştur. Sikkelerinde 'İmparator'un kenti' anlamına gelen Kaisareia kelimesi kullanılmıştır (Zgusta, 1984:§123-1). Bagis, Sardeis conventus'una bağlı olan kentlerden biridir (Mitchell, 1993: 180; Şahin, 1998: 51; Şekil-12).

Eski İran dilinde Baga ve Hellence de Bagaios sözcüğü 'Tanrı' anlamındadır. İlk olarak Bagis'in Baga'sı bu anlamda bir sözcüktü. İkinci olarak da kent adı 'Su–yeri' anlamına da gelmektedir (Umar, 2001: 200).

Doğu Lydia'da yer alan Bagis, Temenothyrai'nin batısında bulunan komşu bir kenttir (Buresch, 1898: 160; Keil ve Premerstein, 1911: 124). Temenothyrai (=Uşak) kenti gibi Bagis (=Güre) de Mokadenoi kavmi tarafından kurulduğu muhtemeldir (Malay, 1992: 117). Bageis kentinde Maenelilerin yaşadığı belirtilmektedir (Jones, 1998: 81).

Bagis (Güre) Roma İmparatorluk döneminde sikke basmaya başlayan kentlerden birisidir. Domitianus-Gallienus döneminde sikke basmıştır (Tanrıver, 2006: 186-187).

W. Ramsay, 431 Ephesos konsülündeki Chrysaphius Balcenus imzasından yola çıkarak Chrysphius'un (veya Chrysantus) Bagis piskoposu olduğunu belirtmektedir (Ramsay, 1960: 141).

Uşak ve çevresinde olduğu gibi, Güre çevresinde tümülüslerin yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bu da Güre'nin M.Ö. 6. yüzyılda önemli bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir (Akbıyıkoğlu, 1993: 53; Tablo-5).

Kazım Akbıyıkoğlu, Güre'de Velişin Tepe Tümülüsü'nde kurtarma kazısı yapmıştır. Uşak'ın 25 km batısında yer alan Bagis (=Güre) Köyü'nün 3 km kuzeyinde Hermos Nehri'nin kenarında yer alır (Akbıyıkoğlu, 1993: 53; Tablo-5). Kazım Akbıyıkoğlu'nun kazı yaptığı diğer Tümülüs olan İkiztepe Tümülüsü, 4 km² lik alana yayılmış bulunan 9 adet tümülüsün bulunduğu arazinin en doğuda kalan ilk tümülüstür (Akbıyıkoğlu, 1996: 163; Tablo-5). Akbıyıkoğlu, Uşak'ın 12 km batısında Kayaağıl Köyü'nün güneyindeki Kayaağıl Tümülüsü'nde de kurtarma kazısı yapmıştır (Akbıyıkoğlu, 1994: 69; Tablo-5).

Kazım Akbıyıkoğlu'nun kurtarma kazısı yaptığı bir başka tümülüs olan Basmacı Tümülüsü, Güre'deki nekropol sahasının merkezi bir yerinde, Hermos Nehri'ne en yakın noktada, yüksek ve doğal bir tepe üzerinde bulunmaktadır (Akbıyıkoğlu, 1991: 1).

Kazım Akbıyıkoğlu, Güre'de Kayaağıl, Basmacı, İkiztepe, Velişin Tepe, Aktepe, Kaletepe ve Tınaztepe Tümülüslerinde de çalışmalar yapmıştır (Tablo-5).

7.6. TEMENOTHYRAI - FLAVIOPOLIS (UŞAK)

Dindymos (=Murat Dağı) batıda Lydia ile kültürel sınır oluşturmaktadır. Bu bölgenin uzak kenarında Modern Uşak (Temenouthyrai) yer alır. Bu kentin doğusunda zengin Banaz Ovası (=Doiantos) bulunur. Bu ovanın kuzey doğu köşesinde Dindymos'un aşağı eteklerinde küçük bir yerleşme olan Alioi yer alır.

Yukarı Tembris (Porsuk) Vadisi'ni bu havzadan ayıran Banaz Çayı (=Sindros)'dır (Thonemann, 2013: 7).

Temenothyrai, Lydia ile Phrygia arasında bugünkü Uşak yakınında veya günümüz yerleşmesinin altında lokalize edilmektedir (Drew-Bear, 1979: 277; Sekunda, 1991: 129; Roosevelt, 2003: 295; Şekil–12, 14, 15).

Temenothyrai, Lydia sınırında Tabala'nın doğusunda Phrygia'nın kuzeybatısında yer alan bir metropoldur. Muhtemelen Pers kral yolu güzergâhı üzerindeki istasyonlardan biridir. Batısında Bagis'in yer aldığı Temenothyrai kenti, Phrygia Pacaitania ait bir yerleşmedir. Grimenothyrai kenti ile komşudur (Kroll ve Mithelhaus, 1934: 458; Cancik ve Schneider, 2002: 106). Temenothyrai kenti ile Flaviopolis kenti aynıdır (Buresch, 1898: 163).

Temenothyrai, Mokadenoi'nin görkemli kenti olarak iddia edilir. Hadrian döneminden itibaren kendi sikkelerini basmıştır. (Jones, 1998: 81).

Roma İmparatoru Philippus Arabs'ın karısı Roma imparatoriçesi Marcia Ocatilia Severa adına basılan bir sikkede (M.S. 244-249), Apollon dal ile yılan dolanmış üçayaklı kazana dayanmış, arkasında yay, solda lir ve defne ağacı figürü ile birlikte NEIKOMAXOΣ APXIE THMENOΘYPEYΣIN yazısı görülmektedir (Franke, 2009: 76).

İmparator Publius Licinius Egnatius Gallienus dönemine ait (M.S. 260-268) bir sikkede araba, hörgüçlü iki öküzle ve sürücü, bunun üzerinde 5 adam tarafından iplerle tutulan kült heykeli bulunmkatadır. TITIANOΣ APXIEPEY THMENOΘYPEYΣIN yazısı yer almaktadır (Franke, 2009: 58).

Uşak ve çevresinde Mokadeni ya da Mokkadeni adında yerel bir halk yaşamaktaydı. Uzun süre yerel yaşamlarını devam ettiren bu halk, Roma İmparatorluk çağında Flaviuslar tarafından kurulmuş ve 'Mokadalılar'ın metropolisi' adını verdikleri Silandos (Selendi) ve Temenou Therai (Temenouthyrai) adında kasabalarda yaşamaya başlamışlardı. 5. yüzyılda Phrygia Pacatiane bölgesine katılan piskoposluk merkezi Timenou Therai toprakları Lydia, Mysia ve Phrygia sınırlarında

yer alıyordu. Karma bir nüfus oluşmuştu (Drew-Bear, 1979: 277; Meriç, 1983: 51-52; Jones, 1998: 94; Sevin, 2001: 187-188; Tanrıver, 2006: 186).

Flavius döneminde Flavia Temenothyrai, Flavia Philadelphia ve Caesareia Bagis gibi kentlere hanedan isimleri verilerek onurlandırıldılar (Saldern, 2006: 23).

Temenothyrai, sikkelerinde Flaviopolis adını taşımaktadır. Pausanias Temenothyrai'nin Yukarı Lydia'da küçük bir kentin olduğunu ve yanında bulunan bir höyükte Ge'nin oğlu Hyllos'un gömülü olduğunu belirtmektedir. Yakınındaki derenin de Hyllos Deresi olduğunu belirtmektedir. Bu durumda Temenothyrai'nin yanındaki derenin de Hyllos olduğunu belirtmek lazım gelir. Bu derenin Hermos'un bir kolu olduğunu sikkelerden de anlamaktayız (Ramsay, 1960: 160-161). Hyllos Deresi yakınında Temnos Dağı'nın güney sırtlarında bulunan Temenothyrai adının anlamı da 'Temnos Dağının Geçitleri' dir. Temnos Dağı'nın Lydia ile Phrygia sınırında bulunduğunu ve güneyindeki yerlerin Lydia olarak adlandırılması gerekir. Ancak Bizans listelerinde Temenothyrai Phrygia'da gösterilmektedir. Reinach M.S. 19. yüzyılın başında bir Fransız seyyaha ait kopye iki kitabeyi ortaya çıkardı ve bunların ikisi de Temenothyrai'den bahsetmektedir. W. Ramsay Temenothyrai'nin yerinin Küre (Güre) ve Yeniköy civarı belki de Uşak'ın bulunduğu yer olarak gösterilebileceğini belirtmektedir (Ramsay, 1960: 161).

W. Ramsay, ayrıca Temenos kelimesinin kentin kurucusunun adı olabileceğini de belirtmektedirler. Thyra, tyros ve teira gibi Lidce kökenli kelimeler kale, kent gibi anlamlar içermektedir. Bu durumda Temenouthyrai anlam olarak "Temenos'un Kenti ya da Kalesi" anlamına gelmektedir (Varinlioğlu, 2001: 169).

Ender Varinlioğlu, Uşak Müzesi'nde yapmış olduğu epigrafik çalışmalar doğrultusunda, Uşak'ın dış mahallesi I. Tarım Sokak'ta temel kazısı sırasında çıkarılan bir mil taşını incelemiştir. Taş 1.34 m boyunda, 0.34 m çapındadır. Taşta antik Temenuthyrai kentinden başlamak üzere 1 mil (Roma mili) olarak gösterilmektedir. Taşın bulunduğu yerden merkezdeki Ulu Cami'ye kadar olan uzaklık 2.5 km dir. Buna göre Temenuthyrai Uşak merkezde olmalıydı. Kentin adı ve uzaklık okunabilmiştir. Uzaklık hem Latince hem de Yunanca yazılıdır. Kentin adı

da Latince yazılıdır. Flavius'lardan aldığı Flaviopolis adı okunabilmektedir. Taş ikinci kez III. Gordianus'a adanmıştır. Arka yüzünde ise üçüncü kez Diocletianus'un İmparator, Maximianus'un Caesarlığı döneminde kullanıldığı anlaşılmaktadır (Varinlioğlu ve Debord, 2009: 1-2).

Temenothyrai kentine ait Apollon'u gösteren bazı sikkeler vardır. Ayakta duran çıplak bir tanrı cepheden görülmektedir. Ayakları çapraz, başı da sağa dönük şekildedir. Sağ elinde bir dal, sol eli ise etrafı yılan sarılı bir sehpaya dayalıdır. Sehpanın üzerinde dik vaziyette bir yay bulunur. Önünde sol tarafta bir ağaç ve bunun dibinde bir lyra vardır (Taşlıklıoğlu, 1963:166).

7.7. MESOTIMOLOS (AYDINLI-DÜZKÖY)

Aydınlı Köyü Düzköy Mahallesi'nin yaklaşık 4 km kuzeydoğusunda yer alır. Üç tarafı derin vadi ile çevrilidir. Kayalara oyulmuş mezarlar bulunmaktadır. Bazıları tek bazıları ise iki klinelidir. Üçgen alınlıklar vardır. M.Ö. 4. yüzyıl ile M.S. 3. yüzyıla ait keramik parçaları vardır. Çatılı kaya mezarları, Phryg kaya mezarlarını andırmaktadır (Ukdye, 2007: 120). Ramsay, Mesotimolos harabelerinin Takmak'tan Uşak'a giden yolun kuzeyinde Takmak'a dört saatlik mesafede olduğunu, harabelerin yakınındaki nehrin de Kissos olduğunu belirtir (Ramsay, 1960: 137).

Zgusta, Phrygia sınırında olması gerektiğini, Blaundus'un kuzeyinde herhangi bir yer hatta Mysia kolonisi olabileceğini belirtmektedir (Zgusta, 1984: §867-2). Hierocles'in kayıtlarında yer alan Mesotimolos kentinin adının muhtemelen Tmolus Dağı'nın insanları anlamına geldiği düşünülmektedir (Jones, 1998: 61.).

Ramsay ise Mesotimolos adının çoğu kez Tmolos ile karıştırıldığını belirtir. Bizans listelerinde "Aurelipolis" ismi ile kaydedilmiştir. Seleuceia 359 meclis sicilindeki "Polhalandos Piskoposu" şeklindeki yanlış ibare belki de bu kenti temsil etmektedir (Ramsay, 1960: 137).

Mesotimolos'un Blaundus ile bir piskoposluk teşkil ettiği kilise listelerinde kayıtlıdır (Ramsay, 1897: 592). Mesotimolos, Maeonia yakınında yer alıyordu.

Mesotimolos kendi sikkesini Roma Principatus döneminde (MÖ. 27 - M.S. 284) basmıştır (Jones, 1998: 82).

Mesotimolos, Kale Tepe Höyüğü, önemli tarihi yolların geçiş güzergâhındadır. Kuzeyden, Sardeis (=Sard), Katakekaumene (=Kula), Güre (=Bagis) ve Temenuthyrai (=Uşak) hattından geçen Kral Yolu'na ve güneyden geçen Sardeis (=Sard), Philadelphia (=Alaşehir), Klannoudda (=Kışla Köyü) ve Blaundus (=Sülümenli) kentlerinden geçen Roma yoluna yakın bir konumdadır. Uşak Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü tarafından 1983'te hazırlanan Mesotimolos Sit Alanı Raporuna göre; sahada Roma dönemine ait çok sayıda seramik parçaları bulunmakla beraber, yerleşmenin süreci Grek-Roma ve Bizans dönemlerine kadar uzanır. Kale Tepesi'nin doğusunda bulunan höyük kale yerleşme özelliklerini taşımaktadır. Arazinin üzerinde herhangi bir yapı kalıntısı bulunmamaktadır. Höyüğün batısında 6-7 m yüksekliğinde ve yaklaşık 80-90◦ eğimli kaya yüzeyleri ile Kale ve Gökdere Vadisi'nin dik yamaçlarında çok sayıda mezar oyulmuştur. Tavanları kemer şeklinde, basit görünümlü ve tek odadan oluşan mezarlarda kline ve duvarlarda adak nişleri bulunur. Tek ve iki klineli olanları da vardır. Kapıları dikdörtgen veya kemerli şekilde yapılmışlardır (Ceylan, 2007: 74-75).

Höyüğün yanında çatılı ve basit süslemeli kaya mezarları görülür. Üçgen alınlıklı, tıraşlanmış, çatılı mezar odasının dış kısmı süsleme motifli, kapı üstünde ve karşı duvarda ion kıvrımlı, içi yivli süsleme motifli mezarlar Phrygia kaya mezarlarını andırır. Yerleşmenin zor durumlara karşı su ihtiyacını karşılamak için Kale Tepesi'nin en yüksek yerinde yerli kayaya (tüf) oyulmuş iki büyük sarnıç bulunmaktadır (Ceylan, 2007: 75-77).

7.8. NAIS (Ναις, Ναει, Νάη) (İNAY)

K. Brusch, Nais'in, İnay'ın bir kaç km güneyinde bir yerde olması gerektiğini belirtmektedir (Brusch, 1911: 203).

İne (İnay) civarında ortaya çıkarılan M.S. 88 yılına tarihlenen yazıtta "Nais'de yaşayan halk" ifadesi geçmektedir. Ayrıca Kışlaköy'de mezarlıkta bulunan yazıtta da katoikia olarak bahsedilmektedir. K. Buresch, bu yerleşmeyi İne'nin (İney) 2 km

güneyinde lokalize etmektedir. L. Zgusta bu görüşü destekleyerek İne civarında olması gerektiğini belirtmektedir (Zgusta, 1984: 878).

Bu yerleşme Hellencede Nais 'Su Perisi' anlamına gelmektedir. Köyde yer alan kervansarayda ve taş köprüde Roma dönemi kalıntılarının devşirme malzeme olarak kullanıldığı görülmektedir (Umar, 2001: 308-310).

İnay Köyü'nün beş yüz metre güneydoğusunda karakol binasının (bu bina şimdi ev olarak kullanılıyor) güneyindeki tepenin burnunda ve burnun güney yamaçlarında (İnay Köyü Höyük) çok miktarda İTÇ, OTÇ ve STÇ'na ait seramik parçaları bulunmuştur (Sakaryalı, 2005: 9).

Fen Bilgisi Öğretmeni Rıza İncel, bu bölgede araştırmalar yapmış ve bu konuda ele aldığı bir yazı Uşak Müze Müdürlüğü'nde bulunmaktadır. (İnay Köyü Çevreleri, Daktilo Yazımı bir çalışma) Bu çalışmada; burnun üstündeki düzlükte 2-3 m yükseklikte ve daire biçiminde yığıntılı bir bölüm yer alır. Bu bölümde İTÇ'na ait elde yapılmış, parlatılmış, kırmızı ve siyah kapların üzerlerinde geometrik süslemeler bulunmaktadır. İTÇ'na ait zengin seramik tipleri yaygın bir şekilde görülmektedir. İncel, Hitit dönemi çarkta yapılmış kapların bol olduğu ve içlerinde insan kemiklerinin bulunduğu küplerin de bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu tip küpler Balçıklı Mevkii'nde de çıkarılmıştır (Sakaryalı, 2005: 9-10).

İncel, İnay Höyük'ün olduğu yerden güneye doğru uzanan sırtların batı yamaçlarında olup, Çukur Çeşme, Karaahırlı Çeşmesi, Gökoluk Çeşmesi'ne kadar uzanır, Sardeis (=Sard), Philadelphia (=Alaşehir), Ağılı Boğazı, Kayallı Köyü, Akkaya Önü, Balçıklı Deresi, Nais (=İnay), Timenou Therai (=Uşak) yolu ve Blaundus (=Sülümenli)'dan geçen zamanın meşhur kervan yolunun bu örenlikten geçtiğini belirtmektedir (Sakaryalı, 2005: 10).

Peter Herrman, İnay tren istasyonu çeşmesinde (Çukur Çeşme) bir yazıt bulur. Okunabildiği kadarıyla; "Birinci Arkhon Tiberius Claudius Aleksandrus tarafından (bu eser yapılmıştır)". Burada "Arkhon" olarak görev ünvanı belirtilen kişi, Blaundus'un Elagabalus ve I. Maximinus Thrax dönemlerindeki sikkelerden tanınan kişi ile örtüşmektedir (Sakaryalı, 2005: 11).

Peter Herrman, 1969 yılında İnay'ın 5 km uzağındaki Kışla Köyü'nde bir yazıt bulmuştur. Yazıtta; 'Uğurlu Olsun! Nais Köyü, kendine olan hizmetlerinden ve iyiliklerinden ötürü, başarılı bir şekilde komutanlık ve 'stephanephoros' luk görevini yerine getirmiş olan konsül ve senatör (Flavius?) Aurelius Eilos'u onurlandırdılar. Anıtın mütehatliğini M.Aur. Teimotheos yaptı. M.S. 226 yılı, Panemos ayının 3. gününde (M.S. 227 yılı Mayıs ayının sonları)'. Bu yazıtta adı geçen 'Aurelier', Caracalla döneminde Doğu Lydia'ya ait Apollon Tapınağı'nda bulunan sikkeler üzerindeki ilk yetkili 'Arkhon' adlı kişidir (Sakaryalı, 2005: 12-14).

M.S. 88 yılına tarihlenen ve diktatör Sulla dönemine ait kırık bir yazıtta okunabildiği kadarıyla: "172 yılının Panemos ayında ve Loukius Minoukious'un 14. konsüllüğünde, Nais'te yerleşmiş bulunan Romalılar ve ...., Germania fatihi, imparator, Caesar, Augustus Domitianus için (bu yapıtı yaptırdılar). M.S. 88 yılının Mayıs-Haziran ayı" ifadeleri yer alır (Sakaryalı, 2005: 6-7).

7.9. KERAMON AGORA (SUSUZ KÖY?-İSLAMKÖY?)

Batı Anadolu'da Hermos (=Gediz) ve Kaystros (=Küçük Menderes) nehirlerinin vadilerini kapsayan alana Lydia adı verilmekteydi. Bu ülkenin kuzeyinde Mysia, güneyinde Karia, batısında Ionİa'nın bulunmaktadır. Doğusunda Phrygia'nın yer aldığı Lydia'ya kesin sınırı bilinmemekle beraber (Akbıyıkoğlu, 1993: 53) Xenophon Mysia yönündeki en uç yerleşme olan Kremon Agora'nın son kalabalık Phryg kenti olduğundan bahseder (Xenophon. *Anabasis.* I. II. 10)

W. Ramsay'a göre, Kremon Agora Uşak İli'nin Banaz İlçesi'nin İslam Köyü'nde bulunmaktadır. Xenophon'un Anabasis'inde (I II 10) Keramon Agora hellence Çömlekler Pazarı olarak geçmektedir. Başka bir yerde bu ada rastlanmamaktadır. Anabasis'in bahsettiğine göre M.Ö. 401 yılında Banaz yöresinde Hellen dilinden gelme bir adın bulunması olanaksız olmakla beraber, Xenophon yerin Anadolu'lu adını Hellen dilinde eserinde kullanmıştır (Xenophon. *Anabasis.* I. II. 10). Kiepert'in görüşüne göre ise yerleşme Banaz İlçesi'nin Öksüz Köyü'nde lokalize edilmektedir (Umar, 2008: 168). W. Ramsay İslam Köyü'nün güney doğusunda bir saatlik mesafede bir büyük höyük bulunduğunu belirtmektedir (Ramsay, 1960: 149).

Keramon Agora, Gordion'a doğru giden Kral Yolu'nun rotasıda yer almaktadır (Sekunda, 1991: 130).

7.10. ALIA (KIRKA?-DÜMENLER KÖYÜ?)

W. Ramsay Alia'nın Kırka civarında olması gerektiği üzerinde durmaktadır. İslam Köyü'nün batı, kuzey batısında bulunan Murat Dağı'nın (=Dindymos) güney doğusunda başka bir yer olmadıkça, bu yerin Kırka olabileceğini ifade ederek kesin bir yer belirtememektedir (Ramsay, 1960: 149). Alia, Hristiyanlık döneminde Phrygia Pacatiane'ye bağlı bir piskoposluk merkezi olmuştur (Sevin, 2001: 207).

Uşak Kültürel Değerler ve Yapı Envanterine göre Alia, Dümenler Köyü'ne yaklaşık 1 km uzaklıkta köyün batısında yer alır. Kayırçayır Mevkii olarak adlandırılır. Ana yerleşimin göletin altında kaldığı bilinmektedir. Gölet yapımında çıkarılan parçalar Uşak müzesine getirilmiştir. Etraftaki tarlalarda Roma ve Bizans dönemine ait seramik parçaları görülür (Ukdye, 2007: 70)

7.11. ALAUDDA (HACIM?)

Uşak İli Sivaslı İlçesi Hacım Köyü sınırları içerisinde yer aldığı düşünülmektedir. Hacım Köyü'nün yaklaşık 4 km kuzeydoğusunda yer alan yerleşmenin bulunduğu köyün adı bitişiğinde türbesi bulunan Hacım Sultan'dan gelmektedir (Şekil–14).

W. Ramsay Aloudda ya da Elouza yerleşmelerinin aynı kent olduğu kanısındadır. Romalılar döneminde Sebaste'ye bağlı olduğu görüşündedir. Bizans dönemine kadar kent statüsüne kavuşmuş olması ve muhtemelen Hacımlar'a yakın bir yer olması gerektiğini belirtmektedir (Ramsay, 1960: 149).

Hellence yazımında Alouda olan Aluda adının son eki –da Luvi dilinde 'Hisar' anlamına gelen uda sözcüğü görülmektedir (Umar, 2008: 151).

Antik adı Aludda olan yerleşim yeri geniş bir vadi görünümündeki alanda yer alır. Kuzeyinde ve güneyindeki yamaçlarda nekropol alanları vardır ve bu nekropol alanı tahrip edilmiş durumdadır (Fıratlı, 1972: 119; Ukdye, 2007: 134;).

Keramon Agora, Sebaste ve Blaundus kentlerini bağlayan Roma yolu yakınından geçer (Ukdye, 2007: 134).

7.12. AKSAZ

Uşak İl merkezine 57 km uzaklıkta Ulubey İlçesi'nin Aksaz Köyü sınırları içerisinde yer alan Aksaz Hamamı kazısı Erol Şeftalioğlu tarafından yapılmıştır. Köyün güneyindeki batı-doğu yönünde fay hattı çöküntüsü üzerinde bulunan vadi içerisindeki derede sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Roma döneminden itibaren kaplıca özelliğini kaybetmemiştir. Erken Roma dönemine ait kemerli bir yapı bulunmaktadır. Ayrıca ana kayaya oyulmuş bir havuz yer almaktadır (Şeftalioğlu, 1996: 107; Tablo-4).

Bina içerisinde 15 adet bakır Bizans sikkesi bulunmuştur. 3 tanesi okunabilmiştir: I. Anastasius (M.S. 491-518), II. Justin (M.S. 565-578) ve Phocas (M.S. 602-610) isimli imparatorlara aittir (Şeftalioğlu, 1996: 109).

7.13. BRIA (GÜRPINAR?)

Bria, Doiantos denen Banaz Ovası'nın güneydoğusunda 'kent' anlamına gelen Thrak kökenli bir ad taşıyan, Hristiyanlık döneminde Phrygia Pacatiane'ye bağlı piskoposluk merkezlerin biridir (Sevin, 2001: 206). Ramsay de Bria adının Trak kökenli olup kasaba, kent anlamına geldiğini belirtmektedir (Ramsay, 1897: 577).

Phrygia'da Pepouza ile Sebaste arasında daha sağlam ve daha güçlü savunmaya sahip olabilmesi düşüncesiyle Burgaz Dağı eteklerinde kurulmuş bir yerleşmedir. Nadir bulunan sikkelerde ve dini belgelerde adı farklı şekillerde geçen kentin adını Ramsay, Bria olarak ifade eder. Piskoposluk merkezinden bahsedilirken Pepouza ile birlikte Bria'nın adı geçmektedir (Ramsay, 1897: 576-578; Şekil- 14).

Bria piskoposu Macedonius, 553 yılında akdedilen mecliste yer almıştır (Ramsay, 1960: 148).

7.14. GRYMENOTHYRAI (ORTAKÖY)

Uşak-Banaz yolunun 10. km'sinde bulunan Ortaköy'e lokalize edilir. Trajanopolis'in halkı olan, bir Lydia'lılar boyudur. Bu kent, Hadrianus dönemine kadar sikke basmıştır. Ortaköy'de ve Çarıkköy'de Traianopolis adı geçen yazıtlar bulunmuştur. Ramsay, Ortaköy'de olduğunu belirtmektedir (Ramsay, 1960:162).

Hadrianus, M.S. 119 yılında bu kenti ziyaret etmiştir ve bu kentin yakınına yeni bir kentin kurulmasını sağlamıştır. Babasının adını yaşatmak için bu kente Trajanopolis adını vermiştir. Bu kentin kurulmasından sonra Grymenothyrai adına basılmış bir sikke bulunmamıştır. Bu da kentin Trajanopolis kentine bağlanmış olmasıdır. Hristiyanlık döneminde Phrygia Pacatiana bölgesi piskoposluk merkezi olmuştur (Ramsay, 1960: 162; Yıldırım, 2008: 78).

7.15. HIEROKHARAX (OTURAK KÖYÜ)

W. Ramsay'a göre Maxeanoi'ların kentlerinden biridir. Ramsay'a göre, Akmonia'dan kuzeye ve doğuya giden yol üstünde, Oturak Köyü sınırlarında olması gerektiğini ifade eder. Bir kitabede Maxeanoi olarak yazılmışsa da sikkelerin üzerinde Mazeanoi olarak yazılmıştır (Ramsay, 1960: 150).

Uşak İli'nin Banaz İlçesi'ne bağlı Büyük Oturak Köyü'nde lokalize edilen Hierokharax, Hellen dilinde 'Kazıklı çitle çevrilmiş kutsal alan' anlamına gelmektedir. Kilise meclislerinde gösterilen kentlerin piskoposlarının katıldığını gösteren listelerde Oraka olarak geçmektedir. Hierokles'in liste şeklindeki eserinde Ioukharatax olarak ifade edilmektedir (Umar, 2008: 161).

7.16. KLANNOUDDA (KIŞLA KÖYÜ)

Uşak İli Ulubey İlçesi Kışla Köyü tepe yamacındadır. Klannoudda kalıntıları, tepe üstünde köye ve ovaya bakan yamacında geniş bir alana yayılmıştır. Luvi dilinden yahut ardılı Lydia dilinden gelme bir kelimedir. "Kula Ülkesi Hisarı" anlamına gelme olasılığı vardır. Kışla Köyü'nden 200 m kadar ilerde seramik parçaları, şekilli taşlar görülmektedir. Tepenin üst noktasında eski akropolis iç kale kalıntıları belirsizce görülmektedir (Umar, 2001: 305-306).

W. Ramsay, Klannoudda hakkında adının M.Ö. 1. veya 2. yy ait nadir bulunan sikklerde ve Putinger tablosunda geçtiğini belirtir. Tabloya göre Philadelpheia (=Alaşehir)'dan Akmonia yolu üzerinde 35 mil (Ramsay 40 mil olduğunu belirtir) mesafededir. İnay (nais) yakınlarında olması muhtemeldir. Bizans listelerinde adı geçmemektedir. Cumhuriyet döneminde sikke basan Klannoudda, muhtemelen Blaundus dairesi altına girmiş olmalı ve Roma Principatus döneminde sikke basma hakkını kaybetmiş olmalıdır (Ramsay, 1960: 137; Jones, 1998: 81).

Gallus ve Aemilianus'un hâkimiyetleri boyunca M.S. 3. yüzyıl ortalarına kadar kendi sikkelerini basmışlardır. Flavian dönemi imparatorları tarafından pek çok bina projesi yapıldı. M.S. 1. yüzyıl sonunda iki tapınak, mahkeme binaları ve ana cadde üzerinde dükkânlar inşa edildi. M.S. 2. yüzyılda kentin gelişmeye devam ettiğini, tiyatro ve su kemeri kalıntıları göstermektedir. Flavian dönemi sikkelerinde Makedonyalı oldukları belirtilir (Imhoof ve Blumer, 1897: 51, 7-10, 3, 8-9).

Muammer Sakaryalı, Klannoudda'nın yerinin İnay Köyü arazisinde yer alan ve Akören diye bilinen ören yeri olduğu belirtmektedir (Sakaryalı, 2005: 25).

7.17. OPSIKION / OVSEKYON (?)

Bizans dönemi piskoposlar listesinde adı geçmektedir. Uşak civarında olduğu bilinmektedir. Ancak kesin yeri tespit edilememiştir. W. Ramsay, Opsikion'u Kula'ya lokalize etmektedir (Ramsay, 1960: 132).

7.18. TRAJANOPOLIS / TRAIANOPOLIS (ORTA KÖY?)

Traianus'un kenti anlamına gelmektedir. W. Ramsay, Ortaköy'de olduğunu idda etmektedir. Hadrianus M.S. 119 yılının Eylül ayında Grymenothyra halkına ait arazi içerisinde küçük bir yerleşmeyi birçok yeni yapıyla donattı, geliştirdi yönetim örgütünü kent konumuna yükseltti. Bu kente kendisini evlat edinmiş önceki İmparator Traianus anısına Traianopolis adını vermişdi. Kentte Hadrianus döneminden sonra Grymenothyrai sikkesinin bulunmadığını, bu nedenle Grymenothyrai Kenti'nin Traianopolis gelişince bu yeni kente bağlandığı anlaşılmaktadır (Ramsay, 1960: 162; Umar, 2008: 160).

Hamilton, Uşak'ın 7 mil uzağında bulunan Çarıkköy'de cami duvarında iki yazıt bulmuş ve bunları okumuştur. Birinde ΗΤΡΑΙΑΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝΠΟΛΙΣ yazmaktadır. Tarajanopolis kentinin çok nadir bulunan sikkeleri dışında hiçbir izine henüz rastlanmamıştır. Yazıt kenti kuran ve adını veren imparatorun onuruna dikilmiş bir anıta işaret etmektedir. Hamilton, "Diğer belge, imparator Marcus Aurelius Antoninus ve kent meclisi Lucius Aurelius Verus onuruna dikilmiş benzer yapıdaki ikinci yazıtın tarihi 251 olduğunu (ΣΝΑ) ancak hangi devir olduğunu belirlemek kolay değildir" demektedir (Hamilton, 2013: 98).

Trajanopolis/Traianopolis, Grimenothyritai adlı bir kabilenin yerleşmesiydi. Grimenothyritainin Hadrianus öncesine ait sikkleri yoktur. Böylece Hadrianus ölen babasının adına Trajanopolis/Traianopolis kentini kurdurmuştur. Muhtemelen Temenothyrai-Flaviopolis kentine rekabet olması için inşa ettirmiş olabileceği düşüncesi akla gelmektedir. Bundan sonra sikkelerden ve Bizans listelerinden Grimenothyrai'nın adı kalkmıştır. Bir süre sonra da Flaviopolis adı ortadan kalkarak Temenothyrai adı kullanılmaya başlanmıştır. Kentin de Gavuröreni'de Uşak'ın 6 mil uzağında Ortaköy civarında olduğunu belirtmektedir (Ramsay, 1897: 595-596; 1960: 162). Hristiyanlık döneminde Phrygia Pacaitania bölgesi piskoposluk merkezlerinden biri olmuştu (Sevin, 2001: 188).

Arundell, Uşak'ta Sirge'de Trajanopolis/Traianopolis madolyonu gördüğünü belirtmektedir (Arundell, 1834: 120).

Ortaköy'de M.S. 4. yüzyıl Pers dönemine ait 'Sigloiler' bulunmuştur. Raporda belirtildiğine göre hazine, iki-üç bin civarında orijinal sikkelerden oluşmaktaydı. 669 tanesi Uşak Müzesi'ne Körez Köyü halkı tarafından satılmıştır. Müzede Körez Hazinesi olarak kayıtlıdır (Roosevelt, 2003: 681).

M.S. 2 yüzyıla ait bir sikkede süvari omzunda çifte balta ile figürize edilmiştir. ΤΡΑΙΑΝΟΠΟΛΙΤΩΝ yazısı da görülmektedir (Franke, 2009: 83).

7.19. ’Αξιοττα (?)

Uşak Müzesi’nde 164 Sulla =M.S. 79/80 yılına ait bir onur yazıtında ’Αξιοττα adında bir yer ifade edilmektedir. Yazıtta ἡ ‘Αξιοττηνῶν κατοικία şeklinde belirtilir (Şahin, 1998: 71).

7.20. Γαβαλα (?)

Uşak’ta (=Temenothyrai) ele geçen bir yazıtta ‘Gabala Tanrıları’ ifadesi geçmektedir. L. Zgusta bu yazıtta geçen Γαβαλα kelimesinden yola çıkarak bu adda bir yerleşmenin yazıttın bulunduğu bölgede lokalize edileceğini belirtmektedir (Zgusta, 1984: 131 - §182).

7.21. Γάνδεια (?)

W. Ramsay, Gandeia ya da Gaudeia adındaki yerleşimi Germe yakınındaki Trakoula civarında lokalize etmektedir (Ramsay, 1960: 136). Ancak L. Zgusta, bu yerleşmenin Bagis ile Blaundus arasında olması gerektiğini belirtmektedir (Zgusta, 1984: 134- §192).

7.22. Κασ[α]ρų//α// (?)

Uşak yakınında (=Temenothyrai) Kale’de bulunan bir yazıtta Μητρί θεῶν Κασ[α]ρųειvη (Meter Theon Kasarmeine) şeklinde belirtilen bir yerleşme söz konusudur. L. Zgusta yerleşmeyi yazıtın bulunduğu yerin civarında lokalize etmiştir (Zgusta, 1984: 236- §455-8).

7.23. Κλανναυδα , Κλανουδδα (?)

M.Ö. 2. ya da 1. yüzyıla ait sikkelerde adı geçmektedir. Sikkelerde ΚΛΑΝΝΟΥΔΔΕΩΝ olarak geçmektedir. K. Buresch, buranın Alaşehir’den (=Philadelphia) Phrygia’daki Akmonia’ya doğru giden yoldaki ilk yerleşim yerinde Hellenistik döneme ait kale duvarı ile Hristiyanlık dönemi harabelerden bahseder. Burasının Philadelphia kentine 52.5 km uzaklıkta olduğunu belirtmektedir. L. Zgusta doğu Lydia ile Phrygia sınırında olabileceğini belirtmektedir (Buresch, 1911: 202-203; Zgusta, 1984: §525-2). Bahsedilen uzaklık ise Uşak sınırları içerisine denk gelmektedir.

7.24. Λυένδος (AKTAŞ?)

Uşak'ın (Temenothyrai) batısında Aktaş'da bulunan M.S. 2. yüzyıla ait bir onur yazıtında geçmektedir. "Lyendos'da yaşayan katoikia halkı" ifadesi geçmektedir. L. Zgusta Λυένδος yerleşiminin yazıtın bulunduğu yer olan Aktaş'ta lokalize edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Zgusta, 1984: §728).

7.25. Μοκαδήνη (?)

Demirci Yiğitler Köyü civarında bulunan bir yazıtta, "Mokada civarında yaşayan halk" şeklinde bir ifade geçmektedir. H. Malay, bu yazıtta geçen halkın Stephanos Byzantios'daki Mokada şeklinde geçen yerdeki halk ile aynı olması gerektiğini belirtmektedir. Yazıtta geçen diğer üç halkında, Mysia ile Phrygia Epiktetos arasında bulunan dağlık Abbaeitis bölgesinde yaşadıklarını ve Mokadenoi halkının imparatorluk döneminde Temenothyrai (=Uşak), Silandos (=Selendi) ve Bagis (=Güre) kentlerine hâkim olduklarını belirtmektedir. Ayrıca Uşak'ta bulunan bir yazıtta Mokadene'nin parlak metropolisi Temenothyrai ifadesi vardır (Şahin, 1998: 108).

7.26. PANASİON (BANAZ KÖYÜ?)

Ortaçağ'da gelişmeye başlayan bir yerleşmedir. Banaz Köyü civarı olması muhtemeldir (Sevin, 2001: 207).

VIII. BAŞLICA KÜLTLER VE TAPINIM MERKEZLERİ

İlkçağ Anadolusunda başlıca önemli tapınaklar özellikle anayollar ve sıcak su kaynaklarına yakın yerlerde kurulmuşlardır. Bu dinsel tapım merkezlerine şifa istemek veya kehanet danışma gibi isteklerle gelen ziyaretçiler, buralarda ciddi harcamalar yapmaktadırlar. Böylece bölge ekonomisi gelişmekle beraber sosyal ve kültürel bakımdan olumlu gelişmeler meydana geliyordu. Bu canlılık tüccarları ve sanatçıları bu bölgelere çekiyordu (Malay, 1990: 389).

Küçük Asya'daki kefaret yazıtlarından anlaşıldığı kadarıyla Lydia ve Phrygia'nın kırsal kesimlerinde tek bir tanrı yerine farklı ihtiyaçlara cevap veren ve farklı özellikleri olan birkaç tanrı birden tapınım görmekteydi (Aytaçlar, 2012: 49).

Kefaret yazıtlarında adı geçen tanrılar, Yunan pantheonuna ait olan Apollon, Zeus ve Artemis gibi tanrılar Lydia'da yaşayan kırsal halkın geleneksel tanrılarıyla birleşmişlerdir (Aytaçlar, 2012: 43).

Uşak'ın doğusunda kalan bölgeye "Phrygia Pacatiane" denilmekteydi. Bu bölgede yaygın olarak görülen kültlerden bir tanesi, Phrygler'in en önemli tanrısı *Kybele*'dir. Küçük Asya'da yaygın olarak ibadet edilen ana-tanrıça (Magna Mater)'dır (Akşit, 1983:135). Kybele'nin sıfatlarından bir tanesi Dindymene'dir. Dindymos Dağı'nın tanrıçası anlamında kullanılır. Dindymos adının kullanıldığı dağlardan birisi Phrygia'daki Uşak ile Gediz arasındaki Murat Dağı'dır. Romalılar dönemine kadar tek ana tanrıça olarak kabul edilmiştir (Yıldırım, 2008: 76).

Kybele, Küçük Asya'da yaygın bir tanrı figürüdür. Küçük Asya'da Hadrianus'tan Gallienus dönemine kadar Ana Tanrıça figürü sikkelerde yaygın bir şekilde kullanılmıştır (Fergusan, 1970: 29).

Phrygler'in diğer önemli bir tanrısı da ay tanrısı *Men*'dir. Anadolu'da İç Batı Anadolu bölgesinde yaygın bir tanrı olan Men; yoksul ve hasta insanların koruyucusu, ay sembolü ile gizemli bir güce sahip olarak iyilik ve şifa veren bir tanrı olmuştur. Hellenistik dönem ve Roma döneminde Uşak ve çevresinde tanrı Men önemli bir kült olmuştur (Malay, 1990: 390; Yıldırım, 2008: 76). Lydia'da tanrı

Men'e ait, M.S. 1. ve 3. yüzyıllar arasına tarihlenen pek çok kutsal alan bulunmuştur (Aytaçlar, 2012: 45).

Batı Anadolu'da olduğu gibi Uşak'ta da Men ve Artemis Anaeitis en yaygın yerel tanrılardandır (Malay, 1990: 390).

Men ay tanrısı olarak M.Ö. 3. binyıldan beri kabul edilen bir Anadolu tanrısıdır ve Anadolu'ya göçlerinden sonra Phrygler tarafından benimsenmiştir. Böylece Phryglerin milli tanrısı haline gelmiştir. Hatta arkeolojik bulgularda Phryg kıyafeti olan; külahlı, yüksek kemerli gömlek, manto ve tozluk giyen bir figür olarak tasvir edilir. Omuzları üzerinde kendisini temsil eden bir hilal bulunur. Mezarların koruyucusu, sağlık ve kehanet tanrısı olarak da bilinir (Özsait, 1985: 142).

Ayıca Men; kutsallığın, adaletin ve zaferin temsilcisi olarak da tapım görmüştür (Chaniotis, 2010: 124). Lydia yazıtlarında Men adı sıkça geçmektedir (Chaniotis, 2010: 125).

Phrygia'daki buluntu sayısı Lydia'ya oranla çok azdır. Ama Lydia yazıtlarının da M.S. 2. yüzyıldan daha önceye gitmediğini belirtmek gerekir (Malay, 1990: 391).

Bölgede tapım gören tanrılardan biri de *Apollon* olmuştur. Epigrafik ve arkeolojik buluntular yoluyla ortaya çıkarılan tapınaklar vardır. Bunlardan bir tanesi, Uşak'ın Banaz İlçesi'nin kuzey batısında yer alan Eksik (Çamsu) Deresi Mevkii'nde bir orman yolu yapım çalışması sırasında *Apollon Alsenos*'a adanmış bazı adak taşlarıdır. Araştırmacılar Apollon Alsenos'a ait bu yerel tapım merkezinin adı geçen mevkide olduğunu belirtmektedirler (Malay, 1990: 393).

Sebaste'de imparatorluk dönemine ait iki kitabeden kentte Apollon kültünün bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu iki kitabe de Augustus gelmeden önce, kehanet saçan Apollon'un mukaddes bir yerinin olduğunu göstermektedir (Taşlıklıoğlu, 1963: 164).

Akmonia'da Apollon'un başını tasvir eden Caracalla dönemine ait bir sikke bulunmuştur. Arkasında, çıplak bir Apollon resmi bulunur ve ayakta durmaktadır. Bu tasvirde baş sağa dönük olup, sol elinde bir yay tutmaktadır (Taşlıklıoğlu, 1963: 144).

Temenothyrai kentine ait Apollon'u gösteren bazı sikkeler vardır. Ayakta duran çıplak bir tanrı cepheden görülmektedir. Ayakları çapraz, başı da sağa dönük şekildedir. Sağ elinde bir dal tutmakta, sol eli ise etrafı yılan sarılı bir sehpaya dayalıdır. Sehpanın üzerinde dik vaziyette bir yay bulunur. Önünde sol tarafta bir ağaç ve bunun dibinde bir lyra vardır (Taşlıklıoğlu, 1963:166).

Blaundus'ta da *Apollon Lairbenos* kültü tapım görmüştür (Mitchell, 1993: 187). Apollon hasta ruhların tedavisinde onlara yaşama gücü ve neşesi veriyordu (Taşlıklıoğlu, 1963: IV).

Blaundus imparatorluk dönemi sikkelerinde Apollon kültünü gösteren figürler vardır. Bazılarının üzerinde bir Apollon başı görülür. Bazılarında ise terslerinde çıplak, ayakta bir Apollon Kitharaidos'a rastlanır. Bu Apollon'un arkasında uzun bir kiton ve bir khimation vardır. Sol elinde lyrası, sağ elinde mızrabı bulunmaktadır (Taşlıklıoğlu, 1963: 78).

Roma imparatoru Philippus Arabs'ın karısı Roma imparatoriçesi Marcia Otacilia Severa adına basılan bir sikkede Apollon dal ile yılan dolanmış üçayaklı kazana dayanmış, arkasında yay, solda lir ve defne ağacı figürü ile görülmektedir (Franke, 2009: 76).

Uşak ve çevresinde çok sayıda tapınak vardı. Bunlardan biri de, *Apollo Tarsios*'un Tabala (=Davala) daki tapınağı idi (Varinlioğlu, 2001: 170).

Banaz Akmonia (=Ahat Köy) kaynaklı olması muhtemel iki yazıt daha bize bilgi vermektedir. Banaz-Yenice Köyü ve Çorum Köyü'nde bulunan bu yazıtlarda, *Theos Zeus Hypsistos* kültüne ait tapım görülmektedir (Drew-Bear, 1976: 247-249).

Bir başka yazıtta *Zeus Bronton*'a adak adanmıştır. Bu tanrının adı "Gürleyen Zeus" olarak bilinmektedir (Varinlioğlu, 2001: 170).

Banaz İlçesi'nin Banaz Köyü'nde bulunan, *Zeus Orkamaneites*'e sunulmuş M.S. 3. yüzyıla ait bir adakta "Thamalos, karısı yalan yere yemin ettiği için, Zeus Orkamaneites'e (kefaret borcunu ödedi)" yazmaktadır (Aytaçlar, 2012: 128).

Bir diğer buluntu ise Uşak Müzesi'nde bulunan Zeus Orkamanites'e sunulmuş bir adak yazıtıdır. *Zeus Orkamaneites Tapınağı*'nın (Phryg Tapınağı) yeri Banaz demiryolunun 250 m güneyinde ve Banaz Çayı (=Sindros) 'nın 500 m kadar kuzeyindeki bir tarlada bulunmaktadır. Tarla sahibi toprağın bir metre kadar altında bazı adak taşlarının ve inşaatlarda kullanılan dikdörtgen biçimli yontulmuş kireçtaşlarının bulunduğunu belirtmiştir. Aynı tarlada çok sayıda seramik parçaları da bulunmuştur (Drew-Bear, 1984: 110). Zeus, Küçük Asya'da oldukça yoğun tapınım görmüş bir tanrıdır (Aytaçlar, 2012: 47).

Theos Zeus Hypsistos kültü, köylüler ürünlerine bereket vermesi için, tanrının adaletine ve büyüklüğüne sığınma kültüdür (Şahin, 2001: 65). Phrygia'da ve Lydia'da tapım gören *Theos Zeus Hypsistos* kültü; Phrygia'daki yazıtlarda *Hypsistos* epithetinin Aziz ve Ulu *Hosios* ve *Zeus* epithetleri ile birlikte kullanılması, Sami kökenli Paian bir kült olduğu anlamında yorumlanır (Mitchell, 1993: 49).

M.S. 3. yüzyıla ait bir başka yazıtta ise, "Lucius… ve hayvanları için ettiği yeminde durmadı; (bu nedenle Zeus Orkamaneites'e (kefaret olarak)… ödedi" yazmaktadır (Aytaçlar, 2012: 129).

Marcus Aurelius Severus Alexander dönemine ait Akmonia sikkesinde tahta oturan *Zeus* asa ve kâse ile ve yılan bedenli iki dev figürleri ile betimlenmiştir (Franke, 2009: 74).

M.S. 2.-3. yüzyıla ait bir sikkede *Herakles* yatan boğanın üstünde sopayla ayakta duruyor, üç başlı Gergones'i yakalarken, solda ikinci boğa ile figürize edilmiştir (Franke, 2009: 73).

Bir yazıtta "büyük hastalıklardan kurtulunca" Aurelios Attalos adında biri Ana *Tanrı Leto*'ya, *nemesisle*r ve *nymphala*r şükranlarını dile getirmiştir. Nemesisler hastalıktan koruyucu, Leto ile mymphalar ise iyileştirici tanrılardır (Varinlioğlu, 2001:171).

Batı Anadolu'da Yunanlı tanrıça *Artemis* ile Pers şifalı su tanrıçası *Anahita*, *Artemis Anaitis* adı ile yoğun bir tapım görmüşlerdir (Malay, 1990: 390).

M.S. 3. yüzyıla ait bir Akmonia sikkesinde ise *Dioskur*'lar (Zeus'un oğulları, denizcilere yol gösterir) polos ve mızrakla figüre edilmiştir (Franke, 2009: 82).

Caracalla dönemine ait bir başka sikke üstünde ise *nehir tanrısı* figürü basılmıştır (Franke, 2009: 65).

SONUÇ

Yaptığımız bu çalışma ile Uşak ve çevresinin Neolitik dönemden M.S. 395 yılına kadar olan süreci ele almış olduk. Uşak, İç Batı Anadolu'da yer alan ve Batı Anadolu ile Orta Anadolu'yu birbirine bağlayan yol üzerinde yer alır. Bu özelliği nedeniyle eskiçağlardan itibaren önemli yerleşmelerin merkezi olmuştur. Bölgeler arasında coğrafi konumu nedeniyle doğal bir hudut oluşturmuştur.

Bugüne kadar Uşak'la ilgili yapılmış çalışmalara ek olarak geniş çaplı bir yüzey araştırması ile detaylı sonuçlara ulaşmış olduk. Yaptığımız çalışmada Uşak İli Sivaslı İlçesi'nde bulduğumuz malzemeler bölgenin eskiçağ tarihine özellikle de prehistorik dönemlerine ışık tutmuştur. Elde ettiğimiz seramikler ve diğer arkeolojik malzemelerin analizi yapılmış ve Uşak'ın en erken iskânının Neolitik Çağ'a kadar gittiği açık bir şekilde ortaya konmuştur. Bölgede Kalkolitik Çağ'da yerleşme sayısının arttığı anlaşılmaktadır. Ancak hemen hemen her höyükte ele geçen yoğun İTÇ buluntuları, merkezi Anadolu'da olduğu gibi Uşak çevresinde de sözü edilen dönemde nüfus ve yerleşim durumuyla ilgili belirgin gelişmeye işaret eder. Yakın çevre yerleşmeleri ile bağlantılı olduğu bulunan parçalardan anlaşılmaktadır. Bölge kültürünün yayılma alanlarından olduğu görülmüştür. Bölgede bulunan malzemelerin tasnifi yapılmış, fotoğrafları çekilerek çizimleri yapılmıştır.

Tarihi devirlerde de önemini yitirmeyen Uşak ve çevresi, Hititler ile zaman zaman mücadele eden Arzawa krallıklarından muhtemelen Mira–Kuwaliya'nın hâkimiyet altına girdiği görülmektedir. Hitit metinlerinde Arzawa'nın Hitit topraklarının batısında olduğu ifade edilmektedir. Batı Anadolu ile İç Batı Anadolu toprakları bu alanı kapsamaktaydı. Uşak'ta Hitit kültürünün yayılma alanının sınırı olabileceği konusunda görüşler de belirtilmektedir. Ancak bunun için bölgede, kültürel durumu veren bir yerleşmede kazı çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Ege Göçleri ya da Deniz Kavimleri Göçü olarak belirtilen göçlerin Hititleri olduğu gibi Arzawa krallıklarını da kötü etkilediği aşikârdır.

Bu karanlık dönemden sonra M.Ö 1. binyılda Anadolu'da yeni güçlü devletler kurulmuştur. Uşak Phrygia ile Lydia topraklarının hududunu oluşturmuştur. Bazen Phrygia ile Lydia hududundaki yerleşmelerin yeri konusunda değişkenliklerin olduğu

anlaşılmaktadır. Kimi zaman Phrygia kimi zaman da Lydia topraklarına geçişler olmuştur. Kimmer saldırıları sonucunda yıkılan Phrygia'dan sonra Lydia'nın büyük kralı Alyattes Kimmerleri yenilgiye uğratarak Anadolu'dan uzaklaştırmıştır.

Sınırları Halys Nehri'ne kadar uzanan Lydia Devleti, Pers Kralı Kyros ile giriştiği iktidar mücadelesini kaybetmiştir. Bundan sonraki yaklaşık iki yüzyıllık dönem satraplıklar dönemi olmuştur. Uşak yerleşmeleri Sardeis Satraplığı'na bağlı bir şekilde yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Büyük İskender M.Ö 334 yılında Anadolu'ya geçiş yaptı. Kısa sürede Persleri peş peşe yenilgiye uğratan Büyük İskender ile Hellenistik Dönem başlamış oldu. Genç yaşta hayatını yitiren Büyük İskender'in halefleri arasında paylaştırılan Anadolu toprakları uzun süre bir karmaşa dönemi içerisinde kalmıştır. Büyük İskender'in halefleri arasında yapılan mücadelelerin geçtiği bölge olarak bu durumdan en çok etkilenen yerlerden olmuştur. Büyük İskender'in ölümünden sonra yapılan paylaşımda Büyük Phrygia Antigonos Monophtalmos'un payına, Küçük Phrygia (Hellespontine Phrygia) Leonnatos'un payına ve Lydia da Meandros'un payına düşmüştür.

M.Ö 301 yılında yapılan Ipsos Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun büyük bir kısmını Lysimakhos ele geçirmiştir. M.Ö 281'de ise Korupedion Savaşı'nda Lysimakhos öldürüldü ve Karadeniz bölgesi haricinde Anadolu'nun tek hâkimi Seleukos olmuştur.

Ayrıca bu dönemde Anadolu'ya Kelt akınları başlamıştır. Keltler, Orta Anadolu'ya gelerek yerleşmişlerdir. Bu bölgeye de Galatia adı verilmiştir.

Seleukos'un egemenliği döneminde küçük krallıklar kurulmaya başlamışlardır. Bu çerçevede Batı Anadolu'da Pergamon Krallığı kurulmuştur. Seleukos, buraya Attalos'un oğlu Tios'lu Philetairos'u vali olarak atamıştır ve Küçük Asya'nın büyük bir kısmına hâkim duruma gelmiştir.

M.Ö 190 yılında Magnesia (=Manisa)'da Romalılar, Seleukos kralı III. Antiokhos'u yenilgiye uğratmıştır. Anadolu'daki Seleukos hâkimiyetini sona

erdirmişlerdir. M.Ö 188 yılında yapılan Apameia (=Dinar) Barışı'ndan sonra Batı Anadolu'nun büyük bir kısmı Magnesia'da kendisini destekleyen Pergamon kralı II. Eumenes'e bırakılmıştır.

M.Ö 133 yılına kadar devam eden bu süreç, III. Attalos'un ölümüyle değişmiştir. III. Attalos, Pergamon Krallığı'nı Roma Cumhuriyeti'ne miras olarak bırakmıştır. Pergamon Krallığı'nın mirasçısı olan Roma Cumhuriyeti, bu vasiyete karşı çıkan Aristonikos'un ayaklanması ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Ayaklanmanın bastırılmasıyla Roma vasiyetin gereği olarak buraya bir vali atamıştır. Böylece M.Ö 129 yılında Batı Anadolu'da Roma'nın Anadolu'daki ilk eyaleti olan Asya Eyaleti (Provincia Asia) kurulmuş oldu.

Roma Cumhuriyet döneminde de bölge bir kargaşa içerisinde yer almıştır. Agustus ile birlikte başlayan Roma İmparatorluk döneminde Asya Eyaleti'nin bir parçası olarak yeni bir döneme girmiş oldu.

Hellenistik dönemden itibaren Batı Anadolu'da kolonizasyon çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. Katoikoi veya katoikia adı verilen yerleşmeler meydana getirilmiştir. Bu yerleşmeler, Makedon askerler tarafından kurulmuşlardır. Bu kolonilerin kuruluş yönünden ekonomik ve politik açıdan önemli olmakla beraber askeri ve sınır güvenliği bakımından da önemlidir. Blaundus antik kenti bu kentlerden bir tanesidir.

Asya Eyaleti'nin kurulması ile birlikte Roma hâkimiyetine giren Uşak ve çevresinde çok sayıda yeni yerleşmelerin kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu antik kentler tarihi yolların güzergâhında olması nedeniyle önemini daha da artırmıştır.

Roma dönemine ait önemli kentlerden biri Akmonia (=Ahatköy) antik kentidir. İmparator Claudius döneminde İmparatorluk kültü kurulmuştur. Bu kent Yahudilik tarihi açısından da önemlidir.

Asya Eyaleti'ne getirilen çok sayıda yahudi nüfustan bir kısmı Banaz Ahat Köy'de bulunan Akmonia antik kentine yerleştirilmişlerdir. Bu durum bölgede bulunan yazıtlardan açıkça anlaşılmaktadır.

Roma'nın Anadolu'daki romanizasyon faaliyetleri çerçevesinde kurulan kentlerden birisi de Augustus tarafından kurdurulan Sebaste (=Selçikler) antik kentidir.

Ayrıca Hristiyanlık tarihi açısından önem arz eden Montanus'un kurucusu olduğu bilinen Montanizm'in idari ve dini merkezi olan Pepouza antik kentinin Uşak'ta bulunması buranın önemini bir kat daha artırmaktadır.

Phryg ve Roma kültlerinin de bölgede etkin bir şekilde tapınım gördükleri de özellikle kefaret yazıtlarından anlaşılmaktadır. Lydia ve Phrygia'nın kırsal alanlarında tek bir tanrı yerine farklı tihtiyaçlara karşılık veren tanrılar tapınım görmekteydi.

Lydia Yunan pantheonunda bulunan Apollon, Zeus ve Artemis gibi tanrılar halkın yerel tanrılarıyla birleşiyordu. Uşak'ın douğusundaki Phrygia topraklarında ise yaygın olarak Phrygler'in en önemli tanrısı Kybele tapım görmekteydi. Bölgede Phrygler'in diğer önemli tanrısı Men de tapınım gören tanrılardandır.

Sonuç olarak Uşak Eskiçağlardan itibaren ekonomik ve politik öneme sahiptir. Ayrıca çeşitli kültürlerin Batı Anadolu ile Orta Anadolu kültürlerinin etkileşim sahası olması nedeniyle, zengin bir kültüre sahip bölge haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

A -ANTİK KAYNAKLAR

Ammianus Marcellinus. (1976). Lives of The Later Caesar. (Çeviren: Anthony Birley). London: Penguin Books.

Ammianus Marcellinus. (1986). Roman History III (Books 27-31). LOEB (Çeviren: John C. Rafe) London-Cambridge: W.M Heinemann-Harvard University Press.

Appianos. (1961). Roman History IV. LOEB. (Çeviren: Horace White). London-Cambridge Mass: W.M Heinemann-Harvard University Press.

Appianos. (1962). Roman History II. (Book VII). LOEB. (Çeviren: Horace White). London-Cambridge Mass: W.M Heinemann-Harvard University Press.

Arrianos, Flavius. (2005). Aleksandrou Anabasis. (Çeviren: Furkan Akderin) İstanbul: Alfa Yayınları.

Cassius Dio. (1917-1924). Roman History. Volume VI-VII. LOEB. (Book. LIII, LIV, LIX). (Çeviren: Earnest Cary). London-Cambridge: W.M Heinemann-Harvard University Press.

Diodorus Sicilius.(1963). Library of History, VIII. (Çeviren: C. Bradford Welles). London - Cambridge: W.M Heinemann-Harvard University Press.

Diodorus Sicilius. (1957). Library of History, XI. (Çeviren: Francis R. Walton). London-Cambridge: W.M Heinemann-Harvard University Press.

Eusebius. (2008). Chronicle. Armenian Classical. (Çeviren: Robert Bedrosian). New Jersey.

Eutropius. (1886). Abridgement of Roman History. (Çeviren: John Selby Watson). London: George Belland Sons.

Eutropius. (1993). Breviarium. (Çeviren: H.W. Bird). Liverpool: Liverpool University Press.

Eutropius. (2007). Roma Tarihinin Özeti. (Çeviren: Çiğdem Menzilcioğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Florus, Epitome of Roman History I. LOEB. (Çeviren: Edward Seymour Forster). London-Cambridge: W.M Heinemann-Harvard University Press.

Gaius Iulius Caesar. (2007). Commentarii de bello civili. (Çeviren: Furkan Akderin). İstanbul: Alfa Yayınları.

Herodotos. (2002). Herodot Tarihi. (Çeviren: Müntekim Ökmen). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Historia Augusta. (2011). Hadrianus, De vita Hadriani (Çeviren: Recai Tekoğlu). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Homeros. (2007). Ilias (22. Basım). (Çevirenler: Azra Erhat ve A. Kadir). İstanbul: Can Yayınları.

Iustinianus. (1877). Codex Iustinianus. (Çeviren: Paul Krueger). Berlin.

Justinus, Marcus Junianus. (1994). Epitome of The Phillippic History of Pompeius Trogus. (Çeviren: J.C Yardley). Atlanta, GA: Scholars Press.

Justini. (1790). Historiae Phillippicae: or the History of Justin. (9. Baskı). (Çeviren: John Clarke). London–Pater-Noster Row: T.Longman-T.Evans.

Livius. (2007). Rome's Mediterranean Empire. (Çeviren: Jane D.Chaplin). Oxford - New York: Oxford University Press.

Orosius. (2010). Seven Books of History Against The Pagans. (Çeviren: A.T. Fear). Liverpool: Liverpool University Press.

Paterculus, Velleius. (2011). The Roman History. (Çevirenler: J. C Yardley ve Anthony A. Baret). Indianapolis: Hackett Publishing.

Pausanias. (1918). Description of Greece I. (Çeviren: W.H.S. Jones, M.A).London-New York: William Heinemann-G.P. Putnam's Sons.

Plinius. (1967). Natural History I. (Çeviren: H.Rackham, M.A). Cambridge- London: Harvar University Press.

Plinius (1999). Natural History. (Book 33-35). LOEB. (Çeviren: H.Rackham). London - Cambridge: Harvard University Press.

Plinius. (2001). Epistulae. (Çevirenler: Çiğdem Dürüşken ve Erendiz Özbayoğlu). İstanbul: YKY.

Plutarkhos. (1920). Marius. (Çeviren: B. Perrin). Cambridge: Harvard University Press.

Plutarkhos. (1968). Plutarch Lives II. Themistocles and Camillus. Aristides and Cato Major. Cimon and Lucullus. LOEB. (Çeviren: Bernadotte Perrin). London-Cambridge: Harvard University Press.

Plutarkhos. (2006). Bioi Paralelloi. Marcus Antonius. (Çeviren: Furkan Akderin). İstanbul: Alfa Yayınları.

Plutarkhos. (2007). Bioi Paralelloi. İskender & Caesar. (Çeviren: Furkan Akderin). İstanbul: Alfa Yayınları.

Polyainos. (1974). The Strategems of War. (Çeviren: R. Shepherd). Chicago: Ares Publishers.

Polybius. (2010). The Histories. (Çeviren: Robın Waterfield). Oxford-New York: Oxford University Press.

Quintus Curtis. (1946). History of Alexander Volume I-II. (Çeviren: J.C. Rolfe). London-Cambridge: William Heinemann-Harvard University Press.

Strabon. (2000). Geographika Antik Anadolu Coğrafyası. (Çeviren: Adnan Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Strabon. (1914). Geography.(Çeviren: H. L. Jones). Cambridge (Mass.): Harvard University Press.

Suetonius. (1959). The Lives Of The Caesars. Volume I-II. (Çeviren: J.C. Rolfe). London-Cambridge: Harvard University Press.

Suetonius. (2000). Lives of the Caesars. (Çeviren: Catharine Edwards). Oxford-New York: Oxford Unıversity Press.

Suetonius, Gaius Tranquillus. (2008). On iki Caesar'ın Yaşamı. (Çevirenler: Fafo Telatar ve Gül Özaktürk). Ankara: TTK.

Tacitus, Cornelius. (1894). The Agricola and Germania. (Çeviren: R.B. Townshend). London: Methuen & Co.

Tacitus, Cornelius. (1996). The Annals of Imperial Rome. (Çeviren: Michael Grant). London: Penguin Books.

Tacitus, Cornelius. (1931). Histories Books IV-V, Annals Books I-III. (Çeviren: Clifford H. Moore ve John Jackson). LOEB. Harvard University Press.

The Augustan History. (1976). (Çeviren: Anthony R. Birley). Lives Of The Later Caesar. London: Penguin Books.

The Scriptores Historiae Augustae I (1991). LOEB. (Çeviren: David Magie). London-Cambridge: Harvard University Press.

The Theodosian Code and Novels and The Sirmondian. (1952). (Çeviren: Clyde Pharr). Princeton-New Jersey: Princeton University Press.

Valleius Paterculus. (1961). Compendium of Roma History, Res Gestae Divi Augusti. (Çeviren: Frederick W. Shipley). London-Cambridge: W.M Heinemann - Harvard University Press.

Xenophon. (1914). Cyropaedia I-II. (Çeviren: Walter Miller). London-New York: William Heinemann - The Macmillan Co.

Zosimus. (1982). New History. (Çeviren: Ronald T.Ridley). Canberra: Australian Association for Byzantine Studies.

B - MODERN KAYNAKLAR

Abay, Eşref ve Dedeoğlu, Fulya. (2007). 2005 Yılı Çivril Ovası Yüzey Araştırması. 24. AST, 1. Cilt Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. 277-292.

Adams, Winthrop L. (2007) . The Hellenistic Kingdoms. (Edt: Glenn R.Bugh). The Cambridge Companion to the Hellenistic World. Cambridge: Cambridge University Press. 28-51.

Akalın, Ayşe Gül. (2006). "Hellenleştirmede Bir Yerleşim Ögesi: Katoikia". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 25 (39), 65-74.

Akbıyıkoğlu, Kazım.(1991). Güre Basmacı Tümülüsü Kurtarma Kazısı. I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri 1990. Ankara: AÜ Basımevi.

_____(1993). Güre Velişin Tepe Tümülüsü Kurtarma Kazısı. III. Müze Kurtarma Kazıları 1992. Anakara: AÜ Basımevi.

_____(1994). Kayaağıl Tümülüsü Kurtarma Kazısı. IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri 1993. Ankara: AÜ Basımevi.

_____(1996). 1994 Yılı Güre İkiztepe Tümülüsü Kazısı. VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri 1995. Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

_____(1997). 1995 Yılı Blaundos (Sülümenli) Kazısı. VII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri 1996. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

Akdeniz, Engin. (1999). Büyük Menderes Havzası'nın Demir Çağı Öncesi Kültürleri. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

_____(2002). Büyük Menderes Havzasında Prehistorik Yerleşim Dokusu. Belleten, LXVI-245, 1-34.

Akşit, İlhan. (1999). Ancient Treasures Of Turkey. İstanbul: Haşet Kitabevi.

Akşit, Oktay. (1970). Roma İmparatorluk Tarihi. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları.

_____(1983). Manisa Tarihi. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Akurgal, Ekrem. (2003). Anadolu Uygarlıkları (8. Baskı). İstanbul: Net Turistik Yayınları.

Aykurt, Ayşegül. (2008). Batı Anadolu'da Gri Seramiğin Kökeni ve Gelişimi. (Edt: Armağan Erkanal- Öktü, Sevinç Gürel ve Ulaş Deniz). Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları. 9-22.

Allen, R.E. (1983). The Attalid Kingdom. Oxford: Clarendon Press.

Anson, Edward M. (2013). Alexander the Great Themes and Issues. London-New York: Bloomsbury.

Ardos, Mehmet. (1995). Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi II (2. Baskı). İstanbul: Çantay Kitabevi.

Arınç, Kenan. (2006). Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri-Kıyı Bölgeleri 1. Erzurum.

Arslan, Murat. (2007). Mıthradates VI Eupator Roma'nın Büyük Düşmanı. İstanbul: Odin Yayıncılık.

Arundel, F.V.J. (1834). Discoveries In Asia Minor I. London: Ibotson and Palmer.

Asgari, Nuşin. (1982). Uşak Selçikler ve Çevresinden Roma Çağı Lahitleri ve Mermer Ocakları, Türk Arkeoloji Dergisi, XXV-2 1981, 11- 47.

Atalay, İbrahim ve Morten, Kenan. (2011). Türkiye Bölgesel Coğrafyası. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Atlan, Sabahat. (2014). Roma Tarihi'nin Ana Hatları. I. Kısım Cumhuriyet Devri. Ankara: TTK.

Austin, M.M. (2006). The Hellenistic World From Alexander to the Roman Conquest. Cambridge: Cambridge University Press.

Aydın, Nurallah. (1991). Seyitömer Höyük Kurtarma Kazısı 1989. I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri 1990. 191-203.

Aytaçlar, Pınar Özlem. (2012). Antik Çağ'da Günah, İtiraf ve Kefaret Confessiones. İstanbul: Ege Yayınları.

Bahar, Hasan. (2010). Eskiçağ Uygarlıkları. Konya: Kömen Yayınları.

Balcer, Martin J. (1984). Sparda By The Bitter Sea. California: Scholars Press.

Barnett, R.D. (2008). Phrygia and The Peoples of Anatolia in the İron Age. (Edt: I.E.S. Edwards). CAH II, 2. Cambridge: Cambridge University Prees, 417-442.

Barret, Anthony A. (1989). Caligula The Corruption of Power. London and New York: Routledge.

Batstone, William W ve Damon, Cynthia. (2006). Caesar's Civil War. Oxford: Oxford University Press.

Baydur, Nezahat. (1999). İmparator Julianus. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Beal, Richard H. (2011). Hittite Anatolia: A Political History. The Oxford Handbook Of Ancient Anatolia. (Edt: Sharon R. Steadman and Gregory Mcmahon).Oxford-New York: Oxford University Press.

Bilgen, Nejat A. (2008). Seyitömer Höyüğü 2006 Yılı Kazısı. 29. KST 2007, 1.Cilt, 321-332.

_____(2009). Seyitömer Höyüğü 2007 Yılı Kazısı. 30. KST 2008, 1.Cilt, 71-88.

_____(2010). Seyitömer Höyüğü 2008 Yılı Kazısı. 31. KST 2009, 1.Cilt, 341-354.

_____(2011). Seyitömer Höyüğü 2009 Yılı Kazısı. 32. KST 2010, 1.Cilt, 367-380.

Bilgi, Önder. (1979). M.Ö 3. Binyılına Tarihlenen Bir Grup İnsan Figürini ve Bunların Anadolu'da Dağılışı. An. Ar. VI. 133-144.

_____(1980). Yeni Bulunmuş Eserlerin Işığı Altında Anadolu'da Bronz Çağı Öncesi İnsan Figürleri Hakkında Yeni Gözlemler. Belleten XLIV 173, 1-24.

Billows, Richard A. (2009). Julius Caesar: The Colossus of Rome. London and New York: Routledge.

Birley, Anthony R. (2000). Marcus Aurelius. London and New York: Routledge.

_____(2002). Septimius Severus. The African Emperor. London and New York: Routledge.

Boardman, J. (2000). Persia and the West. London: Thomas & Hudson.

Boatwright, Mary T. (2008). Hadrian. Lives of the Caesars. (Edt: Anthony A. Barret). Oxford: Blackwell Publishing.

Bosh, M.E. (1942). Helenizm Tarihi'nin Anahatları. (Çeviren: Afif Erzen). İstanbul: İ.Ü Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Bosworth, A.B. (2000). A Tale of Two Empires: Hernan Cortes and Alexander the Great. (Edt: A.B. Bosworth ve E.J. Baynham). Alexander the Great in Fact and Fiction. Oxford-New York: Oxford University Press.

Bosworth, A.B. (2005). Büyük İskender'in Yaşamı ve Fetihleri Fetih ve İmparatorluk. Ankara: Dost Kitabevi.

Brosius, Maria. (2006). The Persians. London and New York: Routledge.

Bryce, Trevor R. (1974). Some Geographical and Political Aspects of Mursilis' Arzawan Campaign. AS. XXIV. 103-116.

_____(1985). A Reinterpretation of the Amailawata Letter in the Light of the New Join Piece. AS, 35, 13-23.

_____(1986). Madduwatta and Hittite Policy in Western Anatolia. Historia, 35, 1-12.

_____(2005). The Kingdom of the Hittites. Oxford: Oxford University Press.

_____(2010). Luviler Anadolu'nun Gizemli Halkı. (Edt: Craig Melchert). İstanbul: Kalkedon.

Buresch, Karl. (1898). Aus Lydien. Leipzig: Druck und Verlag Von B.G. Teubner.

Burnett, A. Amandry, M. ve Ripolles, P.D. (1998). Roman Provincial Coinage I: From the Death of Caesar to the Death of Vitellis 1, London-Paris: British Museum Press.

Cahill, Nicholas. (2012). Lydia, Altın Mucize. Arkeo Atlas. 90-105.

Cancik, Herausgegeben von Hubert und Schneider, Helmuth. (2001). Der Neue Pauly, Enzyklopadie der Antike. Band I I. Stuttgart-Weimar: Verlag J. B. Metzler.

_____(2002). Der Neue Pauly, Enzyklopadie der Antike. Band 12/1. Stuttgart-Weimar: Verlag J. B. Metzler.

Capperi, Mario. (1970). The Anatolians of The Late Neolithic and Chalcolithic Age. Belleten, XXXIV, 136, 509-555.

Ceylan, Mehmet A. (2007). Eşme (Uşak) Civarında Bazı Coğrafi Gözlemler. Marmara Coğrafya Dergisi 15, 65-84.

Chamoux, François. (2003). Hellenistic Civilization. Oxford: Blackwell Publishing.

Chaniotis, Angelos. (2010). Magatheism: the search for the almighty god and the competition of cults. (Edt: Stephen Mitchell ve Peter van Nuffelen). One God, Pagan Monotheism in the Roman Empire. Cambridge: Cambridge University Press. 112-140.

Cohen, Getzel M. (1996). The Hellenistic Settlements in Europe, the Islans, and Asia Minor. Berkley-Los Angeles- Oxford: University Of California Press.

Cox, M.A. (1908). The Greeks and The Persians. New York: Charles Scribner's Sons.

_____(2010). Giriş. (Edt: Nicholas D. Cahill). Lidyalılar ve Dünyaları İstanbul: . YKY- Kültür ve Turizm Bakanlığı. 7-27.

Çilingiroğlu, Altan ve French, D. H. (1994). Anatolian Iron Ages 3. Ankara: BIA.

Çilingiroğlu, Altan ve Çilingiroğlu, Çiler. (2007). Ulucak. (Yay. Haz. Mehmet Özdoğan ve Nezih Başgelen). Türkiye'de Neolitik Dönem. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 361-372.

Çilingiroğlu, Altan, Çevik, Özlem ve Çilingiroğlu, Çiler. (2012). Ulucak Höyüğü. (Edt: Altan Çilingiroğlu). Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları. İzmir: Arkadaş Matbaacılık Ltd. Şti. 157-168.

Dahmen, Karsten. (2007). The Legend of Alexander The Great on Greek and Roman Coins. London and New York: Routledge.

Dandamaev, M.A. (1989). Apolitical History of The Achaemenid Empire. Leiden-New York: Brill.

Darkot, Besim ve Tuncel, Metin. (1978). Ege Bölgesi Coğrafyası. İstanbul: İÜ Yayınları.

Dedeoğlu, Hasan. (2003). The Lydians and Sardis. İstanbul: A Turizm Yayınları.

Demir, Muzaffer. (2014). Lidyalılar. Mythos'tan Logos'a. Ankara: TTK.

Demircioğlu, Halil. (2011). Roma Tarihi (5. Baskı). Ankara: TTK.

Diakov, V. ve Kovalev, S. (2011). İlkçağ Tarihi 2 Roma (2.Basım). (Çeviren: Özdemir İnce). İstanbul: Yordam Kitap.

Donbaz, Veysel. (1994). Anadolu'nun en eski ulaşım ağı: Kral Yolları. Atlas Dergisi, 18, 20-34.

Drew-Bear, Thomas. (1976). Local Cults in Graeco-Roman Phrygia. GBRS 17. No.8.

_____(1979). The City of Temenouthyrai in Phrygia. Chiron 9. 275-302.

_____(1984). Frigya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları. AST II. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. 109-112.

Drews, Robert. (2014). Tunç Çağı'nın Sonu. (Çevirenler: Tolga Ersoy ve Gürkan Ergin). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Droysen. (2007). Büyük İskender Tarihi. (Çeviren: Bekir Sıtkı Baykal). İstanbul: Dharma.

Dunbabin, T.J. (1957). The Greeks And Their Eastern Neighbours. London: The Society For the Promotion.

Duru, Refik. (1996). Kuruçay Höyük II. Ankara: TTK Basımevi.

_____(2007). Göller Bölgesi Neolitiği. (Yayına Haz: Mehmet Özdoğan ve Nezih Başgelen). Türkiye'de Neolitik Dönem. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 331-360.

_____(2008). M.Ö 8000'den M.Ö 2000'e Burdur-Antalya Bölgesi'nin Altıbin Yılı, Antalya: Vehbi Koç Vakfı.

_____(2012). The Neolithic of the Lakes Region. (Edt: Nezih Başgelen/Mehmet Özdoğan). The Neolithic ın Turkey. İstanbul: Archeology & Art Publications, 3-65.

Duyuran, Rüstem.(1954). Tarihte Batı Anadolu I. İzmir: Ege Turizm Cemiyeti Yayınları.

Eck, Werner. (2007). The Age of Augustus. Oxford: Blackwell Publishing.

Eder, Walter. (2007). Augustus and the Power of Tradition. (Edt: Karl Galınsky). The Cambridge Companion to The Age of Augustus. Cambridge: Cambridge Universty Press. 13-32.

Efe, Turan. (1986). Patterned Reserve-slip Decoration in the Early Bronze Age of Western Anatolia. Anatolica 13, 1-17.

_____(2003). Batı Anadolu Tunç Çağı Uygarlığının Doğuşu. Tunç Bakışlar. ArkeoAtlas, 2, 92-129.

_____(2004). Kültür Gruplarından Krallıklara: Batı Anadolu'nun Tarihöncesi Kültürel ve Siyasal Gelişim Profili. Colloquium Anatolicum III, 15-29.

_____(2007a). Küllüoba Kazıları ve Anadolu Tarihöncesi Araştırmalarına Katkısı. (Yayına Hazırlayan: G. Umurtak, Ş. Dönmez ve A. Yurtsever Beyzazıt). Refik Duru'ya Armağan, İstanbul: Ege Yayınları, 103-114.

_____(2007b). I. Eskişehir Bölgesi Tarihöncesi Dönem Araştırmaları ve Önasya Arkeolojisi İçindeki Yeri. http://kulluobakazisi.bilecik.edu.tr/Dosya/Arsiv. Erişim Tarihi: 10.10.2014.

_____(2011). Son Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı, Batı Anadolu. Arkeo Atlas. 196-228.

Efe, Turan ve Tütkteki, Murat. (2005). The Stratigraphy and Pottery of the Period Transitional into the Middle Bronze Age at Küllüoba (Seyitgazi-Eskişehir). Anatolia Antiqua, XIII, 119-144.

Efe, Turan, Ay Efe ve Deniz Ş.M. (2001). Küllüoba: İç Kuzeybatı Anadolu'da Bir İlk Tunç Çağı Kenti 1996-2000 Yılları arasında Yapılan Kazı Çalışmalarının Genel Değerlendirilmesi. TÜBA-AR 4, 45-57.

Ekiz, Halil Hamdi. (2006). Uşak Müzesi'nde Bulunan Eski Tunç Çağı'na Ait Bir Grup İdol. 23. AST 2005. 1 Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 47-56.

Elspeth R. ve Dusinberre, M. (1999). Satrapal Sardis: Achaemenid Bowls in an Achaemenid Capital. AJA 103, 73-102.

_____(2003). Aspect of Empire in Achaemenid Sardis. Cambridge: Cambridge University Press.

Ergin, Gürkan. (2013). Anadolu'da Roma Hâkimiyeti, Direniş ve Düzen. İstanbul: İş Kültür Yayınları.

Erzen, Afif. (2010). İlkçağda Ankara (2.Baskı). Ankara: TTK.

Evans, James A. (2008). Daily Life ın the Hellenistic Age, from Alexander to Cleopatra. Connecticut-London: Greenwood Press.

Evliya Çelebi. (1966). Tam Metin Seyahatname. İstanbul: Üçdal Neşriyat.

Fensham, Charles F. (1963). Clauses of Protection in Hittite Vassal-Traties and Old Testament. Vetus Testamentum, 13-2, Brill, 133-143.

Fergusan, John. (1970). The Religions of the Roman Empire. London: Thames and Hudson.

Finley, M.I. (2006). Antik Çağ Ekonomisi. (Çeviren: Hatice Palaz Erdemir). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Fıratlı, Nezih. (1972). Uşak-Selçikler Kazısı ve Çevre Araştırmaları 1966-1970. TAD, XIX-II. Ankara: TTK Basımevi. 109-160.

_____(1978). Selçikler Kazı ve Araştırmaları. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, I, 17-19.

Fitzpatrich-Mckinley, Anne. (2002). Synagogue Communities in the Greko-Roman Cities. (Edt: John R. Baetlett). Jews in the Hellenistic and Roman Cities. London-New York: Routledge. 55-87.

Filges, Axel. (2006a). Blaundos. Byzas 3. 49-60.

_____(2006b). Das Byzantınısche Blaundos In Schrıft-Quellen Und Karten. Blaundos. (Hrsg: Axel Filges). Tübingen: Verlag Ernst Wasmuth. 26-29.

_____(2006b). Einleitung. Blaundos. (Hrsg: Axel Fılges). Tübingen: Verlag Ernst Wasmuth. 1-13.

_____(2006b). Von Mlaundos zu Blaundos. Lıterarısche Quellen und Überlegungen Zur Frühen Geschıcte Bıs Zur Integratıon ın Das. Blaundos. (Hrsg: Axel Filges). Tübingen: Verlag Ernst Wasmuth. 17-21.

_____ (2006c). Blaundos. Tübingen: Ernst Wasmuth Verlag.

_____(2011). Buildings and Citizens: Observations from late Antique and Byzantine Blaundos in Phrygia. (Edt: Ortwin Dally and Christopher Ratte). Archaeology and The Cities of Asia Minor in Late Antiquity. Michigan: Kelsey Museum Publication 6.

Foxwell, Albright, W. (1959). Dunand's New Byblos. Volume: A Lycian at the Byblian Court. BASOR, 155, 31-34.

Franke, Peter Robert. (2009). Roma Döneminde Küçükasya. (Çeviren. Nezahat Baydur). İstanbul. Ege Yayınları.

Freeman, Charles. (2003). Mısır, Yunan ve Roma. Ankara: Dost Kitabevi.

French, David Henry. (1969). Anatolian And The Aegean In The Third Milliennium B.C. Volume I Text. Dissertation presented forth he degree of Doctor of Philosophy. Cambridge University (yayınlanmamış doktora tezi).

Garstang, John. (1943). Hittite Military Roads In Asia Minor: A Study in Imperial Strategy with a Map. AJA 47, 35-62.

Garstang, John ve Gurney, O.R. (1959). The Geography of the Hittite Empire. Ankara: British Institute of Archaeology.

Garthwaite, Gene R. (2005). The Persians. Oxford: Blackwell Publishing.

George, M. ve Hanfmann, A. (1974). From Croesus To Constantine. Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Gıbbon, Edward. (1987). Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi 1. (Çeviren: Asım Baltacıgil). İstanbul: Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları.

Goetze, A. (1957). Kleinasien. München: Kulturgeschichte des Alten Orients.

Goldsworthy, Adrian. (2006). Life of a Colossus. New Haven and London: Yale University Press.

Gologlu, Mahmut. (1973). Anadolu'nun Milli Devleti Pontos. Gologlu Yayınları.

Greenewalt Jr ve Crawford H. (1995). Croesus of Sardis and the Lydian Kingdom of Anatolia. (Edt: Jack M. Sasson). Civilizations of the Ancient Near East II. New York: Charles Scribner's Sons, 1173-1183.

_____(2010). Giriş. (Edt: Nicholas D. Cahill). Lidyalılar ve Dünyaları. İstanbul: YKY, 7-27.

_____(2010). Lidya'da Çömlekçilik. (Edt: Nicholas D. Cahill). Lidyalılar ve Dünyaları. İstanbul: YKY,107-111.

Griffin, Miriam T. (1984). Nero The End of Dynasty. London and New York: Routledge.

Gruen, Erich S. (1984). The Hellenistic World and The Coming of Rome. Vol. II. London: University of California Press.

_____(2009). Caesar as a Politician. (Edt: Miriam Griffin). A Companion to Julius Caesar. Oxford: Wiley - Blackwell Publishing. 23-36.

Günaltay, M. Şemseddin. (1987). Yakın Şark II Anadolu (2. Baskı). Ankara: TTK Yayınları

Güterbock, Hans G. (1984). Hittites and Akhaeans: Anew Look. Proceedings of the American Philophical Society. Vol, 128, 114-122.

Hamilton, William John. (2013). Küçük Asya. (Çeviren: Kasım Toraman) Ankara: Midas Kitap.

Hansen, Esther V. (1971). The Attalids Of Pergamon. London: Cornell University Press.

Hartman, L. F. (1962). The Date of the Kimmerian Threat Against Asurbanipal According to ABL 1391. JNES 21,25-37.

Haspels, C.H.Emilie. (1971). The Hihlands of Phrygia: Sites and Monuments. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Hauken, Tor, Tanrıver, Cumhur ve Akbıyıkoğlu, Kazım. (2003). A New Inscription From Phrygia. Epig. Anat. 36, 33-44.

Hawkins, J.D. (1998). Tarkasnawa King of Mira. AS. 48, 1-31.

Heckel, Waldemer. (2002). The Wars of Alexander the Great 336-323 BC. Oxford: Osprey Publishing.

_____(2008). The Conquests of Alexander The Great. Cambrıdge: Cambridge University Press.

Heckel, Waldemar ve Yardley, J.C. (2004). Alexander the Great, Historical Texts in Translation. Malden-Oxford: Blacwell Publishing.

Horst, Pieter W. Van der. (2009). The Jews of Ancıent Phrygia. Studies in Ancient Judaism and Early Christianity. Leiden: Brill, 283-292.

Howgego, Christopher. (2005). Coinage and Identity in the Roman Provinces. New York: Oxford University Press.

Huzar, Elanor H. (1978). Mark Antony. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Imhoof-Blumer, F. (1897). Lydische Stadtmünzen, Genf-Leipzig.

İplikçioğlu, Bülent. (2007). Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

_____(1990). Eskiçağ Tarihinin Anahatları II. İstanbul: M.Ü Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Jones, A.H.M. (1998). The Cities of the Eastern Roman Provinces, Oxford: Oxford University Press.

Jones, Brian W. (1993). The Emperor Domitian. London and New York: Routledge.

Joukowsky, Marta S. (1986). Prehistoric Aphrodısias. Providence: Brown University, Center for Old World Archaeology and Art.

_____(1996). Early Turkey. Iowa: Kendal/Hunt Publishing Company

Karauğuz, Güngör. (2002). Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devletinin Siyasi Antlaşma Metinleri. Konya: Çizgi Kitabevi.

Karauğuz, Güngör. (2005). M.Ö II. Binde Orta Anadolu'nun Güney Kesimi. Konya: Çizgi Kitabevi.

Kâtib Çelebî, Kitâb-ı Cihânnümâ, İstanbul 1872.

Kaya, Mehmet Ali. (2000). Suriye Krallığı'nın Büyük Menderes Havzasındaki Kolonileri. Tarih İncelemeleri Dergisi XV, 121-136.

_____(2005a). Roma Lejyonerleri ve Anadolu. Tarih Araştırmaları Dergisi XXII/36, 87-96.

_____(2005b). Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi. Tarih Araştırmaları Dergisi, 38, 11-30.

_____(2006). Roma İmparatoru Septimius Severus Döneminde Anadolu. Tarih Araştırmaları Dergisi, 39, 27-48.

_____ (2008). Roma'nın Afrikalı İmparatoru Septimius Severus. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

_____(2009). Anadolu'da Roma Egemenliği. Doğu-Batı. 49, 195-233.

_____(2011). Anadolu'da Galatlar ve Galatya Tarihi. Konya: Çizgi Kitabevi.

Keaveney, Arthur. (2005). Sulla The Last Republican (2. Baskı). London-New York: Routledge.

Keil, Josef ve von Premerstein, Anton V. (1911). Beriht Über Eıne Zweıte Reise In Lydien. Band LIV. Wien: Philosophische - Historische Klasse. 133-144.

Kets de Vries Manfred F.R ve Engellau, Elisabet. (2004). Are Leaders Born Or Are They Made? The Case of Alexander the Great. Exeter: Karnac.

Kınal, Füruzan. (1953). Arzava Memleketlerinin Mevkii ve Tarihi. Anakra: TTK.

Koçak, Özdemir ve Bilgin, Mustafa. (2012). İçbatı Anadolu Bölgesinde Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağa Ait Yeni Yerleşmeler. Höyük 5, 1-10.

_____(2013). Afyonkarahisar Üçin Buluntuları Işığında Batı Anadolu Prehistoryası Üzerine Yeni Gözlemler. Adalya XVI, 31-48.

Kroll, Wilhelm ve Mithelhaus, Karl. (1934). RE Stuttgart: J.B Metzlersche Verlagsbuchhandlung.

Kuhrt, Amelie. (2009). Eski Çağ'da Yakındoğu I-II. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Kurke, Lance B. (2004). The Wisdom of Alexander The Great. New York: Amacom.

Kurt, Mehmet. (2010). Roma Cumhuriyeti'nin Anadolu Politikası ve Pergamon (Bergama) Krallığı'nın Rolü. Selçuk Üniveristesi Dergisi 23, 97-111.

Lamp, Winifred. (1937). Excavations at Kusura near Afyon Karahisar. Archaeologia, 86, 1-64.

_____(1938). Excavations at Kusura near Afyon Karahisar: II. Archaeologia, 87, 217-273.

Latacz, Joachim. (2002). Wilusa (Troia–Wilios) . Drei Namen für ein Territorium. (2nd ed). Basel: Special print for the exhibition, Troia–Traum und Wirklichkeit" in the Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, 1-12.

Le Bas, Philippe. (1870). Voyage Archeologıque En Grece Et En Asie Mineure. Inscriptions. Paris: Chez Firmin Didot Freres.

Lenski, Noel. (2002). Failure of Empire Valens and Roman state in the Fourth Century A.D. London: University of California Press.

____(2008). Constantine. Lives of the Caesars. (Edt: Anthony A. Barret). Oxford: Blackwell Publishing.

Lequenne, Fernand. (1991). Galatlar (2. Baskı). (Çeviren: Suzan Albek) Ankara: TTK.

Levick, Barbara. (1999). Vespasyan. London and New York: Routledge.

_____(2005). Tiberius The Politician. London and New York: Routledge.

Lintoot, Andrew. (2010). The Romans İn the Age of Augustus. Oxford: Wiley-Blackwell.

Lloyd, Seton ve Mellaart, James (1962). Beycesultan. Volume I. London: BIA.

_____ (1965). Beycesultan. Volume II. London: BIA.

Lloyd, Seton. (1998). Türkiye'nin Tarihi (8. Basım). (Çeviren: Ender Varinlioğlu). Ankara: TÜBİTAK.

Macqueen, J.G. (1968). Geography and History in western Asia Minor in the Second Millennium B.C. AS. Vol.18. 169-185.

_____(2001). Hitiler ve Hitit Çağında Anadolu. (Çeviren: Esra Davutoğlu). Ankara: Arkadaş Yayını.

Magie, David. (1950). Roman Rule In Asia Minor I. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

_____(2001). Anadolu'da Romalılar 1 Attalos'un Vasiyeti. (Çevirenler: Ömer Çapar ve Nezih Başgelen).İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Malay, Hasan (1983). Batı Anadolu'nun Antik Çağdaki Ekonomik Durumu. E.Ü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi 2, 50-61.

_____(1987). Batı Anadolu'da Aristonikos Ayaklanması. E.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi, III, 13-48.

_____(1990). Batı Anadolu'da Yerel Tanrılar ve Tapım Merkezleri. X. TTKong. 1986 Kongreye Sunulan Bildiriler I Ankara: TTK Basımevi, 389-395.

_____(1992). Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos Ayaklanması. İzmir: Bergama Belediyesi Kültür Yayınları.

Mansel, Arif M. (1999). Ege ve Yuna Tarihi. Ankara: TTK.

Mayor, Andrienne. (2013). Mithradates. İstanbul: İş Kültür Yayınları.

Melchert, Craig H. (2010). Lidya Dili ve Yazıtları. (Edt: Nicholas D. Cahill). Lidyalılar ve Dünyaları. İstanbul: YKY. 267-272.

Mellaart, James. (1954). Preliminary Report on Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey. AS, Vol. 4, 175-240.

_____ (1968). Anatolian Trade with Europe and Anatolian Geography and Culture Provinces in the Late Bronze Age. AS, Vol. 18, 187-202.

_____(1970). Excavations At Hacılar I. Edinburgh: Edinburgh University Press.

_____(1974). Western Anatolia, Beycesultan and Hittites. Mansel'e Armağan I. Ankara: TTK. 493-526.

_____(1978). The Archaeology of Ancient Turkey. London: Rowman and Littlefield.

_____(1998). Beycesultan. In Ancient Anatolıa. Fifty Years' Work by the British Institute of Archaeology at Ankara. (Edt: Roger Matthews). London: BIA. 61-68.

Mellink, M. (2008). The Native Kingdoms of Anatolia. (Edt: John Boardman). CAH VIII-P2 (2. Baskı). Cambridge: Cambridge University Prees, 619-665.

Meriç, Recep. (1983). 1982 Yılı İzmir-Aydın -Manisa İllerinde Tarihsel Coğrafya Konulu Yüzey Araştırmları Raporu. AST 1. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. 51-52.

Mitchell, Stephen. (1993). Anatolia Land, Men, and Gods in Asia Minor. Vol. I. Oxford: Oxford University Press.

Mieroop, Marc Van De. (2006). Antik Yakındoğunun Tarihi. Ankara: Dost Kitabevi.

Mommsen, Thedor. (1996). A History of Rome under The Emperors. London-New York: Routledge.

Moran, William L. (1992). The Amarna Letters. Baltimore ve London: John Hopkins University Press.

Morgan, Gwyn. (2006). 69 A.D: The year of four Emperors. Oxford: Oxford University Press.

Muscarella, O.W. (1989). King Midas of Phrygia and the Greeks. (Edt: K. Emre, B. Hrouda, M. Mellink ve N. Özgüç). In Anatolia and the Ancient Near East Studies in Honor of Tahsin Özgüç. Ankara: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, 333-344.

Mutluay, Nazan. (2010). Anadolu Neolitik Çağ Uygarlıkları. Ankara: Alter Yayıncılık.

Naumann, Rudolf. (2007). Eski Anadolu Mimarlığı. Ankara: TTK.

Nawotha, Krzysztof. (2010). Alexander the Great. Newcastle Upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

O'Brien, John M. (1992). Alexander the Great: The Invisible Enemy. London-New York: Routledge.

Odahl, Charles Matson. (2010). Constantine and Christian Empire. London-New York: Routledge.

Ostrogorsky, Georg. (2011). Bizans Devleti Tarihi (7.Baskı). (Çeviren: Fikret Işıltan). Ankara: TTK.

Özkaya, Vecihi. (1995). İ.Ö Erken Birinci Binde Frig Boyalı Seramiği. Erzurum: A.Ü Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını

Özsait, Mehmet. (1985). Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Petkovia, Zarkon. (2012). The Aftermath of The Apamean Settlement: Early Challenges to the new Order in Asia Minor. Klio, 94, 357-365.

Pierne, Briant. (2002). From Cyrus to Alexander History of the Persian Empire. Michigan: Eisenbruns.

Poter, David. (2008). Septimius Severus. Lives of the Caesars. (Edt: Anthony A.Barret). Oxford: Blackwell Publishing.

Quack, Joachim Friedrich. (2008). Innovations in ancient Garb? Hieroglyphic texts from the time of Ptolemy Philadelphus. Ptolemy II Philadelphus and his World. (Edt: Paul Mckechnie ve Philippe Guıllaume). Volume 300. Leiden-Boston: Brill. 275-289.

Rajak, Tessa. (1999). The Synagogue within the Greco-Roman City. (Edt: Steve Fine). Jews, Christians and Polytheists In The Ancient Synagogue. London-New York: Routledge. 143-153.

Ramsay, W.M. (1897). Cities and Bishoprics of Phrygia. Oxford: Clarendon Press.

_____(1960). Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası. (Çeviren: Mihri Pektaş). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Rider, G.le. (1990). Un groupe de Cistophores de l'epoque Attalide. BCH 114, 683-701.

Roisman, J. (2003). Alexander the Great. London-New York: Routledge.

Roller, Lynn E. (2011). Phrygian and The Phrygians. (Edt: Sharon R. Steadman ve Gregory Mcmahon). The Oxford Handbook Of Ancient Anatolia. Oxford-New York: Oxford University Press. 560-578.

Roosevelt, Christopher H. (2003). Lydian And Persian Period Settelement In Lydia. Vol I. Degree of Doctor of Philosophy. Cornel Unıversity A Dissertation Presented to the Faculty of the Graduate School. New York.

_____(2009). The Archaeology of Lydia, From Gyges To Alexander. New York-Cambridge: Cambridge University Press.

_____(2010). Lidyalılar'dan Önce Lidya. (Edt: Nicholas Cahill). Lidyalılar ve Dünyaları. İstanbul: YKY-T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.40-59.

Rostovtzeff, M. (1998). The Social and Economic History of the Hellenistic World. Vol. I. Oxford: Clarendon Press.

Roux, Patrick Le. (2006). Roma İmparatorluğu. (Çeviren. İsmail Yerguz). Ankara: Dost Kitabevi.

Sağlamtimur, Haluk. (2007). Ege Gübre Neolitik Yerleşimi. (Yayına Hazırlayanlar: Mehmet Özdoğan ve Nezih Başgelen). Türkiye'de Neolitik Dönem. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 373-376.

_____(2012). The Neolithic Settlement of Ege Gübre. (Edt: Nezih Başgelen). The Neolithic In Turkey. İstanbul: Archaeology & Art Publications, 197-225.

Sağlamtimur, Haluk ve Ozan, Ali. (2012). Ege Gübre Neolitik Yerleşimi. (Edt: Altan Çilingiroğlu, Zeynep Mercangöz ve Gürcan Polat). Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları. İzmir: Arkadaş Matbaacılık Ltd. Şti, 95-114.

Sekunda, N. (1991). Achaemenid Settlement In Caria, Lycia and Greater Phrygia. (Edt: Heleen Sancisi-werrdenburg & Amelie Kuhrt). Achaemenid Hıstory VI, Leiden. Nederlands Instituut voos Het Nabıje oosten, 83-143.

Sakaryalı, Muammer. (2005). İnais'ten İnay'a. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Saldern, Falko Von. (2006). Aspekte Der Stadtgeschichte In Spat-Hellenistischer Und Römischer Zeıt. Blaundos. (Hrsg: Axel Fılges). Tübingen: Verlag Ernst Wasmuth. 21-26.

_____(2006). 'Das Territorium von Blaundos'. Blaundos. (Hrsg: Axel Filges). Tübingen: Verlag Ernst Wasmuth. 14-16.

Sams, Keneth G. (1995). Midas of Gordion and The Anatolian Kingdom of Phrygia. Civilizations of the Ancient Near East. Volume II, (Edt: Jack M. Sasson). New York: Charles Scribner's Son's.1147-1172.

Scare, Chris. (1995). Chronicle of the Roman Emperors. London: Thames and Hudson.

Seager, Robin. (2002). Pompey the Great (2. Baskı). Oxford: Blackwell Publishing.

Sekunda, Nick ve Warny, John. (1998). Alexander The Great. London: Osprey Military.

Sevin, Veli. (1982). AUA 2. İstanbul: Görsel Yayınları.

_____(1999). Anadolu Arkeolojisi (2. Basım). İstanbul: Der Yayınevi.

_____(2001). Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası. Ankara: TTK Basımevi.

_____ (2003). Eski Anadolu ve Trakya. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Sheppard, A.R.R. (1979). Jews, Christians and Heretics in Acmonia and Eumeneia. AS 29, 169-180.

Sheppard, Ruth. (2008). Alexander The Great At War. New York: Osprey Publishing.

Sheppard, Si. (2006). Pharsalus 48 BC. Westminster: Osprey Publishing.

Shotter, David. (1991). Augustus Caesar. London-New York: Routledge.

_____(2004). Tiberus Caesar. (2. Baskı). London-New York: Routledge.

Singer, Itimar. (1983). Western Anatolia in the Thirteenth Century B.C. According to the Hittite Sources. AS. Vol. 33, 205-217.

Skelton, Debra ve Dell, Pamele. (2005). Empire of Alexander the Great. New York: Infobase Publishing.

Stephens, Susan. (2009). Hellenistic Culture. (Edt: George Boys-Stones-Barbara Graziosi-Phiroze Vasunia). The Oxford Handbook of Helenic Studies. Oxford: Oxford University Press. 86-97.

Stoneman, Richard. (1997). Alexander the Great. London-New York: Routledge.

Şahin, Işık. (1998). Lidya'da Küçük Yerleşimler. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi, İzmir.

Şahin, N. (2001). Zeus'un Anadolu Kültleri. İstanbul: Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.

Şeftalioğlu, Erol. (1996). Uşak, Ulubey, Aksaz Hamamı Kurtarma Kazısı Raporu. VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 107-120.

Şimşek, Celal. (2011). Eumeneia'nın Coğrafi, Tarihi ve Siyasi Yapısı. (Edt: Bilal Söğüt). Eumeneia, Şeyhlü-Işıklı. İstanbul: Ege Yayınları, 47-60.

Tabernee, William ve Lamp, Peter. (2008). Pepouza and Tymion. Berlin-New York: Walter de Gruyter.

Tanrıver, Cumhur. (2006). "Antik Devirde Hermos (Gediz) Vadisinde Şehirleşme". Geçmişten Geleceğe Köprü Yanık Ülke Kula Sempozyumu Bildiriler. 177-195.

Tansuğ, Kadriye. (1949). "Kimmer'lerin Anadolu'ya Girişleri ve M.Ö 7 nci yüzyılda Asur Devleti'nin Anadolu ile Münasebetleri". AÜ DTCFD 7, 4, 535-550.

Tarhan, M.Taner. (1983). Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler. Anadolu Medeniyetleri Sempozyumu, 1. AST. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Müdürlüğü. 109-120.

Taşlıklıoğlu, Z. (1963). Anadolu'da Apollon Kült'ü İle İlgili Kaynaklar. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Tekin, Oğuz. (2012). Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş (7. Baskı). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

_____(1997). Antik Nümismatik ve Anadolu (2. Baskı). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Texier, Charles. (2002). Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi II. (Çeviren: Ali Suat). Ankara: Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı.

Thomas, Carol G. (2007). Alexander the Great in his World. Oxford: Blackwell Publishing.

Thonemann, Peter. (2010). The Women of Akmoneia. JRS. Vol 100, 163-178.

--------- (2013). Phrygia: an anarchist history, 950 BC–AD 100. (Edt: Peter Thonemann). Roman Phrygia Culture and Society. Cambridge: Cambridge University Press, 1-40.

Topbaş, A. , Efe, T. ve İlaslı, A. (1998). Salvage Excavations of the Afyon Archeologıcal Museum, Part II: The Settlement of Karaoğlan Mevkii and The Early bronze age Cemetery of Kaklık Mevkii. Anatolia Antıqua 6, 21-94.

Tozan, Murat. (2011). Aristonikos Ayaklanması Hakkında Son Zamanlarda Yayınlanan Belgeler ve Çeşitli Görüşler. Uluslararası Bergama Sempozyumu, 158-178.

Tuplin, C. (1987). Xeneophon and the Garrisons of the Achaemenid Empire. (Edt: Ian Carradice). Colnage and Administration in the Athenian and Persian Empires. BAR I nternational Series 343, 109-167.

Tüfekçi Sivas, Taciser. (2008). Frigler ve Frig Uygarlığı. (Edt: Taciser T Sivas). Friglerin Gizemli Uygarlığı. İstanbul: YKY. 9-14.

Umar, Bilge. (1982). Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi 1. İzmir: E.Ü Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları.

_____(2001). Lydia. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

_____(2008). Phrygia. İstanbul. İnkılâp Kitabevi.

Uşak Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü. (2010). Uşak İli Çevre Durum Raporu, Uşak Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü.

Uşak Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2007). Uşak Kültürel Değerler Yapı Envanteri, (Editör: M. Murat Öntuğ, Sadiye Tutsak ve Recep Düzgün). İzmir: Uşak Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Ünal, Ahmet. (2003). Hititler Devrinde Anadolu 2. İstanbul: Akeoloji ve Sanat Yayınları.

Van Den Hout, Theo P.J. (2013). Hitit Krallığı ve İmparatorluğu'nun Kısa Tarihi. (Edt: Alparslan, Doğan Meltem ve Alparslan, Metin). Hititler. İstanbul: YKY, 22-44.

Varinlioğlu, Ender ve Debord, Pierre. (2009). 2008 Yılı Karia Araştırmaları 27. AST 3, 1-8.

Varinlioğlu, Ender. (2001). Uşak Müzesi'ndeki Yazıtlar. 21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu 1, 167-176.

Waterfield, Robin. (2011). Dividing The Spoils The War for Alexander the Great's Empire. Oxford-New York: Oxford University Press.

Watson, Alaric. (1999). Aurelian and The Third Century. London-New York: Routledge.

Wellesly, Kenneth. (2000). The Year of the four Emperors 3. Baskı. London-New York: Routledge.

Wissowa, Georg. (1894). RE I, Stuttgart: J.B. Metzlerscher Verlag.

_____(1903). RE I, Stuttgart: J.B. Metzlerscher Verlag.

Wothington, Ian. (2003). Alexander The Great. London-New York: Routledge.

Yakar, Jak. (1976). Hittite Involment In Western Anatolia. AS. XXXVI. 117-128.

_____(1985). The Late Chalcolithic and Early Bronze Age. The Later Prehistory of Anatolia. Part İ. Oxford: BAR İnternational Series 268 (i).

_____(2007). Anadolu'nun Etnoarkeolojisi. (Çeviren: Selen Hırçın Riegel). İstanbul: Homer Kitabevi.

Yenne, Bill. (2010). Alexander the Great. New York: Palgrave Mcmillan.

Yıldırım, Recep. (2002). Uygarlık Tarihine Giriş. İzmir: Meridyen Yayıncılık.

_____(2008). Uşak ve Yöresinin Antik Çağları. Kalkınma ve İlerleme Yolunda Üniversite-Uşak Elele Kurultayı, İstanbul: Uşak Üniversitesi.72-82.

Yiğit, Turgut. (2003). İlk Tunç Çağı'nın Son Evresinde Anadolu'nun Siyasal Görünümü. AÜ DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi 21 (33), 167-182.

Zgusta, Ladislav. (1984). Kleinasyatische Ortsnamen. Heıdelberg: Carl Winter - Universtätsverlag.

EKLER

Şekiller Listesi:

Şekil–1: Sivaslı İlçesi Yerleşmeleri. (Harita: Mustafa Bilgin)

Şekil–2: Hitit İmparatorluğu. Garstang ve Gurney. (1959). The Geography and The Hittite Empire, X.

Şekil–3:Küçük Asya. Bryce, Trevor. (2005). The Kingdom of the Hittites, 43.

Şekil-4: Phrygia. Sivas, Taciser T. (2008). Friglerin Gizemli Tarihi, 10.

Şekil–5: Lydia. Dedeoğlu, Hasan. (2003). The Lydians and Sardis, 20.

Şekil–6: Pers İmparatorluğu. De Souza, Philip. (2003). The Greek and Persian Wars 499-386 BC, 10.

Şekil–7:Büyük İskender'in Fetihleri. Chamoux, Françoıs. (2002). Hellenistic Civilization, 21.

Şekil–8: Roma İmparatorluğu M.Ö 1. Yüzyıl. Goldsworthy, Adrıan. (2006). Caesar Life of a Colossus, 12.

Şekil–9: Roma İmparatorluğu Merkez ve Doğu Eyaletleri. Thomas, Edmund. (2007). Monumentality and The Roman Empire, 248.

Şekil–10: Roma İmparatorluğu Küçük Asya. Thomas, Edmund. (2007). Monumentality and The Roman Empire, 251.

Şekil-11: Phrygia. Thonemann, Peter. (2013). Roman Phrygia, XXII-XXIII.

Şekil–12:Uşak ve Çevresi Antik Kentler. Thonemann, Peter. (2013). Roman Phrygia, XXIV.

Şekil-13:Küçük Asya. Trebilco, Paul R. (1991). Jewish Communities in Asia Minor, XVI.

Şekil-14: Batı-Orta Phrygia. Tabernee, William ve Lampe, Peter. (2008). Pepouza and Tymion, 2-3.

Şekil-15: Pepouza-Tymion ve Çevresi. Tabernee, William ve Lampe, Peter. (2008). Pepouza and Tymion, 9.

Şekil -16:Köyaltı Hüyükler Mevkii. (Selçikler Kasabası, Sivaslı İlçesi)

Şekil-17: Belce Höyük. (Akarca Köyü, Sivaslı İlçesi)

Şekil-18: Kavaklar Üyük. (Budaklar Köyü, Sivaslı İlçesi)

Şekil–19:Dörek Deresi Asar Mezarlık Mevkii. (Budaklar Köyü, Sivaslı İlçesi)

Şekil–20: Akçapınar Ambarlıkaya. (Yayalar Kasabası, Sivaslı İlçesi)

Şekil–21: Asar Pınar Mezarlık. (Budaklar Köyü, Sivaslı İlçesi)

Şekil–22: Damlıca Ören. (Azizler Köyü, Sivaslı İlçesi)

Şekil–23: Gavurkuyusu. (Ağaçbeyli Köyü, Sivaslı İlçesi)

Şekil–24: Sindelli Höyük. (Azizler Köyü, Sivaslı İlçesi)

Şekil–25: Banaz Höyük, Ahat Köyü, Banaz.

Şekil–26:Çayır Üyük, Kızılcasöğüt Kasabası, Banaz.

Şekil–27: Akmonia Antik Kenti (Gymnasion) Ahat Köy, Banaz.

Şekil–28: Blaundus Antik Kenti Sülümenli, Ulubey

Şekil–29: Blaundus Antik Yapıların Planı. Filges, Axel. (2006). Blaundos. Byzas 3, 53.

Şekil–30: Blaundus–Kaya mezarı duvar resimleri. Sülümenli, Ulubey

Şekil–31: Pepouza Manastırı, Karahallı

Şekil-32: Sebaste Antik Kenti–Kiliseler.

Şekil–33:GNÇ/EKÇ Kırmızı-Kahverengi Mal Grubu. (Selçikler, Köyaltı Hüyükler)

Şekil–34:GNÇ/EKÇ Kırmızı-Kahverengi Mal Grubu. (Selçikler, Köyaltı Hüyükler)

Şekil–35:GNÇ/EKÇ Mal Grubu. (Selçikler-Köyaltı Hüyükler)

Şekil–36:Büyük bir kısmı EKÇ dönemine ait olan GNÇ/EKÇ boyalı çömlek parçaları. Krem ve kahverengi astar üzerine kırmızı ve kahverengi boya bezemeli parçalar. (Selçikler-Köyaltı Hüyükler)

Şekil–37:GNÇ/EKÇ Tüp ve İp Delikli Tutamaklar ve diğer tutamak parçaları (Selçikler, Köyaltı Hüyükler)

Şekil–38:GNÇ/KÇ Özellikleri gösteren az sayıda buluntu vardır. (Belce Höyük, Akarca Köyü)

Şekil–39: Ana tanrıça figürini (pişmiş toprak). Sivaslı İçesi, Selcikler Kasabası Köyaltı Hüyükler Mevkii. **Yük.** 55,5 mm, **Gövde çapı:** 67,3 mm, **Der.** 45 mm. **Tanımı:** Koyu gri hamurlu (2.5Y 4/1 dark gray), ince kum, taşçık, yoğun mika katkılı, kötü pişmiş, krem astarlı (2.5Y 7/1 light gray), astar yaklaşık 0,9 mm kalınlığında. Sağ el sağ dizinin üzerinde, sol el sol göğsünün altında, her iki elde de üç parmak mevcut, sol ayak baldır kısmından kırık, sağ ayak diz seviyesinin altından itibaren kırık, sağ omuz kısmı kısmen kırık, sağ kalçada hafif bir kırık var, baş kısmı sokmabaş şeklinde. Dizleri üzerine oturur biçimde tasvir edilmiş ana tanrıça figürini. **Dönemi:** GNÇ/EKÇ.

Şekil–40: Obsidyen ve çakmaktaşı alet parçaları. (Selçikler, Köyaltı Hüyükler)

Şekil–41:İTÇ dönemine ait çanak parçaları. Yoğunlukla kırmızı-kahverengi mal grubu. (Salmanlar Köyü, Çayırhöyük)

Şekil–42:İTÇ dönemine ait el yapımı dışa dönük ağızlı çömleklerdir. Kırmızı ve kahverengi mal grubudur. (Akçapınar, Ambarlıkaya)

Şekil–43:İTÇ dönemine ait el yapımı yayvan çanaklardır. Kırmızı kahverengi mal grubu mallardır. (Akçapınar, Ambarlıkaya)

Şekil–44:İTÇ dönemine ait kırmızı kahverengi mal grubu seramik parçaları. (Eldeniz Köyü, Payamalanı)

Şekil–45:Kırmızı kahverengi seramikler. Bunların bir kısmı omurgalı çanaklar. Bir kısmı dışa dönük çömleklere ait parçalar. (Azizlerli Köyü, Sindelli Höyük)

Şekil–46:İTÇ malzemeleri vardır. Bir grup buluntu İTÇ III'e işaret etmektedir. Parlak kırmızı ve kahverengi astarlı mallar vardır. (Belce Höyük, Akarca Köyü)

Şekil–47:İTÇ dönemine ait kremit ve kahverengi mal grubuna ait seramikler. (Dörek Deresi–Asar-Mezarlık, Budaklar Köyü)

Şekil–48:İTÇ I- ?II dönemlerine ait kahverengi mal grubu çanaklar. (Salmanlar, Çayırhöyük)

Şekil–49:İTÇ dönemine ait açık kahverengi ve krem mal grubu. Dışa açık ağızlı ve omurgalı çanaklar. (Dörek Deresi–Asar Mevkii, Budaklar Köyü)

Şekil–50:İTÇ dönemine ait krem ve beyaz mal grubuna ait çömlek parçaları. (Salmanlar Köyü, Çayırhöyük)

Şekil–51:İTÇ dönemine ait koyu gri mal grubu. Dışa açık ağızlı çömlekler (Dörek Deresi-Asar Mevkii, Budaklar Köyü)

Şekil–52:İTÇ dönemine ait koyu gri mal grubuna ait çanaklar. Üst orta resimde makara biçimli tutamak görülür. (Gavurkuyusu, Ağaçbeyli Kasabası).

Şekil–53:İTÇ dönemine ait koyu gri mal grubuna ait seramikler. (Dörek Deresi–Asar Mezarlık, Budaklar Köyü)

Şekil–54:İTÇ dönemine ait koyu gri hamurlu seramik parçaları. (Salmanlar Köyü–Çayırhöyük)

Şekil–55:İTÇ dönemine ait koyu gri kahverengi mal grubu. Seramikler ve yüksek kaideli dip parçaları (Azizlerli Köyü, Sindelli Höyük)

Şekil–56:İTÇ dönemine ait koyu gri kahverengi seramik parçaları (Eldeniz Köyü, Payamalanı)

Şekil–57: Gavurkuyusu çanaklarının bir kısmı ağzın biraz altından itibaren hafif yuvarlatılmış çanaklardır. En fazla bölgede bulunan çanaklar omurgalı çanaklardır. (Gavurkuyusu, Ağaçbeyli Kasabası)

Şekil –58:İTÇ dönemine ait seramikler. (Dörek Deresi–Asar-Mezarlık, Budaklar Köyü)

Şekil–59: Farklı tiplerde çanaklar. Bir tanesi (üst soldan ikinci) bölgeye özgü yüksek makara biçimli tutamak parçası ve oluk bezeme parçası (Gavurkuyusu, Ağaçbeyli Kasabası)

Şekil–60:İTÇ dönemine ait kırmızı kahverengi mal grubuna ait çanaklar. Bunlar arasında faklı tiplerde makara biçimli tutamaklar yoğundur. (Gavurkuyusu, Ağaçbeyli Kasabası)

Şekil–61:İTÇ dönemine ait makara biçimli tutamaklardır. El yapımı kahverengi mal grubudur. (Akçapınar - Ambarlıkaya)

Şekil–62: Koyu gri hamurlu ve kahverengi hamurlu çanak ve çömleklerdir. Bu grupta yiv ve oluk bezemeli parçalar ve bir adet makara biçimli tutamak görülür. Makara biçimli tutamak bölgeye özgüdür. (Budaklar Köyü, Kavaklar Mevkii)

Şekil–63: Farklı seramikler. Memecikli tutamaklar vardır. (Viraniçi Mevkii, Selçikler)

Şekil–64:İTÇ dönemine ait ağız kenarı üzerinde sivri yükselen yassı memecikli parça ve yassı tutamak. (Salmanlar Köyü, Çayırhöyük)

Şekil-65:İTÇ dönemine ait boynuz tutamaklı parça. (Çayırhöyük, Salmanlar Köyü, Sivaslı)

Şekil-66:İTÇ dönemine ait İlmik ve sepet kulp parçaları. Burgu şeklinde bezemelidir. (Salmanlar Köyü, Çayırhöyük)

Şekil–67:İlmik ve sepet kulp parçaları. Bunlar farklı hamur renklerindedir. Kırmızı, kahverengi ve yoğun olarak koyu gri astarlıdırlar. Bir kısmının üzerinde düğüm şeklinde oluk bezemeler vardır. (Budaklar Köyü, Kavaklar Mevkii)

Şekil–68:İlmik ve sepet kulp parçaları burgu bezemeli parçalar (Sindelli Höyük, Azizlerli Köyü)

Şekil–69:İTÇ büyük bir kulp parçasıdır. Kahverengi mal grubu (BudaklarKöyü, Kavaklar Mevkii)

Şekil–70:İTÇ dönemine ait at nalı biçiminde tutamak. (EldenizKöyü, Payamalanı)

Şekil-71:İTÇ dönemine ait sivri ve yassı üçayak parçaları. (Gavurkuyusu, Ağaçbeyli Kasabası)

Şekil-72:İTÇ dönemine ait üçayak parçaları. (SalmanlarKöyü, Çayırhöyük)

Şekil–73:İTÇ dönemine ait yassı üçayak parçaları. Bir tanesinin üzerinde oluk bezeme vardır. (BudaklarKöyü, Kavaklar Mevkii)

Şekil–74:İTÇ dönemine ait üçayak parçaları (Sindelli Höyük, Azizlerli Köyü)

Şekil–75:İTÇ dönemine ait beş adet kısa ve yüksek üçayak parçalarıdır. (Akçapınar, Ambarlıkaya)

Şekil-76:İTÇ dönemine ait üçayak parçaları (EldenizKöyü, Payamalanı)

Şekil-77:İTÇ dönemine ait bir adet üçayak parçası. (Dörek Deresi-Asar Mevkii, Budakalr Köyü)

Şekil-78:Kırmızı, kiremit mal grubu. Kavaklar göller yöresi İTÇ malzemelerine gönderme yapmaktadır. (Budaklar, Kavaklar Mevkii)

Şekil-79:İTÇ II dönemine ait beyaz boyalı seramik parçalarıdır. Bu parçalar Göller Yöresi ve merkezi Afyon çevresi buluntularından farklıdır. Birbirini çapraz kesen ikişer band sırası halinde görülür. (BudaklarKöyü, Kavaklar Mevkii)

Şekil-80:İTÇ II dönemine ait omurgalı çanaklar. Ağız kısmında çapraz kesen beyaz bandlar şeklinde bezemeler vardır. (Dörek Deresi–Asar Mevkii, BudaklarKöyü)

Şekil–81:Önemli bir kısmı İTÇ II dönemine ait çanak parçaları. Bunlar arasında ağız kısmının biraz altında omurga yapanlar çoktur. Kırmızı- kahverengi mal grubu (Dörek Deresi–Asar Mevkii, Budaklar Köyü)

Şekil–82:Kırmızı - kahverengi mal grubu. Büyük oranda İTÇ II dönemine aittir. Burada sepet kulp, makara biçimli tutamaklar, ağız üzerinde yassı memecik biçiminde tutamaklar, ip delikli tutamaklar vardır. (Budaklar Köyü, Kavaklar Mevkii)

Şekil–83:İTÇ II? dönemine ait makara biçimli tutamaklar. (Budaklar Köyü, Kavaklar Mevkii)

Şekil–84:İTÇ II dönemine ait büyük bir küpe ait geniş kulp parçasıdır. (Budaklar Köyü, Kavaklar Mevkii)

Şekil–85:İTÇ II dönemine ait at nalı biçimli tutamaklar. (Budaklar Köyü, Kavaklar Mevkii)

Şekil–86:İTÇ II Farklı boyutlarda üçayak parçalarıdır. Bunların bir kısmı kahverengi, koyu kahverengi ve kırmızı astarlıdır. (Budaklar Köyü, Kavaklar Mevkii)

Şekil–87: Boğa figürüni (pişmiş toprak). Sivaslı İlçesi, Ağaçbeyli Kasabası Gavurkuyusu Mevkii**. Uzunluk:** 46,2 mm, **Gövde genişliği:** 21,4 mm. **Tanımı:** Kırmızı hamurlu (2.5YR 5/8 red), ince kumlu, mika, taşçık, bitki katkılı, orta pişmiş, krem astarlı (5Y 7/2 light gray). Sağ boynuz kırık, ayaklarda çok eski kırık izleri mevcut, sol gövdenin üst kısmında küçük bir kırık var. Boynuzlu, ağız kısmı belirgin, kalça kısmı geniş bir boğa figürini. **Dönemi:** İTÇ.

Şekil–88: Dağ keçisi bezemeli küp parçası (pişmiş toprak). Sivaslı İçesi, Budaklar Köyü Kavaklar Mevkii. **Yükseklik:** 78,8 mm, **Gövde Genişlik:** 163 mm, **Kalınlık:** 21,7 mm. **Tanımı:** Açık kahverengi hamurlu (7.5 YR 7/6 reddish yellow), ince kumlu, bol mika, kireç, iri taşçık, yoğun bitki katkılı, kötü pişmiş, kahverengi astarlı (5YR 6/8 reddish yellow), dış yüzey parlak, iç yüzey silik açkılı. Büyük bir küpün gövdesi üzerinde oluk bezeme şeklinde bir dağ keçisi motifi ve dört nokta ile bir

geometrik (?) motif. Dağ keçisinin boynuzları kuyrukla aynı hizadadır. Motif bütünüyle çizgisel betimlenmiştir. **Dönemi:** İTÇ.

Şekil–89:M.Ö II. Binyıl (OTÇ, STÇ) dönemi mallarıdır. Kahverengi mal grupları yoğundur. Bead-rim'li omurgalı çanaklar belirgin şekildedir. (Akarca, Belce Höyük)

Şekil–90:M.Ö II. Binyıla ait çanaklar. (Viraniçi Mevkii, Selçikler)

Şekil–91:M.Ö II. Binyıl parçalarıdır. Bunların arasında krem, kahverengi, kiremit mal grupları ağırlıktadır. Çoğunlukla bead-rim'li çanaklara ait parçalar ele geçmiştir. (Budaklar Köyü, Kavaklar Mevkii)

Şekil–92:Büyük oranda OTÇ dönemine ait bead-rim'li omurgalı çanaklar. Kremit ve kahverengi mal grubu. Alt ortada Beycesultan'da görülen bıyık motifli parça. (Dörek Deresi–Asar Mevkii)

Şekil–93: Yarım ay biçimli alet parçası. Bölgede M.Ö II. Binyılda tekstil üretimini gösteren kanıtlar arasındadır. (Budaklar Köyü, Kavaklar Mevkii)

Şekil–94: Demirçağ ve Roma dönemi seramikleri. (Kökez Höyük, Kökez Köyü)

Şekil-95: Taş alet parçaları (Salmanlar Köyü, Çayırhöyük)

Şekil–96: Taş alet parçaları. (Gavurkuyusu, Ağaçbeyli Kasabası)

Şekil–97: Taş alet parçaları. (Budaklar Köyü, Kavaklar Mevkii)

Şekil–98: Ezgi Taşı. (Taş). Sivaslı İlçesi, Budaklar Köyü Kavaklar Mevkii. **Uzunluk:** 33,5 cm, **Genişlik:** 15,5 cm. **Tanımı:** Yassı, uzun kenarlar hafif dışa çekik ezgi taşı. **Dönemi:** İTÇ (?).

Şekil-99:Söve Taşı. (Taş). Sivaslı İlçesi, Budaklar Köyü Kavaklar Mevkii. **Genişlik:** 20,5 cm, **Kalınlık:** 6,3 cm. **Tanımı:** Bir kenarı düzeltilmiş, diğer kenarları yuvarlak, taban kısmı kısmen düz taş söve. **Dönemi:** İTÇ (?).

Şekil-100:Ağırşak (pişmiş toprak). Sivaslı İçesi, Budaklar Köyü Kavaklar Mevkii. **Yükseklik:** 22, 5 mm, **Gövde çapı:** 25,6 mm. **Tanımı:** Gri hamurlu (5YR 7/1 light gray), ince kumlu, mika katkılı, krem astarlı (5YR 6/1 gray), açkılı. Üst kısma doğru

kubbe şeklinde kavis yaparak daralan, alt kısmında yiv bezemeli, 0,5-0,7 mm kalınlığında delikli bir ağırşak. **Dönemi:** OTÇ (?)

Şekil–101: Sikke. (Bakır). Sivaslı İlçesi Budaklar Köyü Dörek Asar Mevkii. **Gövde Çapı:** 18,8 mm, **Kalınlık:** 2,4 mm. **Tanımı:** Ön yüzde bir insan portresi, arka yüzde ayakta durur vaziyette bir asker betimlemesi. **Dönemi:** M.S 2. yüzyıl (?)

Çizimler Listesi: (Dörek Deresi Asar'da tespit edilen bir grup seramik ağız parçası) (Hamur Rengi: HR, Astar Rengi: AR, El yapımı: ey, Çark yapımı: çy, Orta pişmiş: op, Kötü pişmiş: kp, İyi pişmiş: ip)

Çizim 1: 8 HR: 5YR 6/8 reddish yellow. Kaba kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 2.5YR 5/6 red. Op. Ey. Açkılı.

Çizim 1: 4 HR: 7.5YR 6/4 light brown. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 5YR 4/3 reddish brown. Kp. Ey. Silik açkılı.

Çizim 1: 5 HR: 5YR 6/6 reddish yellow. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 5YR 6/6 reddish yellow. Kp. Ey. Silik açkılı.

Çizim 1: 12 HR: 5YR 6/6 reddish yellow. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 10R 5/6 red. Op. Ey. Açkılı.

Çizim 1: 22 HR: 5YR 6/6 reddish yellow. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 10R 5/6 red. Kp. Ey. Açkılı.

Çizim 1: 15 HR: 5YR 7/8 reddish yellow. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 2.5YR 5/6 red. Op. Ey. Açkılı.

Çizim 1: 16 HR: 2.5YR 5/6 red. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 5YR 5/4 reddish brown. Op. Ey. Açkılı.

Çizim 1: 23 HR: 2.5YR 6/8 light red. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 6R 5/6 red. Op. Ey. Açkılı. Ağzın dışında "V" biçimli paralel boya bezemeli.

Çizim 1: 25 HR: 5YR 6/6 reddish yellow. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 7.5YR 5/4 brown. Kp. Ey. Açkılı. Ağzın dışında birbirini dik kesen üçlü boya bezemeli.

Çizim 1: 13 HR: 5YR 5/8 yellowish red. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 6YR 5/6 red. Op. Ey. Silik açkılı.

Çizim 1: 10 HR: 5YR 6/6 reddish yellow. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 5YR 6/6 reddish yellow. Kp. Ey.

Çizim 2: 3 HR: 5YR 6/6 reddish yellow. Kaba kumlu. Mika, kireç, iri taşçık, saman. AR: 2.5YR 5/6 red. Op. Ey. Açkılı.

Çizim 2: 26 HR: 5YR 6/6 reddish yellow. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 7.5YR 6/4 light brown. Kp. Ey. Açkılı.

Çizim 2: 9 HR: 5YR 6/6 reddish yellow. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 2.5YR 6/8 light red. Op. Ey. Açkılı.

Çizim 2: 14 HR: 10R 5/8 red. İnce kumlu. Bol mika, kireç, taşçık, saman. AR: 2.5YR 5/8 red. İp. Ey. Açkılı.

Çizim 2: 27 HR: 7.5YR 7/6 reddish yellow. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 7.5YR 5/4 brown. Kp. Ey. Açkılı.

Çizim 2: 2 HR: 2.5YR 6/8 light red. Kaba kumlu. Mika, kireç, iri taşçık, saman. AR: 2.5YR 5/6 red. Kp. Ey. Açkılı.

Çizim 2: 24 HR: 5YR 6/6 reddish yellow. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 5YR 5/4 reddish brown. Kp. Ey. Silik açkılı.

Çizim 2: 1 HR: 7.5YR 5/6 reddish yellow. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 5YR 5/6 yellowish red. Kp. Ey. Açkılı.

Çizim 2: 6 HR: 7.5YR 6/6 reddish yellow. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 5YR 6/6 reddish yellow. Op. Ey.

Çizim 3: 19 HR: 5YR 6/8 reddish yellow. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 5YR 5/4 reddish brown. Op. Çy.

Çizim 3: 7 HR: 5YR 6/8 reddish yellow. İnce kumlu. Mika, kireç, taşçık. AR: 10R 5/6 red. Op. Çy. Silik açkılı.

Çizim 3: 17 HR: 5YR 5/6 yellowish red. İnce kumlu. Mika, az kireç, taşçık. AR: 5YR 6/6 reddish yellow. İp. Çy. Açkılı.

Çizim 3: 11 HR: 5YR 5/6 yellowish red. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 2.5YR 5/6 red. Op. Çy. Silik açkılı.

Çizim 3: 20 HR: 2.5YR 6/8 light red. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 2.5YR 6/6 light red. Kp. Çy. Açkılı.

Çizim 3: 18 HR: 2.5YR 5/8 red. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık. AR: 10R 6/6 light red. Op. Çy.

Çizim 3: 21 HR: 5YR 5/2 reddish gray. Orta kumlu. Mika, kireç, taşçık, saman. AR: 10YR 6/3 pale brown. Op. Çy.

Tablolar Listesi

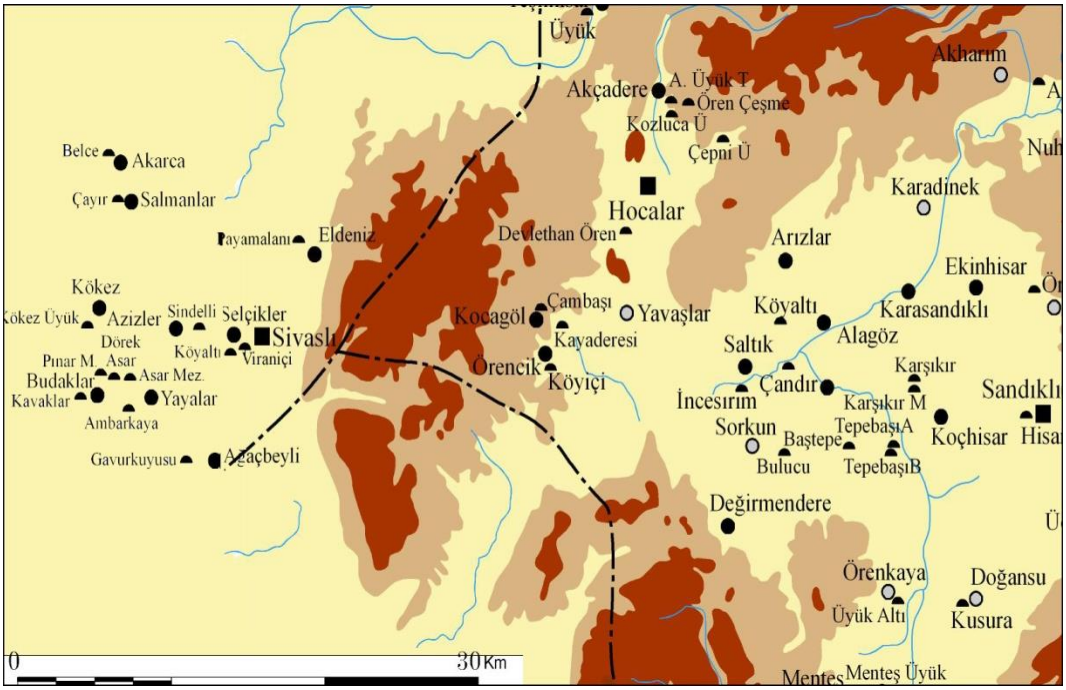
Tablo – 1: Sivaslı İlçesi Yerleşmeleri.

Tablo – 2: Banaz İlçesi ve Uşak Merkez Yerleşmeleri.

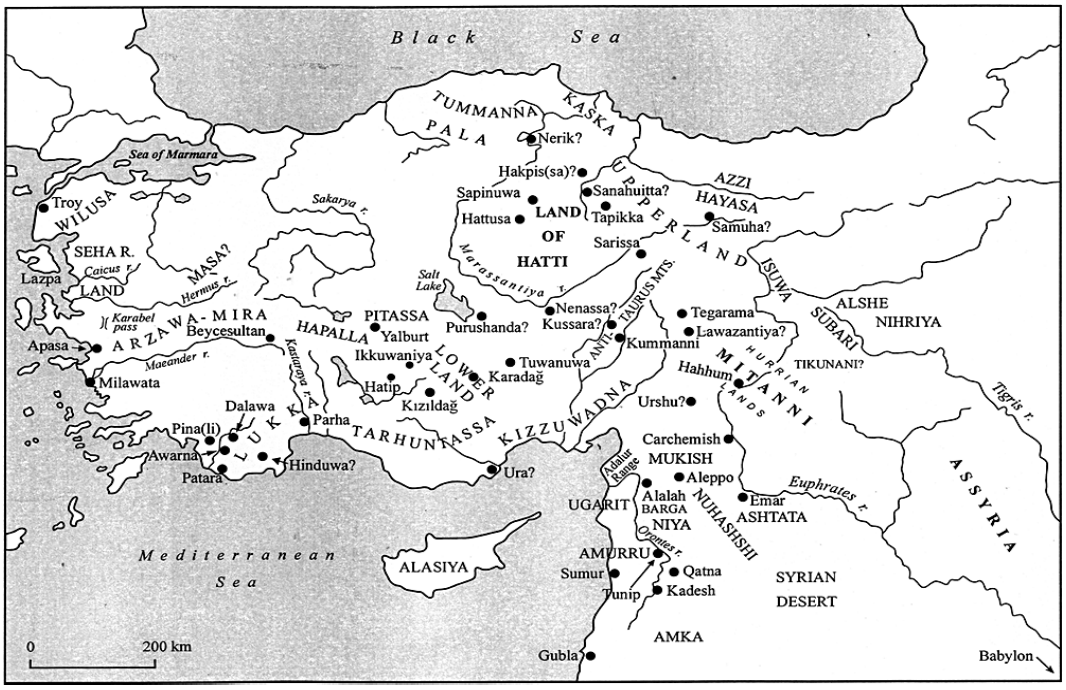
Tablo – 3: Ulubey İlçesi, Karahallı İlçesi ve Eşme Yerleşmeleri.

Tablo – 4: Uşak Arkeolojik Alanlar.

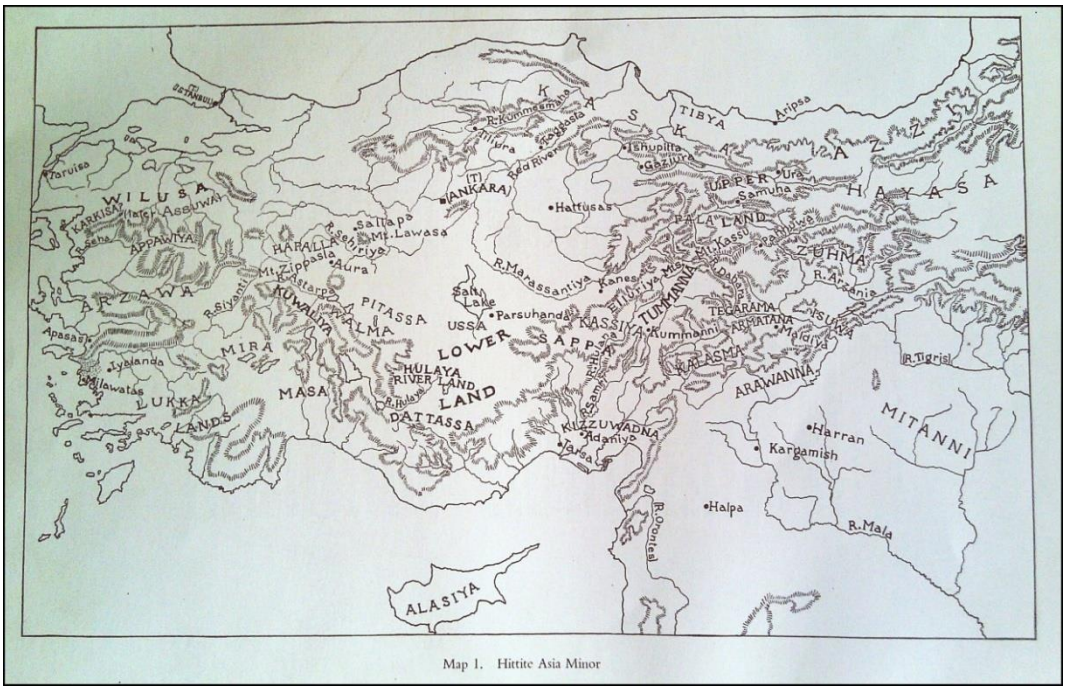
Tablo – 5: Uşak Tümülüsleri.

Şekil - 1: Sivaslı İlçesi Yerleşmeleri.

Şekil – 2: Hitit İmparatorluğu. Garstang ve Gurney, 1959.

Şekil-3:Hitit Dönemi Küçük Asya. Bryce, 2005.

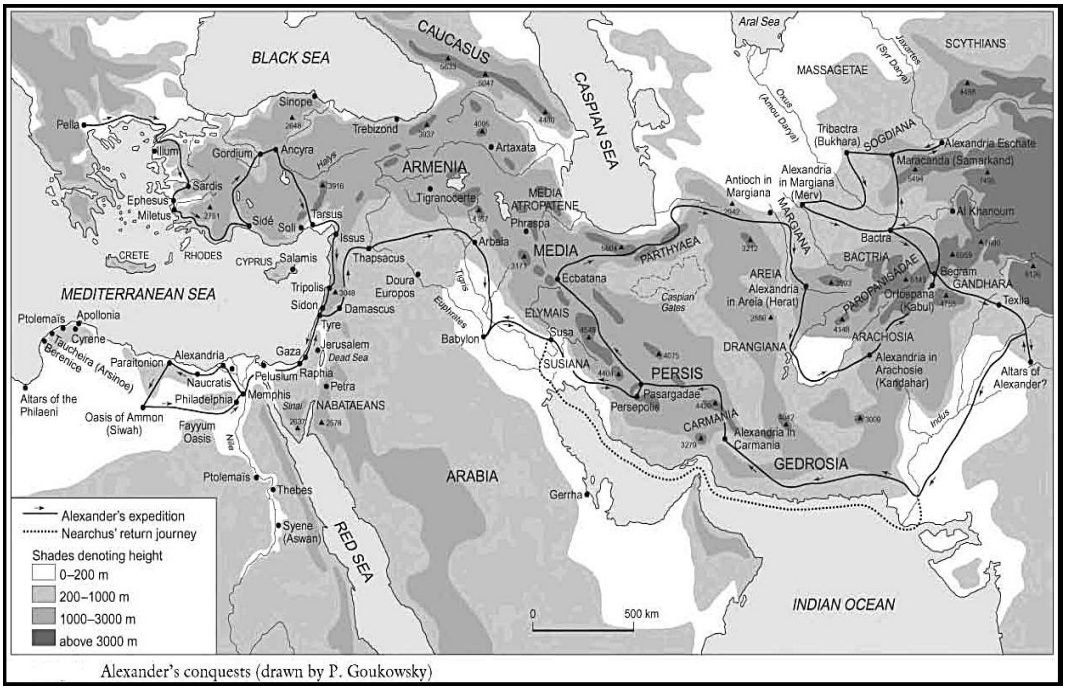

Şekil -4:Phrygia. Sivas, 2008.

Şekil-5:Lydia. Dedeoğlu, 2003.

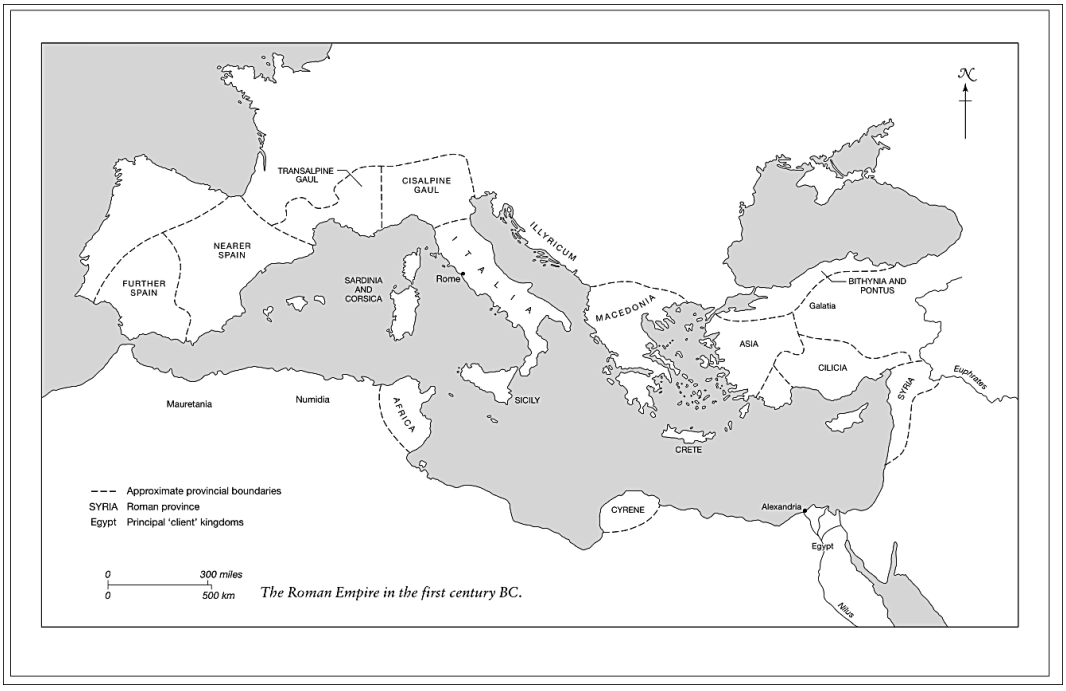

Şekil-6:Pers İmparatorluğu. De Souza, 2003.

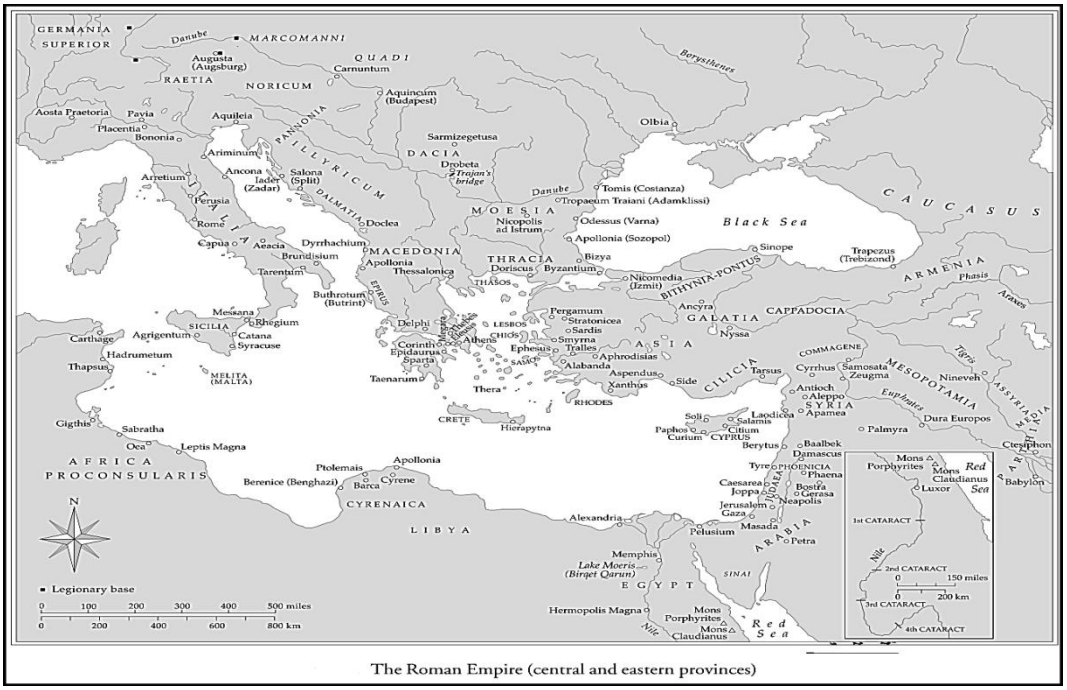
Alexander's conquests (drawn by P. Goukowsky)

Şekil-7: Büyük İskender'in Fetihleri. Chamoux, 2002.

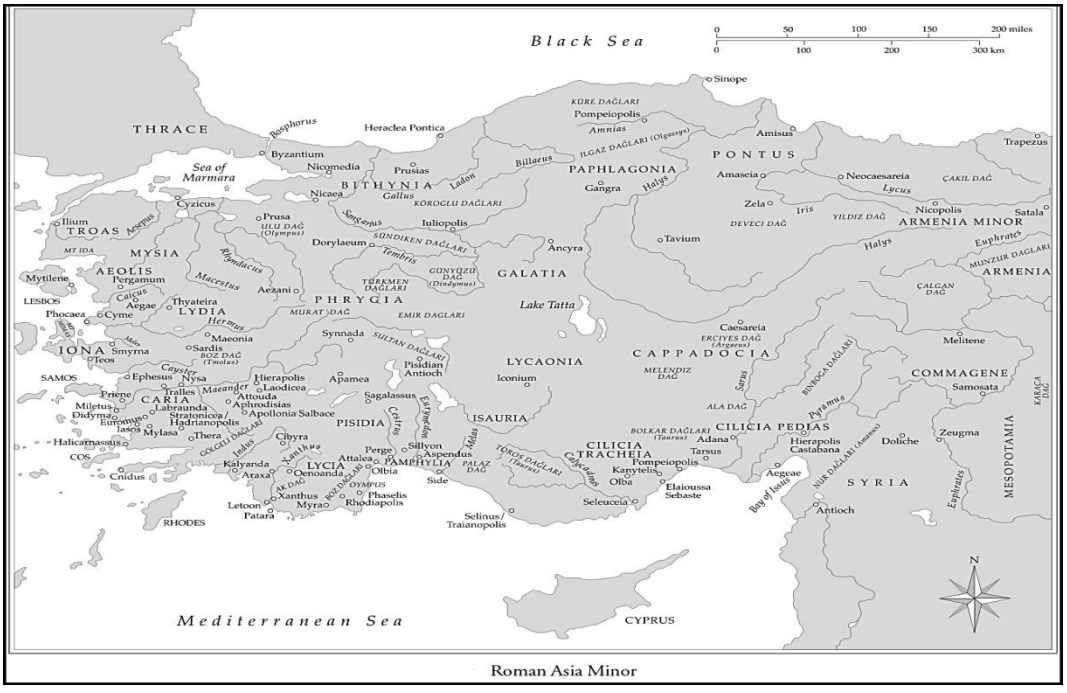

The Roman Empire in the first century BC.

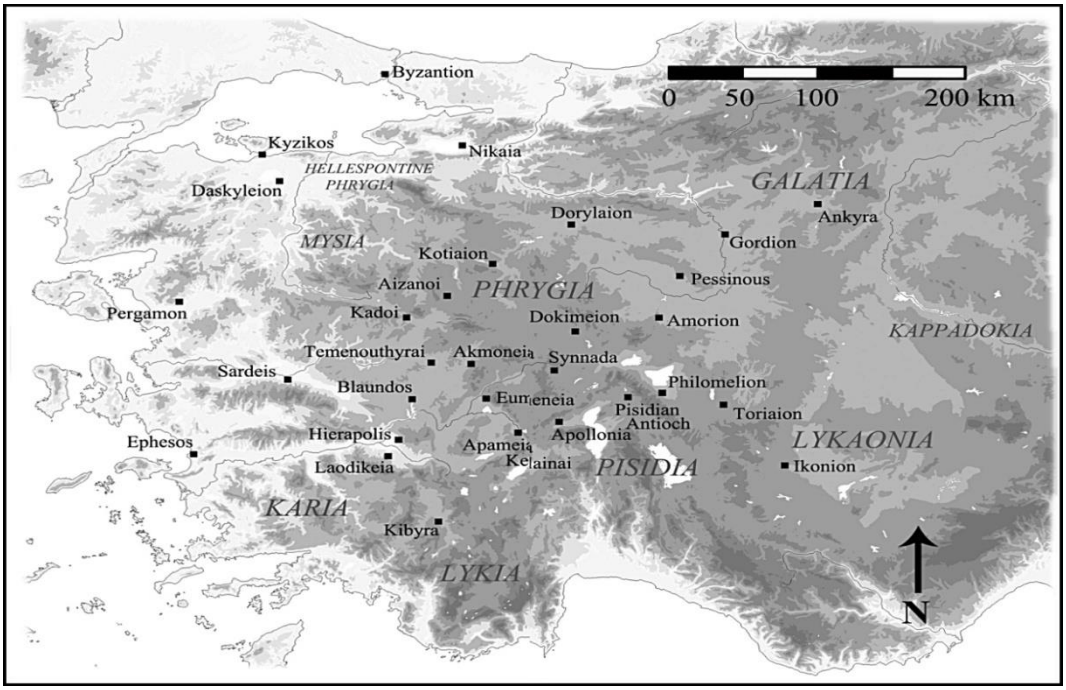
Şekil-8:M.Ö 1 Yüzyıl Roma İmparatorluğu. Goldsworthy, 2006.

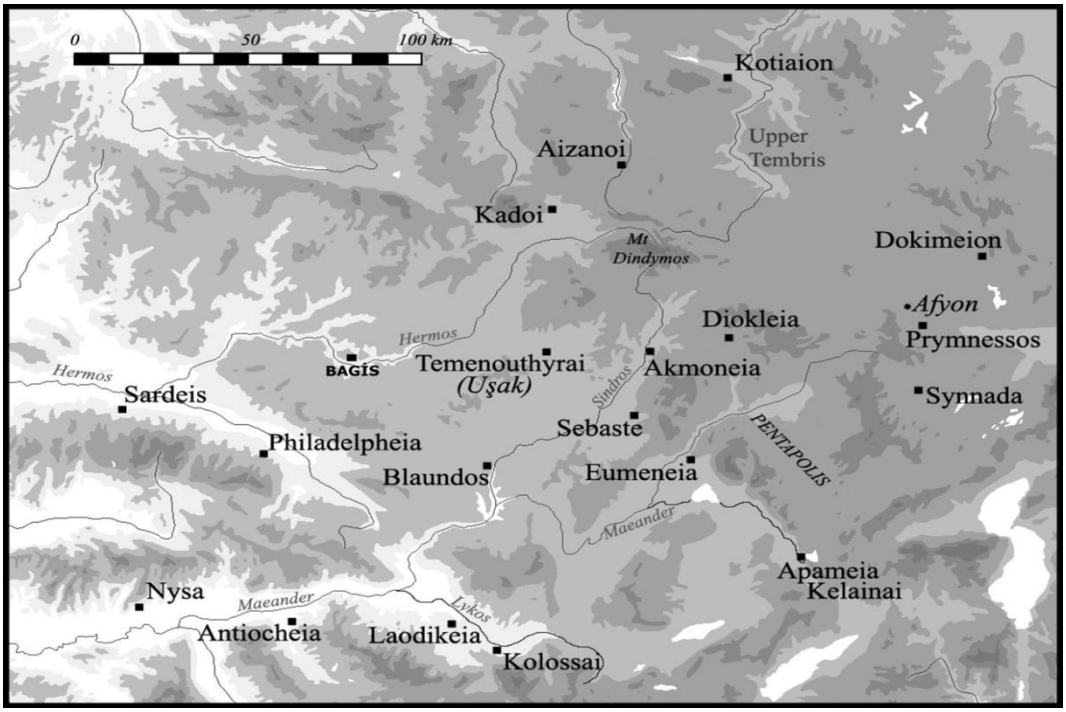

Şekil-9:Roma İmparatorluğu Merkez ve Doğu Eyaletleri. Thomas, 2007.

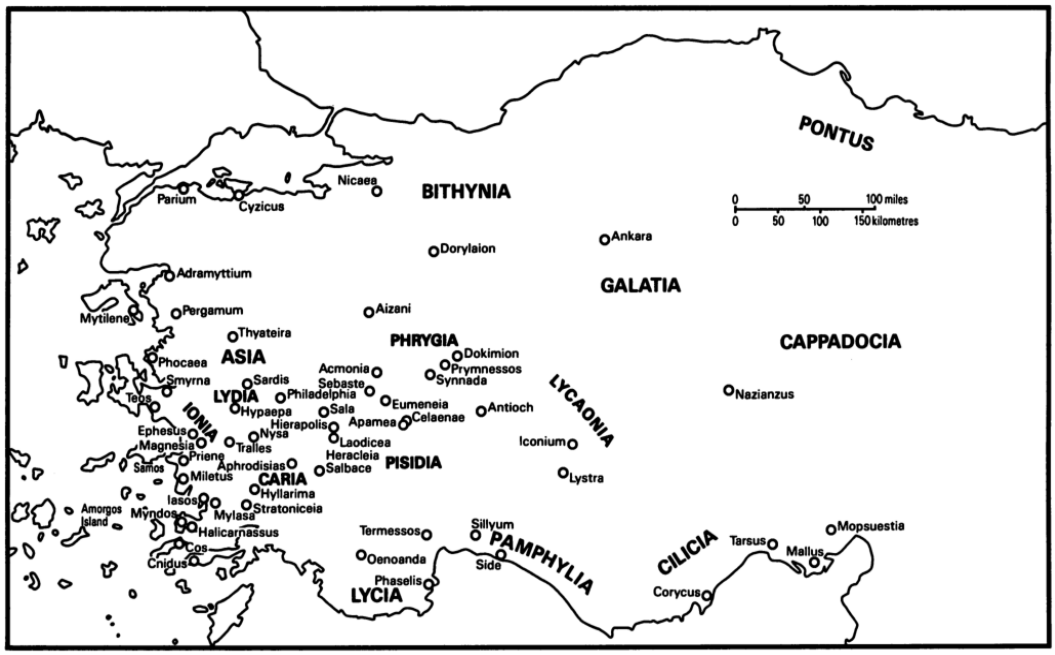

Şekil-10:Roma İmparatorluğu Küçük Asya'sı. Thomas, 2007.

Şekil-11: Batı Phrygia. Thonemann, 2013.

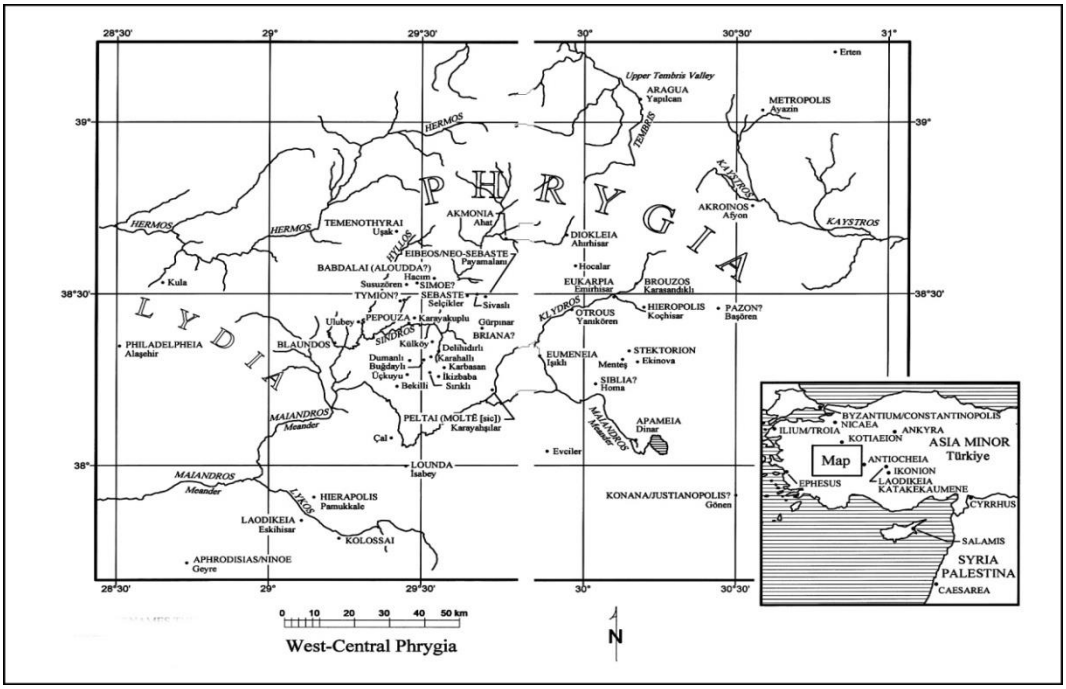

Şekil-12: Uşak ve Çevresi Antik Kentler. Thonemann, 2013.

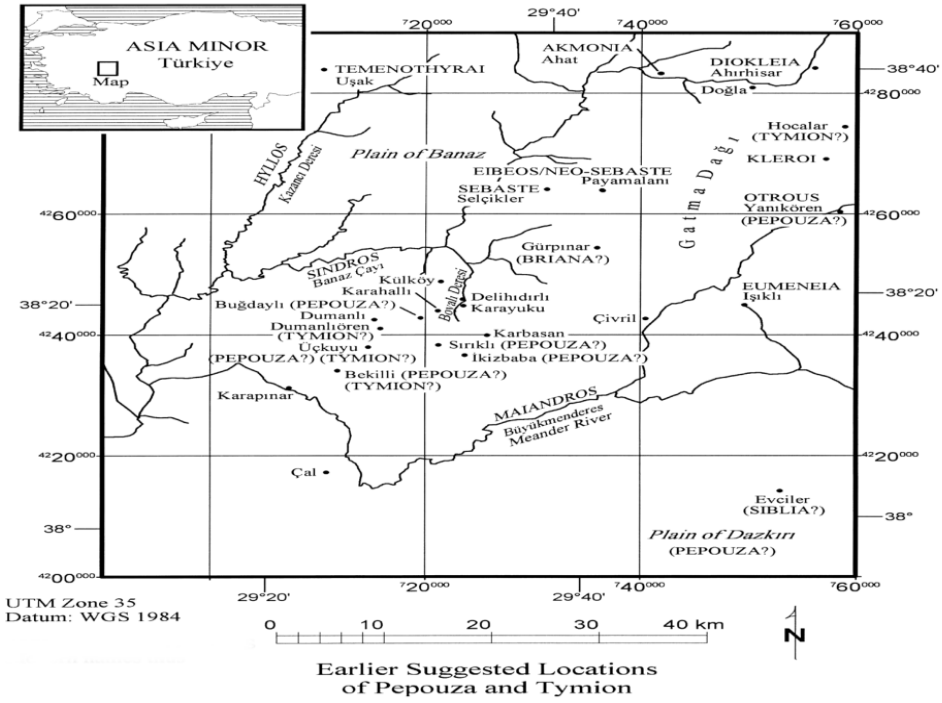

Map of Asia Minor

Şekil-13:Küçük Asya. Trebilco, 1991.

Şekil-14:Batı ve Orta Phrygia. Tabernee ve Lampe, 2008.

Şekil-15:Pepouza-Tymion ve Çevresi. Tabernee ve Lampe, 2008.

Şekil-16:Köyaltı Hüyükler Mevkii, Selçikler, Sivaslı (2013).

Şekil-17:Belce Höyük, Akarca Köyü, Sivaslı (2013).

Şekil-18:Kavaklar Höyük, Budaklar Köyü, Sivaslı (2013).

Şekil-19:Mezarlık Mevkii Dörek Asar, Budaklar Köyü, Sivaslı (2013).

Şekil-20: Ambarlıkaya- Akçapınar, Yayalar, Sivaslı (2013).

Şekil-21:Mezarlık Asar Pınar, Budaklar Köyü, Sivaslı (2013).

Şekil-22:Damlıca Ören, Azizler Köyü, Sivaslı (2013).

Şekil-23:Gavurkuyusu, Ağaçbeyli, Sivaslı (2013).

Şekil-24:Sindelli Höyük, Azizler Köyü, Sivaslı (2013).

Şekil-25:Banaz Höyük, Banaz (2014).

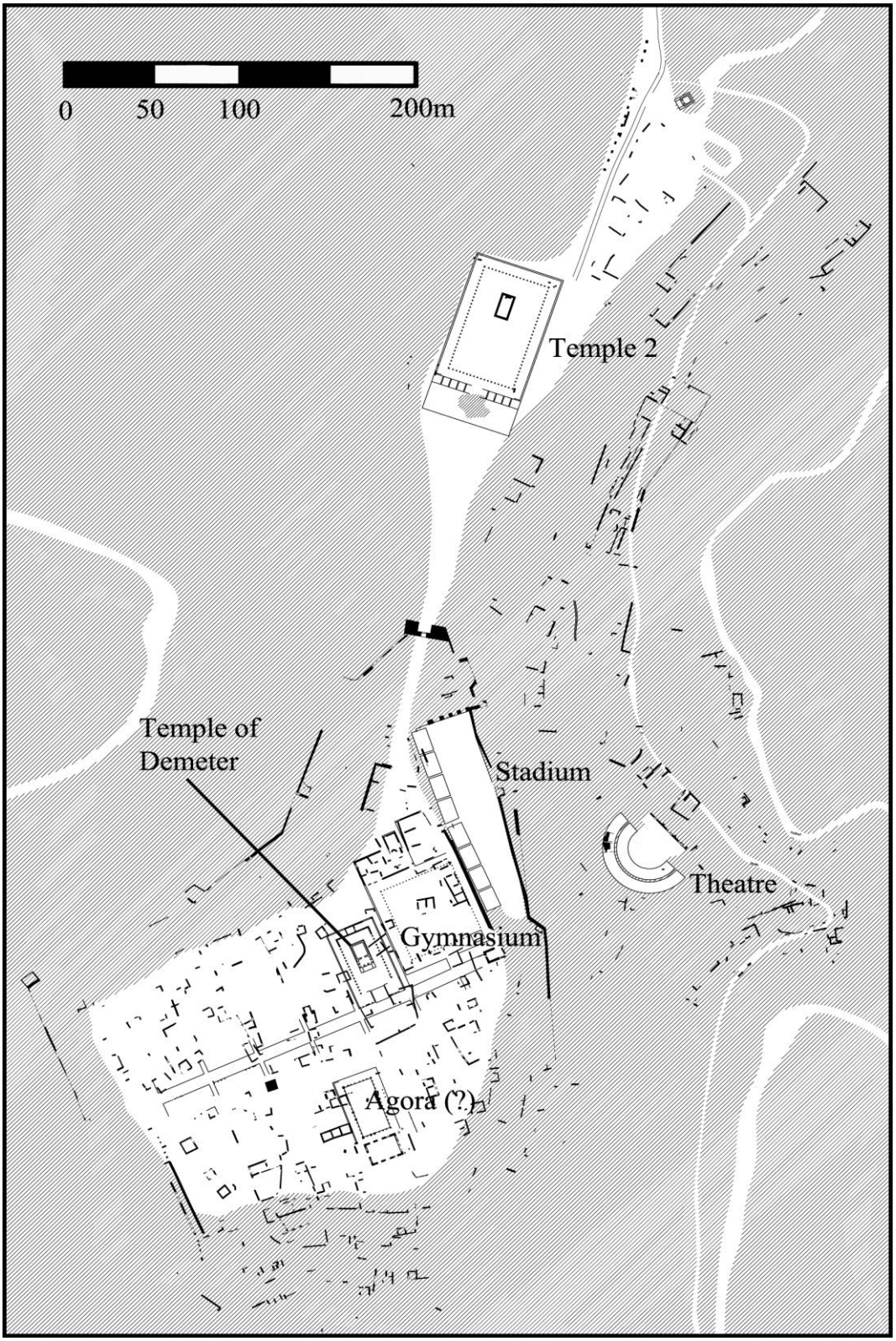
Şekil-26: Çayır Üyük, Kızılcasöğüt Kasabası, Banaz (2014).

Şekil-27:Akmonia Antik Kenti, Gymnasion Ahat Köyü, Banaz (2014).

Şekil-28: Blaundus, Sülümenli, Ulubey (2014).

Şekil-29: Blaundus Antik Yapıların Planı, Filges, 2006.

Şekil-30:Blaundus Kaya Mezarları Duvar Resimleri, Sülümenli, Ulubey Filges, 2006.

Pepouza Manastırı

Şekil-31: Pepouza Manastırı. Tabernee ve Lampe, 2008.

Şekil-32:Sebaste Antik Kenti Kiliseler, Selçikler, Sivaslı (2013).

Şekil-33: GNÇ/EKÇ Kırmızı/Kahverengi Mal Grubu Köyaltı Hüyükler, Selçikler.

Şekil-34:GNÇ/EKÇ Kırmızı/Kahverengi Mal Grubu Köyaltı Hüyükler, Selçikler.

Şekil-35:GNÇ/EKÇ Mal Grubu Köyaltı Hüyükler, Selçikler.

Şekil-36:GNÇ/EKÇ Boyalı çömlek parçaları, Köyaltı Hüyükler, Selçikler.

Şekil-37:GNÇ/EKÇ Tüp ve ip delikli tutamaklar, Köyaltı Hüyükler, Selçikler.

Şekil-38: GNÇ/EKÇ Buluntular Belce Höyük, Akarca Köyü, Sivaslı.

Şekil-39:Ana Tanrıça Figürini Köyaltı Hüyükler, Selçikler, Sivaslı.

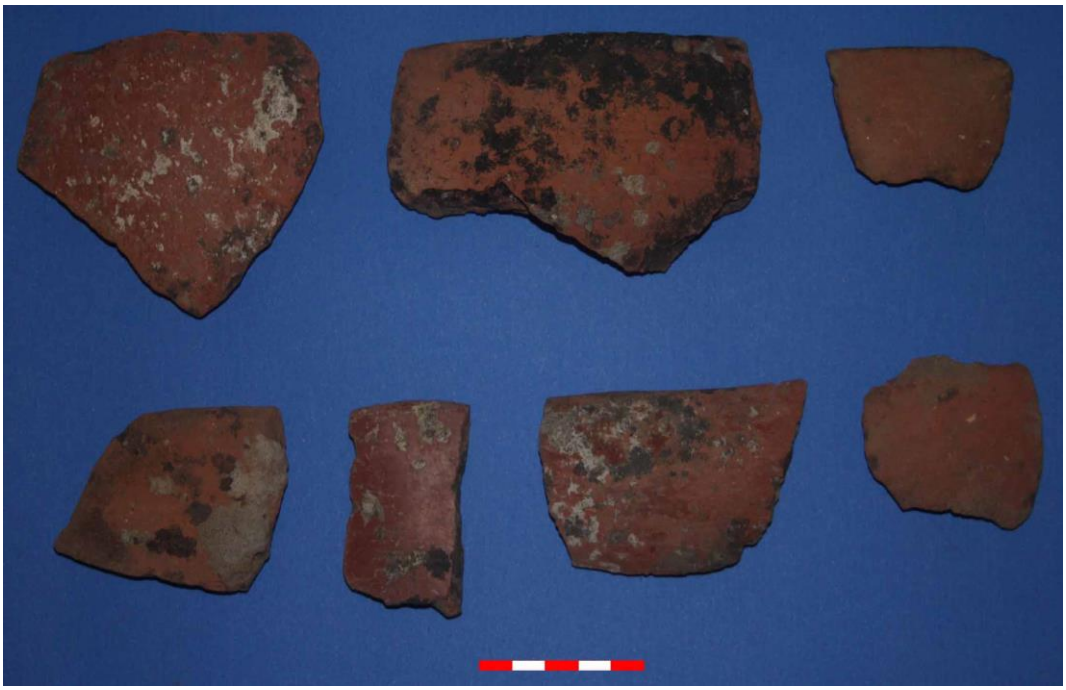
Şekil-40:Obsidyen ve Çakmaktaşı aletler Köyaltı Hüyükler, Selçikler.

Şekil-41:İTÇ Kırmızı-Kahverengi mal grubu çanak parçaları Çayırhöyük, Salmanlar, Sivaslı.

Şekil-42: İTÇ Kırmızı-Kahverengi mal grubu Ambarlıkaya Mevkii, Akçapınar, Sivaslı.

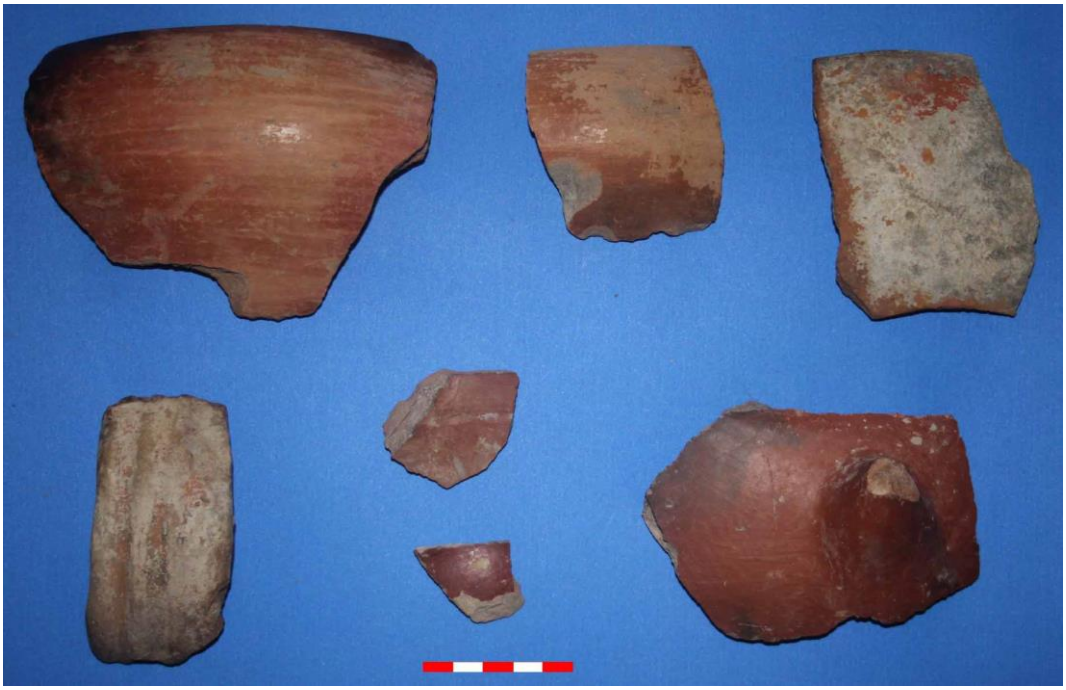
Şekil-43:İTÇ Kırmızı-Kahverengi mal grubu Ambarlıkaya Mevkii, Akçapınar, Sivaslı.

Şekil-44: İTÇ Kırmızı-Kahverengi mal grubu Payamalanı, Eldeniz Köyü, Sivaslı.

Şekil-45: Kırmızı-Kahverengi seramikler Sindelli Höyük, Azizlerli Köyü, Sivaslı.

Şekil-46:İTÇ Parlak kırmızı-kahverengi astarlı mallar Belce Höyük, Akarca Köyü, Sivaslı.

Şekil-47:İTÇ Kiremit-kahverengi mal grubu Dörek Deresi Asar Mezarlık, Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-48:İTÇ I- ?II kahverengi mal grubu çanaklar Çayırhöyük, Salmanlar Köyü, Sivaslı.

Şekil-49:İTÇ kahverengi- krem mal grubu Asar Mevkii Dörek Deresi Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-50:İTÇ krem-beyaz mal grubu Çayırhöyük, Salmanlar Köyü, Sivaslı.

Şekil-51: İTÇ Koyu gri mal grubu Asar Mevkii Dörek Deresi, Budaklar Köyü , Sivaslı.

Şekil-52:İTÇ Koyu gri mal grubu Gavurkuyusu Mevkii, Ağaçbeyli Kasabası, Sivaslı.

Şekil-53:İTÇ Koyu gri mal grubu Mezarlık Mevkii Asar Dörek Deresi Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-54:İTÇ Koyu gri hamurlu mallar Çayırhöyük, Salmanlar Köyü, Sivaslı.

Şekil-55:İTÇ Koyu gri kahverengi mal grubu Sindelli Höyük, Azizlerli Köyü, Sivaslı.

Şekil-56:İTÇ Koyu gri kahverengi seramikler Payamalanı, Eldeniz Köyü, Sivaslı.

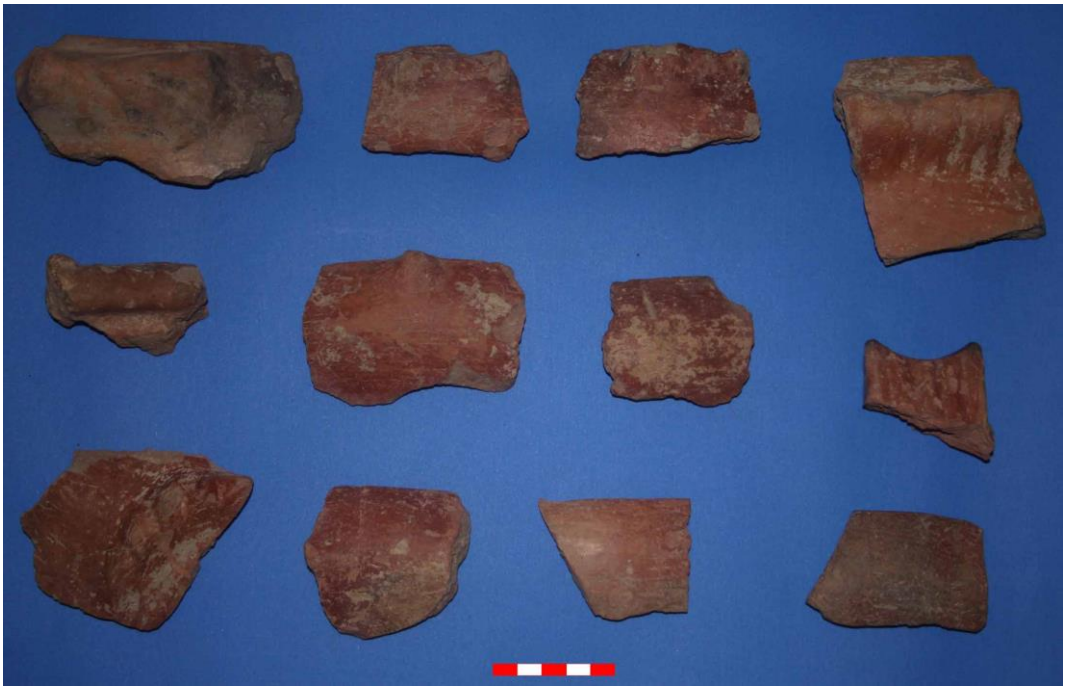
Şekil-57:Yuvarlatılmış omurgalı çanaklar Gavurkuyusu Mevkii, Ağaçbeyli Kasabası, Sivaslı.

Şekil-58:İTÇ dönemi seramikleri Gavurkuyusu Mevkii Ağaçbeyli Kasabası, Sivaslı.

Şekil-59:Farklı tiplerde çanakalarGavurkuyusu Mevkii Ağaçbeyli Kasabası, Sivaslı.

Şekil-60:İTÇ Kırmızı-kahverengi mal grubu Gavurkuyusu Mevkii Ağaçbeyli Kasabası, Sivaslı.

Şekil-61:İTÇ makara biçimli tutamakalar Ambarlıkaya, Akçapınar Köyü, Sivaslı.

Şekil-62:Koyu gri hamurlu ve kahverengi hamurlu çanak ve çömlekler Kavaklar Mevkii, Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-63: Farklı Seramikler Viraniçi Mevkii, Selçikler, Sivaslı.

Şekil-64:İTÇ Tutamaklar Çayırhöyük Salmanlar Köyü, Sivaslı.

Şekil-65:İTÇ Boynuz tutamaklı parça Çayırhöyük Salmanlar Köyü, Sivaslı.

Şekil-66:İTÇ İlmik ve sepet kulp parçaları Çayırhöyük Salmanlar Köyü, Sivaslı.

Şekil-67:İTÇ İlmik ve sepet kulp parçaları Kavaklar Mevkii, Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-68: İTÇ İlmik ve sepet kulp parçaları Sindelli Höyük, Azizlerli Köyü, Sivaslı.

Şekil-69:İTÇ kulp parçası Kavaklar Mevkii, Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-70:İTÇ At nalı biçiminde tutamak Payamalanı, Eldeniz Köyü, Sivaslı.

Şekil-71:İTÇ Üçayak parçalarıGavurkuyusu Mevkii Ağaçbeyli Kasabası, Sivaslı.

Şekil-72:İTÇ üçayak parçaları Çayırhöyük, Salmanlar Köyü, Sivaslı.

Şekil-73:İTÇ Yassı üçayak parçaları Kavaklar Mevkii, Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-74: İTÇ Üçayak parçaları Sindelli Höyük, Azizlerli Köyü, Sivaslı.

Şekil-75:İTÇ Üçayak parçaları Ambarlıkaya Mevkii, Akçapınar, Sivaslı.

Şekil-76:İTÇ Üçayak parçaları Payamalanı, Eldeniz Köyü, Sivaslı.

Şekil-77:İTÇ üçayak parçası Asar Mevkii Dörek Deresi, Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-78:İTÇ? Kırmızı-kiremit mal grubu Kavaklar Mevkii, Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-79: İTÇ Beyaz boyalı seramik parçaları Kavaklar Mevkii, Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-80:İTÇ Boya bezemeli omurgalı çanaklar Asar Mevkii Dörek Deresi Budakalr Köyü, Sivaslı.

Şekil-81:İTÇ II çanak parçaları Kırmız-kahverengi mal grubu Asar Mevkii Dörek Deresi Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-82:İTÇ II kırmızı-kahverengi mal grubu kulp ve tutamaklar Kavaklar Mevkii, Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-83:İTÇ II? Makara biçimli tutamaklar Kavaklar Mevkii, Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-84:İTÇ II büyük küp kulp parçası Kavaklar Mevkii, Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-85:İTÇ II at nalı biçiminde tutamaklar Kavaklar Mevkii, Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-86:İTÇ II Üçayak parçaları Kavaklar Mevkii, Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-87:Boğa Figürini Gavurkuyusu Mevkii Ağaçbeyli Kasabası, Sivaslı.

Şekil-88:Dağ keçisi bezemeli küp parçası (İTÇ?) Kavaklar Mevkii, Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-89:M.Ö II. Binyıl Kahverengi Mal grupları Belce Höyük, Akarca Köyü, Sivaslı.

Şekil-90:M.Ö II. Binyıl Çanaklar Viraniçi Mevkii Selçikler, Sivaslı.

Şekil-91:M.Ö II. Binyıl Kavaklar Mevkii Budaklar Köyü, Sivaslı.

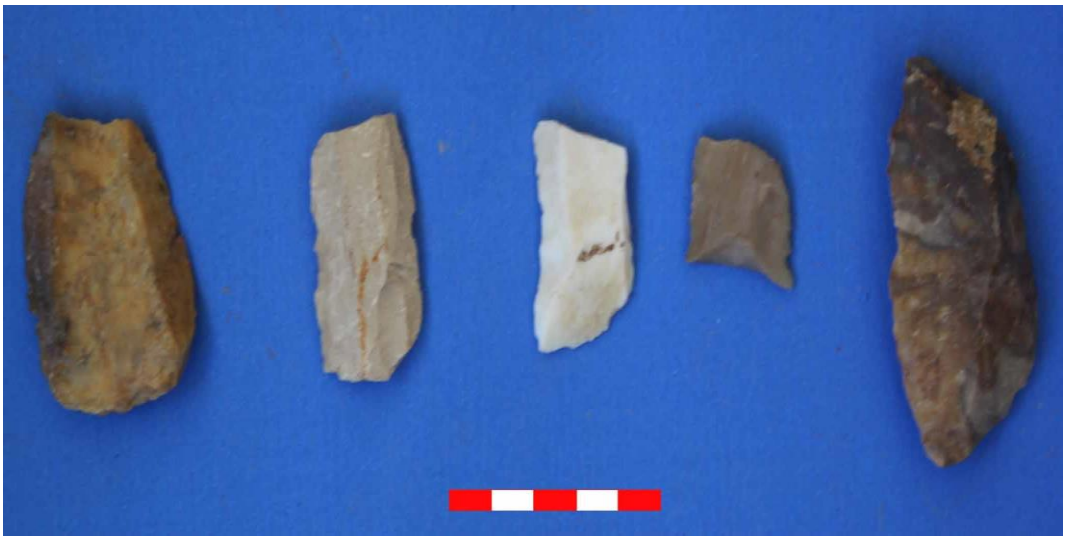
Şekil-92:OTÇ Kiremit Kahverengi Mal grubu Bıyık motifli parça (alt-orta) Asar Mevkii, Budaklar Köyü, Sivaslı.

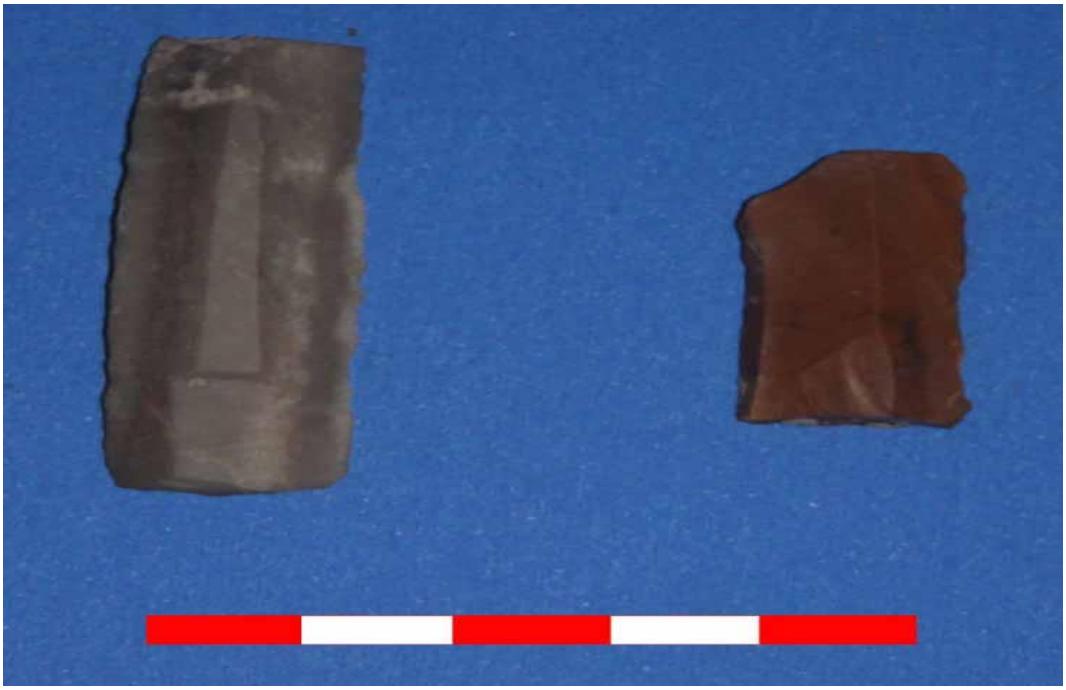
Şekil-93:M.Ö II. Binyıl Yarım ay biçimli alet parçası Kavaklar Mevkii, Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-94:Demirçağ-Roma Seramikleri Kökez Höyük Kökez Köyü, Sivaslı.

Şekil-95:Taş alet parçaları Çayırhöyük, Salmanlar Köyü, Sivaslı.

Şekil-96:Taş alet parçaları Gavurkuyusu Mevkii Ağaçbeyli Kasabası, Sivaslı.

Şekil-97:Taş alet parçaları Kavaklar Mevkii, Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-98:İTÇ? Ezgi Taşı, Kavaklar Mevkii, Budaklar Köyü, Sivaslı.

Şekil-99:İTÇ? Söve Taşı Kavaklar Mevkii, Budaklar Köyü, Sivaslı.

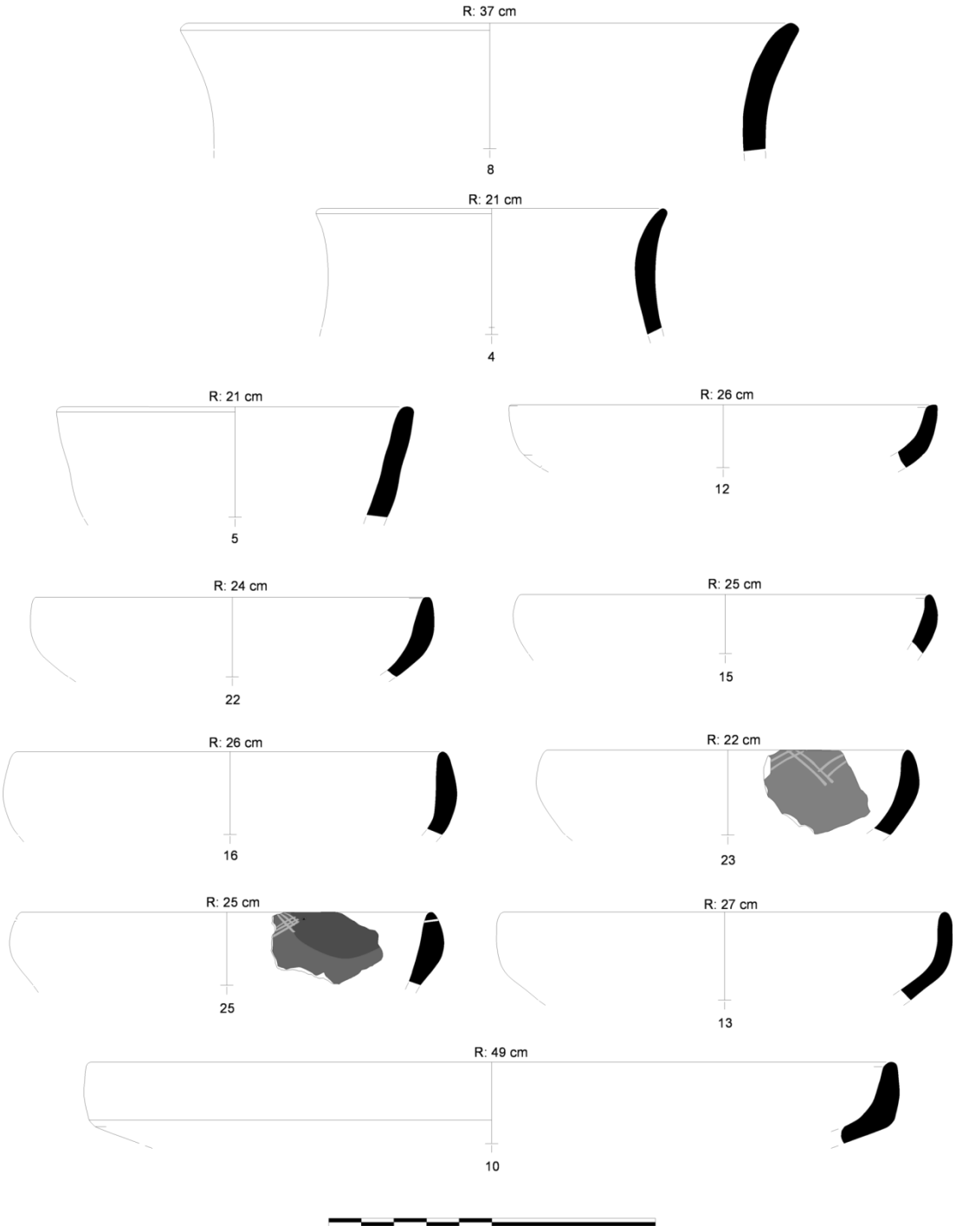

Şekil-100:OTÇ? Ağırşak Kavaklar Mevkii, Budaklar Köyü, Sivaslı.

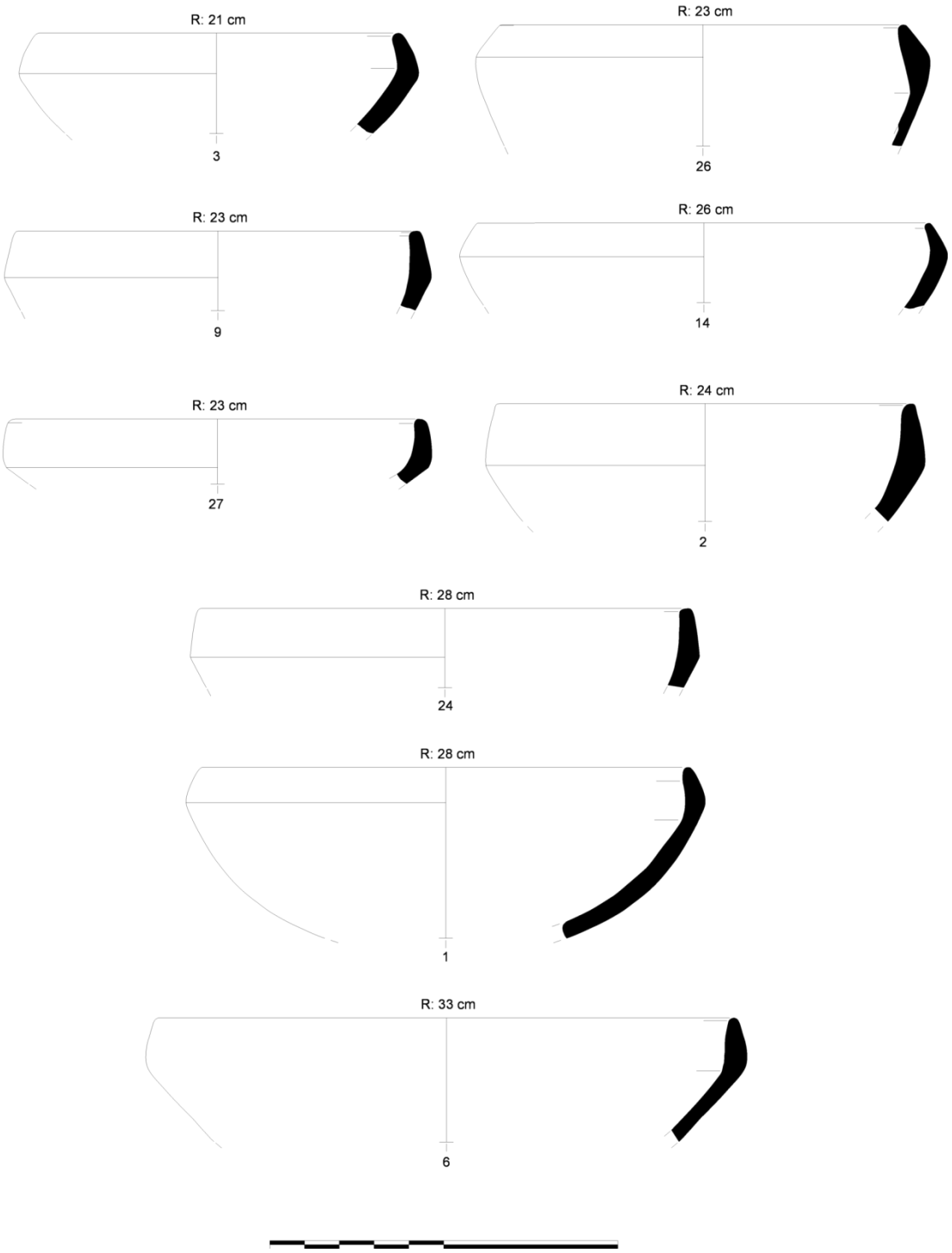

Şekil-101:M.S 2. Yüzyıl? Bakır Sikke Dörek Asar Mevkii Budaklar Köyü, Sivaslı.

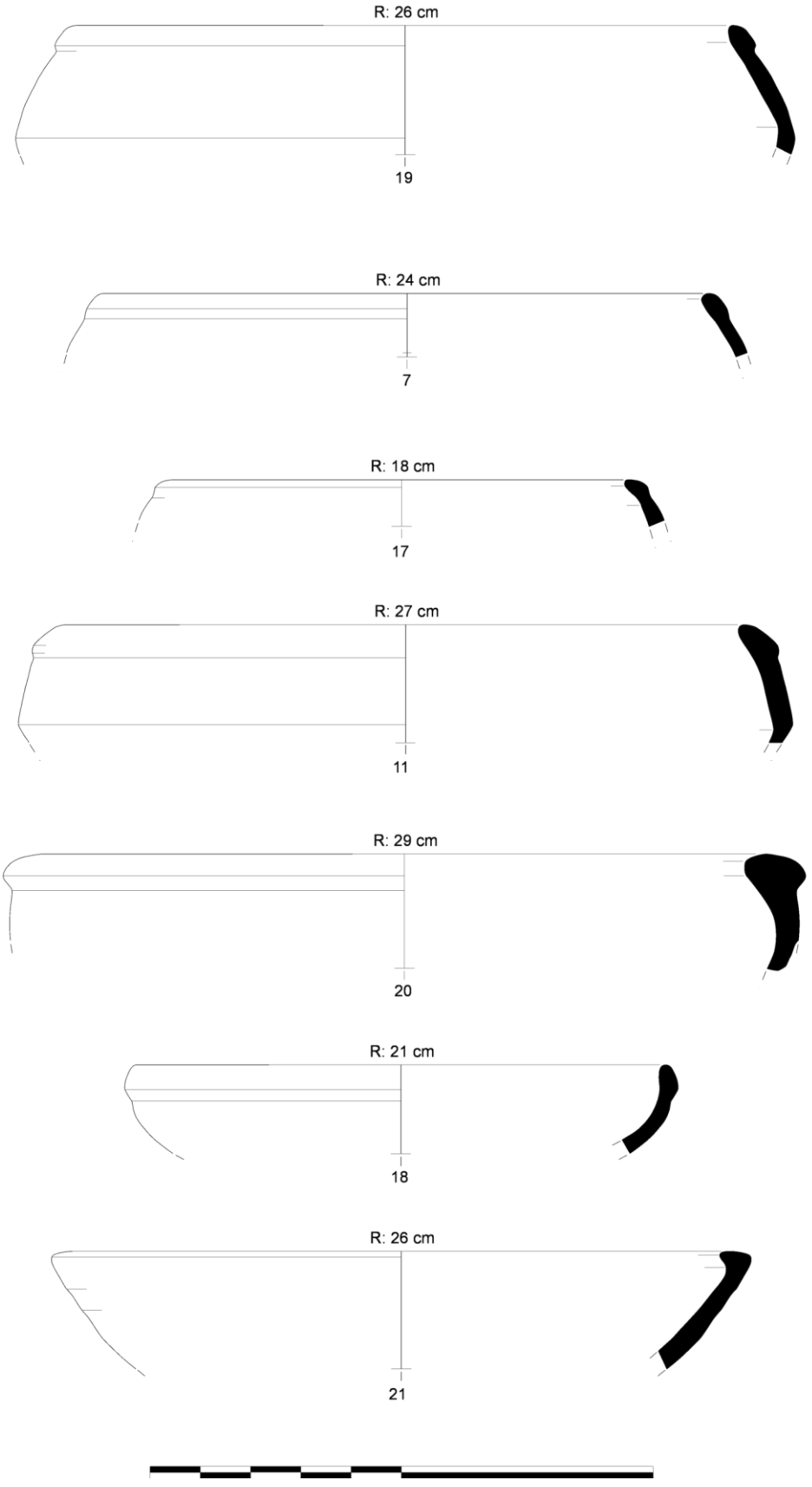
Çizim 1

R: 37 cm
8
R: 21 cm
4
R: 21 cm
5
R: 26 cm
12
R: 24 cm
22
R: 25 cm
15
R: 26 cm
16
R: 22 cm
23
R: 25 cm
25
R: 27 cm
13
R: 49 cm
10

Çizim 2

R: 21 cm
3
R: 23 cm
26
R: 23 cm
9
R: 26 cm
14
R: 23 cm
27
R: 24 cm
2
R: 28 cm
24
R: 28 cm
1
R: 33 cm
6

Çizim 3

TABLO – 1:

Kod no	İlçe/Köy	İsim	Dönemler							Doğrultu			Yükseklik (m)	Yerleşim Şekli (Yükselti)
			Neolitik	Kalkolitik	Tunç Çağı			Demir Çağı	Hell/Roma	Eşit doğrultu (metre)	Kuzey-güney/ doğu-batı doğrultusu	Kuzeydoğu-güneybatı/ kuzeybatı-güneydoğu		
					İTÇ	OTÇ	STÇ							
401.01	Sivaslı/Serçikler Kasabası	Viraniçi Mevkii			+	II. bin			Roma					Höyük (904)
401.02	Sivaslı/Serçikler Kasabası	Köyaltı Hüyükler	GNÇ	EKÇ	+				Roma	140x140			7	Höyük (909)
401.03	Sivaslı/Ağaçbeyli Kasabası	Gavurkuyusu			+				Roma			320x210	10	Höyük (842)
401.04	Sivaslı/Yayalar Kasabası	Ambarkaya			+				Roma		110x60		4	Tepeüstü (838)
401.05	Sivaslı/Budaklar Köyü	Kavaklar			İT2	II. bin			+		260x290		20	Höyük (825)
401.06	Sivaslı/Budaklar Köyü	Dörek Asar			+	+			+		70x150		7	Höyük (811)
401.07	Sivaslı/ Budaklar Köyü	Asar Mezarlık		+?	+				Roma					Yamaç-mezarlık (810)
401.08	Sivaslı/ Budaklar Köyü	Pınar Mezarlık			+			+	Roma					Yamaç-mezarlık (801)
401.09	Sivaslı/Kökez Köyü	KökezÜyük						+	Roma					Tepeüstü (919)
401.10	Sivaslı/Azizler Köyü	Sindelli Hüyük			+				Roma			160x190	8	Tepeüstü (800)
401.11	Sivaslı/Azizler Köyü	Azizler Ören			+				Roma	150x150			4	Tepeüstü (872)
401.12	Sivaslı/Salmanlar Köyü	Çayır Üyük			+	II. bin		+?	Roma		160x210		8	Tepeüstü (937)
401.13	Sivaslı/Akarca Köyü	Belce Höyük	GNÇ	+	+	+			Roma		80x140		12	Tepeüstü (985)
401.14	Sivaslı/Eldeniz Köyü	Payamalanı			+				Roma	110x110			4	Tepeüstü (1020)

TABLO-2:

*****

***Bu bölümde Uşak Kültürel Değerler Yapı Envanteri isimli çalışmadan yararlanılmıştır. (bkz. Ukdye, 2007: 35-161).**

İlçe/Köy	İsim	Neolitik	Kalkolitik	Tunç Çağı			Demir Çağı	Hell/ Roma
				İTÇ	OTÇ	STÇ		
Uşak/Merkez/Hisar Köyü	Asartepe Höyüğü			+			+	+
Uşak/Merkez/Bölme Kasabası	Bölme Höyük			+			+	
Uşak/Merkez/Kalfa Köyü	Çanlı Höyük			+				
Uşak/Merkez/ÇamYazı Köyü	Gerdekkayası Höyüğü			+			+	
Uşak/Merkez/Kapaklar Köyü	Kapaklar Höyüğü			+				+
Uşak/Merkez/Şükraniye Köyü	Yele Höyük			+				
Uşak/Merkez	Uşak Höyük			+				+
Uşak/ Merkez/Elmacık Köyü	Elmacık Höyük				+	+	+	
Uşak/Merkez/ÇamYazı Köyü	Çiftlik Höyük			Tunç Çağı			+	
Uşak/Merkez/Kediyünü Köyü	Kediyünü Höyük			Tunç Çağı				+
Banaz/Merkez	Banaz Höyük			+	+	+	+	+
Banaz/Ayvacık Köyü	Ayvacık Höyüğü			+				
Banaz/Çamsu Köyü	Çamsu Höyük			Tunç Çağı				
Banaz/Çiftlik Köyü	Çiftlik Höyük			Tunç Çağı				
Banaz/Kızılhisar Köyü	Kızılhisar Höyük		+	Tunç Çağı				
Banaz/Öksüz Köyü	Öksüz Höyük		+	Tunç Çağı				
Banaz/Susuz Köyü	Susuz Höyük		+	Tunç Çağı				
Banaz/Yenice Köyü	Yenice Höyük		+	Tunç Çağı				
Banaz/Yaztepe Köyü	Erenler Höyük		+	Tunç Çağı				
Banaz/Kızılcasöğüt Kasabası	Çayır Höyük			Tunç Çağı				+

TABLO-3:

İlçe/Köy	İsim	Neolitik	Kalkolitik	Tunç Çağı			Demir Çağı	Hell/ Roma
				İTÇ	OTÇ	STÇ		
Karahallı / Coğuğlu Köyü	Akgöl Höyük			Tunç Çağı				+
Karahallı / Alfaklar Köyü	Alfaklar Höyüğü			+				
Ulubey / Köseler Köyü	Köseler Höyüğü			+				+
Ulubey / Avgan Kasabası	Minyeli Höyük							+
Ulubey / HasKöy	Kocatarla Höyüğü			+				+
Ulubey / İnay Köyü	Balçıklı Dere Höyüğü		+	Tunç Çağı				
Eşme / Yeleğen	Yarkaşı Höyüğü		+	Tunç Çağı				+
Eşme / Puslu Köyü	Ardıçdede Höyüğü		+	Tunç Çağı				+
Eşme / Yeleğen	Asar Höyük			Tunç Çağı				+
Eşme / Dere Köy	Divlit Höyük		+	Tunç Çağı			+	
Eşme / Şehitli Köyü	Kanlıtarla Höyüğü			Tunç Çağı				
Eşme / Yeleğen	Ören Köy Höyüğü						+	+
Eşme / Yeniköy	Suluk Höyük		+	Tunç Çağı			+	
Eşme / Narlı Köyü	Narlı Höyük			+	+	+	+	+
Eşme / Yeleğen	Kayapınar Höyüğü			+	+	+	+	+
Eşme / Güllü Kasabası	Gök Höyük			+	+	+	+	+

***Bu bölüm Uşak Kültürel Değerler Yapı Envanteri, bkz. Ukdye, 2007: 35-161,Sakaryalı, 2005: 27 ve Roosevelt, Christopher H. (2003). LydıanAndPersıanPerıodSettelementInLydıa. Doktora Tezi. Çalışmalardan derlenmiştir.**

TABLO-4:

NO	ADLANDIRMA	İLÇE/KÖY KASABA	YERLEŞME	ÖZELLİKLERİ
1	Kayaağıl kaya mezarı	Merkez Kayaağıl Köyü	Muhtemel yerleşme vardır.	Doğal kayalara oyulmuş mezarlardır. Bazılarının cepheleri düzeltilmiştir. Mezar odaları mevcuttur. Bazıları tek odaları bazıları çok odalıdır. Klineleri mevcuttur.
2	Ulucak nekropolü	Merkez Ulucak Köyü		Mezarların büyük kısmı büyük moloz taşlarla oval şeklinde çevrilmiştir. Kapak taşı olarak yöresel taşları kullanılmıştır.
3	Üç kuyular sit alanı	Merkez Yoncalı Köyü	Bizans köy yerleşmesi mevcuttur.	Ayakta bir yapı yoktur.
4	Asartepe doğal ve arkeolojik alan	Banaz Kozviran Köyü		Bizans dönemi seramikleri ve mimari yapı taşları yüzeyde mevcuttur.
5	Çamsunekropol alanı	Banaz Çamsu Köyü	Yüzeydeki parçalardan tunç çağından itibaren yerleşim olduğu anlaşılıyor.	Tepe yamacında küçük bir alanda tunç çağı nekropolüdür.
6	Çiftlik nekropolü	Banaz Çiftlik Köyü	Roma dönemi.	Müze müdürlüğünün kazılarında büyük küfeki taşından yapılmış kapaklı mezarlara rastlanmıştır.
7	Dümenler nekropolü	Banaz Dümenler Köyü	Geç Roma Bizans dönemine işaret eder seramikler.	Geniş bir alana yayılmıştır. Yüzeye oldukça yakın olan mezarların bir kısmının etrafı taş dizisi dizilmiş olup bir kısmı da doğrudan toprağa gömülmüştür. Üzerleri pişmiş toprak plaka ve düz sayılabilecek taş bloklarla kapatılmıştır.
8	Kalkankayanekropolü	Banaz/ YeniceKöyü		Nekropol alanında Roma-Bizans dönemi seramikleri vardır. Büyük pişmiş toprak plakalar vardır.
9	Kambersekisinekropolü	Banaz Ayvacık Köyü	Geç Roma Bizans	Pişmiş toprak plakalar ile birlikte pişmiş toprak kap parçaları yüzeyde görülmektedir. Ayrıca kayrak taşları da vardır. Tepenin üzerindeki mezarlar doğal kayanın oyulması ile elde edilmiştir. Ve pişmiş toprak plakalarla üzerleri kapatılmıştır.
10	Kayaaltınekropolü	Banaz Yenice Köyü	Roma dönemine ait olarak	Kaçak kazı sonucu açılmış olan mezar incelenmiş ve tümülüs mezar odalarına benzediği dikkat çekmiştir. Oda şeklinde

			düşünülmektedir.	**olup üç tarafı duvarlarla örülü, üstü büyük blok taşlarla kapatılmıştır.**
11	**Kılıçar antik yerleşimi**	**Banaz Yenice Köyü**	**Roma ve Bizans dönemi**	**Roma- Bizans dönemine ait seramik parçaları ve mimari kalıntılar mevcuttur. Temel kalıntıları da göze çarpmaktadır. Batısında mezarlık alanı vardır.**
12	**Kızılkaya nekropolü**	**Banaz Banaz Köyü**	**Roma dönemi**	**Evren dede piknik alanına yakın bir yerdedir. 250 m uzunluğundaki bir kaya bloğunun kuzey ucunda yer alır. Yerden 15 m yükseklikte, 1.5 m uzunluğunda 50-60 cm genişliğinde üç niş açılmıştır. Bu kaya mezarlarının önünde de kaçak kazı çukurlarında pitos parçalarına rastlanır. 2 m uzunluğunda 60 cm genişliğinde üzerleri kayrak taşları ile örtülmüştür.**
13	**Mayasırtınekropolü**	**Banaz Ahat Köyü**	**Roma dönemi**	**Nekropol yerel taştan yapılmış lahit içerisindeki gömülerden oluşmuştur. Lahitler yaklaşık 15 cm kalınlığında olup 2.20 cm uzunluğunda ve 70 cm genişliğindedir.**
14	**Mermer ocakları**	**Banaz Kaylı Köyü**		**Antik dönem mermer ocağı, günümüz mermer ocağının yakın bir alandadır. 30 m derinliktedir.**
15	**Ören nekropolü**	**Banaz Yazıtepe Köyü**	**Roma -Bizans dönemi**	**Mezarlar kayrak taşlarla örtülü yamaç üzerindedir.**
16	**Su kemerleri**	**Banaz/Kaylı Köyü**	**Roma dönemi**	**Kocadağ mevkiinde yer alır. İki adettir. Doğal mermer taş kullanılarak yapılmıştır. Ayvacık Köyünden Akmonia antik kentine su götürmek amacıyla yapılmıştır.**
17	**Şaban Köyü nekropolü**	**Banaz /Şaban Köyü**	**Roma dönemi**	**Pişmiş toprak kap parçaları bulunmaktadır küçük bir yamaç üzerindedir.**
18	**Yenice nekropolü**	**Banaz/Yenice Köyü**	**Tunç çağına aittir**	**Boz renkli yumuşak zemine sahip tüf bir kayalık üzerinde yer alır. Kaçak kazı çukurlarında pitos parçaları vardır. Pitosların içinde insan iskeletleri çıktığı bilgisi verilmektedir.**
19	**Ağabey Bizans yerleşmesi**	**Eşme /Ağabey Köyü**	**Bizans dönemi**	**Ağabey Köyünün kuzeyinde yer alır. Bizans dönemi seramik parçaları vardır.**

20	**Ahmetler kaya mezarı**	**Eşme/Ahmetler Beldesi**		**M.S 2.yy Roma ve Bizans dönemine ait tüf taşı özellikli doğal kayalık üzerinde önünde üstü açık sundurmalı tavanı semerdam biçimli 3m'lik bir kaya mezarı ve batı cephesinde de ve kuzey arka cephesinde sunak alanları vardır.**
21	**Alacaörennekropolü**	**Eşme/Yeleğen**	**Roma dönemi**	**Alacaörenmevkisinde yer alır. Mezarlar 70-80 cm toprak altındadırlar. Üzerleri kayrak taşları ile kapatılmıştır. Roma dönemine ait seramik parçaları vardır.**
22	**Ardıçdedenekropolü**	**Eşme/Puslu Köyü**		**Ardıçdede mevkiindedir.**
23	**Bahçe mevkisinekropolü**	**Eşme/Dere Köyü**	**Roma dönemi**	**Bahçe mevkiinde yer alır. Açılmış mezarlardan anlaşıldığı kadarıyla dört tarafı taş duvar örgüsü olup üzeri birkaç parça kayrak taşı ile kapatılmıştır.**
24	**Deliktaş kaya mezarı**	**Eşme/Bozlar Köyü**		**Deliktaş mevkiinde yer alır. Doğal bir kaya bloğunun güney cephesinin işlenmesiyle yapılmıştır. 2.10 m yüksekliğinde 2.75 m genişliğindedir. Üçgen alınlıklı, alınlığın etrafı kalın bir bantla çevrilidir. Bu bant aynı zamanda alınlığı dikine ikiye ayırmaktadır. Kapısı güneye bakmaktadır. Giriş yaklaşık 96x80 cm ölçülerindedir. Çift mezar odası bulunmaktadır. İçteki mezar odasına küçük bir kapıdan geçilmektedir. Batı duvarında ise kline vardır. Mezar odası içten semerdam çatılıdır.**
25	**Fırınüstünekropolü**	**Eşme/Yeniköy**	**Tunç çağı nekropolüdür.**	**Fırın üstü mevkiinde yer alır. Pişmiş toprak küp içerisinde mezarlar olduğu ve idoller çıktığı bilgisi verilmektedir. Buradan müzeye idollerin geldiği bilinmektedir.**
26	**Güvercin kayası kutsal alanı**	**Eşme/İsalar Köyü**		**Güvercin kaya mevkiinde yer alır. Büyük bir tüf kaya kütlesi içinde kayaya oyulmuş mekânlardır. Kaya blokları yarım daire şeklinde oyulmuştur. 2- 2.5 m yüksekliğinde, 6-8 m genişliğinde tek yâda iki bölümlü mekanlar oluşturulmuştur. Ön kısımları açıktır. Bölümlerin üst cephelerine tapınak görünümü verilmiştir. Alınlık şeklinde düzelmiştir. Alınlık içi oyuklar ile bezenmiştir. Duvarda çeşitli ebatlarda nişler**

				açılmıştır.
27	**Hanyerinekropolü**	**Eşme/Yeniköy**	**Bizans dönemi**	**Yüzeyde pişmiş toprak Bizans dönemi lahit parçaları ve seramikleri görülür.**
28	**Hanyeri yerleşim alanı**	**Eşme/Yeniköy**	**Bizans dönemi**	**Küçük bir tepecik görünümündedir. Yaklaşık 30x40 m ölçülerinde olup 3-4 m yüksekliğindedir. Yüzeyde Bizans dönemi seramikleri vardır.**
29	**Höyük tepesi nekropolü**	**Eşme/Güllü Köyü**	**Bizans dönemi**	**Doğal zeminin oyulması ile yapılmıştır. Beyaz renkli yumuşak taş malzemeye sahip bir alandır. Dikdörtgen şeklinde çukurlara gömülmüştür. Üzerleri büyük blok taşlarla kapatılmıştır. Bazılarının çevreleri duvarlarla örülmüştür.**
30	**İnkayaArkeolojik yerleşimi**	**Eşme/Bozalar Köyü**		**Büyük bir kaya kütlesi içinde yerleşim ve tapınma alanları yapı temelleri, taş yığmaları ile örtülü küçük tepecikler halindeki mezarlardan oluşmuş büyük bir yerleşim alanı vardır.**
31	**Kanlıtarlanekropolü**	**Eşme/Şehitli Köyü**	**Roma dönemi**	**Kaçak kazı yapılan bir alan olmuştur. Müzeye osthotekler gitmiştir buradan.**
32	**Keklikli Köyü tapınağı**	**Eşme Keklikli köy içi**	**Roma dönemi**	**6 sıra taş dizisi halindedir. İç tarafında bir duvar kalıntısı vardır. Yerel blok taşlardan yapılmıştır. Tapınak duvarlarının bazısı köy içerisinde yer almaktadır.**
33	**Kemerdağı yerleşimi**	**Eşme/Kemerdağı tepesi**	**Bizans dönemi**	**Yüzeyde Bizans dönemi seramikleri vardır. Yapı temelleri de mevcuttur. Yerel taş malzemeden üst üste örülmesi ile meydana getirilmiştir. Bizans dönemi gözetleme kulesi olarak kullanıldığı düşünülmektedir.**
34	**Kıranyerleşimimandra**	**Eşme/Yeniköy**	**Bizans dönemi**	**Tepe üzerindedir. Bizans dönemi temel kalıntıları vardır. Yüzeyde de seramik parçaları vardır. Köy içinden akan dereye inen bir poternin tespit edilmiştir. Bizans kalesi olduğu tahmin edilmektedir.**
35	**Miyanlı yerleşim alanı**	**Eşme/Yeniköy**	**Roma-Bizans dönemi**	**Hafif eğimli bir yamaç üzerinde yer alır. Yüzeyde mimari kalıntılar vardır. Seramik parçaları da vardır.**
36	**Mandra antik yerleşim alanı**	**Eşme/Dereköy**	**Roma- Bizans dönemi**	**Hafif eğimli bir yamaç üzerinde yer alır. Az da Roma seramiğine rastlanır. Bizans seramiği daha yoğundur.**

37	**Payamlıburun arkeolojik yerleşimi**	**Eşme/Kayalı köy**		**Payamlıburun mevkiinde yer alır. Yüksek bir tepe üzerindedir. Yüzeyde yapı temelleri ve kaçak kazı mezar yerleri vardır.**
38	**Teltepesi yerleşim yeri**	**Eşme/ Kıranköy**	**Bizans dönemi**	**Yüzeyde yoğun Bizans dönemi seramikleri vardır. Temel kalıntısına rastlanmamıştır.**
39	**Yanık nekropolü**	**Eşme/Yeniköy**	**Roma ve Bizans dönemi**	**Geniş bir alana yayılmış durumdadır. Roma- Bizans dönemi nekropolüdür. Çukurların etrafı taşlarla örülerek mezar oluşturulmuştur. Kaya mezarları da vardır. Pişmiş toprak lahit parçaları vardır.**
40	**Cılandıras arkeolojik ve doğal sit alanı**	**Karahallı / Karayakuplu Köyü**		**Köprü olarak ifade edilen yapı Helenistik devir mimarisi özelliği taşımaktadır. Kayaların oyulması elde edilen su yolları mevcuttur. Ayrıca çok büyük bir mağarada kerpiçten yapılmış küçük bir kilise de vardır. Bulunduğu yer zor ve tehlikeli bir noktadır.**
41	**Kaya evleri**	**Karahallı / Duraklı Köyü**		**Torlak değirmeni mevkisinde yer alır. Banaz çayı kanyonundaki kayaların oyulması ile yapılmıştır. Mezar olarak kullanıldığı düşünülmektedir.**
42	**Cinoğlu nekropolü**	**Sivaslı /Cinoğlu Köyü**	**Roma dönemi**	**Kaçak kazı sonucu çıkarılan yerel taştan yapılmış lahit mezarlar görülmüştür.**
43	**Demirtepenekropolü**	**Sivaslı /Eldeniz Köyü**	**Roma ve Bizans dönemi**	**Yöresel kayrak taşlardan yapılmış çok sayıda mezar vardır.**
44	**Eldeniz nekropolü**	**Sivaslı Eldeniz Köyü**	**Roma dönemi**	**Mezarlar ana kayanın kazılması sureti ile elde edilmiş olan mezar çukurlarına gömülmüş olup üzerleri küçük taşlarla kapatılmıştır. Küçük birer tümülüs görünümündedir. Yaklaşık 8 m çapında 1-2 m yüksekliğindedirler.**
45	**Hendek/arkeolojik sit alanı**	**Sivaslı Ağaçbeyli kasabası**	**Roma Bizans dönemi**	**Yaklaşık 250x250 genişliğinde 3 m yüksekliğinde bir tepecik görünümündedir. Roma ve Bizans dönemine ait keramik parçaları görülmektedir. Yerleşimin güneyinde sur duvarına ait temeller vardır.**
46	**Ketenlik nekropolü**	**Sivaslı Ketenlik Köyü**	**Roma ve Bizans**	**Roma ve Bizans dönemine ait mezarların üzerleri kapak görevi gören düz taşlarla kapatılmıştır.**
47	**Uzunoluknekropolü**	**Sivaslı**	**Erken Roma ve Bizans**	**İki tepe üzerindeki mezarlar tip açısından farklılık gösterir.**

		Uzunoluk merkezi	**dönemi**	**Sol tepedeki mezarlar; Roma dönemine ait oda şeklinde olup birkaç odadan oluşur. Ayrıca yerel taştan yapılmış lahit tipi mezarlarda bulunmuştur. Sağ tepedekiler ise; yaklaşık 1-1.5 m derinlikte olup birkaç monolit düz kayrak taşıyla kapatılmış olup üzerinde pişmiş toprak parçaları yerleştirilmiştir. Mezarların kenarları da aynı şekilde büyük düz blok taşların yan dikilmesi ile yapılmıştır.**
48	**Minyeli Ören yerleşimi**	**Ulubey Küçükkayalı Köyü**		**Dikmen tepenin kuzeyindeki düzlükte büyük taş bloklardan yapılmış yapı temelleri vardır.**
49	**Hacettepesi ve yerleşim alanı**	**Ulubey Kışla Beldesi**	**Geç Helenistik dönem**	**Hacet dağının eteklerinde yer alır. Büyük taşlarla örülmüş birkaç sırası günümüze kadar ayakta kalmıştır. Sur duvarı mevcuttur. Geç Helenistik döneme tarihlendirilir. Doğusunda da kaya mezarları vardır. Tüneller görülmektedir.**
50	**Hasköy asarı**	**Ulubey Hasköy kasabası**		**Banaz çayı kanyonu içerisinde ye alır. Yüksek bir tepe üzerinde kurulmuştur. Kaya mezarı portern ve mezarlar vardır. Güneyinde de nekropol alanı vardır.**
51	**Aksaz arkeolojik ve doğal sit alanı**	**Ulubey/Aksaz Köyü**	**Roma dönemi**	**Aksaz çayının yer aldığı vadide Roma dönemine ait hamam yapısı vardır. Roma dönemi hamam kompleksi, mağara ve içindeki yapı kalıntıları bulunmaktadır.**

***Bu bölümde Uşak Kültürel Değerler Yapı Envanteri isimli çalışmadan yararlanılmıştır. (bkz. Ukdye, 2007: 35-161).**

TABLO-5:

	ADI	YERİ	AÇIKLAMA
1	**Aktepe Tümülüsü**	**Güre Beldesi**	**Güre Beldesinin yaklaşık 4 km kuzeybatısında yer alır. Yaklaşık 10 m yüksekliğinde 40 m çapındadır. 1987 yılında Uşak Müze Müdürlüğü tarafından kurtarma kazısı yapılmıştır. Kesme kireç taşlarından yapılmış dikdörtgen planlı mezar odası bulunmaktadır. Bindirme tekniği ile inşa edilmiştir. Bulunan seramik parçalarına göre M.Ö 520/480 yıllarına tarihlenmektedir.**
2	**AsartepeTümülüsü**	**Merkez Derbent Köyü**	**Uşak Gediz karayolunun kesiştiği noktanın gerisinde Kütahya ile Uşak İl sınırlarının 500 m güneyinde yer alır. Yaklaşık 25 m yüksekliğinde ve 150 m çapındadır. Moloz taşlardan yapılmıştır.**
3	**Basmacı Tümülüsü**	**Güre Beldesi**	**Güre beldesinin yaklaşık 3 km kuzeyinde Gediz nehrinin kenarında bulunur. 7 m yüksekliğinde 30 m çapındadır. Yığma bir mezardır. 1989 yılında kurtarma kazısı yapılmıştır. Mezar odası ve dromosu bulunmuştur. 13 adet eser bulunmuştur.**
4	**Cinali Tümülüsü**	**Hacıömerler Köyü**	**Uşak iline 50 km uzaklıkta Uşak-Manisa karayolunun, Selendi ilçesi yol ayrımına 1 km içeride yolun sağında yer alır. Yaklaşık 30 m yükseklikte 40 m çapındadır.**
5	**GöztepesiTü**	**Yeşildere**	**Merkez Yeşildere Köyü Göztepe mevkiinde eski köy mezarlığı içindeki Tümülüs 25 m çapında 8 m yüksekliğindedir.**

	mülüsü	**Köyü**	
6	**İkiztepe I. Tümülüsü**	**Güre Beldesi**	**Güre Kemaller mahallesinin yaklaşık 1.5 km doğusunda yer alır. Yaklaşık 17 m yüksekliğinde 80 m çapındadır. Çift dramoz ve mezar odası bulunmaktadır.**
7	**İkiztepe II Tümülüsü**	**Güre Beldesi**	**Güre beldesi Kemaller mahallesinin yaklaşık 1.5 km doğusunda yer alır. 6 m yüksekliğinde 10 m çapındadır.**
8	**KayaağılTümülüsü ve Kaya Mezarı**	**Kayaağıl Köyü**	**Kayaağıl Köyünün güney batısında köye yaklaşık 500 m uzaklıktadır. Moloz taşlardan yapılmış bir tümülüstür. Yaklaşık 10 m yüksekliğinde 40 m çapındadır. Tümülüsün bulunduğu tepenin eteklerinde kayalara oyulmuş mezar odaları vardır. Bazıları çok odalıdır. Klineler vardır. Antik yerleşime ait çanak çömlek parçaları vardır.**
9	**PekmeztaşıTümülüsü**	**Güre Beldesi**	**Güre'nin 2 km batısında, Uşak-İzmir karayolunun 100 m kuzeyinde yer alır. Yaklaşık 8 m yüksekliğinde 25 m çapındadır. Mezar odası vedramosu vardır.**
10	**TopçatepeTümülüsü**	**Güre Beldesi**	**Güre'nin 3.5 km kuzeyindedir. 20 m yüksekliğinde 90 m çapındadır.**
11	**Toptepe Tümülüsü**	**Güre Beldesi**	**Güre'nin kuzeybatısında Uşak-İzmir karayolunun 1 km kuzeyinde yer alır. Yaklaşık 17 m yüksekliğinde 190 m çapındadır.**
12	**VelişintepeTümülüsü**	**Güre Beldesi**	**Güre'nin yaklaşık 3 km kuzeyinde yer alır. 10 m yüksekliğinde 50 m çapındadır.**
13	**YuvarlankayaTümülüsü**	**Güre Beldesi**	**Güre'nin 1 km batısında Uşak-İzmir karayolunun 100m yüksekliğinde 80 m çapındadır.**
14	**AhatÇeçtepe Tümülüsü**	**Şaban Köyü-Ahat Köyü Yolu**	**Şaban Köyü – Ahat Köyü yolunun sağında 30 m içeride yer alır. Doğusunda Ahat köyüne uzaklığı 2 km'dir. Yığma konisi kaya parçaları ve toprak yığmadan oluşur. Yaklaşık 8 m yüksekliğinde 10-12 m çapındadır. Yayvan bir tümülüstür.**
15	**Arslantaş I Tümülüsü**	**Kozviran Köyü**	**Banaz Afyon karayolunun kuzeyinde ve Dumlupınar rampasının başlangıcından sol tarafta bulunan arazi yolu 2 km takip edilerek ulaşılır. Aslantaş Mevkiindedir. Tümülüs yolun solunda 50 metre iç tarafta yer alır. 3 m yüksekliğinde ve 20 m çapındadır.**
16	**Arslantaş II Tümülüsü**	**Kozviran Köyü**	**Banaz Afyon karayolunun kuzeyinde ve Dumlupınar rampasının başlangıcından sol tarafta bulunan arazi yolu 2 km takip edilerek ulaşılır. Aslantaş Mevkiindedir. Birkaç m yüksekliğinde 25 m çapındadır.**
17	**BağkonakTümülüsü**	**Bağkonak Köyü Girişi**	**Banaz Yenice Köyü yolunun 20 m sağında Köy girişinde sol kenarda batısında 5 m içeride bulunur. 8 m çapında 2-3 m yüksekliğindedir.**
18	**ÇeçtepeTümülüsü**	**Ahat Köyü ÇeçtepeMev.**	**Ahat Köyüne 100 m kala sola-batıya ayrılan arazi yolunun yaklaşık 4 km ilerisinde arazi yol kavşağında ve sola ayrılan yolun 100 m ilerisinde olup yol ortasından geçer. En büyüğü 20 m yüksekliğinde ve 25 m çapa sahiptir. Burada değişik ebatlarda 6 tane Tümülüs bulunmaktadır.**
19	**ÇubukkırıT**	**Susuz Köyü**	**Susuz Ahat köylerinin birbirine bağlayan arazi yolu ulaşılır. Susuz Köyüne yaklaşık 3 km uzaklıkta bulunan Tümülüs, arazi yolunun**

	ümülüsü	Çubukkırı Mevkii	15 km sol iç tarafındadır. Köyün kuzey batı yönündedir. Yaklaşık 5 m yüksekliğinde 30 m çapındadır.
20	İkiz Tümülüs	Bağkonak Köyü	Banaz Bağkonak Köyünün sol kenarında Banaz'a 1 km uzaklıkta şehitler mezarlığının 50 m üst kısmındadır. Yaklaşık 8 m çapında 3 m yüksekliğindedir. İkinci Tümülüs ise 10 m çapında 4 m yüksekliğinde olup konisi toprak yığmadır.
21	Kuşdemirler Tümülüsü	Banaz Kuşdemirler	Banaz Kuşdemirler yolu üzerindedir. Yaklaşık 8 m yüksekliğinde ve 30 m çapında yığması toprak olan bir tümülüstür.
22	Şaban Köyü Yolu üzeri	Ahat Köyü	Şaban Köyü ile Ahat Köyü'nü birbirine bağlayan arazi yolunun sağında 30 m içeride yer alır. Ahat Köyü'ne 2 km uzaklıktadır. Yaklaşık 8 m yüksekliğe sahip 10-12 m çapındadır.
23	Yağlar I Tümülüsü	Eşme Üç Eylül Mah	Eşme Üç Eylül mahallesinde yer alır. Yaklaşık 3 m yüksekliğinde 25 m çapındadır.
24	Yağlar II Tümülüsü	Eşme Üç Eylül Mah	Eşme Üç Eylül mahallesinde yer alır. Yaklaşık 3 m yüksekliğinde 15 m çapındadır.
25	BekirdamıTümülüsü	Eşme Bozlar Köyü	Bozlar Köyü Doğular Mahallesine yaklaşık 3 km kuzey doğusundaki Bekirdamı tepesi üzerinde yer alır. 5-6 m çapında 1 m yüksekliğindedir.
26	Büyük Hozan Tepe Tümülüsü	Eşme Bozlar Köyü	Eski Ekerle yolunun güneyinde yer alır. Yaklaşık 4 km yüksekliğinde 20 m çapındadır.
27	Hozat Tümülüsü	Eşme Bozlar Köyü	Bozlar İsalar Köy yolunun250 m sağındadır. Yaklaşık 3 m yüksekliğinde 30 m çapındadır.
28	KuletepeTümülüsü	Eşme Ağabey Köyü	Ağabey Köyü seyrektepe mevkiinde yer alır. Kayrak taşı ve moloz kullanılmıştır. Yaklaşık 10 m yüksekliğinde 30 m çapındadır.
29	Yeşiller Tümülüsü	Eşme Bozlar Köyü	Taşköy'den Yeniköy mahallesine giden yolun üzerindedir. Yaklaşık 5 m çapında 1 m yüksekliğindedir.
30	Yeşiller Tümülüsü II	Eşme Bozlar Köyü	Yaklaşık 8 m çapında 1 m yüksekliğindedir.
31	Çayırlıpınar Tümülüsü	Sivaslı Akarca Köyü	Akarca Köyünün kuzeydoğusunda köye yaklaşık 2.5 km mesafededir. 15 m çapında 6 m yüksekliğindedir.
32	DedeçamıTümülüsü	Sivaslı Akarca Köyü	Köyün 2.5 km doğusunda yer alır. Yaklaşık 10 m çapında 3 m yüksekliğindedir.
33	Küçükkepez Tepesi Tümülüsü	Sivaslı Yayalar Kasabası	Yayalar Köyü ile Coğuplu – Budaklar yol kavşağının ortasında bulunur. Yaklaşık 3 m yüksekliğinde 10 m çapındadır.

34	**Tahtalı Tümülüsü**	**Sivaslı-Azizlerli**	**Azizler Köyü- Samatlar Köy yolunun 1.5 km yolun solunda 50 m iç tarafında yer alır. Yaklaşık 15 m çapında 3 m yüksekliğindedir.**
35	**Tümülüs I**	**Sivaslı Selçikler**	**Selçiklere yaklaşık 1 km uzaklıktadır. Mezarlığa 400 m uzaklıktadır. T2 ve T3 tümülüslerinin arasında kalan tümülüsün yığma toprak konisi açılmış ve araziye dağıtılmıştır. Bir mezar odası ve dromostan ibaret bir mezardır. Mezar odası kareye yakın planlıdır. Lidya devrine ait bir tümülüstür.**
36	**Tümülüs II**	**Sivaslı Selçikler**	**Selçikler-Tatar köy arasındaki arazi yolundan sağa ayrılan yolla ulaşılır. Selçikler'in güneyinde yer alır. 1 km uzaklıktadır. Yaklaşık 55 m çapında, 10 m yüksekliğindedir. Yörenin önemli mezar mimarisini veren Lidya tümülüsüdür. Dikdörtgen bir mezar odası ve iki ön oda ile dromostan oluşur. Yığması topraktır. Dromosun üzeri semardam şeklinde taşlarla örülü olup ağzı iki parçadan oluşan kapak taşı ile kapatılmıştır.**
37	**Tümülüs III**	**Sivaslı Selçikler**	**Selçikler Tatar yolunun arasındaki yolun 600 m ilerisindedir. Selçikler'e yaklaşık 800 m uzaklıktadır. Yığması topraktır. 75 m çapındadır. 12 m yüksekliğindedir. Tek mezar odası ve dromosu bulunmaktadır. Dikdörtgene yakın olan mezar odası düz bloklarla örtülüdür. Dromosun tavanında yatay bloklarla kapatılmıştır.**
38	**İkizhöyükTümülüsü**	**Ulubey Avgan Kasabası**	**Avgan Kasabası ile Şükraniye Köyü yolu arasındadır. Kasabaya 4 km uzaklıktadır. Biri büyük biri küçük iki tepecikten oluşur. Büyüğü 10 m yüksekliğinde 60 m çapındadır. Küçüğü 3 m yüksekliğinde 16 m çapındadır.**
39	**Höyük Mevkii Tümülüsü**	**Ulubey Avgan Kasabası**	**Avgan Kasabasının doğusunda Tekhöyük tepesinde bulunur. Kasabaya yaklaşık 2 km uzaklıktadır. Yaklaşık 19 m çapında 5 m yüksekliktedir.**

*** Bu bölümde Uşak Kültürel Değerler Yapı Envanteri isimli çalışmadan yararlanılmıştır. (bkz. Ukdye, 2007: 35-161).**

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	**Ümran Ozan KARAHAN**
Doğum Yeri:	**Banaz/Uşak**
Doğum Tarihi:	**05.01.1977**
Medeni Durumu:	**Evli**
Öğrenim Durumu	
Derece:	**Okulun Adı:**
İlköğretim:	**Cumhuriyet İlkokulu Banaz/Uşak**
Ortaöğretim:	**Banaz Ortaokulu Banaz/Uşak**
Lise:	**Uşak Anadolu Öğretmen Lisesi /Uşak**
Lisans.	**Pamukkale Üniversitesi / Tarih Öğretmenliği**
Yüksek Lisans.	**Selçuk Üniversitesi / Eskiçağ Tarihi**
Becerileri:	
İlgi Alanları:	**Eskiçağ Tarihi, Arkeoloji,**
İş Deneyimi: (Doldurulması isteğe bağlı)	**Sosyal Bilgiler Öğretmenliği 2001…**
Aldığı Ödüller: (Doldurulması isteğe bağlı)	
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar: (Doldurulması isteğe bağlı)	**Prof. Dr. Özdemir KOÇAK** **Prof. Dr. Hasan BAHAR**
Tel:	**505 573 97 06**
Adres:	**Kemalöz Mahallesi 1. Ekin Sokak Şekerler Apartmanı 6/4 UŞAK**

İmza: